

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL HİZMETLER BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DE
ÇOCUK EVLİLİKLERİNİN ÇOCUK İSTİSMARI
KAPSAMINDA İNCELENMESİ

Selda MEYDAN
2501131318

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Yeşer Yeşim ÖZER YÜRÜR

İSTANBUL – 2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : SELDA MEYDAN Numarası : 2501131318
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL HİZMETLER Danışmanı : PROF. DR. YEŞER YEŞİM ÖZER YÜRÜR
Tez Savunma Tarihi : 28.06.2018 Saati : 13:30
Tez Başlığı : "TÜRKİYE'DE ÇOCUK EVLİLİKLERİNİN ÇOCUK İSTİSMARI KAPSAMINDA İNCELENMESİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. YEŞER YEŞİM ÖZER YÜRÜR		Kabul
2- DR. ÖĞR. ÜY. BERRİN OKTAY YILMAZ		Kabul
3- DR. ÖĞR. ÜY. TANER ARTAN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DR. ÖĞR. ÜY. CEREN ARK YILDIRIM		
2- DOÇ. DR. SEVGİ USTA		

ÖZ

TÜRKİYE’DE ÇOCUK EVLİLİKLERİNİN ÇOCUK İSTİSMARI KAPSAMINDA İNCELENMESİ

SELDA MEYDAN

Bu çalışmada, sosyal sorun olarak kabul edilen iki farklı olgu; çocuk evlilikleri ve çocuk istismarı birlikte ele alınmaya çalışılmış ve çocuk evliliklerinin çocuk istismarı kapsamında incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada bu iki olgu arasındaki ilişki nitel veriler kullanılarak ortaya koyulmuştur. Kartopu örnekleme yöntemine göre seçilen araştırmanın çalışma grubunu, İstanbul ve Tekirdağ illerinden belirlenen on dokuz kadın ve bir erkek görüşmeci oluşturmaktadır. Yirmi görüşmeci ile yapılan derinlemesine görüşmeler sonucu elde edilen veriler doğrultusunda çocuk evlilikleri ile çocuk istismarı arasında bir ilişkinin olup olmadığı ifade edilmeye çalışılmıştır. Çalışma süresince görüşmelerden elde edilen sonuçların yanı sıra bilimsel literatür ve nicel verilerle desteklenen araştırma sonuçlarında on sekiz yaşın altında gerçekleştirilen evliliklerde çocuk istismarına yönelik belirti ve bulgularla sıklıkla karşılaşıldığının tespit edilmesi çocuk evliliklerinin çocuk istismarı kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini de ortaya koymuştur.

Her biri ayrı ayrı çözümünü zor olan iki sorunun bir araya geldiğinde daha da kötü sonuçlara yol açabileceği görülmüştür. Tek boyutlu olamayacak kadar karmaşık olan bu sorunların çözüme kavuşturulabilmesi için devlet, medya, üniversite ve sivil toplum örgütleri gibi tüm toplumsal aktörlerin katkısı ve iş birliği ile hem uluslararası hem de ulusal düzeyde belirlenen sosyal politikalar ve uygulamalarla sistemli ve kapsamlı bir mevzuatın oluşturularak dünyanın birçok yerinde yaşanan çocuk evlilikleri sorununun, çok boyutlu, çok aktörlü, mikro, mezo ve makro düzeyde ortak ve kararlı bir mücadele ile engellenebileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk evliliği, çocuk istismarı, sosyal hizmet, sosyal politika, çocuk hakları.

ABSTRACT

EXAMINATION OF CHILD MARRIAGES IN TURKEY WITHIN THE CONTEXT OF CHILD ABUSE

SELDA MEYDAN

In this study, it was aimed to address two different phenomenons considered as social problems, child marriages and child abuse, together and analyze child marriages within the context of child abuse.

In the study, the relationship between these two cases was revealed using qualitative data. The study group of the selected researchers according to the snowball sampling method constitutes nineteen female and one male interviewer selected from Istanbul and Tekirdag. It was attempted to explain if there is a relationship between child marriages and child abuse according to the data from in-depth interviews. In addition to the results obtained from the interviews during the study, the results of the scientific literature and quantitative research supported the finding that the marriages under the age of eighteen are frequently encountered with signs and symptoms related to child abuse.

It has been seen that when two problems, each of which is difficult to solve individually, come together and lead to even worse results. The study came to the conclusion, that the problem of child marriages in many different countries could be solved in micro, mezzo and macro levels by national and international social policies and applications, if the state, the universities and the NGOs would strive to establish a legislation with the help and cooperation of all social actors to solve this multi-dimensional problem with a determined manner.

Keywords: Child marriage, child abuse, social work, social policy, children's rights.

ÖNSÖZ

Her araştırma ve çalışma bir ihtiyaçtan doğarak sorunları çözmek için var olmaktadır. Bu çalışma da birçok amacı gerçekleştirmek için hazırlanmıştır. Bu çalışmanın amaçlarından biri yaşanmış hikâyelerin daha tanınır ve görünür olmasını sağlamaktır. Bunun için de bu çalışma sırasında sayısal verilerden çok, yaşanmışlıklar, duygular, düşünceler ve tecrübelerle dolu hikâyelerin daha etkileyici olacağını düşündüm. Bu çalışmanın diğer bir amacı ise çocuk yaşta evlendirilen kadınların ve erkeklerin yaşamında iz bırakan bu evliliklerin neden olduğu olumsuzlukları yalnızca yaşayanların değil o hikâyeleri dinleyenlerin de ders alması ve çözüm için bir adım atması içindi.

‘Çocuklar neden evlendiriliyor?’ sorusu altında yatan birçok nedenin olduğu ve herkesin kendi yaşantısına uygun cevaplar verdiği görülmüştür. Bu sorunun temelinde var olan ve bizi hep bilindik sonuçlara götüren nedenler ve etkenler belirlenip ortaya koyulduğunda çözüm daha da kolaylaşabilmektedir.

Bu çalışma bütün meseleyi sadece çocukların küçük yaşta evlendirilmesi meselesine indirgenin doğru olmadığını ifade ederken bu sorunun diğer sorunlardan bağımsız düşünülmemeyeceği, namus, istismar, şiddet gibi birçok değişik olayla örülü olduğu, sadece sonuca odaklanmak yerine asıl nedenleri üzerinde durulması gerektiği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışma aslında ailelere, sahip oldukları sorunlarının çözümünün çocuklarını evlendirmek olmadığını, bunun daha büyük sorunlara yol açtığını, sorunlarını çözmek için geniş ölçekli çözümlere başvurarak daha farklı yollar ve yöntemler denemeleri ve seçenekleri arttırmaları gerektiğini göstermektedir.

Başta tez çalışmam sırasında karşılaştığım zorlukların üstesinden gelebilme hususunda yol gösterici olan ve çalışmamı engin bilgi birikimi ile akademik açıdan destekleyen tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Yeşer Yeşim ÖZER YÜRÜR’e sabrı ve katkıları için çok teşekkür ederim.

Bu çalışmanın fikir aşamasından başlayarak sonuna kadar içinde yer alıp esin kaynağı olan hayatımdaki en büyük destekçim annem Leyla MEYDAN’a, babam Cengiz MEYDAN’a, araştırma sırasındaki cesaret ve motivasyon kaynağım

kardeşim Ömer MEYDAN'a, tanıştığımız günden bu yana bu çalışma için bana heyecanla ve büyük bir destekle katkı sunan sevgili hocam Aysin ÇETİNKAYA BÜYÜKBODUR'a, çalışma arkadaşlarıma, amirlerime, geniş aileme ve hayatımda güzel anı bırakan herkese teşekkürü bir borç bilirim.

SELDA MEYDAN

İSTANBUL, 2018

İÇİNDEKİLER

	<i>Sayfa</i>
ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
TABLolar LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KURAMSAL ÇERÇEVE	6
1.1.1. Ekolojik Kuram	6
1.1.2. Feminist Kuram	10
1.1.3. Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı	13
1.2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	18
1.2.1. Aile Kavramı	18
1.2.2. Aile Tipleri	21
1.2.3. Evlilik Kavramı	23
1.2.4. Evlilik Biçimleri	26
1.2.4.1. Görücü Usulü ile Evlilik	28
1.2.4.2. Başlık Parası ile Evlilik	29
1.2.4.3. Beşik Kertmesi Usulü ile Evlilik	30
1.2.4.4. Akraba Evliliği	31
1.2.4.5. Berdel Evlilik	34
1.2.4.6. Adölesan Evlilik	35

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK EVLİLİKLERİNİN ÇOCUK İSTİSMARI KAPSAMINDA İNCELENMESİ

2.1. ÇOCUK İSTİSMARI KAVRAMI	42
---	----

2.2. ÇOCUK İSTİSMARI ÇEŞİTLERİ	45
2.2.1. Fiziksel İstismar	45
2.2.2. Duygusal İstismar	47
2.2.3. Cinsel İstismar	50
2.3. ÇOCUK İSTİSMARININ NEDENLERİ	56
2.4. EŞ İSTİSMARI	57
2.5. ÇOCUK EVLİLİKLERİ KAVRAMI	58
2.6. ÇOCUK EVLİLİKLERİNİN RİSK FAKTÖRLERİ	70
2.6.1. Sosyo-Kültürel Risk Faktörleri	70
2.6.2. Sosyo-Ekonomik Risk Faktörleri	78
2.7. HUKUKSAL AÇIDAN ÇOCUK EVLİLİKLERİ	79
2.7.1. Uluslararası Mevzuat Açısından Çocuk Evlilikleri	80
2.7.1.1. Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi	80
2.7.1.2. Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)	81
2.7.1.3. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme	82
2.7.1.4. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Üye Ülkelere Kadınların Şiddete Karşı Korunmasına İlişkin Rec (2002)5 Sayılı Tavsiye Kararı	83
2.7.1.5. Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) ..	84
2.7.1.6. Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (Lanzarote Sözleşmesi)	87
2.7.2. Ulusal Mevzuat Açısından Çocuk Evlilikleri	88
2.7.2.1. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası	89
2.7.2.2. 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu	90
2.7.2.3. 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu	91
2.7.2.4. 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun	96
2.7.3. Mevzuatta Karşılaşılan Sorunlar ve Öneriler	97

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	100
3.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	101

3.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	102
3.4. ARAŞTIRMA BÖLGESİNİN SEÇİMİ	103
3.5. ÖRNEKLEM	103
3.6. VERİ OLUŞTURMA SÜRECİ	105
3.7. GÖRÜŞME SÜRECİNİN PLANLANMASI VE UYGULANMASI	109
3.8. ARAŞTIRMADA KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	110
3.9. VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI	111

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE TARTIŞMA

4.1. ÇOCUK EVLİLİKLERİNDE EVLENME YAŞI	113
4.2. ÇOCUK EVLİLİKLERİNDE EĞİTİMİN ÖNEMİ	117
4.3. ÇOCUK EVLİLİKLERİNDE EVLENME ŞEKLİ	123
4.4. ÇOCUK EVLİLİKLERİNDE EVLENME KARARI	137
4.5. ÇOCUK EVLİLİKLERİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLER	139
4.6. ÇOCUK EVLİLİKLERİNDE YAŞANILAN SORUNLAR	143
4.7. ÇOCUK EVLİLİKLERİNDE ÇOCUK İSTİSMARINA YÖNELİK BELİRTİLER VE BULGULAR	149
4.7.1. Cinsel İstismara Yönelik Belirtiler ve Bulgular	150
4.7.2. Fiziksel İstismara Yönelik Belirtiler ve Bulgular	156
4.7.3. Duygusal İstismara Yönelik Belirtiler ve Bulgular	159
SONUÇ VE ÖNERİLER	165
KAYNAKÇA	170
EKLER	186

TABLolar LİSTESİ

Tablo 4.1:	Görüşmecilerin sayıları ve ilk evlenme yaşları	115
Tablo 4.2:	Görüşmecilerin eşlerinin sayısı ve ilk evlenme yaşları	115
Tablo 4.3:	Görüşmecilerin eğitim durumları	118
Tablo 4.4:	Görüşmecilerin ilk evlenme yaşı ile eğitim durumu	122
Tablo 4.5:	Görüşmecilerin evlenme şekli	124
Tablo 4.6:	Başlık parası usulü ile evlenme	129
Tablo 4.7:	Görüşmeci kadınların ilk çocuğuna sahip olma yaşları ve sayıları ...	131

KISALTMALAR LİSTESİ

- ASUMA** : Acıbadem Üniversitesi Suç ve Şiddetle Mücadele Uygulama ve Araştırma Merkezi
- BM** : Birleşmiş Milletler
- CEDAW** : Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)
- DSÖ** : Dünya Sağlık Örgütü
- IPPF** : International Planned Parenthood Federation (Uluslararası Planlı Ebeveynlik Federasyonu)
- İMDAT** : Şiddeti Önleme ve Rehabilitasyon Derneği
- T.C.** : Türkiye Cumhuriyeti
- TCK** : Türk Ceza Kanunu
- TMK** : Türk Medeni Kanunu
- TNSA** : Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
- TSSB** : Travma Sonrası Stres Bozukluğu
- TÜİK** : Türkiye İstatistik Kurumu
- UN** : United Nations
- UNFPA** : United Nations Population Fund (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu)
- UNICEF** : United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
- WHO** : World Health Organisation

GİRİŞ

Çocuk evliliklerini çocuk istismarı kapsamında değerlendirmeye sunan bu çalışma, evlilik ve istismar olgularını çocuk figürü üzerinden biçimlendirmeye ve incelemeye yönelerek her iki olgunun hem tek başına hem de bir araya geldiğinde çocuk açısından ciddi sorunlar oluşturduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Buradan yola çıkarak bu çalışma, temelde iki farklı sosyal sorunu birlikte irdeleyerek ele almaya çalışmaktadır. Yapılan araştırmalar, çocuk evliliklerinin sonuçlarından birisinin de çocuk istismarı olarak karşımıza çıktığını göstermektedir. Çocukların evlendirilerek istismar edilme şekli, toplumsal zeminde evliliğin getirdiği meşruiyetten ve masumiyetten dolayı istismar olarak görülmemekte ya da ortaya çıkan istismarın üstü örtülerek göz ardı edilmektedir. Ancak bireysel sonuçları ve toplumsal etkileri bakımından çocukların durumuna bakıldığında çocuk yaşta evlendirilen kız ve erkek çocukların ve bununla birlikte gelen çocuk istismarının toplumsal sorunların en başında geldiği görülmektedir. Ülkemizde çocuk yaşta yapılan evliliklerin uzun yıllardan beri var olan bir olgu olmasına rağmen toplumun çoğunluğu tarafından bir “sorun” olarak değerlendirilmediği, ataerkil ve geleneksel toplum yapısının bu evlilikleri normalleştirirken aynı zamanda meşrulaştırdığı da ifade edilmektedir¹.

Çocuk evliliklerinin dünyanın her bölgesinde var olan bir sorun olduğu bilinmekle birlikte, özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde çok daha yaygın olarak görüldüğü tespit edilmiştir².

Çocuk evlilikleri, 18 yaşın altındaki kişilerin çoğunlukla zorla ve dini yollarla evlendirilmesi olarak karşımıza çıkmakta ve resmi bir evlilik türü olarak kabul edilmemektedir. Bundan dolayı kişiler, yasal statüde evliliğin sağladığı bağlayıcı hiçbir hakka sahip olamamaktadır. Çocuk evliliği nedeniyle oluşan olumsuz sonuçlar sadece kişileri değil, onların çocuklarını ve toplumu da etkileyebilmektedir.

¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor”, 2010, s. 4, (çevrimiçi) https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf, 28 Nisan 2016.

² Şiddeti Önleme ve Rehabilitasyon Derneği –İMDAT & Acıbadem Üniversitesi Suç ve Şiddetle Mücadele Uygulama ve Araştırma Merkezi (ASUMA), “Çocuk Yaşta Evlendirilen Kız Çocukları”, Baş Raportör Oğuz Polat, **Çocuk İstismarına Yönelik Rapor**, 2016, s. 40, (çevrimiçi) <http://imdat.org/wp-content/uploads/2016/05/%C3%87OCUK-%C4%B0ST%C4%B0SMARINA-Y%C3%96NEL%C4%B0K-RAPOR.pdf>, 30 Nisan 2016.

Günümüzde, çocuklar, toplumların varlıklarını sürdürebilmeleri ve geleceklerini devam ettirebilmeleri için önem arz etmektedir. Bu nedenle iyi bir geleceği amaç edinmiş her toplumun, en iyi yatırımının, çocukların iyilik halini geliştirmek ve yüksek yararını korumak olduğu anlaşılmalıdır. Bundan dolayı çocuklar, karşılaşabilecekleri her türlü soruna karşı koruyucu-önleyici tedbirler ile korunmalıdır. Ancak tüm Dünyada çocukların, yoksulluk, suçluluk, ihmal, yetersiz beslenme, dışlanma, ayrımcılık, eğitim, sağlık haklarından yoksunluk gibi çok çeşitli sorunlara maruz kaldığı görülmektedir. Bu çalışma da ele alınan çocuk evlilikleri ve çocuk istismarı sorunları da bunların arasında sayılmaktadır. Bu hususu çocuk hakları perspektifi ile incelemek gerekirse çocuk evliliklerinin hem erkek hem de kız çocukları için en genelde insan hakkı ve çocuk hakkı ihlali, en özeldense kadın hakkı ihlali olduğu kabul edilmelidir.

Bu çalışma, çocuk evliliklerinin, Türkiye nüfusunun yaklaşık olarak %12 gibi geniş bir kısmını oluşturan 13-18 yaş grubunda³ bulunan kız çocuklarının biyopsikososyal gelişimleri üzerindeki etkilerini araştırırken çocuk yaşta evlendirilen erkek çocuklarının sorunlarının da fark edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, burada sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik nedenlerden dolayı kız çocuklarının erkeklerden çok daha erken yaşta evlendirildiği ve bu evliliğin sonuçlarının kız çocukları açısından daha ciddi sakıncalar doğurduğu da bilinmektedir. Bu nedenle birlikte, erişilebilirlik açısından erkeklere göre daha kolay olduğundan bu çalışmada yoğunluklu olarak çocuk yaşta evlendirilen kadınlara yer verilmiştir.

Türkiye’de hemen hemen tüm bölgelerde sık rastlanan toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkan çocuk evliliklerinin tespitlerinin doğru yapılabilmesi, sebeplerinin ve sonuçlarının ortaya sağlıklı bir şekilde konulabilmesi için gerekli olan veri tabanının mevcut olmaması yapılan çalışmaları zorlaştırmakta ve eksik bırakmaktadır. Yapılan araştırmalarda kamu kurumlarının bu soruna yeterince hassasiyet göstererek ilgilenmediği de tespit edilmektedir.

Bu çalışmada çocuk evlilikleri konusunda yayınlanmış bilimsel literatür taranmış, ulusal ve uluslararası raporlar ve durumlar incelenmiştir. Çocuk evlilikleri ile ilişkili uygulamalar, konuyla ilgili yakın tarihli araştırmalar araştırılmış, bulgu ve

³ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Dünya Nüfus Günü 2016, (çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21508>, 15 Şubat 2017.

sonuçları derlenmiş, bu kapsamda edinilen güncel bilgiler doğrultusunda çocuk evliliklerinin etkileri değerlendirilmiştir. Türkiye’de daha çok dernekler ve sivil toplum kuruluşlarınca gündeme getirilen bu sorun, 2009 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından ele alındığı görülmüştür. Hazırlanan raporda erken yaşta evliliklerin ortadan kalkması için toplumun bilinçlendirilmesinin, toplumda farkındalık yaratılmasının ve normalleşen ve meşrulaşan bu evliliklerin sağlıklı yapısının kamuoyuyla paylaşılması temel hedefler olarak belirlenmiştir⁴.

Ülkemizde her geçen gün artmaya devam eden çocuk evlilikleri ve çocuk istismarı oranının ancak bireysel ve toplumsal farkındalık ve bilinçlenme ile azalma göstereceği fikri önemle ön planda tutulmalıdır. Bu çalışma doğrultusunda çocuk evliliklerinin çocuk istismarı kapsamında ele alınarak bu farkındalığın yaratılmaya çalışılması amaçlanırken çocuk evlilikleri sorununun nedenlerinin çok boyutlu olduğu ve çözümünün de çok boyutlu bir çaba gerektirdiği öne sürülmektedir. Aynı zamanda Aydemir’in de belirttiği gibi, çocuk evliliklerinin sadece sosyo-kültürel nedenlerle gerçekleştirilmediğini, bu hususta sosyoekonomik, eğitim, toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi birçok faktörün etkili olduğuna vurgu yapılmaktadır⁵.

Bu nedenle bu çalışma, sonuçları bakımından ilgili kurum ve kuruluşları harekete geçirmeyi, mikro, mezzo ve makro düzeyde sosyal politikalar oluşturma konusunda dikkat çekmeyi hedeflemektedir.

Bu çalışma, Türkiye’de gerçekleştirilen çocuk evliliklerinin sebep ve sonuçlarının tartışılması, uluslararası ve ulusal mevzuatta çocuk evliliklerinin incelenmesi ve bu evliliklerin önlenmesine yönelik önerilerin değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Kuramsal ve kavramsal olmak üzere iki çerçeveden oluşan bu çalışma, dört bölümden meydana gelmektedir.

Kuramsal çerçevede, çocuk evlilikleri olgusu Ekolojik Kuram, Feminist Kuram ve Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

Kavramsal çerçevede, birinci bölümde genelden özele doğru bir yöntem benimsenerek toplumun en küçük yapı birimi olan ailenin sağlıklı oluşturulması

⁴ TBMM, a.g.e., 2010, s. 4.

⁵ Elvan Aydemir, **Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler**, Ankara, USAK Yayınları, 2011, s. 2.

toplumun geleceği açısından önem taşıdığı için öncelikle aile kavramı ele alınarak aile tipleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra evlilik kavramı açıklanarak evlilik biçimleri, görücü usulü ile evlilik, başlık parası ile evlilik, beşik kertmesi usulü ile evlilik, akraba evliliği, berdel evlilik ve adölesan evlilik türleri olmak üzere altı kategoride incelenmiştir.

İkinci bölüm, iki ayrı olgu üzerinden oluşturulmuştur. Bu bölümde çocuk evlilikleri ile çocuk istismarı kavramına yer verilmiştir. İlk olarak bu çalışmanın önemli bir kısmını oluşturan çocuk istismarı olgusu açıklanmaya çalışılırken, çocuk istismarının çeşitleri ve nedenleri üzerinde durulmaktadır. Çocuk evliliklerinde görülen çocuk istismarının bir üst boyutu ve formu niteliğinde diğer istismar türü olarak karşımıza çıkan eş istismarı olgusu da bu bölümde açıklanmıştır. İkinci olarak çocuk evlilikleri kavramı açıklanarak çocuk evliliklerindeki risk faktörleri üzerinde durulmuştur. Çocuk evlilikleri hukuksal açıdan değerlendirilerek, bu tür evliliklerin çocuklar için hem uluslararası hem de ulusal düzeydeki mevzuata göre kesinlikle uygun görülmediğine kabul edilemez olduğuna ve çocuk hakkı ihlaline yol açtığına bununla birlikte son olarak ise mevzuatta çocuk evlilikleri ve çocuk istismarına yönelik karşılaşılan sorunlarla birlikte önerilere de yer verilmiştir.

Bu bölümde yine ailelerin çocuklarını koruma hissine yönelik, çocuk istismarını önleyici bir tedbir olarak genellikle çocuk evliliklerini tercih etmeleri üzerine bir analiz yapılmaktadır. Çalışmanın istatistiksel incelemeleri, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) gibi çeşitli uluslararası örgütlerin raporları başta olmak üzere Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin verilerinden oluşturulmuştur.

Aynı zamanda bu çalışmada “*Çocuk evlilikleri çocuk istismarının meşru bir ifadesi midir?*” sorusu tartışılırken çocuk evliliklerinin çocuk istismarının önüne geçebilecek bir sorun olarak görülmesine vurgu yapılmaktadır.

Üçüncü bölümde, araştırmanın amacı ve yöntemi ortaya konularak oluşturulan örneklem üzerinden veri toplama süreci açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışma için oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanma ve uygulanma aşamasına da bu bölümde yer verilmektedir. Aynı zamanda araştırma sırasında karşılaşılan güçlükler sıralanmış ve son aşamada görüşmelerden elde edilen verilerin çözümü ve yorumlanması süreci anlatılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise bulgulara, yorumlara ve tartışmaya yer verilmektedir. Bu bölümde görüşmecilerin ifadelerinden elde edilen bilgiler doğrultusunda onların evlenme yaşı, eğitimi, evlenme şekli, evlenme kararı, evlilikleri boyunca yaşadıkları sorunlar, evlilikleri hakkındaki görüşleri gibi bulgulara ulaşılmış ve yorumlanmıştır. İlk olarak görüşmecilerin ilk evlenme yaşı, eğitimi, akrabalık ilişkileri, evlenme kararı ve evlenme şekline yönelik bulgular açıklanırken bu parametrelerin birbirleri ile ilişkisi de belirtilmeye çalışılmıştır. İkinci olarak görüşmecilerin çocuk evlilikleri hakkındaki görüşlerine yer verilerek evlilikte karşılaştıkları sorunlar ve kendi yaşantısına dair düşünceleri birlikte değerlendirilmiştir. Üçüncü olarak ise çalışmanın en önemli bölümünü oluşturan çocuk istismarına yönelik bulgular, fiziksel, duygusal ve cinsel istismar belirtileri olmak üzere gruplandırılarak yorumlanmıştır.

Sonuç ve öneriler bölümünde ise çocuk evlilikleri ve çocuk istismarı arasındaki ilişki açıklanarak çocuk evliliklerinin çocuk istismarı olarak değerlendirilmesi çeşitli bulgularla ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak çocuk evliliklerinin yarattığı temel sorunlara işaret ederek çocuk istismarının önlenmesine yönelik girişimlerle çocukların güçlenmesi için çocuk ve insan haklarına dikkat çekmek ve kamu kurum/kuruluşları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlerinin işbirliği ile harekete geçmesini sağlamak amaçlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KURAMSAL ÇERÇEVE

Kuram, toplumu ve toplumsal yapının parçalarının birbiriyle olan ilişkisini tanımlamak, açıklamak ve öngörülerde bulunmak için kullanılan birbiriyle ilişkili kavramlar dizisi olarak tanımlanabilmektedir. Kuram, bireyler, gruplar veya olaylarla bağlantılı kavramları içermekte ve bunlar arasındaki ilişkileri anlamaya çalışmaktadır. Özgür, kuramların rehberlik etme özelliğini, bilimsel çalışmaların ve uygulamaların kavramsallaştırılmasında ve planlanmasında bu çalışmaların yönlendirilmesini kolaylaştırma olarak betimlemektedir⁶. Kuram, belirli bir geçmişi ve sorunları olan kişiler için kullanılan belirli teknik ve yaklaşımlarla en uygun müdahale yöntemlerinin seçilebilmesine yardımcı olmaktadır⁷. Buradan hareketle bu çalışmanın söz konusu meselesinin mikro, mezo ve makro düzeyde gözden geçirilebilmesi için kuramsal çerçevesinin Ekolojik kuram, Feminist kuram ve Toplumsal Cinsiyet yaklaşımı üzerinden ele alınması uygun görülmüştür. Çalışmanın kuramsal zeminde esaslı bir çerçeve işlevi görebilmesi için ilk olarak Ekolojik kuram anlatılmaktadır. Daha sonra Feminist kuram ve Toplumsal Cinsiyet yaklaşımı üzerinden çalışmanın kuramsal çerçevesi oluşturulmaktadır.

1.1.1. Ekolojik Kuram

“Ekoloji”; birey ile çevre ilişkilerinin incelenmesi anlamına gelirken, “ekolojik sistem”, birey ve onun çevresinin oluşturduğu bir bütün anlamına gelmektedir. Bu kavrayışla, “birey ile çevre arasındaki” “karşılıklı etkileşime” vurgu yapılmaktadır. Bu yaklaşım, bireylerin çeşitli sorunlar yaşamasında, “çevresel faktörlerin” de, en az “içsel faktörler kadar” rolünün olduğunu kabul etmektedir⁸. Bu kuramın anahtar ögesi olarak “çevresi içinde birey” kavramı kabul edilmektedir.

⁶ Özge Özgür, “Aile Kuramları I”, **Ailelerle Sosyal Hizmet**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2012, s. 2.

⁷ Barbra Teater, **Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri**, çev. Abdullah Karatay, Ankara, Nika Yayınevi, 2014, s. 9.

⁸ İsmet Galip Yolcuoğlu, **Sosyal Hizmete Giriş**, Ankara, SABEV Yayını, 2012, s. 329-330.

Teater'ın, çalışmasında yer verdiği üzere, ekolojik kuram, Alex Gitterman ve Carel Germain adında iki sosyal hizmet akademisyeni tarafından 70'ler ile 80'ler arasında ortaya çıkarılmış olup genel sistem teorisinin bir türü olarak sosyal hizmet uygulamalarında baskın bir şekilde ele alınmıştır⁹. Sistem teorisinin temel kabullerinin eksikliği nedeniyle geliştirilen ekolojik kuram, bireylerin çevreleri ile ilişkilerine vurgu yaparak çevresi içinde ele alınan bireye odaklanmaktadır. Bu açıdan sistem teorisi ile yöntem ve terminoloji bakımından birbirinden farklılaşmaktadır.

1960'lı yıllardan sonra sosyal hizmet mesleğinde meydana gelen gelişmelerle, "çevresi içinde birey" anlayışı ile öne çıkan ekolojik yaklaşıma göre, bireyin psikolojik özelliklerinden ziyade, birey ile çevresi arasındaki süregelen karşılıklı biyopsikososyal etkileşim ön plana çıkmaktadır¹⁰. İnsan davranışları, sosyal ve fiziksel çevre ile ilişkili olduğundan, bireylerin sorunlarının çözümü ve sosyal işlevselliklerinin sağlanabilmesi için, çoğunlukla bireyin çevresiyle etkileşiminde, onu çevreleyen ve olumsuzlukların kaynağı olan diğer sistemlerde değişiklikler yapılması gerekmektedir¹¹.

Teater'e göre, ekolojik kuramın çevresi içinde bireye ve bireyler, aileler, gruplar ve/veya topluluklar ve çevreleri arasındaki sürekli etkileşimlere odaklanması sosyal hizmet uygulamasında bu kuramın önemini artırmakta ve buna ek olarak bireylerin potansiyellerinin çevrelerinin özellikleri ile ifade edilmesini desteklemektedir¹². Gitterman ve Germain, birey ile çevresi arasındaki uyumun incelenebilmesi için çevrenin fiziksel ve sosyal yönleri ile kültürün bu iki faktör arasındaki etkileşiminden doğan etkilerinin göz önüne alınması gerektiğini belirtmektedir¹³. Fiziksel çevreyi, doğa ve dünyanın kapsamı; sosyal çevreyi ise toplum içindeki insan iletişimi ve ilişkileri olarak tanımlayan Teater, hem fiziksel hem de sosyal çevrenin toplumun kültüründen, değer ve normlarından etkilendiğini

⁹ Teater, a.g.e., s. 26

¹⁰ Yolcuoğlu, a.g.e., 2012, s. 329.

¹¹ Yolcuoğlu, a.e., 2012, s. 332.

¹² Teater, a.g.e., s. 33.

¹³ Alex Gitterman, Carel Germain, **The Life Model of Social Work Practice: Advances in Theory and Practice**, 3. bs., Newyork, Columbia University Press, 2008, s. 8.

belirterek aynı zamanda fiziksel ve sosyal çevrenin, bir kişinin kimliğinin, yetkinliğinin ve bağımsızlığının gelişimine katkıda bulunduğunu önermektedir¹⁴.

Bütüncül bakış açısını destekleyen önemli bir sosyal hizmet kuramı olan ekolojik kuram, sistemlerin birbirleri ile olan bağlantılarına dayalı olarak ortaya çıkan ekolojik yapı, doğa süreçlerine benzer olarak insan ilişkilerini açıklamakta da kullanılmaktadır¹⁵. Bu bağlamda bireyin çevresi ile olan etkileşimlerini geniş bir bakış açısıyla ele almak önemlidir.

Sosyal hizmet uygulaması, birey ve çevrenin etkileşimine odaklandığından dolayı temel işlevlerinden biri olan “çevresi içinde birey” kavramı ile bireyleri çevreleri ile birlikte ele almaktadır. Sosyal hizmet uygulamasında çevre, bireyin sosyal durumunu değerlendirmek, çevresel faktörlerin birey üzerindeki etkisini belirlemek için göz önüne alınmaktadır¹⁶. Yolcuoğlu’na göre, sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıların kendi içsel sorunlarından ve teşhisten çok, sorunu ortaya çıkartan çevresel nedenler ve bireylerin içinde bulunduğu durumu değerlendirmeye başlamışlardır¹⁷.

Ekolojik yaklaşım, bireylerin, sorun çözme, kendini geliştirme, zihinsel kapasitesini yükseltme yoluyla, bireyin ve toplumun karşılıklı uyumunu ve iyilik halini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır¹⁸. Sosyal çalışma uygulamalarında ortaya çıkan ekolojik sistem yaklaşımına göre, sosyal sorunlar, müracaatçıların psikolojik özelliklerinden ziyade, müracaatçı ile çevresi arasındaki biyopsikososyal etkileşime bağlanmıştır¹⁹.

İnsanların içinde bulunduğu doğal çevresi ve sosyal çevresi ile sürekli bir etkileşim içinde bulunduğunu ifade eden Özgüven, bu etkileşimin bir sonucu olarak da bireyin, yaşadığı çevresinin ve toplumun geleneklerinin, sosyal değerlerinin, yaşam biçimi ve davranışlarının farklı olduğunu vurgulamaktadır²⁰.

¹⁴ Teater, a.g.e., s. 33.

¹⁵ Yasemin Özkan, Esra Kılıç, “Okul Sosyal Hizmet Uygulamalarında Ekolojik Yaklaşımın Önemi”, **Sosyal Hizmet ve Toplumla Çalışma**, Ankara, Sosyal Hizmet Araştırma, Uygulama ve Geliştirme Derneği Yayını, 2014, s.74-81.

¹⁶ Teater, a.g.e., s. 25.

¹⁷ Yolcuoğlu, a.g.e., 2012, s. 330.

¹⁸ Yolcuoğlu, a.e., 2012, s. 332.

¹⁹ İsmet Galip Yolcuoğlu, **Sosyal Hizmet/Sosyal Çalışma Bilim ve Mesleğine Giriş**, İstanbul, Nar Yayınevi, 2014, s. 403.

²⁰ İbrahim Ethem Özgüven, **Ailede İletişim ve Yaşam**, Ankara, Pdrem Yayınları, 2010, s. 229.

Germain ve Gitterman (1995)'ın ekolojik kuram terminolojisi için geliştirdikleri temel kavram ve tanımlar bulunmaktadır. Bu kavramlar, birey-çevre uyumu, uyarlanmalar, strese neden olan yaşam olayları, stres, baş etme mekanizmaları, karşılıklı bağımlılık, öz saygı, kendi kendini yönetme, yaşam ortamı, mevki, zorlayıcı güç, sömürücü güç, yaşam döngüsü, bireysel zaman, tarihsel zaman ve sosyal zaman olmak üzere tanımlanmaktadır. Bu çalışma için yapılan görüşmelerde, bu kavramlar kullanılmış olup büyük önem taşımaktadır. Görüşmecilerin yaşam döngüsü boyunca bireysel yaşam deneyimlerinin anlamlandırılması için bireysel zaman, doğduğu kuşağın gelişimsel yollarında tarihsel ve sosyal değişimlerin etkisinin incelenmesi için tarihsel zaman, biyolojik, ekonomik, sosyal, demografik ve kültürel değişikliklerden etkilenen bireysel ve ailesel geçişlerin, yaşam olaylarının zamanlanabilmesi için sosyal zaman kavram ve tanımlarına başvurulmuştur. Bunlara ek olarak birey-çevre uyumu, strese neden olan yaşam olayları, yaşam ortamları, yaşam döngüleri de incelemeye tabi tutulmuştur. Bu hususta, bireylerin ihtiyaçları, hakları, amaçları ve kapasiteleri ile özel, kültürel, fiziksel ve sosyal çevrelerinin işleyişi ve kalitesi arasındaki uyum ve bu uyumun sürekliliği esas alınmaktadır. İnsanların kişisel ve çevresel sıkıntılarının sınırı aşılmasından doğan kritik yaşamsal konuları temsil eden strese neden olan yaşam olayları da bu kuram kapsamında ele alınmaktadır²¹.

Pek çok sorunun çözümü için bireyi değiştirmenin yanı sıra bireyi çevreleyen sistemlerle değişim sağlamak gerekmektedir. Buradan hareketle bu çalışmanın önemli bir bölümünü oluşturan çocuk evlilikleri konusu, ekolojik kuramın öngördüğü 'çevresi içinde birey' odağıyla mikro, mezzo ve makro düzeyleri kapsayan çok boyutlu bir sosyal hizmet müdahalesi ile birey olarak çocuk, ailesi, yakın çevresi ve toplum göz önünde bulundurularak incelenmelidir²². Çocuk evlilikleri sorununun ekolojik kuram çerçevesinde tartışılması ve çevresi içinde birey yaklaşımı üzerinden anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu sorunun çözümü için salt bireye odaklanmak yerine sosyal çevre faktörlerinin onu, ailesi ve

²¹ Alex Gitterman, Caryl Germain, "Ecological Perspective", **The Encyclopedia of Social Work**, 19. bs., Washington, National Association of Social Workers, 1995, s. 817-820, akt; Barbra Teater, a.g.e., 2014, s. 34-35.

²² Özge Sanem Özateş, "Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı Nedeniyle Temel Eğitimden Kopan Kız Çocukları Sorunu", **Toplum ve Sosyal Hizmet**, C:XVIII, No:2, 2007, s. 86.

yakın çevresi üzerindeki etkisini belirlemek ve bireyi içinde bulunduğu durum ile değerlendirmek gerekmektedir.

1.1.2. Feminist Kuram

Feminizm, dar anlamda, cinslerin eşitliğine önem veren ve kadınların erkeklerle eşit olma durumunu savunan bir öğreti olarak tanımlanabilmektedir.

Kadının insanlık tarihi boyunca aile içinde ve dışında üstlendiği rolleri ele alan feminist kuramın, aile içi ilişkiler konusunda da bakış açıları sunduğu bilinmektedir. Özgür'ün belirttiği üzere bu kuram, aile içi ilişkileri ve çatışma kaynaklarını, sömürü, patriyarki ve cinsiyet kavramları çerçevesinde ele almaktadır. Bu bağlamda, toplumsal eşitsizliğin görüldüğü en temel birim olarak aileyi gören Özgür, ailede kadının güçlendirilmesi ve bu eşitsizliğin yarattığı zararlardan dolayı haklarının korunması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Teater, Feminist kuramın iki amacı olduğunu, erkekler ve kadınlar arasındaki farklılıkları ve bu farklılıkların yaşam boyu nasıl ortaya çıktığını açıklarken öte yandan kadınlar üzerindeki baskılar konusunda farkındalığı artırarak kadınların kendi yaşamlarını kontrol edebilmeleri için yol gösterdiğini de belirtmektedir²³.

Feminist kuram aslında erkek egemen anlayışın hâkim olduğu bir sistemi sorgulayarak, olguları ve olayları kadın bakış açısı ile anlamayı sağlamaktadır. Özgür de Feminist kuram ile ilgili kadın deneyimlerinin toplumun sosyal, politik ve ekonomik yapısından kaynaklandığı düşüncesinden hareketle, kadınlarla ilgili çalışmalarda kadın bakış açısının sunulduğunu belirtmektedir. Feminist kuramın, toplumu oluşturan kadın ve erkek arasındaki cinsiyet ilişkilerini, kadın hakları ve kadının eşit statüsü üzerinden inceleyerek kadını temel ilgi odağı olarak görmesi²⁴, kadınların rol ve haklarını geliştirmeyi öngörmektedir.

Feminist kuramların sosyal olguların analizine ilişkin alternatif ve eşitlikçi, toplumsal cinsiyet kavramını dikkate alan bir çerçeve sunduğu görülmektedir²⁵.

²³ Teater, a.g.e., s. 105.

²⁴ Özgür, a.g.e., s. 15.

²⁵ Sema Buz, "Feminist Sosyal Hizmet Uygulaması", **Toplum ve Sosyal Hizmet**, C:XX, No:1, 2009, s. 53.

Feminizmi anlamak için cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları arasındaki farkı anlamak gerektiğini vurgulayan Teater, cinsiyet kavramını kadınlar ve erkekler arasındaki biyolojik farklılıkları betimlemek için kullanırken toplumsal cinsiyet kavramını ise iki cinsiyet ile ilgili sosyolojik farklılıkları anlatabilmek için kullanmıştır²⁶.

Feminist kuramında kendi içerisinde farklı yaklaşımları beslediği bilinmektedir. Buradan hareketle 5 farklı bakış açısı ile bütünlük kazandığı da söylenebilir. İlk olarak Liberal feminizm tartışmalarına bakıldığında kadının sınıf ayrılığından kaynaklı güçsüz durumdaki konumu nedeniyle sosyo-ekonomik sistemden dışlanmaması için kadınların eşit sivil haklardan ve fırsatlardan yararlanmasının gerekliliğine vurgu yapıldığı görülmektedir. Marksist feminizmin söyleminde ise cinsiyetçiliğin, erkeğin kadın üzerindeki gücünü haklı gösteren bir ideoloji olduğu görüşü ağır basmaktadır. Marksist feminizmi bir yönüyle kabul eden ancak diğer taraftan da eleştiren diğer bir görüş ise sosyalist feminizmdir. Sosyalist feministler, Marksist feministlerin, kadının toplumdaki konumuna ilişkin analizlerini kabul ederken Marksist feministlere, cinsiyet kavramı noktasında eleştirilerde bulunduğu görülmektedir. Sosyalist feminizm, kadınların güçsüz konumunun sınıf eşitsizliği, patriarkal sistem ve cinsiyet eşitsizliğine dayalı kapitalist sistemin etkileşimine bağlı olduğunu savunmaktadır. Bununla birlikte kadının güçsüz durumdan kurtulması için hem kapitalizmin hem de erkek egemenliğinin kaldırılmasını hedeflemektedirler. Son olarak Radikal feminizm ise ataerkillik üzerine görüş bildirerek cinsiyet eşitsizliğinin, ataerkil bir sistemin sonucu ve sosyal eşitsizliğin ilk şekli olduğunu belirtmektedir²⁷.

Bu çalışma, sosyal hizmet temelli bir perspektif ile ele alındığından dolayı burada feminist sosyal hizmet yaklaşımına yer vermek gerekmektedir. Feminizm, feminist kuramın ilgilendiği konular ve kullandığı kavramlardan yararlanılarak feminist sosyal hizmet uygulaması çok yönlü tartışılmaktadır.

Buz, Feminist kuramcılarının, geleneksel sosyal hizmet teori ve uygulamasını cinsiyetçi olmakla eleştirdiğini ifade ederek feminist sosyal hizmet uygulamasının feminist kuramın temel kavramları olan toplumsal cinsiyet, ataerkillik, kamusal/özel

²⁶ Teater, a.g.e., s. 106.

²⁷ Özgür, a.g.e., s. 16.

alan ayrımı gibi kavramları kullandığını belirtmektedir²⁸. Feminist kuramın kavramları olan toplumsal cinsiyet, ataerkillik ve kamusal/özel alan ayrımı sosyal hizmet açısından da özel bir önem taşımaktadır.

Buz, ataerkillik kavramının feministler tarafından aile içerisinde erkeklerin baskınlığını vurgulayan bir ideoloji ve mekanizma olarak kullanıldığını belirtirken feminist sosyal hizmet uygulamasının bir parçası olarak kadınların sadece eş ya da anne olarak görülmelerinin ötesinde yaşamlarının bütüncüllüğü için toplumsal cinsiyetin temel alındığına da dikkat çekmektedir²⁹.

Buz, makalesinde aynı zamanda Dominelli (2002)'nin feminist sosyal hizmet uygulamasını biçimlendiren ilkelerinden de söz etmektedir. Kadınların farklılıklarını tanıyarak güçlerini değerli kılmamanın onların yaşamlarının tüm boyutlarında kendi kararlarını verebilmede aktif olduğunu ve kadınlara, kendi ihtiyaç ve problemlerine buldukları çözümleri ifade edecekleri bir alan sağladığını gösteren bu ilkeler feminist sosyal hizmet kuram ve uygulamasının bütünleştirilmesi için bir çerçeve sunmaktadır³⁰.

Aslında kökenini ve bilgi birikimini, feminist kuramdan alan feminist sosyal hizmet uygulaması, kadın deneyimini başlangıç noktası olarak alan, güçlendirme kavramına vurgu yapan, ataerkilliği sona erdirmeyi amaçlayan, kadınların içinde buldukları sorunların oluşum dinamiklerini ve sosyal yapıyla bağını kurmalarına yardım eden, eşitlikçi ilişkiler inşa etmeye önem veren bir yaklaşım olarak değerlendirilebilmektedir³¹.

Feminist kuram ve sosyal hizmet uygulamalarında sıklıkla kullanılan ekolojik kuramın uyumluluğu göz önünde bulundurularak toplumsal cinsiyet yaklaşımı ile kadınların toplumsal yapılar içerisinde istismar, şiddet, negatif ayrımcılık gibi çeşitli fiziksel, duygusal ve cinsel temelli sorunlara maruz kalma durumları ile mücadele edilebilmektedir.

Feminist kuram kavramlarının özellikle çocuk yaşta evlendirilen kız çocukları sorununu anlamaya yönelik açıklayıcı olduğu görülmektedir. Çocuk evlilikleri sorununun temelinde de baskın olarak görülen toplumsal cinsiyet

²⁸ Buz, a.g.e., s. 53.

²⁹ Buz, a.e., s. 55-57.

³⁰ Buz, a.e., s. 58.

³¹ Buz, a.e., s. 60.

eşitsizliği, ataerkillik gibi kavramların, feminist kuramın bu konudaki yaklaşımı ve öğretileri ile ele alınarak anlamlandırılması, sorunun çözümü aşamasında büyük önem taşımaktadır.

1.1.3. Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı

Toplumdan topluma ve aynı toplum içinde farklılık göstermekle birlikte, kadınların karşı karşıya kaldıkları toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, evrensel tarih boyunca süregelen bir olgu olarak ifade edilmektedir³². Buz'un belirttiği gibi toplumsal cinsiyet kavramı en genel anlamda biyolojik cinsiyet yerine cinsiyetin toplumsal anlamına ve bu anlama yüklenen rollere dikkat çekmektedir³³. Teater'in toplumsal cinsiyet hakkındaki düşüncesi ise toplumsal cinsiyetin sosyal olarak inşa edildiği, kültürden kültüre ve zamana göre farklılık gösterdiği ile ilgili biçimlenmektedir³⁴.

Kaypak'a göre ise toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak kadın ve erkeğin, sosyal ve kültürel açıdan onlara verilen roller ve sorumlulukları ile tanımlanmaktadır. Biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyetin farklı şeyleri anlattığını belirten Kaypak, cinsiyetin, erkek ve kadın bedenlerini tanımlayan anatomik ve fizyolojik farklılıklarla ilgili olarak kişinin kadın ya da erkek olarak gösterdiği genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikler olduğunu, toplumsal cinsiyetin ise, erkekler ve kadınlar arasındaki psikolojik, toplumsal ve kültürel farklarla ilgili olarak belirlenen rol ve sorumluluklar olduğunu ifade etmektedir³⁵.

Özaydınlık, toplumsal cinsiyet kavramının, kadınlık ve erkekliğin toplumsal olarak kurulan ve öğrenilen kalıplar olduğunu anlatırken³⁶ Can, toplumsal cinsiyet kavramının biyolojik cinsiyete toplumsal bir boyut kazandıran bir içerikle karşımıza çıktığını belirtmektedir³⁷.

³² Özateş, a.g.e., s. 83.

³³ Buz, a.g.e., s. 55.

³⁴ Teater, a.g.e., s. 106.

³⁵ Şafak Kaypak, "Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısından Kente Bakmak", **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, C:VII, No:1, 2014, s. 345.

³⁶ Kevser Özaydınlık, "Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim", **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, No:33, 2014, s. 93, doi: <http://dx.doi.org/10.21560/spcd.03093>.

³⁷ Yücel Can, "Kadına Yönelik Şiddetin Toplumsal Cinsiyet Temelleri: Niğde Örneği", **Journal of World of Turks**, C:V, No:1, 2013, s. 205.

Toplumsal cinsiyet yaklaşımını özelde kadın bakış açısı ile ele alan Tuskan ise toplumsal cinsiyeti, kadının kendisine verilen görev ve sorumlulukları algılamasına yönelik kadının beklentilerini yönlendiren bir kavram olarak ortaya koymaktadır³⁸.

Yaşamın tüm evrelerinde kadınlar ile erkekler arasındaki toplumsal cinsiyet farklılıklarına rastlamak mümkün gözükmemektedir. Temel olarak kadın ve erkekler arasında haklar, kaynaklar ve hizmetlere erişimde ve ekonomik faaliyetlerde yer alan dengesiz dağılım toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin varlığını göstermektedir. Sosyal, ekonomik, yasal ve siyasi haklar açısından kadınlar ve erkekler arasında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin varlığından³⁹ söz edilmektedir.

Toplumun sosyo- kültürel yapısından ve kalıp yargılarından kaynaklı olarak kadına yönelik ayrımcılığın kız çocuğa erkek çocuktan daha az olanaklar tanınmasıyla daha çocukluk döneminde başladığı⁴⁰ ve bu durumun tüm yaşam evrelerinde devam ettiği görülmektedir. Öte yandan Özateş, ataerkil aile yapılarında geleneksel cinsiyet rollerine bağlılığın fazla olmasının kız ve erkek çocuklarına biçilen değeri farklılaştırdığını ve kız çocuklarının sorumluluk ve görevlerinin onların haklarının önüne geçtiğini ifade etmektedir. Bu durumun da hemen her alanda kız çocuklarının aleyhine gelişen her türlü ihmal, istismarı ve temel insan hakkı ihlalini beraberinde getirdiği görülmektedir. Bu farklılaşmadan doğan ayrımcılığın en fazla kız çocuklarının eğitimi etkilediğine dikkat çeken Özateş⁴¹ kadınların iş yaşamında çalışan kadın ve erkek sayısının oranından, kadınların aynı işi yapan erkeklere oranla daha az gelir almasından ve sosyal güvencesi olmaksızın çalıştırılmalarından dolayı toplumsal cinsiyet ayrımcılığına maruz kaldıklarının daha belirgin olduğunu belirtmektedir⁴².

Genel olarak kadının eğitim durumunun, onun toplumdaki yerine ve konumuna yansıdığı aynı zamanda kadınlıkla ilgili toplumsal rol ve beklentiler ile

³⁸ Aydeniz Alisbah Tuskan, "Toplumsal Cinsiyet Toplumda Kadına Biçilen Roller ve Çözümleri", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, No:99, 2012, s. 445, (çevrimiçi) <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2012-99-1179>, 20 Mayıs 2016.

³⁹ Kaypak, a.g.e., s. 354.

⁴⁰ Özaydınlık, a.g.e., s. 96.

⁴¹ Özateş, a.g.e., s. 77.

⁴² Özateş, a.g.e., s. 83.

kadının davranış biçimine göre değiştiği de anlaşılmaktadır⁴³. Yapılan araştırmalar, kadınların sosyal, ekonomik, yasal ve siyasal yaşamda karşı karşıya kaldığı toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin görünürlüğüne dair birtakım istatistikî veriler sunmaktadır.

Kadınların, tüm eğitim düzeylerinde erkeklerden daha düşük ücret aldığını gösteren Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2014 yılı sonuçlarına göre, yükseköğretim mezunu bir kadın çalışanın, aynı eğitim düzeyinde bir erkek çalışanın yıllık ortalama esas iş gelirinden %1,3 oranında düşük gerçekleştiği belirlenmiştir⁴⁴.

TÜİK İşgücü İstatistikleri 2017 yılı Ağustos ayı sonuçlarında, eğitim durumuna göre kadın ve erkeklerin işgücüne katılma oranları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Okur-yazar olmayan kadınların işgücüne katılma oranı %16,5 iken erkeklerin %32,2'dir. Yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılma oranları %73,1 iken erkeklerin %85,9'dur. Eğitim düzeyi yükseldikçe kadın ve erkeklerin işgücüne katılma oranlarının arttığı görülmektedir. Öte yandan istihdam oranları incelendiğinde, okur-yazar olmayan kadınlarda bu oran %15,9 iken erkeklerde %29 olarak karşımıza çıkmaktadır. Yükseköğretim mezunu kadınlarda bu oran %57,1 iken erkeklerde %78,5'dir. İşsizlik oranları incelendiğinde ise okur-yazar olmayan kadınlarda bu oranın %3,6, erkeklerde %10 olduğu görülmektedir. Yükseköğretim mezunu kadınların işsizlik oranı %21,9 iken erkeklerin %8,6 olduğu bilinmektedir⁴⁵. Bu veriler ışığında eğitim durumuna göre bir inceleme sonucunda kadınların eğitim seviyesinin yükseldikçe işgücüne daha fazla katıldıkları ve daha fazla istihdam edildikleri görülürken işsizlikten en fazla etkilenen grubunda yükseköğretim mezunu kadınlardan oluştuğu dikkat çekmektedir. Ancak bunlara rağmen her eğitim düzeyinde erkeklerin kadınlardan daha fazla işgücüne katıldığı ve istihdam edildiği gerçeği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Kadının eğitimi siyasal yaşama katılımında da önemli bir yerde durmaktadır. Kadınların siyasal yaşama katılımı, erkeklere oranla oldukça düşük seyretmektedir⁴⁶. Buradan yola çıkarak Türkiye ve Avrupa ülkeleri bazında bir karşılaştırmaya

⁴³ Özaydınlık, a.g.e., s. 104.

⁴⁴ TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2014, (çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18633>, 20 Nisan 2016.

⁴⁵ TÜİK, İşgücü İstatistikleri Ağustos 2017, (çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=24633>, 18 Kasım 2017.

⁴⁶ Özaydınlık, a.g.e., s. 102.

gidildiğinde görülen sonuçlar, kadınların siyasal yaşamda var olması hususunda Türkiye'nin oran olarak oldukça geride kaldığını göstermektedir. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde, 1935 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki kadın milletvekili sayısı 18, oranı ise %4,5 idi. 81 yıl sonra 2016 yılında bu oran, %14,7, sayı ise 81 olurken erkek milletvekili sayısı 469 oranı ise %85,3'tür. TBMM'deki bu eşitsiz sayılar ve oranlar, kadınların siyasi yaşamdan ne derece uzak kaldığını göstermektedir. Ancak Avrupa'da 2014 yılında bu oranın İsveç'te %45, Finlandiya'da ise %42,5 olması dikkat çekmektedir. Öte yandan Türkiye'de 2016 yılında kadın bakan sayısı 1 iken 2013 yılında Avrupa'da en yüksek kadın bakan oranına sahip ülke olarak %54,2 ile İsveç ve %50 ile Norveç gösterilmektedir. Ülkemizde 2009 yılında %0,9 olan kadın belediye başkanı oranının 2014 yılında ancak %2,9'a yükselebilmesi⁴⁷ sonucu, Türkiye'de her alanda olduğu siyasal yaşamda da kadının erkeklere göre daha az yer aldığını, kadının toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz bırakıldığını ortaya koymaktadır.

Zaman Kullanım Araştırması'nın 2014-2015 sonuçlarına göre ise Türkiye genelinde kadınların en çok 4 saat 17 dakika ile hane halkı ve aile bakımı faaliyetine zaman ayırdığı, erkeklerin ise 3 saat 58 dakika ile istihdam faaliyetine zaman ayırdığı görülmektedir⁴⁸.

Kadının toplumsal yaşamda erkekler karşısında eşitsiz konumundan kaynaklı olarak ortaya çıkan şiddet, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması sonuçlarında da görülmektedir. Bu araştırmanın 2014 yılı sonuçlarına göre; ülke genelinde yaşamının herhangi bir döneminde eşinden veya birlikte yaşadığı kişiden fiziksel şiddete maruz kalan kadın nüfus oranı %35,5 olarak ortaya çıkmıştır. Yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kaldığını belirten kadınların en fazla olduğu bölge %42,8 ile Orta Anadolu bölgesi iken en az olduğu bölge %26,8 ile Doğu Karadeniz bölgesi olmaktadır. Sonuç olarak her 10 kadından 4'ünün eşinden veya birlikte

⁴⁷ TÜİK, İstatistiklerle Kadın 2016, (çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24643>, 18 Kasım 2017.

⁴⁸ TÜİK, Zaman Kullanım Araştırması 2014- 2015, (çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18627>, 26 Haziran 2016.

yaşadığı kişiden fiziksel şiddet gördüğü bilinmektedir⁴⁹. Öte yandan hanehalkı ve aile bakımı faaliyetine erkek çocukların 35 dakikasını, kız çocukların ise 1 saat 37 dakikasını ayırdığı görülmektedir⁵⁰.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2013 yılı sonuçlarına göre, kadınların toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumları incelenmiş ve kadınların %75'i "yemek, bulaşık, çamaşır, ütü ve temizlik gibi ev işlerini erkekler de yapmalıdır" ve "kadınlar siyasette daha çok yer almalıdır" ifadelerine, %52'si "küçük çocuğu olan kadınlar çalışmamalıdır" ifadesine katıldıklarını belirtmişlerdir. Kadınların %10'u "ailede önemli kararlar sadece ailenin erkekleri tarafından alınmalıdır" ve "erkek çocuğun eğitimi kız çocuğun eğitimi olmasından her zaman daha iyidir" ifadelerine katıldıklarını belirtmiştir⁵¹.

Toplumsal yapı ve aile düzeni içerisinde yukarıdaki örneklerden ve verilerden de görüldüğü üzere kadınlar, yaşamın her evresine erkekler kadar aktif katılamamaktadırlar. Bunun temel nedenlerinden biri olarak Özaydınlık, kadını bir birey olarak kabul etmek yerine, konuyu cinsiyetçi bakış açısı ile ele almanın ve bu yönde politikalar yürütmenin olduğunu söylerken⁵² Özateş, geleneksel cinsiyet algısında kadına düşen rolün, annelik ve ücretsiz aile işçisi olarak tanımlanmasından kaynaklı olduğunu ifade etmektedir⁵³.

Tuskan'a göre; parlamentodaki kadın oranı, karar mekanizmalarındaki kadın oranı ve mesleki ve teknik işlerde çalışan kadın oranı, toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirme endeksleri arasında yer almaktadır⁵⁴. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için kadınlara biçilen rolün ortadan kaldırılmasıyla ilgili olarak sadece kadınların eğitilmesinin önemli olmadığı erkek farkındalığının yaratılması ve

⁴⁹ İlknur Yüksel-Kaptanoğlu, Alanur Çavlin, "Kadına Yönelik Şiddet Yaygınlığı", **Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2015, s. 84 (çevrimiçi) <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/KKSA-TRAnaRaporKitap26Mart.pdf>, 12 Haziran 2016.

⁵⁰ TÜİK, İstatistiklerle Çocuk 2015, (çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21521>, 17 Aralık 2016.

⁵¹ İlknur Yüksel-Kaptanoğlu, Alanur Çavlin, Banu Akadlı Ergöçmen, "Kadının Statüsü", **Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA)**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2013, s. 190-191, (çevrimiçi) http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2013/rapor/TNSA_2013_ana_rapor.pdf, 26 Haziran 2016.

⁵² Özaydınlık, a.g.e., s. 109.

⁵³ Özateş, a.g.e., s. 83.

⁵⁴ Tuskan, a.g.e., s. 447.

erkeklerin eğitilmesinin toplumsal cinsiyet eşitliği için önemli olduğu da düşünülmektedir⁵⁵.

Türkiye'de kadın ve erkek arasındaki farklılıkların ortaya koyulması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadının toplum içindeki yerinin belirlenmesi ve sosyo-ekonomik kalkınma içinde kadının katkısının güçlendirilmesi için uluslararası ve ulusal düzeyde politikalar geliştirilmelidir. Fırsatların ve kaynakların kullanımında, hizmetlere ulaşmada bireyin cinsiyeti nedeni ile ayrımcılığa maruz kalmaması ve kadınların sosyal ve ekonomik konumlarını iyileştirmek için sorumluluğu bulunan tüm taraflarca çalışmalar yapılması ve olumsuz göstergelerin iyileştirilmesi gerektiği bir gerçek olarak sayılmaktadır⁵⁶.

1.2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.2.1. Aile Kavramı

Aile, çocukların yetiştirilmesini, toplumsallaşmasını ve aynı zamanda toplumun bütünleşmesini sağlamaktadır. Ailenin, çeşitli fonksiyonlar, işlevler ve görevler aracılığıyla bu süreci gerçekleştirdiği bilinmektedir. Şöyle ki, ailenin, ekonomik, koruyucu, dinsel, üyelerine prestij sağlama, eğlenme ve dinlenme, eşler arasındaki sevgiyi sağlama ve çocuk sahibi olma gibi fonksiyonları olduğunu belirten Duyan, ailenin kolaylaştırıcı, arabulucu, uyum sağlayıcı ve birbirlerinden farklı yetenek ve potansiyele sahip üyeler için koruyucu bir sistem olma gibi işlevleri ile birlikte üyelerinin kapasitelerini geliştirme, çocukların sosyalizasyonunu gerçekleştirme, üyelerin işlevselliklerini sürdürdükleri organizasyonların taleplerini karşılamada yardımcı olma gibi ailenin refahı için gerekli olan fiziksel ve ruhsal çevreyi oluşturarak üyelerin doyum sağlamaya yönelik temel görevleri olduğunu da ifade etmektedir⁵⁷. Buradan yola çıkarak aile kavramının çeşitli tanımları olduğu

⁵⁵ Tuskan, a.e., s. 449.

⁵⁶ TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2013, (çevrimiçi) <http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/Toplumsal-Cinsiyet-%C4%B0statistikleri-2013-TU%C4%B0K.pdf>, 27 Ekim 2016.

⁵⁷ Gülsüm Çamur Duyan, "Aileye İlişkin Temel Kavramlar", **Aile ve Çocuklarla Sosyal Hizmet**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2012, s. 10.

görülmektedir. Bu çalışmada da aile kavramını çeşitli boyutları ve anlamları ile sunabilmek adına farklı tanımlara yer verilmektedir.

İlk olarak TÜİK'in 'İstatistiklerle Aile' 2015 yılı haber bülteninde, "*Aile, evlilik, kan bağı ve yasal yollarla birbirine bağlı, karşılıklı hak ve yükümlülüklerle bir arada yaşayan bireyler topluluğu*" olarak tanımlanmaktadır⁵⁸. Daha sonra 1. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu'nda çağdaş toplumlarda ailenin nasıl olması gerektiğini belirten Saylan, Türkiye'nin çağdaşlaşmasının temelinde de ailenin varlığının olduğunu ileri sürmektedir. Çağdaş toplumlarda ailenin her yönüyle ciddiye alınan ve derin temelleri olan bir kurum olarak kabul edildiğini belirtmektedir. Bu ciddiyeti artıran durumlar arasında resmi bir anlaşma yapacak olan çiftlerin birbirlerini iyice tanımaları, aynı çatı altında her şeyi paylaşmaya ve yaşamaya hazır olup olmadıklarına karar vermeleri yer almaktadır. Böylece Saylan, çekirdek ailenin temellerini oluşturan bireylerin, birbirini seven, tanıyan ve hem kendi geleceklerini hem de çocuklarının geleceklerini planlayarak sağlam bir aile oluşumunu gerçekleştirebileceklerini ifade etmektedir⁵⁹.

Özgüven'e göre ise "*Aile, aynı çatı altında yaşayan, gelirlerini paylaşan, evlilik ve kan bağlarıyla birbirine bağlı, çeşitli rollerle birbirlerini etkileyen bireylerin oluşturduğu, yasal, toplumsal ve ekonomik bir kurum*" olarak tanımlanmaktadır⁶⁰.

Tezcan'ın belirttiği gibi, "*Toplumsal kurumlardan biri olan aile, aynı zamanda toplumu ayakta tutan, temel öğelerden sayılmaktadır*"⁶¹. Aynı zamanda aile, anne- baba- çocuklar ve tarafların kan akrabalarından meydana gelen ekonomik ve toplumsal bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile, insan türünün üretilmesi ve devam ettirilmesi, çocuğun dünyaya getirilmesi, yetiştirilmesi, korunması ve toplumsallaşmasında rol oynamak gibi yaşamsal nitelikler taşımaktadır. Gökçe'ye göre, her toplum kendine özgü bir aile yapısı oluşturmasına rağmen, aile içinde yetişen çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesi, alışkanlıklar edinmesi, tutum ve

⁵⁸ TÜİK, İstatistiklerle Aile 2015, (çevrimiçi)

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21523>, 14 Temmuz 2016.

⁵⁹ Türkan Saylan, "Çağdaş Aile Hizmetleri Nasıl Olmalıdır?", **1. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu Kitabı**, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2001, s. 4.

⁶⁰ Özgüven, a.g.e., s. 1.

⁶¹ Mahmut Tezcan, "Eski Türk Ailesi, İslam Öncesi ve Sonrası Eski Türk Ailesinin Sosyokültürel Nitelikleri", **Türk Ailesi Antropolojisi**, Ankara, İmge Kitabevi, 2000, s. 13.

tepkiler geliştirmesi, toplum içinde üstleneceği rollerin belirlenmesi, bütün toplumlarda var olan aile kurumunun en önemli görevleri arasında yer almaktadır⁶². Bu durumda çocuğun doğum, büyüme ve gelişme dönemlerinde yetiştiği ailenin yapısı ve nitelikleri, çocuğun potansiyelinin tam olarak geliştirilmesi ve sahip olduğu haklarını kullanabilmesi ile paralellik gösterebilmektedir. Evlilik kurumu ile başlayan aile ortamı, evliliğin sürdürülmesi ile de devam etmektedir. Sardoğan'a göre, uyumlu bir evlilik insan yaşamında önemli bir rol oynamakta ve evli bireylerin psikolojik sağlığını da yakından etkilemektedir⁶³. Bu durumda evlilikte yaşanan uyum bozulmaya başladığında aile üyeleri arasındaki yaşam, bir krize ya da travmaya dönüşebilmekte bu durumdan da en fazla çocuklar etkilenmektedir. Bu nedenle aileyi oluşturan eşler arasındaki uyum evliliğin ve dolayısıyla ailenin de devamını sağlarken çocukların mutlu bir aile de yetişmesine de olanak vermektedir.

Yukarıda yer verilen birtakım sorumluluklar ve ailenin yerine getirmesi gereken eğitim, biyolojik, psikolojik, toplumsal ve ekonomik koşulları kapsayan görevleri bulunmaktadır. Bu sorumluluklar ve görevler, ailenin toplumdaki konumunu belirlerken meşruyetini de pekiştirmektedir. Ailenin eğitim işlevi, çocuğun eğitime ilk başladığı kurum olması sebebiyle oldukça önemlidir. Çünkü çocuğa yaşadığı toplumun kültürünü, özelliklerini, bilgilerini, eğitim ve öğretimini, ilk ve etkili öğreten eğitim kurumu olması özelliği ile yerine getirirken aileye toplumsal statü kazandırmaktadır.

Kaya'ya göre sosyalizasyon süreci, insanın gelişiminde içinde yaşadığı toplumun kültürel norm ve değerlerini öğrenerek sosyal bir varlık haline gelmesinde önemli bir faktör olarak görülmektedir. Bu bağlamda, aile içinde çocuğun sosyalizasyon sürecinde, kültürel normları (gelenek, töre, vb.) alarak topluma uyumlu olarak sosyal yaşama katılmaya hazırlanmasını ve toplumsal boyutlu eğitimi ifade etmektedir⁶⁴.

⁶² Birsen Gökçe, "Türk Toplumunda Aile Yapısı", **Aile Sosyolojisi**, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No:2306, 2012, s. 51.

⁶³ Mehmet E. Sardoğan, T. Fikret Karahan, "Evli Bireylere Yönelik Bir İnsan İlişkileri Beceri Eğitimi Programının Evli Bireylerin Evlilik Uyum Düzeylerine Etkisi", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C:XXXVIII, No:2, 2005, s. 92.

⁶⁴ Nilay Çabuk Kaya, "Aile ve Çocuk", **Aile Sosyolojisi**, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No:2306, 2012, s. 111.

Gökçe'nin belirttiği gibi, her aile tipinin paylaştığı kaçınılmaz bazı temel görevlerden olan biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerle yaratılmış aile birliğinin devamı için gerekli olan maddi olanakların sağlanması ekonomik görevi gündeme getirmektedir⁶⁵.

1.2.2. Aile Tipleri

Aile kavramının bütün toplumlarda önemini ve sahip olduğu görevleri koruduğu bilinmekle birlikte zaman içerisinde yapısal olarak değişikliklere uğradığı gözlemlenmiştir. Üretim biçimindeki değişimler, sanayileşme ve kentleşme süreci ile kırdan kente yaşanan düzensiz göçler, toplumlar arası farklılıkları artırırken her toplumun kendi iç dinamikleriyle de bağlantılı olarak yeni aile tipleri yaratması olağan olmuştur.

Literatürde genellikle iki aile tipi görülmektedir. Türkiye Aile Yapısı Araştırması Raporu'na göre; aile yapıları 3 genel başlık altında açıklanmaktadır. Bunlardan ilki, eşlerden ve/ veya evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile tipidir. İkincisi, çekirdek aile birimine yatay, dikey ya da düşey olarak eklenmiş diğer bir kişinin ya da ailenin bulunduğu geniş aile biçimidir. Üçüncüsü ise, çekirdek aile biriminin tek kişiye, tek ebeveyne dönüşmüş olduğu ya da aralarında kan bağı olan/ olmayan kişilerden oluşan dağılmış aile biçimidir⁶⁶.

Çekirdek aile yapısı, kendi içinde çocuklu ve çocuksuz olmak üzere 2 gruba ayrılarak incelenirken, geniş aile, ataerkil geniş ve geçici geniş olarak yapılandırılmaktadır. Dağılmış aile ise, tek kişilik, tek ebeveynli ve akraba olmayan olmak üzere 3 yapıda açıklanmaktadır. Çekirdek aile; yalnızca eşlerden veya eşler ve çocuklarından veya yalnız ebeveyn ve en az bir çocuğundan oluşan aileler olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım kapsamında, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2016 yılı sonuçlarına göre, Ülkemizde çekirdek ailelerden oluşan hane halklarının oranı %66,4 olarak belirlenmiştir⁶⁷.

⁶⁵ Gökçe, a.g.e., 2012, s. 52.

⁶⁶ İsmet Koç, "Türkiye'de Aile Yapısının Değişimi: 1968-2011", **Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler**, İstanbul, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014, s. 26.

⁶⁷ TÜİK, İstatistiklerle Aile 2016, (çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24646>, 11 Temmuz 2017.

Öte yandan Türk aile tiplerini farklı gruplar altında birleştiren görüşe, *Aile Sosyolojisi* kitabında rastlanabilmektedir. Bu hususta, aile tipleri büyük aile ve küçük aile olmak üzere 2 başlık altında incelenmektedir. Bu sınıflamadaki büyük aile, Türkiye Aile Yapısı Araştırmalarındaki geleneksel geniş aileyi temsil ederken, küçük aile yapısı, çekirdek aile ile dağılmış aile biçimini kapsamaktadır. Literatür incelendiğinde, aile tiplerinin aynı olmasına rağmen niceliksel ve niteliksel farklılıkları göz önünde bulundurularak sınıflandırmalara tabi tutuldukları görülmektedir. Büyük aile tipinde, akrabalık bağları kuvvetli olup geleneklere bağlı olunmasından ötürü geleneksel, kırsal alanda yaşanması ve tarımla geçimin sağlanmasından ötürü kırsal, erkeklerin karar almada ön planda olması ve yaşlı erkeklerin aile sorumluluğunu üstlenmesinden ötürü de ataerkil aile yapılanması görülebilmektedir. Çamur Duyan'a göre ise büyük aile, çoğunlukla kırsal kesimde yaşayan, ekonomik ve kültürel değerlerle şekillenen, akrabalık ilişkileri oldukça güçlü olup, üye sayısı açısından da kalabalık olan aile biçimidir. Büyük aile içerisinde geniş aile ve birleşik/bütünleşik aileyi de dâhil eden Çamur Duyan, geniş aileyi birden fazla kuşağı içinde barındıran ve akrabalık ilişkilerinin güçlü olarak yaşandığı aile biçimi olarak tanımlanırken, birleşik /bütünleşik aileyi ise aralarında kan bağı olan birçok ailenin birlikte yaşamaları ile oluşan aile biçimi olarak tanımlamaktadır. Birden fazla çekirdek aileyi içinde barındıran bu aile tipinde ekonomik birleşmenin ve fiziksel ayrılmanın bu ailenin özellikleri olarak değerlendirilmektedir⁶⁸.

Çamur Duyan'a göre, bir diğer aile tipi, bir ilişki ya da bağın sona ermesi sonucu parçalanma yaşayan, ölüm, boşanma, geçici ve sürekli ayrılıklar sebebiyle bilinen aile şeklinden farklılaşmış aileler, parçalanmış aile olarak adlandırılmaktadır⁶⁹.

Kongar'ın belirttiği üzere, geleneksel geniş ailenin 7 farklı fonksiyonu mevcuttur. Geniş ailelerde gelirlerin ve masrafların tek elde toplanarak ekonomik bir bütünlük sağlanması bu aile tipinin ekonomik fonksiyonunu göstermektedir. Diğer taraftan geniş ailenin üyelerinin, toplumda kan ya da mesleki yolla sahip oldukları sosyal statünün kaynağının aile olarak görülmesi, prestij fonksiyonu ile açıklanmaktadır. Ailenin, üyelerinin her türlü eğitimden sorumlu olduğu eğitim

⁶⁸ Çamur Duyan, a.g.e., s. 6.

⁶⁹ Çamur Duyan, a.e., s. 7.

fonksiyonu; üyelerini her anlamda koruduğu koruyucu fonksiyonu; üyelerine dini eğitim verdiği dini fonksiyonu; üyelerinin dinlenme ve eğlenmelerinin en iyi şekilde sağlanması ile görevli olduğu eğlenme ve dinlenme fonksiyonu ve ailenin en eski ve değişmeyen tek fonksiyonu olarak bilinen eşler arasında sevgiyi sağlama ve çocuk yapma fonksiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır⁷⁰.

Küçük aile tipi ise kentsel alanda yaşayan ve sanayi, ticaret ya da hizmet sektöründe çalışan olması sebebiyle kentsel, hanehalkı sayısının sınırlı ve akrabalık bağlarının görece önemini yitirmesi sebebiyle çekirdek, karar alma mekanizmasının aile üyeleri arasında paylaşıldığı ve geleneksel yaşam tarzından uzaklaşılması sebebiyle de modern demokratik aile yapılanması görülebilmektedir. Çamur Duyan'a göre, küçük aile, anne-baba ile henüz evlenmemiş çocuklardan oluşan, çekirdek ya da dar aile olarak da adlandırılan toplumsal ve ekonomik birliktir. Çekirdek aile, parçalanmış veya tamamlanmamış aileler, bu aile yapısı içinde ele alınabilir⁷¹. Çekirdek aile, anne-baba ve evlenmemiş çocuklarından oluşan, günümüz toplumsal yapısında en çok görülen aile tipidir.

Koç'a göre; Türkiye'de aile yapısının değişimine yol açan bir diğer faktör, evliliğin kuruluşuna ilişkin özelliklerin (evlilik yaşı, nikâh türü, evlilik kararı, akraba evliliği, v.b.) zaman içinde değişime uğramış olmasıdır⁷². Bu çalışma için önemli sayılan evlilik yaşı, nikâh türü, evlilik kararı faktörleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

1.2.3. Evlilik Kavramı

Türkiye'de evlilik çalışmalarına bakıldığında, Altuntek'in belirttiği gibi, Türkiye'ye ilişkin ilk bilgiler (Berkes, 1942; Boran, 1945; Erdentuğ, 1956; Yasa, 1957; Pierce, 1964; Stirling, 1965) köy monografilerine dayanmaktadır. Bu çalışmalarda, evlilik ve akrabalık kurumlarına yer verilmiş; evlilik yaşı, nikâh tercihleri, başlık parası uygulaması, akrabalık ilişkileri gibi birçok konu üzerinde saptamalarda bulunulmuştur⁷³. Bununla birlikte bu çalışmanın önemli bir kısmını

⁷⁰ Emre Kongar, "Türkiye'de Aile: Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri", **Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Dergisi (TODAİE)**, No:3/2, 1970, s. 63-64.

⁷¹ Çamur Duyan, a.g.e., s. 6.

⁷² Koç, a.g.e., s. 24.

⁷³ N. Serpil Altuntek, "Türkiye Üzerine Yapılmış Evlilik ve Akrabalık Araştırmalarının Bir Değerlendirmesi", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C:XVIII, No: 2, 2001, s. 18.

oluşturan bu konuların daha iyi açıklanabilmesi için kavramsal çerçevesinin incelenmesi gerekmektedir.

Öncelikle uluslararası literatür açısından incelendiğinde küresel ölçekte birçok sivil toplum kuruluşunun evlilik hakkındaki tanımlarına yer vermek gerekmektedir. Bunların başında Birleşmiş Milletler (BM) gelmektedir. BM Genel Kurulu tarafından 1948 yılında ilan edilen Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 16. maddesinin 1. fıkrasında, yetişkin her bireyin, ırk, yurttaşlık veya din bakımlarından herhangi bir kısıtlamaya uğramaksızın evlenme ve aile kurmaya hakkı olduğu, 2. fıkrasında ise evlenme sözleşmesinin, ancak evleneceklerin özgür ve tam iradeleriyle yapılacağı ifade edilmektedir⁷⁴.

Bununla birlikte cinsel sağlık ve aile planlaması alanlarında savunuculuk çalışmaları yürüten Uluslararası Planlı Ebeveynlik Federasyonu- International Planned Parenthood Federation (IPPF)'na göre ise “*Evlilik, birbiri ile anlaşılan 2 yetişkin arasında cinsel ilişkileri onaylayan ve onların çocuklarına meşruiyet veren bir ilişki biçimi*” olarak tanımlanmaktadır⁷⁵.

Ulusal literatür taramasında ise yine birçok yazarın evliliği farklı boyutlar ve ilişkiler çerçevesinde inceleyerek tanımladığı görülmektedir. Özgüven'e göre, bir yaşam biçimi olarak evlilik kavramı, aile kavramına göre daha belirgin bir kavram olup kurumlaşmış bir yol, bir ilişkiler sistemi, bir kadınla bir erkeği, “karı-koca” olarak birbirine bağlayan, doğacak çocuklara belli bir statü sağlayan toplumsal yönden “devletin” kontrol, hak ve yetkisi bulunan yasal bir ilişki biçimidir⁷⁶.

Gökçe, “Evliliği, insan gruplarının yaşantıları boyunca uyguladıkları ve geliştirdikleri sosyal öğelerle yüklü bir kavram olarak tanımlamaktadır”. Esas itibarıyla evliliğin, toplum tarafından kabul gören kadın ve erkek ya da kadınlar ve erkekler arasında yaratılan bir ilişki türünü karakterize ettiğini de belirtmektedir⁷⁷.

⁷⁴ Birleşmiş Milletler (BM), Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi, (çevrimiçi)

<http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyannamesi.pdf>, 20 Ocak 2017.

⁷⁵ International Planned Parenthood Federation (IPPF) ve The Forum on Marriage and the Rights of Women and Girls, “Why is Child Marriage a Global Concern?”, **Ending Child Marriage: A Guide for Global Policy Action**, 2006, s. 7, (çevrimiçi) <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/endchildmarriage.pdf>, 15 Ağustos 2016.

⁷⁶ Özgüven, a.g.e., s. 60.

⁷⁷ Birsen Gökçe, “Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım”, **Aile Yazıları 4: Evlilik Kurumu ve İlişkileri**, 2. bs., Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991, s. 385.

Giddens, “Evliliği, iki yetişkin insan arasındaki, toplumsal olarak kabul edilen ve onaylanan bir cinsel birleşim” olarak tanımlamaktadır⁷⁸. Bağlı ve Sever ise evliliğin, fizyolojik olarak sadece cinsel bir birliktelikten ziyade, insanlar için karşılıklı duyguların paylaşılması, bir yaşamı birlikte yaşamak için kararın verilmesi ve bu yaşamın sorumluluklarının beraber üstlenilmesi olduğunu belirtmektedir⁷⁹. Ayrıca toplumsal kabuller ve kurallardan hareketle meşrulaşan birliktelikte her türlü yetki ve sorumluluğun paylaşılmasını, evliliği tamamlayan işlevlerden biri olarak ifade etmektedirler.

Gökçe, evlilik kurumunun kanunlar çerçevesine oturtulması ile evliliğin, “eşlerin birbirini seçebildiği, doğrudan doğruya hayatlarını birleştirmek isteyen iki insanın kendi iradelerine dayanarak oluşturdukları bir bağ” haline geldiğini belirtmektedir. Ancak evlilik kurumunun, gelenek- görenek, örf ve adetlere göre şekillenmesi ile geleneksel topluluklarda evlenecek kişilerin eşlerini seçme konusunda tam bir özgürlüğe sahip olamama sorunu yaşanmakta olup evliliğin yeni bir aile kurma durumundan uzaklaşıp üretim faaliyetlerinin organize edildiği ve aile başkanları tarafından idare edilen bir mekanizmaya dönüştüğü de söylenebilmektedir⁸⁰.

Tarihsel ve toplumsal bir perspektiften bakıldığında, geleneksel olarak evliliğin, yetişkin bir kadın ve erkek arasında yasal geçerliliği olan bir ilişki biçimi olduğu kabul edilmektedir. Bu ilişki biçimi, soyun devamının sağlanması, çocuğun yetiştirilmesi, eşlerin birbirlerinden beklediği davranış ve tutumlar gibi karşılıklı hak ve yükümlülüklerin yerine getirilmesini içermektedir. Aynı zamanda evlilik kurumu ile toplum içinde aile ve akrabalık bağları da kurulmuş olmaktadır. Yani toplum tarafından tanınan ve onaylanan birlikteliğin, farklı toplumsal ilişkilerin ve bağların oluşmasına da hizmet ettiği görülmektedir⁸¹. Gökçe'nin belirttiği gibi, evlenme olgusu, aileyi oluşturan toplumsal ilişkileri belirli kalıplar içine yerleştiren bir

⁷⁸ Antony Giddens, **Sosyoloji**, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2012, s. 247.

⁷⁹ Mazhar Bağlı, Aysan Sever, “Tabulaştırılan/Tabulaşan Kurumun (Ailenin) Kurbanlıklar Edinme Pratiği”, **Aile ve Toplum Eğitim- Kültür ve Araştırma Dergisi**, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, C:II, No: 8, 2005, s. 11.

⁸⁰ Gökçe, a.g.e., 1991, s. 386.

⁸¹ Fatime Güneş, “Aile, Evlilik, Akrabalık ve Hane”, **Aile Sosyolojisi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:2306, 2012, s. 29-35.

sözleşmeyi ifade etmektedir⁸². Yani aile birliğinin oluşması ve sürekliliği evlilik kurumu ile sağlanmış olmaktadır.

Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nın raporlarından elde edilen 2001, 2006 ve 2011 yılı verileri ile Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2016 ve 2018 yıllarına ait evlilik göstergeleri verileri ve oranları, Türkiye'de gerçekleştirilen evliliklere dair bilgiler vermektedir. Bu doğrultuda Beşpınar'ın belirttiği gibi Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nın verilerine göre; Türkiye'de 2001, 2006 ve 2011 yıllarında 18 yaş altı evliliklerin oranının yüksek olması dikkat çekmektedir. Her beş yılda yeniden yapılan araştırmaların sonucu Türkiye'de evli olan yaklaşık her beş kişiden birinin ilk evlenme yaşının 18 yaşın altında olduğunu göstermekte ve bu durum ciddiyetle üzerinde durulması gereken bir olgu olarak vurgulanmaktadır⁸³.

TÜİK'in 2016 ve 2018 yıllarında yayınladığı haber bültenlerine göre; resmi olarak ilk evliliğini 2015 yılında yapmış olan kadınların ortalama ilk evlenme yaşı 23,9 iken, bu yaş erkeklerde 27⁸⁴; resmi olarak ilk evliliğini 2017 yılında yapmış olan kadınların ortalama ilk evlenme yaşı 24,6 iken bu yaş erkeklerde 27,7 olarak ortaya çıkmıştır⁸⁵. Bu durumda erkek ve kadınlarda ilk evlilik yaşının yıllara göre yükseldiği görülmektedir. İlk evlilik yaşındaki bu artışların çiftlerin evlilik kararı alırken ve daha sonrasında evlilik süresince daha iyi sonuçlar doğurabileceği yargısına ulaşılabilmesi de ümit edilmektedir.

1.2.4. Evlilik Biçimleri

Evlenme biçimleri, 'çevre', 'eş sayısı'⁸⁶ ve 'tercih' olmak üzere 3 ayrı ölçüte göre incelenebilmektedir.

Çevre ölçütüne göre evlilik biçimlerinde; grup içi evlilik (Endogamy) ve grup dışı evlilik (Exogamy) olmak üzere iki farklı uygulama söz konusudur. Gökçe,

⁸² Gökçe, a.g.e., 1991, s.386.

⁸³ Fatma Umut Beşpınar, "Türkiye'de Evlilik", **Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler**, İstanbul, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014, s. 120-121.

⁸⁴ TÜİK, İstatistiklerle Kadın 2015, (çevrimiçi)

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21519>, 26 Haziran 2016.

⁸⁵ TÜİK, İstatistiklerle Kadın 2017, (çevrimiçi)

https://www.google.com.tr/search?ei=zHPsWqisD8SpsAHugImICA&q=istatistiklerle+kad%C4%B1n+2018&oq=istatistiklerle+kad%C4%B1n+2018&gs_l=psyab.3..0.1800.2086.0.2393.2.2.0.0.0.128.248.0j2.2.0...0...1c.1.64.psy-ab..0.2.247...0i67k1j0i22i30k1.0.7gzW4pauWoY, 04 Nisan 2018.

⁸⁶ Gökçe, a.g.e., 2012, s. 387.

evlilik biçimlerini anlattığı çalışmasında, grup içi evliliklerde, evlenecek veya evlendirilecek kişinin eşinin, akrabalık, din, kast gibi sosyal sınıf özelliklerine göre kendi grubu içinden seçildiğini ifade etmiştir. Bu evlilik türüne kabile benzeri topluluklarda rastlanılmaktadır. Bu evlilik biçimi ile grubun düzeninin, prestijinin ve statüsünün korunduğu ve iki aile arasında bağların güçlendiği inancı yaygınlaşmıştır. Grup dışı evlilikler, Endogamy evliliklerin tam tersi olarak, kişiye grubun dışından eş seçme olanağı tanınmaktadır⁸⁷. Her iki tanımda da sosyal gruptan kastedilen, akrabalık grupları (soylar, vb.), sosyal sınıflar (kast, vb.), yerleşim grupları (köyler, vb.) gibi toplumca geçerli olan sosyal örgütlerdir⁸⁸.

Gökçe'ye göre, diğer bir ölçüt eş sayısıdır. Tek eşle evlilik (Monogami), bir kadının bir erkekle ve bir erkeğin bir kadınla evlenmesi olarak gerçekleşirken, çok eşle evlilik (Poligami), bir kadının veya bir erkeğin birden fazla sayıda eşe sahip olması olarak karşımıza çıkmaktadır⁸⁹.

Bunlarla birlikte son ölçüt olarak, tercih durumuna göre evlilikler görülmektedir. Bu noktada aile çatısını oluşturan evlenme biçimleri, toplumun değer yargılarına, sosyal ve ekonomik yapısına, kırsal kesimlerdeki ve kentlerdeki yaşam biçimlerine göre farklılıklar göstermektedir. Her toplum kendi yapısına uygun evlenme biçimlerini tercih ederken, kişisel anlayışına ters düşecek evlenme biçimlerini de engellemeye çalışmaktadır⁹⁰.

Sezen, Türkiye'de kültürel değişmelerin yoğun görüldüğü büyük kentlerde tanışıp evlenmenin giderek yaygınlaştığını belirtirken gelenekselliğin ağır bastığı yörelerde ise farklı evlenme biçimleri olduğunu ve toplamda 33 farklı evlenme biçimine rastladığını tespit etmiştir⁹¹.

Bu çalışma için uygun olduğu düşünülen ve genelde en sık rastlanılan evliliklerden olan görücü usulü ile evlenme, başlık parası ile evlenme, berdel evlilik, beşik kertmesi usulü ile evlenme, akraba evliliği ve adölesan evlilik biçimleri kullanılmıştır.

⁸⁷ Gökçe, a.e., s. 387.

⁸⁸ Serpil Altuntek, **Van Yöresinde Akraba Evliliği**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, s. 16.

⁸⁹ Gökçe, a.g.e., 2012, s. 388.

⁹⁰ Lütfi Sezen, "Türkiye'de Evlenme Biçimleri", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, C:XI, No:27, 2005, s. 185.

⁹¹ Sezen, a.e., s. 186.

1.2.4.1. Görücü Usulü ile Evlilik

Sezen'e göre, gelenekselliğin ağır bastığı yörelerde görülen görücü usulü ile evlenme biçiminde kız seçme girişimi, doğrudan doğruya, evlenecek gencin annesi, babası veya diğer yakınları tarafından başlatılmaktadır. Gencin, diğer aile bireylerinin kız hakkındaki görüşlerine ait onaylarını da alması beklenmektedir. Akrabalık kurma aşamasında ailenin ekonomik durumu da göz önünde tutularak bu işlem, erkek ailesi tarafından seçilen kadınların oluşturduğu "görücü" grubu ile gerçekleştirilmektedir⁹².

TÜİK'in Toplumsal Cinsiyet İstatistiklerine göre, 1950 ve öncesinde görücü usulü ile evlenen erkeklerin oranı %25 iken, kadınların oranı %30'dur. Bu oranların yıllara göre azaldığı söylenebilirken, 2006- 2011 yıllarında görücü usulü ile evlenen erkeklerin oranı %1,2 olurken kadınların oranı %1,8'dir⁹³.

Türkiye'de nasıl evlenildiğine bakıldığında, Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nın sonuçlarına göre, 2011 yılında "eşiniz ile nasıl evlendiniz?" sorusu sorulmuş ve yanıt seçenekleri de "kendi seçimim ailemin rızasıyla, kendi kararım ailemin rızası dışında, görücü usulüyle benim kararım, görücü usulüyle benim görüşüm sorulmadan ailemin kararıyla, kaçma/kaçırılma, berdel ve diğer" olarak belirlenmiştir. Bu çalışma için, görücü usulüyle benim kararım, görücü usulüyle benim görüşüm sorulmadan ailemin kararıyla" olmak üzere 2 yanıt seçeneği kullanılmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına göre; 2011 yılında "görücü usulüyle benim kararım" diyenler %42,4 iken, "görücü usulüyle benim görüşüm sorulmadan ailemin kararıyla" diyenler %8,9'dur. Bununla birlikte eğitim ile nasıl evlenildiği arasındaki ilişkiye bakıldığında, 2011 yılında, en yüksek oranla %47,9 ile "görücü usulüyle benim kararım" diyenler eğitimsiz grubu oluştururken, yükseköğretim mezunlarında en yüksek oran %78,1 ile "kendi seçimim ailemin rızasıyla"dır. "Görücü usulüyle benim kararım" diyen yükseköğretim mezunları %17,7'dir.

⁹² Sezen, a.e., s. 186.

⁹³ TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2013, s. 32, (çevrimiçi)

<http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/Toplumsal-Cinsiyet-%C4%B0statistikleri-2013-TU%C4%B0K.pdf>, 24 Ocak 2016.

İkinci seçenekte %22,7 ile “görücü usulüyle benim görüşüm sorulmadan ailemin kararıyla” diyenler eğitimsiz grubu oluştururken, yükseköğretim mezunlarında oldukça düşük olan bu oran %0,9’dur. Sonuç olarak eğitim arttıkça kendi seçimiyle evlenenlerin oranı yükselmekte, eğitim düzeyi arttıkça görücü usulüyle evlenenlerin oranı azalmaktadır. Öte yandan, sosyo-ekonomik statü (SES)’ye göre, evlilik kararı göstergelerinde, 2011 yılında, en yüksek oranla alt grubun %50’si “görücü usulüyle benim kararım” derken, en üst grubun %11,7’si bu kararı seçmektedir. En üst grupta en yüksek oran %84,8 ile “kendi seçimim ailemin rızasıyla”dır. Alt grubun %12,6’sı, “görücü usulüyle benim görüşüm sorulmadan ailemin kararıyla” derken, en üst grubun %0,6’sı bu kararı seçmektedir. Aynı şekilde SES düzeyi arttıkça kendi seçimiyle evlenenlerin oranı artmakta ve görücü usulüyle kendi görüşü sorulmadan evlendirilenlerin oranı azalmaktadır. Farklı bölgelerde nasıl evlenildiğine bakıldığında, 2011 yılında, “görücü usulüyle benim kararım” diyenler en yüksek oran %60 ile Orta Anadolu’da iken, 2. sırada %51,2 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi gelmektedir. “Görücü usulüyle benim görüşüm sorulmadan ailemin kararıyla” evlenenlerde en yüksek oran %17,1 ile Doğu Karadeniz, %12,1 ile Kuzeydoğu Anadolu, %12 ile de Batı Karadeniz gelmektedir. Bu yanıt seçeneğinde %11,2 ile Orta Anadolu dördüncü , %10,8 ile Güneydoğu Anadolu ise beşinci sırada yer almaktadır⁹⁴.

1.2.4.2. Başlık Parası ile Evlilik

TBMM’nin 2011 tarihli raporunda, başlık, evlenme sürecinde erkeğin ailesi tarafından kız ailesine bazen para, altın ya da taşınmaz mal, hayvan, toprak, ev vb. olarak ödenebilen bir bedel olarak tanımlanmakta olup başlık parasının ne miktarda/ne türde alınacağı, kültürden kültüre, köyden köye, aileden aileye de değişebildiği de belirtilmektedir⁹⁵. Ancak genel tanımı ile başlık parası, damat veya ailesi tarafından gelinin ailesine yapılan bir evlilik ödemesi olarak tanımlanabilmektedir. Erdentuğ’a göre, söz konusu ödeme birçok açıdan

⁹⁴ Beşpınar, a.g.e., s. 125-129.

⁹⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, “Çocuk Cinsiyeti Nedeniyle Kadın Üzerinde Oluşturulan Psikolojik Şiddet, Başlık Parası ve Geleneksel Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu”, 2011, s. 19, (çevrimiçi) https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor_no_5.pdf, 20 Haziran 2017.

değerlendirilebilir. Hem evlenme ile kurulan akrabalıkta ailelerin sosyo-ekonomik statülerini sembolize etmesi hem de aileler arasında bir ekonomik bağ kurarak gelinin ailesine kızlarının yerine gelin alacak bir para sağlamak anlamına gelebilmektedir⁹⁶.

Öte yandan bir başka bakış açısı ile incelendiğinde başlık parası ödeme göreneğinin daimi olduğu toplumlarda, geline ve ailesine bir şey verilmemesi, kız ve ailesi için onur kırıcı bir olay olarak görülmekte bu tutum ile gelinin kıymetli olmadığı anlamına gelmektedir. Aksi takdirde fazla miktarda başlığa layık görülen kadın ise gurur duymaktadır⁹⁷. Yine yapılan araştırmalara göre, başlık verme göreneğinin uygulandığı toplumlarda, söz konusu olan, aileden kızı kaybetmenin bir telafisi olarak görülmekte olup, gelinin evlenmesine kadar geçmiş süre içinde onun için harcanan masrafı karşılar nitelikte olması anlamını taşımaktadır. Erdentuğ'a göre, bu hususta, başlık ödemenin, kız için bedel ödeme veya koca tarafından verilen paranın kadın üzerinde hâkimiyet kurması olarak görülmemesi gerekmektedir⁹⁸. Farklı topluluklar üzerinde karşılaştırmalı yapılan incelemelerde başlık ödemenin temelinde bir kaybı karşılama nedeninin yattığı sonucuna da varılmaktadır.

Son aşamada Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri dikkate alındığında başlık parası karşılığında evlilik, 2011 yılında en yüksek oran olan %39,7 ile Kuzeydoğu Anadolu'da, 2. sırada %39,6 ile Ortadoğu Anadolu'da, 3. sırada ise %38,8 ile Güneydoğu Anadolu'da görülmektedir⁹⁹.

1.2.4.3. Beşik Kertmesi Usulü ile Evlilik

Ülkemizde çok yaygın olmadığı bilinmekle birlikte bu evlilik türü yakın ailelerin aynı günlerde doğan çocukları arasında söz kesilmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir. Ancak, çocukların aynı gün doğmaları, beşik kertme için kesin bir kural olarak sayılmamakta çocuklardan erkeğin büyük, kızın küçük

⁹⁶ Nermin Erdentuğ, "Yeryüzünde İnsan Topluluklarında "Başlık"", **Aile Yazıları 4: Evlilik Kurumu ve İlişkileri**, 2. bs., Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991, s. 307.

⁹⁷ Erdentuğ, a.e., s. 308.

⁹⁸ Erdentuğ, a.e., s. 310.

⁹⁹ TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2013, s. 33, (çevrimiçi)

<http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/Toplumsal-Cinsiyet-%C4%B0statistikleri-2013-TU%C4%B0K.pdf>, 15 Şubat 2016.

olabildiği durumlarda söz konusu iken özellikle kız çocuğunun iki yaşını doldurmamış olması da gerekmektedir. Öte yandan, çocuklar, daha beşikteyken birbirleriyle ileride evlenmek üzere aileleri tarafından nişanlandırılırlar¹⁰⁰.

Tezcan ise birbirlerine yakın ya da çok samimi, iyi anlaşan iki ailenin bu bağlarının ileride de sürmesi için karşıt cinsten çocukları olduğunda onları beşikte nişanlayarak çocuklarını ileride evlendirmeye söz vermeleri¹⁰¹ olarak tanımlamaktadır.

1.2.4.4. Akraba Evliliği

Akrabalık, evlilik yoluyla veya kan bağıyla oluşan insan ilişkileri olarak adlandırılmaktadır¹⁰².

Akraba evlilikleri, amca, dayı, hala, teyze yani kardeş çocuklarının evliliği olarak yakın akraba evlilikleri şeklinde tanımlanmaktadır. Bunun yanında ikinci derece akraba evlilikleri olan kardeş torunlarının evliliğine de rastlanmaktadır. Daha sonra üçüncü derece ve uzak akrabalar gelmektedir¹⁰³.

Akraba evliliği içerisinde sayılan diğer evlilik biçimi de paralel ve çapraz kuzen evlilikleridir. Bu durumda, aynı cinsten kardeş çocuklarının evliliğine paralel kuzen evliliği, ayrı cinsten kardeş çocuklarının evliliğine ise çapraz kuzen evliliği denilmektedir¹⁰⁴. Bu durumda dayı ve hala çocukları ile yapılan evlilik çapraz kuzen evliliği olarak sayılırken teyze çocukları veya amca çocukları evliliği paralel kuzen evliliği olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca Altuntek'e göre, çapraz kuzen evliliğinde, babasoyunda halanın, anasoyunda ise dayının başka soydan sayılması söz konusu olduğundan dolayı onların çocukları ile yapılan evlilik, dış evlilik; paralel kuzen evliliğinde ise anasoyunda teyzenin, babasoyunda amcanın soyu devam ettirdiğinden dolayı onların çocukları ile yapılan evlilik de iç evlilik olarak değerlendirilmektedir¹⁰⁵. Dolayısıyla Altuntek'in yaptığı araştırmaya göre, çapraz

¹⁰⁰ TBMM, a.g.e., 2011, s. 22.

¹⁰¹ Tezcan, a.g.e., s. 68.

¹⁰² Güneş, a.g.e., s. 32.

¹⁰³ Dursun Ayan, Rahime Beder Şen, Gülsen Ünal, Semra Yurtkuran, "Ankara'da Akraba Evliliği", **Aile ve Toplum**, C:I, No:4, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2001, s. 13.

¹⁰⁴ Altuntek, a.g.e., 1993, s.16.

¹⁰⁵ Altuntek, a.e., s.17.

kuzen evliliğinin, paralel kuzen evliliğine nazaran çok daha yaygın olarak görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma için yapılan görüşmelerde de bu sonuca ulaşılmaktadır. Çocuk yaşta yapılan akraba evliliklerinde özellikle çapraz kuzen evlilik türünün tercih edildiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Tezcan'a göre, gelenek haline gelen akraba evliliğinin ekonomik, toplumsal ve ruhsal açılardan olmak üzere birçok olumlu işlevi bulunmaktadır. Bu tür evliliklerin mal ve paranın yabancılara geçmemesi ve akraba çevrelerinin dışına çıkmaması için ekonomik bir amaç güdülerken yapıldığı görülmektedir. Soyun devam ettirilmesi gibi toplumsal bir amacın göz önünde bulundurulduğu akraba evliliklerinde akraba kızlarının yani gelin olacak kızların daha saygılı, namuslu ve dürüst oldukları inancı hâkimdir. Ayrıca akraba kızı için daha az başlık parası istenmekle birlikte evlenenlerin küçük yaşlardan beri uzun yıllar birlikte büyümeleri, akraba kızın geçmişi iyi bilinip ailesinin iyi tanınmasından dolayı duygusal bağlarla birlikte evliliklerin uzun ömürlü olacağı inancı nedeniyle ülkemizde akraba evliliklerinin oldukça yaygın olduğu ifade edilmektedir¹⁰⁶.

2001 yılında Ayan ve arkadaşları tarafından yapılan bir araştırmada, akraba evliliği yapmış ailelerin sosyo-demografik, sosyo-ekonomik özellikleri ile birlikte belirlenen kültürel yapılarının akraba evliliği tercihindeki etkisi incelenmiştir. Bu araştırmanın bulguları, ailelerin çoğunluğunun (%55) geleneksel bir tavır sergileyerek evlilik kararını aldıklarını ve evlendirilen kişilere seçim şansı bırakılmadığını ortaya koymaktadır. Öte yandan demokratik bir tutumun ifadesi olan "*biz karar verdik, ailemiz onayladı*" seçeneğine göre hareket eden ailelerin oranının %34 olduğunu ve "*rızam olmadan ailem kararlaştırdı*" diyenlerin oranının ise %12'lerde kaldığını ortaya çıkarmaktadır¹⁰⁷.

Ayan ve arkadaşlarının araştırmasından elde edilen diğer bir bulgu da bu çalışmayı destekler niteliktedir. Kadınların eğitim düzeyleri ile evlilik kararını almaları arasındaki ilişkiye bakıldığında, okuryazar olmayan kadınların %41'inin evlilik kararlarının, rızaları olmadan aileleri tarafından verildiği, yine aynı grup üzerinden evlilik kararları aileleri tarafından verilen ancak kendilerinin onayladıkları geleneksel ve yaygın bir evlilik uygulamasının oranı ise %35 olarak belirlenmiştir.

¹⁰⁶Tezcan, a.g.e., s. 57-59.

¹⁰⁷Ayan, a.g.e., s.11.

"Biz karar verdik, ailemiz onayladı" diyenlerin oranının %23 olması ise başka bir bulguyu gözler önüne sermektedir. Üniversite mezunu olan kadınlarda ise rızaları olmadan aileleri tarafından verilen evlilik kararı ifadesinin hiçbir karşılık bulmadığını, buradan yola çıkarak da kadınların eğitim düzeyleri yükseldikçe evlilik kararlarının alınmasında kendi seçimlerini sergileyebilmelerine ilişkin oranların da yükseldiğini belirtmek mümkündür. Erkeklerde ise bu oranların kadınlardaki kadar yüksek olmadığı ortaya çıkmıştır. Ancak iki durumda da kadınlarda olduğu gibi erkeklerde de eğitim düzeyleri yükseldikçe evlilik kararlarını kendi tercihleri doğrultusunda aldıklarına yönelik oranların yüksek olduğu görülmüştür¹⁰⁸.

Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri'ne göre, akraba evliliği, 2011 yılında en yüksek oran olan %44 ile Güneydoğu Anadolu'da, 2. sırada %36 ile Ortadoğu Anadolu'da, 3. sırada %28 ile Batı Anadolu'da görülmektedir. Akraba evliliğinde akrabalık dereceleri incelendiğinde; Güneydoğu Anadolu bölgesinde amcaoğlu/amcakızı ile yapılan akraba evliliğinin %30 oranla oldukça yaygın olduğu, en düşük oranda ise %11,2 ile teyze oğlu/teyze kızı ile yapılan evliliklerin olduğu ortaya çıkmaktadır. Ortadoğu Anadolu bölgesinde ise baba tarafından diğer akraba ile yapılan evliliklerin %33 oran ile daha yaygın olduğu görülmektedir. 2. sırada %24 ile amca oğlu/amca kızı, 3. sırada %13 ile teyze oğlu/teyze kızı ile evlilik yaygınken en düşük oran, %9,7 ile anne tarafından diğer akrabalar ile yapılan evlilikler olarak belirlenmektedir. Batı Anadolu bölgesinde, Ortadoğu Anadolu bölgesinde olduğu gibi baba tarafından diğer akraba ile yapılan evliliklerin (%30) daha yaygın olduğu görülmektedir. 2. ve 3. sıralamalarda da iki bölge benzerlik göstermektedir. Hala oğlu/hala kızı ve dayı oğlu/dayı kızı ile evliliklerin, diğer akraba evliliklerine göre oranlarının düşük olduğu gözlemlenmekte olup her iki evliliğin de en yüksek olduğu bölge Kuzeydoğu Anadolu bölgesi olmaktadır. Güneydoğu Anadolu bölgesinde akraba evliliği nedenleri arasında en yüksek oran %54 ile aile kökenlerinin bilinmesi ve korunması gelirken, 2. sırada %20 ile akraba çocuklarının daha iyi anlaşması nedeni vardır. Ortadoğu Anadolu bölgesinde ise durum tam tersi olarak görülmektedir. 1. sırada %30 ile akraba çocuklarının daha iyi anlaşması gelirken, 2. sırada %26 ile aile kökenlerinin bilinmesi ve korunması gelmektedir. Batı Anadolu

¹⁰⁸ Ayan, a.e., s. 19.

bölgesinde ise Güneydoğu Anadolu bölgesindeki benzer sıralama söz konusudur. 1. sırada %33 ile aile kökenlerinin bilinmesi ve korunması gelirken, 2. sırada %22 ile akraba çocuklarının daha iyi anlaşılması gelmektedir. Bu üç bölge de ortak olan özellik en düşük oranın mal varlığının bölünmemesi nedeni olduğu dikkat çekmektedir¹⁰⁹.

Türkiye’de akraba evlilikleri yaygın bir evlilik biçimi olmakla birlikte ülkenin az gelişmiş ve gelişmiş bölgeleri, kır ve kent yerleşim yerleri arasında ve değişik eğitim düzeylerinde akraba evliliği yoğunluğu farklılıklar göstermektedir. Gelişmiş bölgelerde ve kentlerde yüksek eğitim düzeyinde akraba evliliklerinin azaldığı görülmektedir¹¹⁰.

Böylesine yaygın evlilik tipinin sosyal yapı içindeki yeri ve yaygınlığına bakıldığında, çocuk yaşta yapılan evliliklere sıklıkla rastlanıldığı bunun sonucunda ise adölesan annelerin, adölesan gebeliklerin, kadın hastalıkları ve beraberinde gelişim bozukluklarının, engelli çocuk doğumlarının ve çocuk ölüm oranlarında artışların olduğu daha net ortaya çıkmaktadır¹¹¹.

1.2.4.5. Berdel Evlilik

Berdel türü evlilik, iki ailenin kızlarını karşılıklı olarak oğulları için değiştirme usulü ile gerçekleştirilmektedir¹¹². Altuntek’in araştırmasına göre, berdel usulü ile evlilik benzer durumda olan aileler arasında yapılmakta olup böylelikle kız alışverişi ile başlık borcu takas edilmiş olmaktadır. Başlık parasının verilmek istenmediği durumlarda berdel/değiş-tokuş evlilik biçimi tercih edilmektedir. Daha çok Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde rastlanılan berdel türü evlilik, iki ailenin kız ve erkek çocuklarını karşılıklı olarak evlendirmesi¹¹³ şeklinde gerçekleştirilmektedir. Başlık usulünün yaygın olduğu bölgelerde görülen bir aile tipi olan berdel ailenin ekonomik koşullarla şekillendiği söylenmektedir.

¹⁰⁹ TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2015, s. 34-36, (çevrimiçi)

http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=294, 20 Şubat 2017.

¹¹⁰ Mahir Ulusoy, Ergül Tunçbilek, “Türkiye’de Akraba Evlilikleri ve Çocuk Ölümlerine Etkisi”, **Aile Yazıları 4: Evlilik Kurumu ve İlişkileri**, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991, s. 509.

¹¹¹ TBMM, a.g.e., 2011, s. 20.

¹¹² Altuntek, a.g.e., 1993, s. 79.

¹¹³ TBMM, a.g.e., 2011, s. 21.

Altuntek'e göre, ailelerin karşılıklı tutum ve davranışlarında dikkatli olma ve her iki tarafın da kızlarının evliliğinin sürekliliği için gelinlerine aynı muameleyi uygulama zorunda kalmaları durumu¹¹⁴ bu çalışmada berdel evlilikle ilgili dikkat çeken diğer bir husus olarak görülmektedir. Berdel evlilik bir noktada berdel aile yapısını¹¹⁵ da doğurmaktadır.

Berdel evlilik sonucu oluşan berdel aile, karışık sorunlara sahip bir aile biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Berdel aile yapısı içinde diğer iki tip evlenme biçimi de görülebilmektedir.

1. "Levirat (yenge ile evlilik): Kocasını ölen kadının kayınbiraderiyle (kocanın erkek kardeşi) evlenmesi",
2. "Sororat (baldızla evlilik): Karısını ölen kocanın baldızıyla (karısının kız kardeşi) evlenmesi"¹¹⁶ olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu tür evliliklerin oluşturduğu ailede taraflar için olduğu kadar yakın çevre için de büyük sorunlar ve sakıncalar yaratabileceği bilinmelidir. Şöyle ki, evlenilen kayınpeder gelinin kocası, torunlarının da babası olurken; gelin ise kayınpederin karısı ve kaynanasına kuma olmaktadır. Böylesine karmaşık ilişkilerin hakim olduğu evliliklerin ve ailelerin kanunlara aykırı olduğu bilinmekle beraber geleneksel yapının özelliklerini uygulamada etkin olduğu da gözlemlenmektedir.

1.2.4.6. Adölesan Evlilik

Adölesan kavramı, en geniş anlamıyla bireyin; psikolojik ve sosyal değişmelerle, çocukluktan yetişkinliğe geçiş süreci olarak tanımlanmaktadır. Bireyin kendine özgü gelişim hızı ve kalıbını etkileyen cinsiyet, iklim, coğrafi yapı ve sosyo-ekonomik durum gibi değişkenlerin, bu dönemin yaş açısından başlama ve bitiş sınırlarında farklılıklar yarattığı ortaya çıkmaktadır¹¹⁷. Çoban, genellikle adölesan çağın kızlarda 10-12 yaşlarında, erkeklerde ise 11-14 yaşları arasında başladığını bildirmektedir¹¹⁸.

¹¹⁴ Altuntek, a.g.e., 1993, s. 80.

¹¹⁵ Gökçe, a.g.e., 2012, s. 58.

¹¹⁶ Gökçe, a.g.e., s. 58.

¹¹⁷ Bulut, a.g.e., s. 495.

¹¹⁸ Arzu İçağasıoğlu Çoban, "Adölesan Evlilikleri", **Aile ve Toplum**, C:IV, No:16, 2009, s. 44.

Birleşmiş Milletler (BM)¹¹⁹ ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ise ergenliği, çocukluktan sonra ve yetişkinlikten önce olmak üzere insanın büyüme ve gelişme dönemini kapsayan 10-19 yaş arası olarak tanımlamaktadır¹²⁰.

Çoban'ın her iki grup içinde sınırladığı yaş aralığının, BM'nin ve DSÖ'nün kabul ettiği adölesan yaşı ile örtüştüğü görülmekte olup kavramsal olarak ergenlik döneminin adölesan dönemi sürecine denk geldiği söylenebilmektedir.

Ancak Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu- United Nations Population Fund (UNFPA) araştırmalarında BM'nin ergenler için belirlediği yaş sınırlamasına rağmen, ergenlik çağındaki gebeliklerde veya doğumlarda elde edilen uluslararası karşılaştırılabilir istatistiklerin ve tahminlerin çoğunun, yaşları 15 ile 19 arasında olan topluluğun yalnızca bir kısmını kapsadığı bilinmektedir. 10-14 yaş grubundaki ergen nüfusu için daha az bilgi mevcut olsa da, bu genç grubun ihtiyaçları ve hassasiyetlerinin daha büyük olabileceği de önem taşımaktadır¹²¹.

Bu bağlamda geniş bir sınırlama çerçevesinde 19 yaş ve altında yapılan evliliklerin adölesan evlilik olarak adlandırılabilmesi uygun görülebilmektedir.

Çoban, adölesan dönemin, çocuklukla yetişkinlik arasında yer alan ve biyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan gelişimi içeren karmaşık bir dönem olması sebebiyle adölesanın kimlik oluşumunu ve gelişim görevlerini gerçekleştirebilmesi için bu dönemi sağlıklı bir şekilde yaşaması gerektiğini ifade etmektedir¹²². Bununla birlikte, İçağasıoğlu Çoban, bu dönemde adölesan bireylerin, fiziksel değişimler yaşayarak büyüme, gelişme ve cinsel kimlik edinme dönemlerinde aynı zamanda psiko-sosyal gelişimleri ile ilgili sorunlarla karşılaştığını¹²³ belirtirken Onur ise onların bu süreçte, aile kurma, çocuk sahibi olma gibi evlilik sorumluluklarını üstlenecek fiziksel ve psikolojik olgunlukta olmadığını vurgulamaktadır¹²⁴. Buna ek

¹¹⁹ United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF), "The Adolescent Brain: A Second Window of Opportunity" Symposium, 2016, (çevrimiçi) <https://www.unicef.org/adolescence/>, 22 Nisan 2017.

¹²⁰ World Health Organisation (WHO), "Adolescent Development", (çevrimiçi) https://www.who.int/maternal_child_adolescent/topics/adolescence/dev/en/, 22 Nisan 2017.

¹²¹ United Nations Population Fund (UNFPA), **Motherhood in Childhood**, ed. Richard Kollodge, Newyork, 2013, s.14, (çevrimiçi) <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/EN-SWOP2013.pdf>, 10 Haziran 2017.

¹²² İçağasıoğlu Çoban, a.g.e., s. 37.

¹²³ İçağasıoğlu Çoban, a.e., s. 44.

¹²⁴ Bekir Onur, **Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm**, 5.bs. Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1995, s. 104.

olarak ergenler tarafından bu dönemde yapılan evliliklerin onların kimlik oluşumunu zedeleyerek fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkilediği ve onlarda kriz dönemleri yaşattığı görüşüne varılmaktadır.

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF)'nin Dünya Çocuklarının Durumunu ele aldığı 2011 yılı raporunda, adölesan dönemi bir fırsat yaşı olarak değerlendirilmektedir. Bireylerin adölesan dönem özelliklerine ait birçok verinin raporlaştırıldığı bu belgede, adölesan evlilikler, eşlerden biri veya daha fazlasının 19 veya daha küçük yaşta olduğu birliktelik olarak tanımlanmaktadır¹²⁵. Adölesan evlilikler sonucu, adölesan gebeliklerin yaşandığı görülmektedir. Bu gebelikler, aynı zamanda çocuk evliliği yapan kız çocuklarında cinsel ilişki sonucu oluşan önemli bir halk sağlığı sorunu olarak kabul edilmektedir. Bulut'a göre, adölesan evlilik ve doğurganlıklar, Dünya'da ve Türkiye'de medikal ve sosyal sorunlar içeren özel bir risk grubu olarak dikkat çekmelidir¹²⁶.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2013 yılı sonuçlarına göre, en fazla 16 yaşında 330 adölesan kadın, 18 yaşında 322 adölesan kadın, en az ise 19 yaşında 282 adölesan kadın sayısı olduğu bilinmektedir. Bu kadınlardan 19 yaşında ilk çocuğuna gebe olanlar %4,7 iken 18 yaşındakiler %1,4 olarak görülmektedir. Öte yandan çocuk doğurmaya başlayanlar yine 19 yaşındakilerde fazlalık göstermektedir. Adölesan dönemde çocuk doğurmaya başlayanların %16'sı 19 yaşında anne olmuş kadınlardan oluşmaktadır. Bölgelere göre bakıldığında ise en fazla adölesan kadın sayısının 635 ile Batı'da olduğu görülmektedir. En az ise 95 adölesan kadın sayısı ile Kuzey'de yer almaktadır. Bir diğer temel özelliğe göre, kadınların eğitim düzeyi ile erken yaşta anne olmaları arasında ters bir ilişki söz konusu olup eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş kadınların %17'si adölesan dönemde çocuk doğurmaya başlarken; bu oranın en az ilkokulu bitirmiş kadınlar arasında %8 düzeyinde olduğu görülmektedir. Lise ve üzeri eğitim alan kadınlarda bu oranın %0,8'de kaldığı tespit edilmektedir. Ancak bu istatistiklerin dikkat çeken bir noktasının da 1,092 ile en

¹²⁵ UNICEF, *The State of The World's Children, Adolescence: An Age of Opportunity*, USA, 2011, s. 33.

¹²⁶ Işıl Bulut, "Adölesan Evlilikleri", *Aile Yazıları 4: Evlilik Kurumu ve İlişkileri*, 2.bs., Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991, s. 495.

fazla adölesan kadın sayısını, ortaokul eğitimi seviyesinde olan kadınların oluşturması olarak değerlendirilmektedir¹²⁷.

Bu istatistiklerden ulaşılan bilgiler doğrultusunda ergenlik döneminde eğitim alması engellenen kız çocuklarının evlendirilerek çocuk yaşta hemen çocuk sahibi olmalarının yolu açıldığı ve bu durumun birçok tıbbi, sosyolojik ve psikolojik sorunu beraberinde getirdiği sonucuna varılmaktadır. Adölesan çağın 19 yaş olarak sınırlandırılması bireylerin özellikle tıbbi ve psikolojik gelişimleri açısından Kanun'da belirlenen evlenme yaşının da üstünde bir sınırı oluşturmakta ve bununla birlikte 18 ile 19 yaş arasında çocuk sahibi olan kadınları da adölesan kadın kapsamına almaktadır.

TÜİK 2016 yılı Doğum İstatistikleri'ne göre ise 2015 yılında 15 yaşın altında doğum yapan 234 kız varken 15-17 yaş aralığında 16.396, 18-19 yaş aralığında ise 58.869 kız bulunmaktadır¹²⁸.

2014 yılında 15 yaşından küçük yaşta anne olanlar, 317, 15-17 yaş aralığında anne olanlar 19.355, 18-19 yaş aralığında ise 65.004 olarak görülmektedir¹²⁹. 2015 yılında ise 15 yaşından küçük anne olanlar, 244, 15-17 yaş aralığında anne olanlar 17.789, 18-19 yaş aralığında ise 60.893 olarak görülmektedir¹³⁰.

Erken yaş evliliklerinde en büyük sorun alanının üreme sağlığında görüldüğünü ifade eden Yakıt ve Coşkun, bu sorunların başında erken yaşta gebelik ve doğumun yol açtığı komplikasyonlar, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar ve obstetrik fistüllerin geldiğine dikkat çekerken öte yandan kız çocuğun izni ve onayı alınmadan zorla evlendirme, kendinden büyük yaşta bir erkeğin cinsel isteklerine yanıt verme ve bir yerde cinsel ilişkiye zorlanma, gebelikten korunma konusunda bilgisizlik, bu gebeliklerin anne-fetüs ve yeni doğan açısından riskleri ile cinsel yolla bulaşan enfeksiyon riski, çok sayıda gebelik ve doğum gibi birçok sorunla karşı

¹²⁷ İsmet Koç, Ahmet Sinan Türkyılmaz, Tuğba Adalı, "Doğurganlık", **Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA)**, 2013, s. 72-73, (çevrimiçi) http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2013/rapor/TNSA_2013_ana_rapor.pdf, 22 Haziran 2017.

¹²⁸ TÜİK, Doğum İstatistikleri 2016, (çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24647>, 05 Şubat 2017.

¹²⁹ TÜİK, Doğum İstatistikleri 2014, (çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18621>, 10 Şubat 2017.

¹³⁰ TÜİK, Doğum İstatistikleri 2015, (çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21514>, 10 Şubat 2017.

karşıya olduğunun da altını çizmektedir¹³¹. Ortaya çıkan bu durum, çocuk-anne ölümlerine ve yeni doğan ölümlerine neden olurken çocuk yaşta ve zorla evlendirilen çocuklar çok ciddi sağlık sorunları ile karşılaşmakta ve hayatları boyunca devam edecek travmalar yaşamaktadırlar. Çocukların cinsel gelişimlerini yaşamaları ve cinselliklerini keşfetmeleri hakkına sahip olması bu çocukların evlenmeye ve beraberinde gelecek psikolojik ve fiziksel travmaya hazır olduğu anlamına gelmeyecek şekilde açıklanmalıdır.

Osoimehin'e göre, bir kız çocuğu gebe kaldığında, onun bugünü ve geleceği tamamen değişmekte ve sonuç nadiren daha iyi olmaktadır. Eğitimi sona erdiği için bir iş ve meslek beklentisi olmayan kız çocuğu, yoksulluk, dışlanma ve bağımlılığa da açık hale gelmektedir. Osoimehin, genç bir kızın evliliğe zorlandığında, ne zaman ve ne sıklıkta hamile kalacağı konusunda nadiren söz hakkına sahip olduğundan dolayı ergen gebeliğinin, insan hakları konularıyla iç içe geçmiş hassas bir durum olduğunu vurgulamaktadır. Baskı gören ya da okulu terk etmek zorunda bırakılan hamile bir kızın eğitim hakkından yoksun bırakılarak gebeliği önleme hakkında doğum kontrolü bilgisine erişiminin yasaklanması onun sağlık hakkının yok sayılması anlamına gelmektedir. Öte yandan Osoimehin, okula devam edebilen ve eğitim hakkından yararlanan bir kızın, zorla okulu yarıda bırakan akranlarına göre hamile kalma olasılığının daha düşük olduğunu belirtmektedir. Sırf bu yüzden kız çocuklarının eğitiminin sonlandırılmasının gereksiz bir düşünce ve eylem olduğunu aksine onların böyle bir haktan yararlanmalarının ve bundan zevk almalarının, onları daha iyi bir konuma getireceğini ifade etmektedir. Tabi insan hakları açısından bakıldığında, koşullar ve sebepler ne olursa olsun, hamile kalmış bir kızın hakları baltalanmış sayılmaktadır¹³².

Gelişmekte olan ülkelerde her gün, 18 yaşın altında 20 milyon kadının doğum yaptığı bilinmekte ancak bu doğumların gelişmiş ülkelerde daha küçük ölçeklerde gerçekleştiği de söylenebilmektedir. Dünyanın her bölgesinde yoksul, eğitimsiz ve kırsal kesimde yaşayan kızların daha varlıklı, kentli, eğitilmiş akranlarına göre hamile olma olasılıkları daha yüksek gözükmektedir. Etnik azınlık veya marjinal gruptan

¹³¹ Eda Yakıt, Anahit Margirit Coşkun, "Toplumsal Açından Çocuk Yaşta Evlilikler Gerçeği: Hemşire ve Ebenin Sorumluluğu", **Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi**, C:XI, No:3, 2014, s. 3-4.

¹³² Babatunde Osoimehin, **Motherhood in Childhood**, Newyork, UNFPA State of World Population, 2013, s. ii-iii.

olan, hayatta seçenek ve imkanları bulunmayan ya da gebeliği önleyici bilgi ve hizmetlerde dahil olmak üzere cinsel ve üreme sağlığı hakkında sınırlı ya da hiç erişimi olmayan kızların hamile olma olasılığının daha yüksek olduğu görülmektedir¹³³.

DSÖ verilerine göre, Dünyadaki adölesan doğumların çoğunun, yaklaşık %95'inin, gelişmekte olan ülkelerde meydana geldiği görülmektedir. Bu doğumların 10 tanesinden 9'u bir evlilik veya birliktelik içinde gerçekleşmektedir¹³⁴. Gelişmekte olan ülkelerdeki genç kadınların yaklaşık %19'u 18 yaşından önce hamile kalmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde, her yıl, 18 yaşın altındaki adölesan kızların gerçekleştirdiği 7,3 milyon doğumun 2 milyonunu 15 yaşın altındaki kızların gerçekleştirdiği hesaplanmıştır. Bir gebelik, bir kızın sağlık, eğitim ve gelir kazanma potansiyeli için acil ve kalıcı sonuçlar doğurabilmekte ve genelde hayatının gidişatını değiştirmektedir. Şöyle ki, gebelikten ve doğumdan kaynaklanan komplikasyonlar sonucu yılda 70.000 adölesanın öldüğü bilinmektedir. Okula devam eden kızların hamile kalma olasılığının daha düşük olduğunu bir kez daha vurgulayan bu rapor, eğitimin kız çocuklarını iş ve geçim sağlama yolları için hazırladığını, ev içinde ve toplumda kızların benlik saygısı ve statüsünü yükselttiğini ve hayatlarını etkileyecek konularda onlara daha fazla söz hakkı tanınması gerektiğini belirtmektedir. Aynı zamanda eğitimin çocuk evliliğini azaltarak doğum sürecini geciktirdiğine ve doğumların daha sağlıklı sonuçlanmasına katkı sağladığına da işaret etmektedir. Gebelik ya da herhangi başka sebeplerden dolayı okulu terk etmek, bir kızın gelecekteki ekonomik umutlarını tehlikeye atabilmekte ve onu hayattaki diğer fırsatlardan dışlayabilmektedir¹³⁵.

Adölesan gebelik, hak ihlallerinin hem bir nedeni hem de bir sonucu olarak görülmektedir. Gebelik, bir çocuğun, Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmelerde güvence altına alınan, eğitim, sağlık ve özerklik gibi haklarını kullanma imkânlarını zayıflatmaktadır. Adölesan gebeliği, çeşitli toplumsal, ekonomik ve diğer güçlerin bir sonucudur, çünkü bunu engellemek, kızların

¹³³ UNFPA, a.g.e., 2013, s. vi.

¹³⁴ WHO, "Why is Giving Special Attention to Adolescents Important for Achieving Millennium Development Goal 5?", Factsheet, Geneva, 2008, (çevrimiçi) http://www.who.int/maternal_child_adolescent/events/2008/mdg5/adolescent_preg.pdf, 04 Mart 2018.

¹³⁵ UNFPA, a.g.e., 2013, s. viii.

yetkilendirilmesine yönelik ve özellikle de marjinalize olmuş ve en savunmasız olan belirli kız çocuklarına uyarlanmış çok boyutlu stratejiler gerektirmektedir.

Ergen doğum oranları, yoksulluk veya çocuk evliliğinin yerel yaygınlığı gibi bir takım değişkenlere bağlı olarak, genellikle ülkelere göre farklılık göstermektedir. UNFPA'nın verilerine göre, örneğin, Nijer, dünyanın en yüksek ergen doğum ve çocuk evliliği oranına sahip ülkelerden biri olmakla birlikte ülkenin Zinder bölgesinde yaşayan kızların 18 yaşından önce doğum yapma ihtimali, ülkenin başkenti Niamey'deki akranlarından üç kat fazla olduğu ifade edilmektedir¹³⁶.

Ülkemizde çocuk yaşta gerçekleştirilen evlilikler, kadının çocuk sahibi olabileceği süresini uzatırken adölesan doğurganlığın artmasına ve evlilik içinde olmasına neden olmaktadır. Ancak adölesan doğurganlığın evlilik içinde olması, adölesan sorunu olma özelliğini yitirmemektedir¹³⁷. Adölesan gebelik ve doğum, özellikle kız çocuklarının fiziksel ve zihinsel sağlığı ve sosyal refahı, eğitim durumları ve kazanç kazanma potansiyeli açısından olumsuz etkilere neden olabilmektedir. Bu etkiler, büyük oranda damgalanma ve marjinalize olma ve temel insan haklarını ihlal eden yasal, sosyal ve ekonomik yapılarda cinsiyete dayalı eşitsizlik ve ayrımcılığa dayanmaktadır¹³⁸.

¹³⁶ UNFPA, a.g.e., 2013, s. 8.

¹³⁷ Bulut, a.g.e., s. 496-497.

¹³⁸ UNFPA, a.g.e., 2013, s. 29.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK EVLİLİKLERİNİN ÇOCUK İSTİSMARI KAPSAMINDA İNCELENMESİ

2.1. ÇOCUK İSTİSMARI KAVRAMI

Bir toplumun geleceğini oluşturan çocukların, bütün canlılar içinde en fazla bakıma, korunmaya ve sevgiye ihtiyaç duyan bir varlık olması onların bedensel, ruhsal ve sosyal yönden sağlıklı gelişmesi gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre, Türkiye toplam nüfusu, 2016 yılı sonu itibariyle 79 milyon 814 bin 871 iken çocuk nüfusu, 22 milyon 891 bin 140 olmuştur. Birleşmiş Milletler tanımına göre; 0-17 yaş grubunu içeren çocuk nüfus, 2016 yılında toplam nüfusun %28,7'sini oluşturmaktadır¹³⁹.

Toplumların geleceği olarak görülen çocukların her yönüyle sağlıklı bir birey olarak yetişmeleri, o toplumun sağlam temeller üzerinde var olmasına katkı sağlamaktadır. Bu nedenle çocuklarla ilgili çalışmalar, sosyal bilimler alanında önemli konular arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda bu çalışmada incelenen çocuk istismarı ve çocuk evlilikleri konularının hassas konular olarak değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Her doğan çocuğun hayata iyi bir başlangıç yapması, nitelikli eğitim alması ve hayatı boyunca yeteneği doğrultusunda potansiyellerinin geliştirilmesi, sosyalleştirilmesi modern toplumların benimsemesi gereken temel ilkeler arasında sayılmaktadır. Ancak, dünya ülkelerinin çoğunun "çocuklarına" bu ilkelerin belirlediği standartları sunamadığı görülmektedir.

Çocukların da yetişkinler gibi temel insan haklarına sahip olmaları gerektiği hatta çocukların korunmaya muhtaç ve ihlallere açık olduklarından dolayı yetişkinlerden daha da özel haklara sahip olması gerektiği görüşünden hareketle dünya çapında ve Türkiye'de çocuk haklarının gelişimi için önemli olan bazı adımlarla çeşitli hukuki düzenlemeler oluşturulmuştur.

¹³⁹ TÜİK, İstatistiklerle Çocuk 2016, (çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24645>, 18 Kasım 2017.

Tüm bu bilgiler ışığında çalışmanın önemli kısımlarından biri olan çocuk istismarı kavramına değinmek gerekmektedir. Çocuk istismarı, dünyanın hemen hemen her bölgesinde yaşanan, çocukların karşı karşıya kaldığı en ciddi sorunlardan birisi olarak kabul edilmektedir. Ancak, çocuk istismarı kavramının algılanmasının toplumlara ve kültürlere göre farklılık gösterdiği ve Türkiye’de çocukların yaşlarına, cinsiyetlerine ve toplumsal şartlarına göre de değişen şekil ve ölçülerde şiddet, istismar, sömürü ve/veya ihmale uğradığı veya uğrama ihtimali ile karşı karşıya kaldığı görülmektedir.

Pelendecioğlu ve Bulut, günümüzde “çocuk istismarı” kavramının tanımlamasında kültüre ve topluma bağlı olarak zorluklar yaşandığını belirtirken ülkelerin kendilerine has uygulamaları, gelenekleri ve inanışlarından dolayı bu uygulamaların başka kültürler için çocuğa karşı şiddet uygulandığı şeklinde algılanabileceğini ifade etmektedir¹⁴⁰.

Birbirini destekleyen ifadelere ek olarak Kaliforniya Suç ve Şiddeti Önleme Merkezi, çocuk istismarının her topluma göre farklılık gösterdiği gibi her ailede de çeşitli şekillerde ortaya çıkabildiğini, bu istismar şekillerinin hem davranışı hem de ihmali içerdiğini belirtmektedir. Yetkin kişiler tarafından yapılan değerlendirme ve müdahaleler sonucu, çocuk istismarının farklı şekillerde ortaya çıktığı göz önünde bulundurulmalıdır. Dar anlamda çocuk istismarının sadece fiziksel etkinin dışında gerçekte, bedensel yaralamaları kapsayan fiziksel istismarı, genel ya da ileri derecede ihmali, cinsel saldırı ve sömürü ile birlikte cinsel istismarı ve bir çocuğa bilinçli olarak zarar verme ya da tehlikeye sokan her türlü duygusal kötü muameleyi de içermekte olduğu vurgulanmaktadır¹⁴¹.

Genel anlamıyla; çocuk istismarı, çocuğun bir yetişkin tarafından ona zarar vermeyi amaçlayan davranışlar ve tutumlara maruz bırakılması olarak tanımlanmaktadır. 18 yaşın altında olan çocuklara karşı aktif olarak onların fiziksel, duygusal, cinsel ve toplumsal gelişimlerini olumsuz etkileyen her türlü eylemlerin istismar olarak ele alınabileceği söylenebilir. Öyle ki, çocuk istismarı, karmaşık

¹⁴⁰ Betül Pelendecioğlu, Sefa Bulut, “Çocuğa Yönelik Aile İçi Fiziksel İstismar”, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi**, C: IX, No:1, 2009, s. 50.

¹⁴¹ Crime and Violence Prevention Center, “What is Child Abuse?”, **Child Abuse Prevention Handbook**, 2006, s. 1, (çevrimiçi)

http://partnershipforsafefamilies.org/section/trainings_events/documents/CA_Child_Abuse_Prevention_Handbook_2007_ADA.pdf, 24 Mart 2016.

nedenleri ve trajik sonuçları olan, tıbbi, hukuki, gelişimsel ve psiko-sosyal kapsamlı ciddi bir sorun olmakla birlikte çocukların yaşama, büyüme ve gelişme açısından gereksinim duydukları olanaklardan yoksun kalmalarına ve toplumsal sorunlarla karşı karşıya gelmelerine neden olmaktadır.

İstismar davranışının anahtar kelimelerinin “*tekrar etmesi, kasıtlı olması, çocuğun fiziksel, zihinsel, psiko-sosyal gelişimini ve sağlığını olumsuz etkilemesi*” gibi fiiller olduğu dikkati çekmektedir¹⁴².

Polat, toplumda pek çok boyutta gözlemlenen, eş istismarı, cinsel şiddet, çocuk istismarı ve yaşlı istismarı olarak sınıflandırdığı 4 şiddet tipi olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmada ilk üç sırada sayılan şiddet tiplerine yer verilmiştir. Polat’a göre, şiddet tiplerinden biri olarak sayılabilen çocuk istismarı, erişkin bireylerin bakmakla yükümlü oldukları çocukların sağlık ve iyilik hallerini sağlamakta yetersiz kaldıkları durumları tanımlamaktadır¹⁴³. Bu çalışmada çocuk istismarı olgusu geniş bir yelpazede değerlendirilmiş olup, tıbbi, hukuki ve psiko-sosyal açılardan irdelenmiştir.

Dünya Sağlık Örgütü, çocuğa karşı kötü muameleyi, 18 yaşın altındaki çocuğun sağlığına, hayatta kalmasına, gelişimine veya haysiyetine fiili veya potansiyel bir zarara neden olarak gerçekleştirilen her türlü fiziksel ve/veya duygusal kötü muamele, cinsel istismar, ihmal ve ticari veya diğer sömürü türlerini içeren istismar ve ihmal davranışları olarak tanımlamaktadır¹⁴⁴.

Çocuğa karşı kötü muamele, yaşam boyu ciddi sonuçları olan küresel bir sorun olarak devam etmektedir. Çocuk istismarı sonucu meydana gelen eylemin çocuk üzerindeki etkisi, hem çocuğun hem de ailelerinin zarar görebileceği uzun vadeli sonuçlara neden olabilmektedir.

2010 yılında yapılan bir araştırmada, özellikle çocukluk döneminde yaşanan şiddet, istismar gibi olayların hem çocukların akıl ve ruh sağlığını olumsuz etkilediği hem de onların yetişkin olduklarında kendi eş ve çocuklarına karşı şiddeti sorun çözme, disiplin etme ve ceza verme aracı olarak kullanma olasılığının yüksek olduğu

¹⁴² Pelendecioğlu ve Bulut, a.e., s. 50.

¹⁴³ Oğuz Polat, **Çocuk ve Şiddet**, İstanbul, Der Yayınları, 2001, s. 85.

¹⁴⁴ WHO, “Child Maltreatment”, 2016, (çevrimiçi)

<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs150/en/>, 26 Ocak 2018.

ortaya çıkmıştır¹⁴⁵. Böylece şiddetin insani ve toplumsal maliyeti bir kuşaktan diğerine aktarılmış olmaktadır.

Bu nedenle, başlangıçta yapılan küçük yaralamaları fark etmek ve önleyici eylemlerle müdahale etmek bir çocuğun gelecekte oluşabilecek kalıcı yaralanma ya da ölüm riskini önleyebilmektedir¹⁴⁶.

2.2. ÇOCUK İSTİSMARI ÇEŞİTLERİ

Şahin'e göre, çocuk istismarı kavramı, çocukların, sorumluluk, güven ya da güç ilişkisi kapsamında, bedensel ve/veya psikolojik sağlıklarına zarar verecek, gelişimlerini engelleyecek biçimde uygulanan tüm fiziksel, duygusal ya da cinsel tutumları, ihmali ve ticari amaçlı sömürüyü kapsamaktadır¹⁴⁷. Bu geniş tanım altında, bu çalışmada, çocuğa zarar veren her türlü davranış, fiziksel, duygusal ve cinsel istismar olmak üzere üç ana başlık altında incelenmektedir.

2.2.1. Fiziksel İstismar

En temel tanımıyla bir çocuğa karşı kasıtlı olarak fiziksel güç kullanılması, onun fiziksel olarak istismar edilmesi anlamına gelmektedir. Fiziksel istismar, herhangi bir fiziksel yaralanma ile sonuçlanan kaza dışı bir eylem olarak tanımlanmakla birlikte dayatılmış fiziksel yaralanma, sıklıkla, sebepsizce şiddetli bir şekilde oluşan fiziksel ya da haksız cezayı da temsil etmektedir. Fiziksel istismarın göstergeleri arasında kasıtlı saldırı, yakma, ısırma, kesme, bükme, vurma, dayak atma, tekmeleme, boğma, zehirleme ya da çocuğa karşı her türlü işkence eylemi sayılabilmektedir¹⁴⁸. Bu nedenle fiziksel istismar, en sık rastlanan ve belirlenmesi en kolay olan istismar türü olarak görülmektedir.

Bununla birlikte bu istismar sonrasında ortaya çıkan sonuç, çocuğun sağlığına, yaşamına, gelişimine ve onuruna zarar verici olmaktadır. Evde çocuklara

¹⁴⁵ T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) ve UNICEF, **Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması**, y.y., 2010, s.10.

¹⁴⁶ Crime and Violence Prevention Center, a.g.e., s. 1.

¹⁴⁷ Figen Şahin, "Çocuğun Fiziksel, Cinsel ve Duygusal İstismarı", **Çocuk ve Şiddet Çalıştayı**, İstanbul, İstanbul Tabip Odası Yayını, 2009, s. 24.

¹⁴⁸ Crime and Violence Prevention Center, "Physical Abuse", **Child Abuse Prevention Handbook**, Sacramento, CA, 2006, s. 4.

karşı yapılan çoğu fiziksel şiddetin cezalandırmanın bir göstergesi olarak zorla dayatıldığı bilinmektedir¹⁴⁹.

Yıldırım Doğru ve arkadaşları, fiziksel istismarla ilgili aletli ve aletsiz olmak üzere iki tür sınıflandırmadan söz etmektedir. Aletsiz saldırılar, istismarın, tokat, yumruk, tekme yoluyla herhangi bir alet kullanılmaksızın yapıldığı olayları kapsarken aletli saldırılarda kemer, ev eşyaları, sigara yanığı ve ütü gibi aletlerin kullanılarak istismarın gerçekleştirildiği ifade edilmektedir¹⁵⁰.

Fiziksel istismar sonucu çocuğun vücudunun kalça, sırt, genital ve yüz gibi pek çok bölümünde morluklar görülmekte ve deri ve yüzeysel dokuya zararlar verilirken çoklu kırıklara¹⁵¹ da rastlanmaktadır.

Fiziksel istismarda deri bulguları (organ, göz, ağız ve çevresi, iskelet sistemi, yanık, ısırık, ezik, zehirlenme) olmakla birlikte psikolojik ve davranışsal bulgular da söz konusudur. Bu nedenle fiziksel istismara maruz kalmış çocuklarda ileride öz kıyım düşüncelerine de daha sık rastlanılabilmektedir. Bununla birlikte Gürhan, ülkemizde fiziksel istismar oranının yüksek olmasının nedenlerinden birini dayanın disiplin yöntemi için kullanılması ile ilişkilendirmekte ve çocuğu dayakla cezalandırma, disipline etme düşüncesinin ülkemizde oldukça benimsendiğini ifade etmektedir¹⁵².

Çocuğa yönelik şiddetin, çocuğun acı duyması ile hissettiği fiziksel etkilerin yanı sıra çocukta içte yarattığı öfke ve isyan gibi farklı duygusal etkilere de yol açtığı belirtilmektedir¹⁵³. Bunun sonucunda çocuklar üzerinde kısa ve uzun vadede gelişimsel ve bilişsel bozukluklara, sosyal ilişkilerde gerilemelere, depresyona ve travma sonrası stres bozukluğu gibi sorunlara rastlanılmaktadır.

Fiziksel istismara uğrama açısından risk faktörleri incelendiğinde ise çocukta gerçekçi beklentilerin olmaması, ailelerin düşük eğitim düzeyi, eşle ve evlilikle ilgili sorunlar, (durumdan kaynaklanan) ekonomik sıkıntılar, aile içi şiddet,

¹⁴⁹ WHO, "Physical Abuse", **Preventing Child Maltreatment**, Geneva, 2006, s.10, (çevrimiçi) http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43499/9241594365_eng.pdf;jsessionid=A9BDF7CAF E917379F247E6F437A7FAD5?sequence=1, 20 Temmuz 2016.

¹⁵⁰ Sunay Yıldırım Doğru, Neslihan Durmuşoğlu Saltalı, Rukiye Konuk Er, "Çocuk İstismarı ve İhmali", **Aile Refahı ve Koruma**, Ankara, Eğiten Kitap Yayınları, 2012, s. 67.

¹⁵¹ Nermin Gürhan, **Her Yönüyle Çocuk İstismar ve İhmali**, Ankara, Nobel Tıp Kitabevleri, 2015, s. 50.

¹⁵² Gürhan, a.g.e., s. 42-51.

¹⁵³ Yıldırım Doğru v.d., a.g.e., s. 52-69.

göç olgusunun varlığı, çok çocuk sahibi olma, geniş aile yapısı ve işsizlik gibi sorunların varlığı göze çarpmaktadır¹⁵⁴.

Yapılan çalışmalara bakıldığında, ülkemizde bireylerin evlilik konusunda tam bilgi sahibi olmadan ve olgunlaşmadan evlenmeleri sonucunda çocuk yetiştirme konusunda tam olarak bilinçlendirilmeden annelerinden gördükleri ya da kulaktan duyma bilgilerle çocuklarını yetiştirmeye çalışmakta olmalarından dolayı fiziksel istismarın özellikle genç ve deneyimsiz anneler tarafından yapıldığı gözlemlenmektedir¹⁵⁵.

2.2.2. Duygusal İstismar

Duygusal istismar, en temelde, birisinin diğerini duygusal yönden söz ve davranışlarla korkutarak kontrol altına alması olarak tanımlanabilmektedir.

Polat'ın belirttiği gibi duygusal istismar, çocukların, kendilerini etkileyen tutum ve davranışlara maruz kalarak ya da gereksindikleri ilgi, sevgi ve bakımdan mahrum bırakılarak toplumsal ve bilimsel standartlara göre psikolojik hasara uğratılmaları durumu olarak tanımlanmaktadır¹⁵⁶.

UNICEF'e göre ise duygusal istismar; çocuğun nitelik kapasite ve arzularının devamlı kötülenmesi, sosyal ilişki ve kaynaklarla ilişkiden yoksun bırakılması, sürekli olarak insanüstü güçlerle, sosyal açıdan ağır zararlar verme veya terk etme ile tehdit edilmesi, çocuktan yaşına ve gücüne uygun olmayan taleplerde bulunulması durumu olarak tanımlanmaktadır¹⁵⁷.

Duygusal ve psikolojik istismar, izole olma olaylarının yanı sıra gelişimsel olarak uygun ve destekleyici bir ortam sağlamak için iş saatlerinden fazla çalışan bir ebeveyn veya bakıcının ihmalini de içermektedir. Bu kategorideki davranışların, çocuğun fiziksel ve zihinsel sağlığı ile ahlaki gelişimine zarar verme olasılığının yüksek olabildiği belirtilmektedir. Bu tip istismarlar, hareketlerini kısıtlamayı,

¹⁵⁴ Yıldırım Doğru v.d., a.e., s. 52.

¹⁵⁵ Filiz Şimşek, Betül Ulukol, Bahar Bingöler, "Çocuk İstismarına Disiplin Penceresinden Bakış", **Adli Bilimler Dergisi**, C:III, No:1, 2004, s. 47-52.

¹⁵⁶ Polat, a.g.e., 2001, s. 94.

¹⁵⁷ UNICEF, "Child Abuse: Emotional Abuse", **Fact Sheet**, Malaysia, 2010, (çevrimiçi) <http://www.unicef.org/malaysia/GetonBoard-Factsheet-Emotional-Abuse.pdf>, 20 Temmuz 2015.

aşağılamayı, suçlamayı, tehdit etmeyi, korkutmayı, ayrımcılık yapmayı ya da alay etmeyi ve düşmanca muamelenin tüm fiziksel olmayan formlarını içermektedir¹⁵⁸.

Duygusal istismara uğrayan çocukta, psikopatik kişilik bozuklukları, kaygı bozuklukları, akut stres bozukluğu ve post travmatik stres bozukluğu gibi psikiyatrik hastalıklarla birlikte çocuğun istismarcısı ile temastan kaçınma davranışı göstererek içine kapalı, korkak, çaresiz, kâbuslar gören, kendini değersiz, terk ve reddedilmiş hissetmesine neden olan bazı davranış değişimleri yaşadığı da bilinmektedir¹⁵⁹. Bunun sonucunda çocuğun, sosyal ilişkileri olumsuz etkilenirken çocukta yoğun kaygı ve depresyon sonucu hayattan bir beklentisinin olmadığı hissi hâkim olmaktadır. Bu durumda mutsuz ve depresif bir ruh hali yaşayan çocuğun özsaygısında azalma ve şiddet davranışlarının oluşması söz konusu olmaktadır.

Duygusal istismara maruz kalan çocukların ilişkilerinde yetersiz, agresif ve anlayışsız oldukları, istismarı içselleştiren çocuklarda depresyon, intihar eğilimleri, içe kapanıklık, aileden uzaklaşma, gergin olma, değersizlik duyguları geliştirme¹⁶⁰, uyku, yemek ve konuşma bozuklukları, yatağı ıslatma¹⁶¹ gibi tutumların gözlemlendiği dışsallaştıran çocuklarda ise, kendi davranışlarını kontrol etmede güçlük yaşandığı, yıkıcı davranışlarda bulunarak etrafındakilere zarar verebildiği ifade edilmektedir.

Duygusal istismarın her yaştaki çocukta büyük hasarlar bırakabilmesine rağmen, bebeklerde görülen duygusal istismarın ciddi gelişim problemlerini de beraberinde getirebildiği açıklanmaktadır¹⁶².

Duygusal istismar, aşağılama, sevgi yoksunluğu, suçlama, korkutma, tehdit etme, ayrımcılık yapma, alay etme ve diğer fiziksel olmayan düşmanca davranışlar ve reddetme olarak karşımıza çıkmaktadır. Duygusal istismarın uzun süreli ve yıkıcı sonuçları olarak hayat boyu süren yüksek depresyon riski, yabancılaşma, kaygı bozukluğu, düşük özgüven, uygunsuz ya da sorunlu ilişkiler ve empati yoksunluğunun olduğu görülmektedir¹⁶³.

¹⁵⁸ WHO, "Emotional and Psychological Abuse", **Preventing Child Maltreatment**, 2006, s.10.

¹⁵⁹ Gürhan, a.g.e., s. 49,53.

¹⁶⁰ Polat, a.g.e., 2001, s. 95.

¹⁶¹ Crime and Violence Prevention Center, a.g.e., s. 10.

¹⁶² Crime and Violence Prevention Center, a.g.e., s. 10.

¹⁶³ UNICEF, a.g.e., 2010, s. 1.

Gürhan, çocuğa karşı duygusal istismar olarak sayılabilecek davranışları, çocuğa kötü muamele etmek, bağırarak, reddetmek, küfür etmek, korkutmak, değer vermemek, alay etmek, tehdit etmek, aşırı emirler vermek, baskı-otorite uygulamak, yaşlıları ile ilişkilerini kısıtlamak, tamamen yasaklamak, sözel olarak hırpalamak, gereksiz yere ağlatmak, duygusal tepkilerini vermesine izin vermemek olarak göstermektedir. Bunlara ek olarak yaptığı herhangi bir hata karşısında çocuğa ceza verilmesi, çocuk yokmuş gibi davranılması, vaktinden önce yetişkin rolü üstlenmesinin istenilmesi ve bu yönde baskı yapılması, kardeşler arasında ayrımcılık yapılması ve eğitiminin engellenerek yaşlılarından geri kalmasına ve kendisini değersiz, işe yaramaz görmesine sebep olunması gibi davranışlar da duygusal istismar eylemlerine örnek olarak gösterilmektedir¹⁶⁴. Bu bağlamda çocuktan toplumsal ve bilimsel standartların dışında istek ve davranışlar beklenmesi ya da bunun için baskı yapılması duygusal örselenmeye sebep olmaktadır.

Yıldırım Doğru ve arkadaşlarına göre duygusal istismar davranış çeşitleri, çocuğun kötü isimlendirmelerle ve sözlerle aşağılanması, çocuğun bir birey olarak kabul edilememesi ve her hatadan onun sorumlu tutulması, çocuğun toplumsal ilişkilerden uzak tutulması, çocuğun bir odada tek başına bırakılarak cezalandırılması, duygusal yönden ihmal edilmesi¹⁶⁵ olarak ifade edilmektedir.

Bununla birlikte Öztürk'e göre yukarıda sayılan bu davranışlara ek olarak çocuktan yaş ve gelişimine uygun olmayan beklentilerin olması, kapasitesinin üstünde sorumluluklar verilmesi, yapamayacağı şeyler için baskı uygulanması, anne-babaların kendi çıkarları için çocuğunu kullanması¹⁶⁶ duygusal istismar davranışları arasında gösterilmektedir.

Duygusal istismarın fiziksel istismar ile ayrı olarak görülebildiği anlar olmakla beraber genellikle birlikte görüldüğü ve duygusal istismara bağlı hasarların da fiziksel istismar kadar zedeleyici olduğu belirtilmektedir¹⁶⁷.

Polat'a göre, fiziksel ve cinsel istismarda olduğu gibi somut fiziksel bulguların bulunmaması duygusal istismarın tespitini zorlaştırmakta ve ancak fiziksel

¹⁶⁴ Gürhan, a.g.e., s. 63-64.

¹⁶⁵ Yıldırım Doğru v.d., a.g.e., s. 70-71.

¹⁶⁶ Sema Öztürk, "Çocuklarda Duygusal İstismar", Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, 2007, s. 33.

¹⁶⁷ Crime and Violence Prevention Center, a.g.e., s. 10.

ve cinsel istismarın somut hasarları ortadan kalksa bile duygusal istismarın etkilerinin devam etmesi, duygusal istismarın iki özelliği ile istismar türlerinden ayrıldığını ortaya koymaktadır¹⁶⁸.

2.2.3. Cinsel İstismar

Cinsel istismar kavramı kapsamında birçok cinsel davranış ve faaliyet türünden bahsedilmektedir. Cinsel istismarın meydana gelmesinde cinsel şiddet, cinsel saldırı, cinsel sömürü ve cinsel taciz olaylarının yaşandığı görülmektedir.

Child Abuse Prevention Handbook'ta yer alan Child Abuse and Neglect Reporting Act- Çocuk İstismarı ve İhmali Raporu'ndaki tanıma göre, cinsel istismar, 18 yaşın altındaki birine yapılan cinsel saldırı ya da cinsel sömürü olarak bilinmektedir. Daha az cinsel temas gerektiren hareketlerden vücut temasına ve cinsel birleşmeye kadar geniş bir yelpazede görülebilmektedir¹⁶⁹.

Cinsel istismar, bir çocuğun tam olarak idrak edemediği, rıza gösterecek bilinç düzeyine erişmediği ya da çocuğun gelişimsel olarak hazır olmadığı ya da toplumun sosyal tabuları ve kanunlarının ihlal edildiği cinsel aktivitelere katılması olarak tanımlanmaktadır. Çocukların, kendilerinin yaşı veya gelişim aşamalarının üstünde olan, çocuk üzerinde sorumluluk, güven ya da güç konumunda bulunan yetişkinler ya da diğer çocuklar tarafından cinsel yönden istismar edilme durumları olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁷⁰.

Ancak Topçu'ya göre, bir davranışın cinsel istismar olarak nitelendirilebilmesi için, cinsel faaliyette zor kullanılma veya kandırma olması, vajinal, anal veya oral temas gibi uygunsuz ilişkinin yapılması ve çocuk ile yetişkin arasında anlamlı yaş farkının bulunması gerekmektedir¹⁷¹. Topçunun belirttiği üzere, cinsel istismar davranışı, rıza, yaş farkı, yöntem ve yasal olmak üzere 4 ölçüte göre değerlendirilmelidir. Çünkü razı olunan davranış ve fiiller, istismar olarak

¹⁶⁸ Polat, a.g.e., s. 94.

¹⁶⁹ Crime and Violence Prevention Center, a.g.e., s. 11.

¹⁷⁰ Alexander Butchart, Alison Phinney Harvey, Marcellina Mian, Tilman Föhn, "Sexual Abuse", **Preventing Child Maltreatment: A Guide to Taking Action and Generating Evidence**, Switzerland, WHO ve International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect (ISPCAN), 2006, s. 10.

¹⁷¹ Sedat Topçu, **Cinsel İstismar**, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2009, s. 20.

nitelendirilmemektedir. Öte yandan cinsel istismarda çocuk ile yetişkin arasındaki yaş farkı önemli olmakla birlikte yine de tehdit, zor kullanma, korkutma veya hile söz konusu ise yaş farkına bakılmaksızın eylemin istismar olduğu kabul edilebilmektedir. Yasal açıdan ise istismar bulgusu değerlendirilirken çocuğun takvim yaşına bakılması yeterli görülmemekle birlikte aradaki yaş farkının da gözden kaçırılmaması gerekliliği Topçu tarafından vurgulanmaktadır. Ek olarak, çocuğun onay verebilme veya razı olabilme yeteneğinin olduğu yaş aranmalı ve cinsel niyet sorgulanmalıdır¹⁷². Bu bağlamda, çocuk yaşta görücü usulü ile veya akrabaları ile kendilerinden yaşça büyük erkeklerle evlendirilen kız çocuklarının cinsel istismara uğradıkları göz ardı edilmemesi gereken bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Çocukların evlendirilmiş olması, onların cinsel istismara uğramaları gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır.

Çocuğun en az kendisinden altı yaş büyük bir kişi tarafından cinsel doyum için zorla veya ikna edilerek kullanılması ya da başkasının bu amaçla çocuğu kullanmasına izin verilmesi de cinsel istismar davranışları kapsamında değerlendirilmelidir.

Ancak Topçu'ya göre, cinsel istismarı, sadece çocuğa karşı yapılan ve iki kişi arasında geçen uygunsuz bir davranış olarak tanımlamak konuya dar bir çerçeveden bakmak anlamına gelmek olup böyle bir ilişkinin teşvik edilmesi, ilişkiye izin verilmesi ya da bundan bir çıkar sağlanması da istismar olarak sayılmaktadır. Çocukları bu gibi tehlikelerden ve zararlardan korumayan ebeveynler, akrabalar ve tüm toplum bireyleri aynı zamanda istismar suçu işlemiş sayılmalıdır¹⁷³. Bu durumda, çocuk yaşta kişilerle evlenen kişiler kadar onları bu evliliğe zorlayan aileleri de istismarcı olarak kabul edilmelidir. Çünkü burada ailelerin göz göre göre çocuklarını istismara maruz bıraktıkları ve istismarı teşvik ettikleri anlamına gelmektedir.

¹⁷² Topçu, a.e., s. 23.

¹⁷³ Topçu, a.e., s.18-19.

'Herhangi bir cinsel eylem veya bir cinsel eylemi elde etmek için yapılan cinsel yorum ya da cinsel eylemlere teşebbüs veya başka bir kişiyle cinselliğe yöneltmek için zorlama gibi davranışlar cinsel istismar kapsamında sayılmaktadır'¹⁷⁴.

Şiddet, evde fiziksel ve duygusal açıdan şiddet içeren disiplin uygulamalarından çocuk istismarı ve cinsel şiddete kadar uzanan farklı biçimler almaktadır¹⁷⁵. Polat'ın belirttiği şiddet türlerinden biri olarak karşımıza çıkan cinsel şiddet, kişinin rıza göstermemesine rağmen cinsel ilişkinin gerçekleşmesi¹⁷⁶ olarak bilinmektedir. Bu çalışmada çocuk evliliği yapan kişilerle görüşüldüğünde, sıkça rastlanan bir şiddet türü olarak karşımıza çıktığı tespit edilmiştir.

Cinsel istismar tanımlarından biri de Polat'ın ifadesi ile psikososyal gelişimini tamamlamamış ve yaşı küçük olan bir çocuğun bir yetişkin tarafından cinsel stimulasyon için kullanılması olarak tanımlanmaktadır¹⁷⁷. Buradan hareketle, görüşmecilerin anlattıkları doğrultusunda çocuk yaşta evlendirilen kadınların, eşleri tarafından cinsel istismara maruz kaldıkları bulgusuna ulaşılabilmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, cinsel şiddet, çocuk cinsel istismarı, çocuk evliliğini de kapsayan zorla seks, tecavüz ve kadının cinsel bütünlüğüne saldırı olarak kabul edilebilecek her türlü geniş çaptaki hareketler olarak tanımlanmaktadır. Çoğunlukla cinsel istismar, erkekler ve erkek çocuklar tarafından kadınlara ve kız çocuklarına karşı yapılmaktadır¹⁷⁸.

Dünya Sağlık Örgütü'nün nüfus bazlı yaptığı araştırmalarında, cinsel saldırının birinci derecede eşler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Ama bazıları çocukluk çağındaki istismarları da kapsamaktadır. Cinsel şiddet, fiziksel ve duygusal şiddetle birlikte görülebildiği gibi tek başına da ortaya çıkabilmektedir¹⁷⁹.

¹⁷⁴ WHO, "Sexual Violence", **Understanding and Addressing Violence Against Women**, 2012, s. 2, (çevrimiçi) http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/77434/1/WHO_RHR_12.37_eng.pdf?ua=1, 21 Şubat 2015.

¹⁷⁵ UNICEF, a.g.e., 2012, s. 91.

¹⁷⁶ Polat, a.g.e., 2001, s. 17.

¹⁷⁷ Polat, a.g.e., 2001, s. 91.

¹⁷⁸ Etienne G. Krug, Linda L. Dahlberg, James A. Mercy, Anthony B. Zwi, Rafael Lozano, "World Report on Violence and Health", Geneva, WHO, 2002, s. 17, (çevrimiçi) http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf?sequence=1, 01.02.2018.

¹⁷⁹ Claudia Garcia-Moreno, Alessandra Guedes, Wendy Knerr, "Sexual Violence" **Understanding and Addressing Violence Against Women**, Geneva, WHO, 2012, s. 2, (çevrimiçi) http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77434/WHO_RHR_12.37_eng.pdf?sequence=1, 01.02.2018.

Yapılan araştırmalar, cinsel şiddetin, istenmeyen temas ve tecavüzden, cinsel tehdide kadar pek çok suç hareketini kapsadığını ve genellikle cinsel şiddetin daha az ihbar edildiği için resmi istatistiklerle ölçülmesinin zorlaştığını göstermektedir¹⁸⁰.

Evlilik yaşının evliliğin kuruluğu açısından en temel belirleyicilerden biri olduğu çocuk evliliklerinde daha fazla önem kazanmaktadır. Çünkü çocuk yaşta evlendirilen kadınların hem şiddete maruz kalma, hem de şiddetle mücadele etme açlarından daha savunmasız hâlde oldukları görülmektedir.

Coulborn Faller, cinsel istismarı; temas içermeyen, cinsel dokunma, oral-genital seks, interfemoral ilişki, cinsel penetrasyon, cinsel sömürü ve başka istismar türlerini de içeren cinsel istismar olmak üzere 7'ye ayırmaktadır. Buna göre, istismarcının çocuk üzerinde gerçekleştirmeyi planladığı cinsel faaliyetleri anlattığı seksi konuşma, istismarcının kurbanına cinsel organlarını gösterdiği teşhircilik ve cinsel doyum için çıplak çocuğun seyredilmesi olarak bilinen röntgencilik, temas içermeyen cinsel istismar türleri arasında yer almaktadır. Cinsel dokunma ise istismarcının çocuğun vücudunun özel bölgelerine dokunması, çocuğu okşaması olarak tanımlanmaktadır. Cinsel penetrasyonun cinsel istismar türleri arasında sıklıkla gerçekleştiği görülmekle birlikte 4 farklı şekilde parmak ve objelerle yapılan penetrasyonların yanı sıra genital ve anal ilişki olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁸¹.

Bütün bu kavramlar farklı anlamları temsil etse de cinsel istismar olaylarında bu davranış türleriyle sıkça karşılaşılmaktadır. Cinsel sömürü, cinsel saldırı ve cinsel tacizin, çoğu kez aynı anlamlarda birbirlerinin yerine kullanılmaları, çocuk cinsel istismarı konusunda kavram karmaşıklığına neden olmaktadır. Ancak her üç kavramın farklı anlamlar ifade ettiği bilinmelidir. İlk olarak cinsel sömürü, çocuk pornografisi ve çocuk fuhuğu olarak kendi içinde ikiye ayrılmakta olup burada cinsel tatminden çok parasal kazanç sağlamak amaçlandığı için istismarcı çocukla direkt cinsel bir kontağa girmekten kaçınmaktadır. Cinsel saldırıda ise yetişkin ile çocuk arasında gelişen aktif olarak dokunma, okşama ve penetrasyon olaylarının geliştiği

¹⁸⁰ National Crime Victims' Rights Week (NCVRRW) Resource Guide, "Sexual Violence", y.y., 2015, s. 59, (çevrimiçi)

http://victimsofcrime.org/docs/defaultsource/ncvrrw2015/2015ncvrrw_stats_sexualviolence.pdf?sfvrsn=2, 15.01.2018.

¹⁸¹ Polat, a.g.e., 2001, s. 216-218.

görülmektedir. Cinsel taciz de bir yetişkinin çocuğa penetrasyon yapmadan okşama, dokunma ve mastürbasyonun gerçekleştiği olaylar olarak ifade edilmektedir¹⁸².

Topçu'nun belirttiği üzere, cinsel istismara maruz kalma, çocuğun bilinçaltında kalıcı izler bırakan ve psikolojik gelişmesini olumsuz yönde etkileyen duygusal bir şok ve psikolojik bir travmadır¹⁸³.

Cinsel istismara uğrayan çocukta, cinsel istismar yaşantısından kaynaklı olarak travmaya neden olan 4 faktörün etkili olduğu bilinmektedir.

Topçu'nun görüşüne göre, travmatik cinselleşme olgusunun yaşandığı durumlarda cinsel istismara maruz kalan çocuğun cinsel duyguları ve tutumlarında anormal gelişmelerin saptandığı, çocuğun yaşamı boyunca bulanık bir cinsel kimliğinin ve sapsmış cinsel uyarılmalarının meydana geldiği bilinmektedir. Bununla birlikte çocuğun istismarcıya duyduğu güvenin sarsılmasından dolayı çocukta ihanete uğrama duyguları hâkim olmaktadır. Bundan dolayı bu ihanet duygusu olgusunun duygusal ve davranışsal sonuçlarının öfke, depresyon, güvensizlik ve kızgınlık biçimlerinde ortaya çıktığı aynı zamanda çocuğun isteği ve iradesi dışında cinsel amaçlı kullanıldığında ve bunu engelleyemediğinde kendini çaresiz ve aciz hissettiği durumlarda güçsüzlük duygusunun öfke, korku ve bedensel şikâyetler ile görüldüğü ifade edilmektedir¹⁸⁴. Ovayolu ve arkadaşları, yaptıkları çalışmalarında Polat (2000)'in çocuk yaşta evlendirilen kişilerde yaşanan cinsel istismar olayı sonrası ortaya çıkan travmalar sonucunda oluştuğunu belirttiği davranış etkilerine yer vermişlerdir. Buradan yola çıkarak, cinsel istismarın çocuk üzerindeki etkileri, Polat tarafından emosyonel ve depresif duygu durum olmak üzere iki başlık altında incelenebilmektedir. Emosyonel etkilerinde damgalanma olgusunu cinsel istismar travmasına yol açan faktör olarak ele alan Polat, cinsel istismara maruz kalan çocuğun, utanma ve suçluluk duygularını yaşadığını, bu duyguların benlik algısını etkileyerek zamanla kendisini bu şekilde algılamaya başladığını belirtmektedir. Depresif duygu durum üzerine etkilerinde ise, cinsel istismara uğrayan kişilerde, depresyon veya aile fertlerinden/ arkadaşlarından uzaklaşma, tekrarlayan atipik ağrı, kendine zarar verici davranışlar, aşağılık duygusu gelişme riskinin arttığı ve bu gibi

¹⁸² Polat, a.e., s. 218-220.

¹⁸³ Topçu, a.g.e., s. 166.

¹⁸⁴ Topçu, a.e., s. 168-169.

çocukların gelecek hakkında olumsuz düşüncelere ve düşük benlik saygısına sahip olduğunu saptamıştır. Ovayolu ve arkadaşları ise çalışmalarında borderline ve çoğul kişilik bozukluğu saptanan kişilerin %80-90 gibi büyük bir çoğunluğunun çocukluk çağında cinsel istismar öyküsünün bulunduğunu ifade etmiştir¹⁸⁵.

UNICEF, özellikle kız çocuklarının cinsel istismar, şiddet, namus cinayetleri ve intihara zorlama riskleri ile daha fazla karşılaştığına dikkat çekerken bunlara rağmen şiddeti önlemeye yönelik politikaların geliştirilmesinin sınırlı kaldığını bildirerek çocukları güçlendirici şikâyet mekanizmalarının harekete geçirilmesi ve mağdurlara yönelik hizmetlerin yaygınlaştırılması için yeni hamlelerin gerekliliğine yer vermiştir¹⁸⁶.

Çocuğa karşı cinsel istismar araştırmalarının birçok ortamda ifşa edilmesinin zor olması, tabu olarak kalması ve metodolojik zorlukların yaşanması onların karmaşık olarak görülmesine sebep olduğunu belirten Dünya Sağlık Örgütü, aynı zamanda değişen tanımlar, mağdur kişi ve istismarcı arasındaki yaş ve güç farklılıklarının da dikkate alınmasını gerekli görmektedir¹⁸⁷.

Ovayolu ve arkadaşları, çocuk yaşta evlendirilen kişilerin buldukları bu çocukluk dönemlerinin cinsel gelişim ve bilgilenme açısından henüz tamamlanmayan bir süreç olduğunu ve bu dönemde yaşanacak herhangi bir cinsel istismar eyleminin, özellikle bu eylemin aile içinden biri tarafından gerçekleştirilmesi çocukta meydana gelebilecek zararı daha da ağırlaştırdığını belirtmektedir¹⁸⁸.

Çocuğun cinsel istismarı, pek çok fiziksel, davranışsal ve sosyal semptomlarla birlikte gün yüzüne çıkabilmektedir. Cinsel istismara uğrayan çocuklarda, genital bölgede akıntı ya da enfeksiyon, fiziksel yaralanma ya da ağrı, kaşıntı, şişme, morarma, kanama ve yırtıklar¹⁸⁹, yürüme ve oturmada zorluk çekme,

¹⁸⁵ Nimet Ovayolu, Özlem Uçan, Selver Serindağ, “Çocuklarda Cinsel İstismar ve Etkileri”, **Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi**, C:II, No: 4, 2007, s. 19-20.

¹⁸⁶ UNICEF, a.g.e., 2012, s. 88.

¹⁸⁷ Garcia-Moreno v.d., “Childhood Sexual Abuse”, 2012, s. 4.

¹⁸⁸ Ovayolu v.d., a.g.e., s. 13.

¹⁸⁹ Crime and Violence Prevention Center, a.g.e., s. 12.

fiziksel temas veya yakınlıktan kaçınma, kabuslar ve uyku bozuklukları¹⁹⁰ gibi fiziksel belirtiler görülebildiği ifade edilmektedir.

Çocuk evliliklerinde cinsel istismar olarak karşılaşılabilecek istismar türleri, çocuğun cinsel özelliklerine yönelik veya çocuk üzerinde gerçekleştirilmeyi istediği cinsel faaliyetleri anlattığı konuşmaları kapsayan seksüel konuşma, istismarcının kurbanına özel bölgelerini göstermesi gibi davranışların olduğu teşhircilik ve istismarcının açıkça veya gizli olarak kurbanını soyunurken gözlemlemesi röntgencilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3. ÇOCUK İSTİSMARININ NEDENLERİ

Çocuk istismarı olgusunun dini, ahlaki, toplumsal, kültürel boyutlar ile beraber çocuğun kendisi, ailesinin sosyoekonomik durumu ve özellikleri ile ilgili olmak üzere değişik tür ve boyutlarda çeşitli risk faktörleri ve bu faktörlerin birbirleriyle etkileşimine bağlı olarak gerçekleştiği bilinmektedir.

Yıldırım ve arkadaşları, çocuk evliliklerinde ailenin bazı ekonomik, sosyal ve kültürel çevre özelliklerinin çocuğun istismar edilmesine neden olan faktörler arasında gösterildiğini ifade ederken aile için dış stres faktörleri nedenleri arasında ekonomik yetersizliklerle birlikte yoksulluk ve işsizliğin; iç stres faktörlerinde ise aile bireylerinden kaynaklanan sorunların ortaya çıktığını belirtmektedir. Çocuk yaşta evlendirilen ve istismara uğrayan kişilerin, anne babalarıyla ilgili genellikle çocukluğunda kendisi de istismara uğramış ve çocuk evliliği yapmış anne-babalar, genç yaşta ebeveyn olan kişiler ve eğitim seviyesi düşük ebeveynler olduğu yönünde tespitlerde bulunmuştur. Öte yandan çocuk yaşta evlendirilen kişilerin ölüm, boşanma veya ayrı bir yerde çalışma nedeniyle parçalanmış ailelere sahip olmaları çocuk istismarında önemli bir risk grubu olarak gösterilmektedir¹⁹¹.

¹⁹⁰ İnsan Hakları Derneği, “Çocuk İhmal ve İstismarını Önleme”, **Öğretmenler ve Aileler İçin Eğitim Kılavuzu**, y.y., 2008, s. 10.

¹⁹¹ Yıldırım Doğru v.d., a.g.e., s. 62-63.

2.4. EŞ İSTİSMARI

Polat'ın belirttiği üzere, 4 şiddet tipinden biri de eş istismarıdır. Eş istismarı olgusunun bu çalışma için oldukça önem arz etmektedir. Eş istismarı, “yetişkin bir kişinin yakın ilişkide olduğu diğer bir yetişkin tarafından fiziksel ya da duygusal sorunlara yol açacak şekilde saldırıya uğraması ya da baskı altında tutulması” olarak tanımlanabilmektedir¹⁹². Bu çalışma için yapılan görüşmelerde çocuk evliliği yapmış kişilerin sıklıkla eş istismarına maruz kaldıkları da görülmüştür.

Bu tür saldırıların açıklanmasında kişilerarası şiddet modeli, aile içi şiddet modeli ve cinsel politika modeli olmak üzere üç farklı modelin geliştirildiğini belirten Polat, aralarındaki anlaşmazlıkları çözme yeteneğinden yoksun olan insanların, şiddeti sorun çözmek için kullandıkları doğal bir seçenek olarak gördüklerini de ifade etmektedir. Aslında toplumda artan şiddet olaylarını da bu duruma bağlamaktadır. Öte yandan araştırma sonuçları eş istismarının en çok işsiz ve yoksul sınıf içinde görüldüğünü belirtmektedir. Aslında araştırmanın en çarpıcı sonuçlarından biri de kadınlarda görülen fiziksel zararların kaynağının eş istismarından kaynaklandığını ve en çok istismar edilenlerin ise 21 yaşından küçükler ve hamileler olduğuna dikkat çekmektedir. Bu şiddet olgusunun altında yatan nedenlerden birinin de toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bir bilinç ve farkındalık oluşturulmaması olduğu söylenebilmektedir¹⁹³.

Özgüven'e göre, aile içi şiddet, ailedeki herhangi bir bireyin bir diğerine uyguladığı şiddet olmakla birlikte en yaygın olanları olarak kocanın karısına, ana-babanın çocuklarına karşı uyguladıkları şiddet olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile içindeki kadına yönelik şiddet, korkutma, tokatlama, dövülme, herhangi bir araçla saldırıya uğrama ve yaralama gibi çeşitli fiziksel istismar çeşitlerini içerirken kadının başkaları önünde veya yalnız iken kocası tarafından küçümsenmesi, alay edilmesi ve emretme gibi davranışlar ise duygusal istismar çeşitlerini kapsamaktadır¹⁹⁴.

¹⁹² Polat, a.g.e., 2001, s. 15-16.

¹⁹³ Polat, a.g.e., 2001, s. 16.

¹⁹⁴ Özgüven, a.g.e., s. 298.

2.5. ÇOCUK EVLİLİKLERİ KAVRAMI

Literatürde erken evlilik olarak da bilinen çocuk evliliği, kız ve erkek çocuğunun doğum ve evliliğin sorumluluklarını taşımak için fiziksel, fizyolojik ve psikolojik olarak hazır olmadan önce 18 yaşın altında yapılan her türlü evlilik olarak tanımlanmaktadır. Çocuk evlilikleri öte yandan eşlerden en az birinin çocuk olmasını gerektiren ve sivil, dini ya da geleneksel kanunlar altında resmi ya da resmi olmayan yollarla yapılan evlilik olarak da gerçekleşmektedir¹⁹⁵.

Çocuk evlilikleri, hem çocuğun en temelde yaşamını tehdit eden ve toplumsal hayata tam anlamıyla katılımını kısıtlayan sosyal bir sorun hem de uluslararası insan hakları kanunlarını ihlal eden ve etkilenen bireylerin sağlığını ve gelişimini ciddi şekilde zedeleyen bir halk sağlığı sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁹⁶.

Çocuk evliliğini, dünya çapında birçok ülkede ve bölgede yaygın olan bir insan hakkı ihlali olarak tanımlayan UNFPA¹⁹⁷, her gün 39.000 kız çocuğunun gelin olduğunu ve gelecek on yıl içerisinde de bu sayının 10 milyon olabileceğini tahmin etmektedir¹⁹⁸.

Çocuk evliliği, erkek çocuklarını da etkilemekle beraber kız çocuklarını çok daha fazla sayıda ve daha kötü sonuçlar doğuracak şekilde etkilemektedir. Çocuk evliliği genellikle erken ve/veya zorla evlilik olarak da tanımlanmaktadır. Çünkü çocuklar yaşlarından dolayı evlendirilecekleri kişi ya da zaman hakkında hür ve bilgilendirilmiş onamlarını verme yetisine sahip değildirler¹⁹⁹.

UNICEF (2012) Raporu'na göre, Türkiye için çözüm bekleyen konular arasında erken ve zorla evlendirme, halen sürüp giden ve ele alınmayan bir sorun olarak birinci sırada yer almaktadır. UNICEF, kız çocuklarının çok genç yaşlarda ve/veya zorla evlendirilmelerinin onların fiziksel, duygusal ve toplumsal açılarından risk taşıdıklarını, sağlık ve eğitim haklarının ihlal edildiğini ve tüm bunların onları

¹⁹⁵ IPPF, a.g.e., s. 7.

¹⁹⁶ IPPF, a.g.e., s. 9.

¹⁹⁷ Monica Das Gupta, Robert Engelman, Jessica Levy, Gretchen Luchsinger, Tom Merrick, James E. Rosen, **The Power of 1.8 Billion: Adolescents, Youth and the Transformation of the Future**, UNFPA, 2014, s. 36, (çevrimiçi) https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/EN-SWOP14-Report_FINAL-web.pdf, 12 Ocak 2018.

¹⁹⁸ Gupta v.d., a.e., s. 9.

¹⁹⁹ UNFPA, "Child Marriage: A Violation of Human Rights & Deterrent to Development", **Marrying Too Young: Ending Child Marriage**, New York, UNFPA, 2012, s. 11.

aile içi şiddete maruz bırakarak sonuçta yoksulluk döngüsünü pekiştirdiğine raporunda yer vermiştir²⁰⁰.

UNICEF (2014) Raporu'nda yer alan araştırmalardaki sayılar, çocukların yaşamına ilişkin pek çok özelliği ortaya çıkarmaktadır. Bu sayılar, henüz çocukken okuldan alınıp çalıştırılan ve evlendirilen, istismara uğrayan, oyun ve eğlenceden uzak, çocuk olamadan yetişkin birer kadın ve erkek olmaya zorlanan, çocukluğu elinden alınan insanların gerçek yaşam öykülerini anlatmaktadır. Ne var ki bu tabloların satır ve sütunlarını dolduran bu sayılar, aynı zamanda sürüp gitmekte olan çocuk hakları ihlallerine de işaret etmektedir²⁰¹.

UNICEF'in sayılarla dünya çocuklarının durumunu ortaya koyduğu 2014 tarihli raporunda çarpıcı bulgular dikkat çekmektedir. 2012 yılında 5 yaş altı yaklaşık 6,6 milyon çocuğun, önlenemez nedenler yüzünden yaşamını yitirdiğini ve bu çocukların temel yaşam ve gelişim haklarının gerçekleşemediğini bildirmektedir. Kız çocuklarının %11'inin 15 yaşına gelmeden evlendirildiği bilinmekte ve bunun sonucunda çocukların sağlık, eğitim ve korunma haklarının tehlikeye düştüğü görülmektedir. Bu tabloların aynı zamanda hem cinsiyete hem yaşanılan yere hem de sosyal statüye bağlı eşitsizlikleri ortaya koyduğu söylenebilmektedir²⁰².

Çocuk evliliklerini çocuğun iyilik haline karşı büyük bir tehdit olarak tanımlayan Sadık, böylelikle çocukların hayatta kalma ve gelişimlerini tamamlama haklarının engellendiğini belirtmektedir. Kız çocukları, kendi cinsel hayatını, yapacağı çocuk sayısını ve çocukları arasındaki yaş farkını yönlendirmek için çok az fırsata sahip olmaktadır²⁰³.

Çocuk evliliği sorunu, kızların cinsel olarak aktif hale geldiği yaş ile yakından ilgili olmakla birlikte çoğu genç kadın için de bir gerçeklik oluşturmaktadır. Dünyanın büyük bir bölümünde aileler, evliliği finansal ve sosyal yönden ümit verici olarak göstererek kızlarını evliliğe teşvik etmektedir. Aslında gerçekte, çocuk evliliği, kızların gelişiminden ödün verilen ve sıklıkla erken gebelik

²⁰⁰ UNICEF, a.g.e., 2012, s. 6.

²⁰¹ UNICEF, **Sayılarla Dünya Çocuklarının Durumu**, USA, UNICEF, 2014, s. 6-7, (çevrimiçi) <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Unicef%20SOWC%202014%20web.pdf>, 27 Ekim 2016.

²⁰² UNICEF, a.e., 2014, s. 6-7.

²⁰³ Nafis Sadık, "Working Towards Gender Equality in Marriage", **Early Marriage: Child Spouses**, Italy, UNICEF, No:7, 2001, s. 18-19, (çevrimiçi) https://www.unicef.org/protection/childmarriage_Innocentidigest7.pdf, 27 Ekim 2016.

ve sosyal izolasyonla sonuçlanan, az eğitim ve zayıf mesleki deneyim ile yoksulluğun cinsiyete dayalı doğasını güçlendiren bir insan hakkı ihlali olarak sonuçlanmaktadır²⁰⁴.

Clifton ve Frost'un 2011 yılında yayınladığı 'World's Women and Girls' adlı çalışmasında, son on yılda gelişmekte olan ülkelerde 58 milyon genç kadının, çoğu kendi rızasının dışında olmak üzere, 18 yaşından önce evlendirildiğine yönelik veriler, uluslararası hukuk ve kadın hakları bildirelerini ihlal edildiğini göstermektedir. Sınırlı eğitim ve ekonomik fırsatlar sebebiyle çocuk yaşta evlendirilen kişiler, insan hakları, sağlık ve iyilik hallerinden mahrum bırakılarak yoksul bir hayata, sosyal izolasyona ve güçsüzlüğe mahkûm edilmektedirler²⁰⁵.

Ailelerin kızlarına ekonomik nedenlerden dolayı sosyal ve duygusal baskı yaptığı durumlarda ya da kızlarını çocuk yaşta evliliğin onu güvende tutacağına inandırması durumunda bir zorlama faktöründen bahsedilebilmektedir²⁰⁶.

Çocuk yaşta evlendirilen kız çocukları genellikle evlilikten hemen sonra çocuk yapmaya zorlandığından dolayı, çocuk yaşta geçirilen hamilelik hem anne hem de bebek için büyük riskler taşımaktadır²⁰⁷.

BM Nüfus Fonu'nun yaptığı araştırma sonuçlarından, çocuk evliliklerinin engellenmediği sürece, %14 oranında artarak 2030 yılında 15,1 milyon kız çocuğunun evlendirilmesi tahmin edilmektedir. Sadece Güney Asya'da 2010 ile 2030 arasında 130 milyon kızın erken yaşta evlendirilmesi anlamına gelmektedir²⁰⁸.

Ailesinin ve geleneksel değerlerin baskısı ile evlendirilen kız çocuklarının eğitim hakkından yoksun bırakılması, bu süreçte ev, iş ve çocuk bakımı gibi sorumlulukları üstlenmesi sebebiyle zamanla ruhsal ve bedensel sağlık sorunları yaşamaya başlaması ve aile içi şiddete maruz kalması gibi sorunların kaynağında çoğunlukla çocuk evliliklerinin yattığı gösterilmektedir²⁰⁹.

²⁰⁴ UNICEF, **Early Marriage: A Harmful Traditional Practice**, 2005, s. 1, (çevrimiçi) https://www.unicef.org/infobycountry/files/Early_Marriage_12.10.pdf, 16 Aralık 2017.

²⁰⁵ Alexandra Hervish, CharlotteFeldman Jacobs, "Who Speaks for Me? Ending Child Marriage", Population Reference Bureau, 2011, s. 1, (çevrimiçi) <https://assets.prb.org/pdf11/ending-child-marriage.pdf>, 20 Aralık 2017.

²⁰⁶ UNFPA, a.g.e., 2012, s. 11.

²⁰⁷ UNFPA, a.e., 2012, s. 11.

²⁰⁸ UNFPA, a.e., 2012, s. 10.

²⁰⁹ Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği, "Çocuk Gelinler: Yıkıcı Gelenekler ve Ataerkil Sosyal Mirasın Mağdurları" Yakından Bakmak, **Uçan Süpürge'de "Çocuk Gelinler" in 10. Yılı Özel Kitabı**, Ankara, 2015, s. 22.

Geniş anlamda insan hakları, dar anlamda çocuk hakları ve özel düzeyde ise kadın haklarının, dünya üzerinde hemen hemen tüm ülkelerde kağıt üzerinde mevcut olduğu bilinmesine rağmen pratiğe yansıtılmamasından kaynaklı olarak bu evliliklerin, sosyal bir olgu olarak varlığını sürdürmesinin sorunun yılları aşan ekonomik, sosyal ve kültürel boyutları içeren çok boyutlu yapısallığını ve bu alandaki zihniyet değişiminin sağlanmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Ciddi bir toplumsal sorun olan çocuk evlilikleri, çocuk istismarının da kaynağı niteliğinde görülmektedir. Çocukların sosyal ve ruhsal gelişimlerini sekteye uğratan çocuk evlilikleri sorunu, onların gelecek yaşamlarına zarar vermektedir. Çocuk istismarının bir türü olarak sayılması gereken çocuk evlilikleri, aynı zamanda zorla evlilikleri de kapsamaktadır. Bu nedenle istismar ve etkileri fazlasıyla kendini göstermektedir. Çocuk evliliği yapan kadınların, şiddeti ve istismarı, fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik boyutlarıyla ve değişik biçimleriyle yaşadığı bilinmektedir.

UNFPA'ya göre, çocuk evliliklerinin yaygınlığı kısmen ulusal politikalar ve kanunlara ve bunların uygulanmasına, topluluk seviyesindeki normlara ve bir ülkedeki yoksulluğa bağlı olmakla birlikte, bir çocuğun evliliğe zorlanması konusunda kararlar alınan ailenin düzeyine de bağlıdır. Tanımı gereği, çocuk evliliği, eşlerden birinin 18 yaşın altında olması ile gerçekleşmektedir. Her gün 39 bin kız çocuğunun evlendirildiği bildirilmektedir. Bir kız çocuğu evlendirildiğinde, genellikle bir bebeği olması beklenir ve gelişmekte olan ülkelerdeki ergen gebelerin %90'ı evli olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki kızların yaklaşık %16'sının (Çin hariç) 18 yaşından önce evlendirildiği ve buna karşılık erkeklerin oranının ise %3 olarak kaldığı ifade edilmektedir. Çocuk evliliklerinin en çok görüldüğü yerlerde ergen doğum oranlarının daha yüksek olduğunu belirten UNFPA, buna rağmen çocuk evliliklerinin, yerel gelenekler veya ebeveynlerin kızlarının geleceğini güvence altına alabilecekleri inancını içeren nedenlerle halen devam ettiğini açıklamaktadır. Ancak çoğu zaman, çocuk evliliklerinin sınırlı seçimlerin sonucu oluştuğuna yer vermektedir. Okuldan ayrılan kız çocuklarının savunmasız olduğu bununla birlikte örgün öğretime devam eden kız çocuklarının ailelerinin de iyi halleri dikkate alındığı durumlarda, çocuk evliliği yapma olasılığının da o kadar arttığını vurgulamaktadır.

Yasal zeminde evlilik yaşında toplumsal cinsiyet eşitliğinin olmaması, kızların erkeklerden daha erken evlenmesine, ailelerin de çocuk evliliğini eğitime alternatif bir durum olarak görmesine neden olmaktadır. Uluslararası İnsan Hakları Standartlarına göre kınanması gereken çocuk evlilikleri, bir kızın vücudunun tamamen olgunlaşmadan çocuk yaşta hamilelik yaşaması, bu durumun hem anne hem de bebek için ciddi riskler oluşturması ve kız çocuğunun eş ve anne olarak sorumluluklara uygun hale getirilmesi anlamına gelmektedir²¹⁰.

Dünya çapında, 20-24 yaşları arasındaki 60 milyondan fazla kadın 18 yaşına gelmeden evlendirilmektedir. Çocuk evliliğinin kapsamının ülkeler arasında çeşitlilik göstermesi ile birlikte bu durumdan etkilenen kızların yarısının Güney Asya'da yaşadığı bilinmektedir. Çocuk evliliği, kız çocuklarının gelişimini tehlikeye atan ve genellikle prematüre hamilelik ve sosyal izolasyona neden olan bir çocuk hakkı ihlali olarak görülmektedir. Çocuk evliliğinin değişim hızının yavaş olduğunu belirten UNICEF, son yapılan iki araştırmadan elde ettiği verilerle, 55 ülkenin 34'ünde, 18 yaşında evlendirilen 20-24 yaşları arasındaki kadınların yüzdesinde belirgin bir değişiklik olmadığı ve sadece 5 ülkede %10'dan daha fazla bir düşüş yaşandığı bulgularına ulaşmıştır²¹¹.

Güney Asya'da yaşayan 20-24 yaş arasındaki kadınların %45'i ile Sahra-Altı Afrika ülkelerinde yaşayan kadınların %40'ı çocuk yaşta evlendirilmektedir. Bu ülkelerde yaşayan kadınların %60'ından fazlası 18 yaşından önce evlendirilmiştir. Yine Dünya nüfusunun 2016 yılı verilerine göre, 18 yaşından önce evlendirilen 20-24 yaş arasındaki kadınların sayıları Sahra-Altı Afrika ülkelerinde 14.1 milyon, Güney Asya'da 31.3 milyon, Latin Amerika'da 6.6 milyon, Çin hariç olmak üzere Doğu Asya/Pasifik ülkelerinde 5.6 milyon, Orta Doğu/Kuzey Afrika'da 3.3 milyon ve Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinde ise bu oran 1.9 milyona karşılık gelmektedir²¹².

Her yıl milyonlarca kız zorla evlendirilmekte ve doğum yapacak ergenlerin yaklaşık %90'ı evli bulunmaktadır. Bu durum milyonlarca çocuğun çocukken az bir

²¹⁰ UNFPA, a.g.e., 2013, s. 48.

²¹¹ UNICEF, "Child Marriage", **Progress for Children: A World Fit for Children Statistical Review**, No: 6, 2007, s. 45, (çevrimiçi) https://www.unicef.org/progressforchildren/2007n6/files/Progress_for_Children_-_No._6.pdf, 30 Haziran 2017.

²¹² UNICEF, a.e., 2007, s. 45.

zamanda yetişkin sorumlulukları ile evli bir anne olma arasında kaldığı anlamına gelmektedir.

Çocukluğunda zorla evlendirilip anne olan bir kız çocuğunun evliliğe, sekse veya gebeliğe özellikle de cinsel ilişkiye zorlandığında psikolojik olarak hazırlıklı olmadığından dolayı stres veya depresyon yaşayabildiği bilinmektedir²¹³.

Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 16. maddesinde²¹⁴, evliliğin, eşlerin serbest ve tam rızası ile yapılması gerektiği belirtilirken çocuk evliliğinde bu durumun tam tersi işlediği görülmektedir. Burada aileler, çocuklarına baskı göstererek onları evliliğe zorlamaktadırlar. Taraflardan birinin 18 yaşın altında olduğu evliliklerde, çocuğun evliliğe rıza göstermesi, bunu tam ve hür iradesi ile yaptığının kabul edilmesini gerektirmemektedir²¹⁵.

UNFPA, gelecek on yılda, gelişmekte olan ülkelerde yılda yaklaşık 14 milyon çocuk evliliğinin gerçekleşeceğini bildirirken adölesan doğum oranlarının, çocuk evliliğinin en çok görüldüğü yerlerde daha yüksek olduğunu ve yoksulluğun aşırı olduğu yerlerde de genellikle çocuk evliliklerine daha sık rastlanıldığını belirtmektedir²¹⁶.

UNFPA, bu on yılda 50 milyon kız çocuğunun, 15. doğum gününden önce hala evlilik riskiyle karşı karşıya kalabildiğini, bugün, gelişmekte olan ülkelerdeki dokuz kızdan birinin, 15 yaşından önce evlenmeye zorlandığını ve Bangladeş, Çad ve Nijer'de üç kızdan birinin, Etiyopya'da ise altı kızdan birinin 15 yaşından önce evlendirildiğini belirtmektedir²¹⁷.

Adölesan çağıdaki kız çocuklarının cinsel olgunluğa ulaşmış olmaları, onların annelik ve kadınlık rollerinin getirdiği evlilik sorumluluklarını üstlenmeleri için fiziksel, zihinsel ve psikolojik olgunluğa ulaştıkları anlamına gelmemektedir²¹⁸.

Çocuk evliliklerinin sonlandırılmasına yönelik birçok küresel organizasyonun girişimlerde bulunduğu bilinmektedir. 2006 yılında Uluslararası Aile Planlama Federasyonu'nun yayımladığı çocuk evliliklerinin sonlandırılmasına yönelik küresel

²¹³ UNFPA, a.g.e., 2013, s. 24.

²¹⁴ United Nations (UN), Universal Declaration of Human Rights, (çevrimiçi) http://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf, 17 Ocak 2018.

²¹⁵ IPPF, a.g.e., s. 7.

²¹⁶ UNFPA, a.g.e., 2013, s. 9.

²¹⁷ UNFPA, a.g.e., 2013, s. 10.

²¹⁸ IPPF, a.g.e., s.7.

politik hareket rehberi bu örneklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, gelişmekte olan ülkelerde çocuk evliliklerinin yıkıcı etkisi göz ardı edilmeye devam etmektedir. Çocuk yaşta evlendirilen milyonlarca kız çocuğunun sağlık, eğitim ve ekonomik fırsatlara erişimi reddedilirken bu kızların büyük çoğunluğunun yetersiz destek, kaynak ya da kapasite olmadan annelik ve eş olma rolleri ile bu rollerin getirdiği sorumluluklar altında ezildiği görülmektedir²¹⁹.

Çocuk yaşta evlendirilen kızların geniş çapta sağlık ve gelişim haklarının ihlal edildiği yok sayılmaktadır. Devletlerin evlilik yaşı konusunda var olan kanunları uygulamakta zorluk çektiği ve aynı zamanda dini ve kültürel öğelerin ulusal kanunlarla çatışması sonucunda uygulamalarda ortaya çıkan çelişkili durumları engelleyemediği de görülmektedir. Çocuk evliliği, kızlarda ve genç kadınlarda görülen cinsel istismarın en daimi ve toplumun bazı kesimleri tarafından onaylanan formu olarak ifade edilmektedir²²⁰.

Dünya çapında coğrafik bölgelere göre kadınların evlenme yaşları karşılaştırıldığında yüzdesel oranda farklılıklar olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin; 18 yaşın altında evlendirilenlerin oranı, Nikaragua'nın Jinotega kentinde %63, Mali'nin Kayes kentinde %83, Hindistan'ın Bihar kentinde %71 iken Etyopya'nın Amhara kentinde %80 olarak hesaplanmaktadır. Bu oranlara bakıldığında Batı Afrika, Güney Asya ve Latin Amerika'dan seçilen ülkelerde çocuk yaşta evlendirilen kız çocuklarının sayısının fazla olduğu görülmektedir²²¹.

Çocuk evlilikleri genelde pek çok sağlık riskleriyle ilişkilendirilmektedir. Çünkü çocuk yaştaki kızların korunma ürünleri ve üreme sağlığı servisleri hakkındaki bilgilere erişiminin yetersiz ve kısıtlı olduğu gözlemlenmektedir. Öte yandan bu kızların büyük çoğunluğunun, fiziksel ve psikolojik olgunluğa ulaşmadan tekrarlayan hamilelik ve doğum ile erken ve sık cinsel ilişkiye maruz kaldıkları görülmektedir. DSÖ'nün kadın sağlığı ve aile içi şiddet üzerine yaptığı ülkeler arası bir araştırmada, Japonya ve Etyopya hariç diğer ülkelerde 15-19 yaşları arasında

²¹⁹ IPPF, a.g.e., 2006, s. 6.

²²⁰ IPPF, a.e., s. 6.

²²¹ IPPF, a.e., s. 10.

düşük eğitime sahip kadınlarda fiziksel ve cinsel istismar oranının yüksek olduğu saptanmıştır²²².

Bu araştırmaya göre, çocuk yaşta evlendirilen kız çocukları hususu üzerindeki sessizlik sona ermelidir çünkü artan kanıtlara göre çocuk yaşta evlilikler, HIV virüsünün aktarılmasında rol oynamaktadır. Evlendirilen kız çocuklarının yaşının küçük olması onların cinsel bağlamda karar verme yetilerinin az olması ve ekonomik imkânlarının eksikliği pek çok sağlık riskleri geliştirmelerinde etken olarak görülmektedir²²³.

Ailelerin çocuk evliliklerini meşru görmesinde ekonomik sebeplerin ağır bastığı ifade edilirken bu hususta yoksullukla bağlantılı olarak kırsal kesimde yaşayan kız çocuklarının ekonomik fırsatlara erişiminin yetersiz olması, kız çocuklarının ekonomik yük olarak algılanmasına veya onların eşya, para ya da hayvancılıkta takas değeri olan metalar gibi görülmesine yol açtığı belirtilmektedir. Ailelerin bu evlilikleri meşru görmesinin diğer bir gerekçesi, kız çocuklarını evlilik dışı hamilelik ve evlilik öncesi cinsel ilişkiden koruma çabaları olarak gösterilebilmektedir. Öte yandan ailevi ve ekonomik faktörlerin yanı sıra kültür, gelenek ve din gibi argümanların da çocuk evliliklerini meşrulaştırdığı söylenebilmektedir²²⁴.

2015 yılında Falb ve arkadaşları, çocuk evliliklerinin görüldüğü ülkelerden biri olan Fildişi Sahili'nin 24 köyünde 202'si çocuk, 480'i çocuk olmayan gelin olmak üzere 682 kadın ile yapılan bu araştırmada çocuk yaşta evlendirilen kızların, yasal evlenme yaşında evlenen kızlara oranla daha fazla eş istismarına maruz kaldıklarını ortaya çıkarmışlardır. Çocuk yaşta evlendirilen kızlara eşleri tarafından yapılan istismarları azaltmak için uygulanan programların etkisi üzerine yapılan araştırmaların yetersizliği göz önüne alındığında bu uygulanan programların etkisinin artırılması gerektiği ya da çocuk yaşta evlendirilen kızlara yönelik istismarı azaltacak yönde uyarlanmasının gerekliliği gözler önüne serilmiştir²²⁵.

²²² IPPF, a.e., s. 11.

²²³ IPPF, a.e., s. 7.

²²⁴ IPPF, a.e., s. 7.

²²⁵ Kathryn L. Falb, Jeannie Annan, Denise Kpebo, Heather Cole, Tiara Willie, Ziming Xuan, Anita Raj, Jhumka Gupta, "Differential Impacts of an Intimate Partner Violence Prevention Program Based on Child Marriage Status in Rural Côte d'Ivoire", **Journal of Adolescent Health**, C:LXVII, No:5, 2015, s. 553.

Bu çalışmada, o bölgelerde yaşayan kadınların %30'unun 18 yaşından önce evlendirildiği bilgisine ulaşılmıştır. Çocuk evliliklerinin eğitim, din, etnisite ve eşinin mesleğine göre önemli derecede farklılaştığı anlaşılmıştır. 18 yaşın altında evlendirilen kızlar ile 18 yaşın üstünde evlendirilen kızlar arasında yapılan araştırmada, çocuk yaşta evlendirilen kadınların %83'ünün eğitim almadığı görülürken, diğer katılımcı grubun %70'inin eğitim almadığı bilgisine ulaşılmıştır. Kadınların %23'ü fiziksel ya da cinsel istismardan herhangi birine maruz kaldıklarını belirtirken %5'i her ikisini de tecrübe etmek zorunda kaldığını ifade etmiştir. Buna ek olarak kadınların %44'ü duygusal istismara uğradıklarını, %33'ü ise ekonomik istismar yaşadıklarını ifade etmişlerdir²²⁶.

Kız çocukları çocuk yaşta evlendirildiği için eğitim ve sosyal gelişim gibi önemli alanlarda kayıplar yaşamaktadırlar. Bununla birlikte kız çocuklarının özellikle evlilik veya ev işlerinde kullanılmak için okula gönderilmedikleri ya da ergenlik dönemlerinde okuldan alındıklarından dolayı eğitim ve iş olanaklarının kadın hayatı içerisinde önemsiz olarak görülmesiyle birlikte onlara ev kadınlığı, annelik ve kız çocuğu rolü benimsetilmektedir. Çocuk evlilikleri, kız çocuklarının ve onların çocuklarının topluma bilimsel ve finansal katkı yapma şansını ellerinden alan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun yoksul ve eğitime erişimi az olan topluluklarda yaşayan kız çocukları için daha fazla risk oluşturduğu görülmektedir²²⁷. Asya, Afrika ve Orta Doğu'daki bazı topluluklarda olduğu gibi Türkiye'de de çocuk evliliklerinin benzer sonuçlar doğurduğu söylenebilmektedir.

Yapılan araştırmalar ile kadının eğitim seviyesi yükseldikçe statüsünün iyileştiği, evlilik yaşının geciktiği ve üreme sağlığı konusunda karar verme yetisinin arttığı saptanmaktadır²²⁸.

2000 yılının Eylül ayında hükümetler ve uluslararası toplulukların fikir birliği ile 2015 yılına kadar gerçekleştirmeyi planladığı Milenyum Gelişim Hedefleri'nin önündeki en büyük engellerden biri olarak çocuk evlilikleri gösterilmiştir. Birinci hedef, eğitime ve ekonomik fırsatlara erişim konusunda sıkıntı yaşayan çocuk yaşta anne olan kadınların çocuklarının da bu fırsatlara erişimi sınırlı olduğundan dolayı

²²⁶ Falb v.d., a.e., s. 555.

²²⁷ IPPF, a.g.e., s. 14.

²²⁸ IPPF, a.e., s. 14.

yoksulluğa ve düşük eğitime neden olan bir kısır döngünün içinde bulunmaları, ikinci hedef ise evlendirilen kız çocuklarının okuldan alınması yüzünden eğitimin gerçekleştirilememesine yönelik engellerin belirlenmesi olarak karşımıza çıkmıştır. Cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadının güçlendirilmesini hedefleyen üçüncü madde, çocuk evliliklerinin kız çocuklarının eğitim, sağlık gibi temel yeteneklere erişimini sınırlandırarak dezavantajlı durumlar yarattığı ve cinsiyet eşitsizliğini kuvvetlendirdiği için gerçekleştirilememiştir. Çocuk ölümlerinin azaltılmasını hedefleyen 4. madde, çocuk yaşta anne olan kadınların dünyaya getirdiği çocuklarda doğum sırasında ve sonrasında yaşanan komplikasyonlar çocuk ölümleri oranını artırdığından dolayı gerçekleştirilememiş olup 5. hedef ise çocuk yaşta doğum yapan kızların doğum öncesinde, sırasında ve sonrasında yaşanan komplikasyonlar sonucu anne ölüm oranlarının artmasından dolayı hayata geçirilememiştir. Son hedef, HIV/AIDS gibi cinsel yolla bulaşan hastalıkların azaltılmasını amaçlarken çocuk evlilikleri oranını azaltmanın HIV oranını azaltmak için ana strateji olması gerektiğini söylemektedir. Çocuk evliliklerinin 8 Milenyum Gelişim Hedefleri'nden altısını doğrudan engellediği ve bu evliliklerin devam ettiği sürece uluslararası toplumun küresel yoksulluğu azaltmak için verdiği taahhütleri yerine getiremeyeceği ifade edilmiştir²²⁹.

Cinsiyet eşitsizliği, uluslararası camiadan gelen kadının güçlendirilmesi ve cinsiyet eşitsizliğinin bitirilmesi hakkındaki ifadelere rağmen pek çok toplumda devam etmektedir. Dünya çapındaki çoğu toplumda güç, hala erkek egemen ya da patriarkal olarak yapılandırılmaktadır. Bu şartlar altında, kızların evlendirilmesi, toplumdaki normların devamı için bir gereklilik olarak görülmektedir²³⁰.

Çocuk evliliklerinin görüldüğü toplumlarda, aileler üzerinde bu kurallara uymaları için bir baskının olduğu ve bu kuralların reddinin, aileler için toplum tarafından dışlanma ve utanca sebep olduğu anlaşılmaktadır.

Ergenliğini yaşayamayan, cinsel ilişkiye zorlanan, özgürlüğü ve kişisel gelişimi kısıtlanan çocuk evliliği yapmış kişilerin cinsel ilişkiye girmeme hakları ve üreme kabiliyetleri üzerine karar verme yetileri ihlal edildiğinden dolayı derin psiko-

²²⁹ IPPF, a.e., s. 15.

²³⁰ IPPF, a.e., s. 18.

sosyal ve duygusal sorunlar yaşadığı ve bunun sonucunda da çoğunluğunun mutsuz ve sosyal hayattan soyutlanmış olduğu gözlemlenmektedir²³¹.

Çocuk evliliğinin sonuçları, bu evliliğin içinde bulunan çocukların dışında onların ailelerini ve içinde buldukları toplumu eğitim ve sağlık sektörü açısından olumsuz etkilemektedir. Buna rağmen, her yerde ulusal politikalar belirlenirken çocuk yaşta evlendirilen kişiler göz ardı edilmektedir²³².

UNICEF (2012) raporda belirttiği üzere, ilk evlilikte ortalama yaş yükselmesine rağmen küçük yaşlardaki kızların erken ve zorla evlendirilmelerine karşı mücadele için uygulanabilir ve kanıtlara dayalı politikalara gerek duyulmaktadır²³³.

Türkiye’de on altı yaşın altındaki çocuk evlilikleri resmi olarak kayıt altına alınmadığından dolayı çocuk evliliklerinin oranı hakkında kesin bilgilere ulaşılamamaktadır. Ancak Türkiye İstatistik Kurumu, Üniversiteler, araştırma merkezleri ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının verileri doğrultusunda sınırlı sayıda bilginin kullanılabildiği de belirtilmelidir. UNICEF, 2005-2012 yılları arasında Türkiye’de çocuk evlilikleri oranını 15 yaşına kadar %3 iken 18 yaşına kadar %14 olarak bildirmiştir²³⁴. Bu doğrultuda TÜİK istatistiklerine göre, 2016 yılında 16-17 yaş grubunda evlenen çocukların Türkiye toplamında cinsiyet dağılımına bakıldığında, kız çocuklarının erkek çocuklarına göre oranının fazla olduğu dikkat çekmektedir. 2016 yılında 16-17 yaş grubunda evlenen kız çocuk sayısının 27.637, erkek çocuk sayısının 1.319 olduğu bilinmektedir. Toplam evlenme sayısı içinde evlenen çocukların oranı ise kızlarda %4,6 iken erkeklerde %0,2 olarak karşımıza çıkmaktadır²³⁵. TÜİK Evlenme İstatistikleri’ne göre, 2016 yılında 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenmiş kadınların oranı %6,7 olarak bilinmektedir²³⁶.

²³¹ UNICEF, a.g.e., 2001, s. 9.

²³² IPPF, a.g.e., s. 9.

²³³ UNICEF, a.g.e., 2012, s. 59.

²³⁴ UNICEF, a.g.e., 2014, s. 82.

²³⁵ TÜİK, “Cinsiyete Göre Evlenen 16-17 Yaş Grubundaki Çocuklar ve Toplam İçindeki Oranı”, **İstatistiklerle Çocuk**, 2002-2016, (çevrimiçi)

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24645>, 21 Ağustos 2017.

²³⁶ TÜİK, **Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri 2016**, (çevrimiçi)
http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1068, 18 Şubat 2018.

Bu durum bölge düzeylerinde incelendiğinde ise sayılar ve oranlar, tüm bölgelerde kız çocuklarının daha fazla evlendirildiğini göstermektedir. 2016 yılında 16-19 yaş grubunda 19.449 ile en fazla kız çocuğunun evli olduğu bölge Güneydoğu Anadolu bölgesi olurken, 2. sırada 14.389 ile Akdeniz bölgesi, 10.550 ile 3. sırada Ege bölgesi gelmektedir. En az sayıya sahip bölge ise 1.988 ile Doğu Karadeniz bölgesi olmaktadır. Bu bölgelerde erkeklerin evlenme sayısı kız çocuklarına göre oldukça düşük kalmaktadır. Güneydoğu Anadolu bölgesi yine 2.402 ile en fazla erkek çocuğun evli olduğu bölge olarak ilk sırada yer alırken, ikinci sırada 1.262 ile Akdeniz bölgesi, 3. sırada ise 1.247 ile Ege bölgesinin olduğu bilinmektedir. Erkeklerde ise en düşük sayı, 220 ile yine Doğu Karadeniz bölgesinde görülmektedir²³⁷.

Bu durum bazı sonuçları karşımıza çıkarmaktadır. Kız ve erkek çocukların evlenme sayıları arasındaki bu farklılık, kızların evlendirildikleri kişiler ile aralarındaki yaş farkının durumunu da göz önüne alıp incelememizi gerektirmektedir. 16-17 yaş grubunda evlenen kız çocuklarının sayısının erkeklere göre fazla olması, kız çocuklarının eşlerinin onlardan yaşça büyük olduğunun bir göstergesi olarak da görülebilmektedir. Öte yandan kızlar küçük yaşta evlendirilerek eğitim haklarından mahrum bırakılırken erkeklerin okula devamlarına izin verilerek daha geç yaşlarda evlenmelerine imkân sağlanmış olmaktadır. Yine TÜİK 2016 yılı Evlenme İstatistikleri yukarıda yer verilen önermeleri doğrular bir nitelik taşımaktadır. 2016 yılında eşlerin yaş farkını ortaya koyan bir istatistiki veriye göre, eşlerin yaş farkının 11 yaştan fazla olduğu birinci bölge 6.729 ile Akdeniz bölgesi, 2. bölge 5.095 ile Güneydoğu Anadolu bölgesi ve 3. bölge ise 4.977 ile Ege bölgesi²³⁸ olması dikkat çekmektedir. Öte yandan ortaya çıkan bu durumun sonucu olarak boşanma durumları da göz önüne alınarak değerlendirilmelidir. 2016 yılında 16-19 yaş aralığında boşananların sayısı kızlarda 2.205 iken erkeklerde 167'dir. Boşanma durumunu cinsiyete ve bölgelere göre incelediğimizde en fazla kadınlarda yaşanan

²³⁷ TÜİK, Evlenme İstatistikleri 2016, (çevrimiçi) http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1060 , 17 Şubat 2018.

²³⁸ TÜİK, Evlenme İstatistikleri 2016, (çevrimiçi) http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1060 , 17 Şubat 2018.

bu durumun, 394 kişi ile ilk sırada Akdeniz bölgesinde yaşandığı görülmektedir²³⁹. Aile Yapısı Araştırması sonuçlarına göre, 2016 yılında cinsiyete göre en önemli boşanma nedenleri arasında sorumsuz ve ilgisiz davranma gösterilmektedir. Bu oran, kadınlar için %61,5 iken erkekler için ise %40,2 olmuştur. Bir diğer neden ise kadınlar için %36,4 ile dayak/kötü muamele olarak karşımıza çıkmıştır²⁴⁰.

Bu çalışmada görüşmecilerin doğum yeri bakımından dağılımına bakıldığında istatistiklere paralel olarak en fazla Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden olduğu karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu sonuç diğer bölgelerde ve illerde bu sorunun yaşanmadığı anlamına gelmemektedir. Görüşmeler sonunda elde edilen bilgiler, diğer tüm bölgelerden en az bir kadın ile görüşme yapıldığı tespit edilmiştir. Bu araştırma kapsamında Türkiye'nin yedi bölgesinde de çocuk evlilikleri ve beraberinde çocuk istismarı sorununun yaşandığı ortaya çıkmıştır.

2.6. ÇOCUK EVLİLİKLERİNİN RİSK FAKTÖRLERİ

Çocuk evlilikleri olgusu üzerinde, sosyo-ekonomik faktörler ve sosyo-kültürel faktörlerin etkisinin büyük olduğu tespit edilmiştir. Bu bölümde iki ayrı başlık altında önce sosyo-kültürel risk faktörlerine daha sonra sosyo-ekonomik risk faktörlerine yer verilmektedir.

2.6.1. Sosyo-Kültürel Risk Faktörleri

Çocuk evliliklerinde sosyal çevrenin ve kültürel değerlerin önemli olduğunun vurgulandığı bu bölümde sosyal dünyaların ve çevrelerin kültürel öğelerle etkileşim içinde olduğu ve bu etkileşimin fikirlere, olgulara ve tutumlara yön verdiği düşüncesinden yola çıkılarak çocuk evliliklerinde sosyo-kültürel risk faktörleri üzerinde durulmaktadır. Çocuk evliliklerinin sosyal ve kültürel zeminini oluşturabilecek kavramlar olarak eğitim, toplumsal cinsiyet rolleri, gelenekler ve

²³⁹ TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2016, (çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24642>, 08 Mayıs 2017.

²⁴⁰ TÜİK, Aile Yapısı Araştırması 2016, (çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21869>, 15 Şubat 2018.

inanişlara yer verilmektedir. Öncelikle çocuk evliliklerinin hem nedeni hem de sonucunu oluşturan eğitim faktörü ele alınmaktadır.

Eğitimin, toplumu değiştirmek ve dönüştürmekte muazzam bir güce sahip olduğunu vurgulayan Annan, eğitimin temel dayanağının sürdürülebilir insan gelişimi, demokrasi ve özgürlük temel taşları üzerine kurulu olan bir insan hakkı olduğunu da belirtmektedir²⁴¹.

Saylan, ülkemizde çocuk yaşta evliliklerin dehşet verici sonuçlarını yok etmenin temel çözümü olarak eğitimi göstermektedir. Zorunlu ve kesintisiz eğitimin, çocukları 1-15 yaşına kadar okulda tuttuğu için aile kurma yaşına da olumlu etkisi olduğu görülmektedir²⁴².

UNICEF'in 2012 yılında yayımladığı Okul Dışındaki Çocukların Durumunu anlatan raporda Türkiye'de 5 yaş grubundaki yaklaşık her üç çocuktan birinin okul dışında olduğu gerçeği dikkat çekmesi gereken bir bulgudur. Birinci boyutta değerlendirilmesi gereken bu yaş grubunda kız çocuklarının daha yoğun olarak okul dışında olduğudur. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2008 verilerine göre, 6-10 yaş grubunda okul dışındaki çocuk sayısı 484.460 (%7,5), 11-13 yaş grubunda okul dışındaki çocuk sayısı 167.022 (%4,3)'dir. Okul dışında olan çocuklar içinde bazı alt gruplar arasında çocukken evlendirilen ve/veya hamile kalan çocuklar yer almaktadır. Eğitimden dışlanmaya neden olan sosyo-kültürel engeller odağından bakıldığında toplumsal cinsiyete ilişkin değerler; psiko-sosyal engeller odağından bakıldığında ise cinsel istismar mağduru olma gibi travmatik deneyimlerin ön plana çıktığı görülmektedir²⁴³.

Çocuğun okuldan dışlanmasına yol açan en kuvvetli nedenin toplumsal cinsiyet bakış açısına bağlı bazı değerlerin olduğu bilinmektedir. Bu değerlerden ilki, namus kavramı üzerine yoğunlaşırken, kız çocuklarının okula giderken namus ve cinsellik ekseninde hata yapabileceği inancının hâkim olması, onların çocuk yaşta nişanlandırılması veya evlendirilmesi olarak karşımıza somut bir şekilde çıkmaktadır. Bir diğer değer yargısı ise toplumsal cinsiyet anlayışının getirdiği

²⁴¹ Kofi Annan, **The State of the World's Children: Education**, USA, UNICEF, 1999, s. 4, (çevrimiçi) <https://www.unicef.org/sowc99/sowc99e.pdf>, 28 Mayıs 2016.

²⁴² Saylan, a.g.e., s. 5.

²⁴³ UNICEF, **All Children In School By 2015: Okul Dışındaki Çocuklar Küresel Girişimi**, Türkiye Ülke Raporu, USA, UNICEF, 2012, s. 13-14, (çevrimiçi) <http://education-equity.org/wp-content/uploads/2014/02/%C3%B6LKE-RAPORU-Tr-14.1.2014.pdf>, 24 Kasım 2017.

kalıplardan sıyrılamayan ailelerin kız ve erkek çocuklarını bu değerler üzerine büyütmesi ve hayatlarını bu yargılar ve roller üzerine kurmasından kaynaklanmaktadır. Kız çocukları, evliliğe, çocuk sahibi olmaya yönlendirilirken erkekler meslek sahibi olma ve evin geçimini üstlenme figürü üzerinden şekillendirilmektedir²⁴⁴.

Eğitim politikalarının önde gelen hedeflerinden birinin, eğitimde cinsiyet eşitliği sağlayarak kız ve erkek çocukların eğitimini kaliteli bir şekilde tamamlayabilmesi için gerekli her türlü ortamın hazırlanması olduğu bilinmektedir. Ancak Türkiye’de okullaşma oranlarına bakıldığında kız çocuklarının erkek çocuklarının gerisinde olduğu görülmektedir. Bu hususta özellikle kız çocuklarının okullulaşmasında önemli kazanımlar edinebilmek için “*Özellikle Kız Çocuklarının Okullulaşma Oranının Artırılması Projesi (KEP)*”, önemli bir adım olarak sayılan bu projeye bir eksikliği gidermek üzere ihtiyaç duyulduğu da göz ardı edilmemelidir. Böylelikle okula gidebilen kız çocuklarının okula düzenli olarak devam etmeleri sağlanırken okulu terk etmelerinin de önüne geçilebilecek önlemler alınmaktadır. Proje dâhilinde hedeflenen 16 pilot il, 2010-2011 yılları MEB İstatistiklerine göre, ortaöğretimde kızların okullulaşma oranlarının Türkiye ortalamasına göre düşük olması nedeni ile seçilmiştir. Bu 16 il arasında olan Ağrı, Erzurum, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Van illeri bu çalışma için görüşme yapılan kişilerin doğum yerleri ile de paralellik göstermektedir²⁴⁵.

Örneğin, 2016 yılında yayımlanan Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri’nde, cinsiyete göre okuryazar olmayan nüfus oranı değerlendirilmiştir. TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre, 2016 yılında okuryazar olmayan erkeklerin sayısı 396.138 ile %1,1 iken, kadınların sayısı 2.086.294 ile %5,9’a denk gelmektedir²⁴⁶. Okuma yazma bilmeyen kadın nüfus oranının erkeklerden 5 kat fazla olduğu Türkiye’de 2016 yılında 25 ve daha yukarı yaşta okuryazar olmayan erkeklerde %1,6, kadınlarda %8,5 olarak sonuçlanmaktadır. Yine

²⁴⁴ UNICEF, a.e., 2012, s. 46-47.

²⁴⁵ Cennet Engin Demir, Rahime Çobanoğlu, **Kızların Okullulaşmasının Önündeki Engeller ve Çözüm Önerileri Alan Araştırması Raporu**, Özellikle Kız Çocuklarının Okullulaşma Oranının Artırılması Projesi (KEP), Avrupa Birliği (AB), 2013, s. 16, (çevrimiçi) http://kizlarinegitimi.meb.gov.tr/KEPI/files/img/2012.11.02_b.1.3_consolidated_report_revised_final.pdf, 29 Eylül 2017.

²⁴⁶ TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri 2016, (çevrimiçi) http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068, 18 Şubat 2018.

25 ve daha yukarı yaştaki erkeklerde lise ve dengi okul mezunu %23,4, kadınlarda %15,6'dır. Yükseköğretim veya fakülte mezunu erkeklerde %18,7, kadınlarda ise %14,1'dir²⁴⁷.

Eğitim düzeyi yükseldikçe ilk evlenme yaşı artmaktadır. Eğitim arttıkça çocuk yaşta evliliğin ertelendiği bilinmektedir. Çünkü Türkiye Aile Yapısı Araştırmaları'na göre; 2011 yılında yükseköğretim mezunlarının %61'i, 25 yaşın üzerinde evlenmiştir. 14 yaşın altında evlenenlerin %8,3'ü bir okul bitirmeden, %2,2'si ise ilkokul mezunudur. 15-17 yaş aralığında evlenenlerin %32,2'si eğitimsiz (bir okul bitirmedi) olarak adlandırılırken, %17,5 ilkokul mezunu, %12,6 ortaokul mezunu, %3,5 lise mezunudur²⁴⁸.

Eğitim, istihdam ve sağlık alanındaki hizmetlerde yaşanan toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınları erkeklere göre eşit fırsatlardan yoksun bırakırken aynı zamanda onları insan hakları ihlalleri karşısında daha kırılgan hale getirmektedir²⁴⁹.

Bu çalışmadaki görüşmecilerin yaş özelliklerine uygun olarak Türkiye Aile Yapısı Araştırması, yıllara göre erkek ve kadınlarda 18 yaş altı evliliklerin oranlarını açıklamıştır. Bu raporun sonucuna göre; 1971-1975 yılları arasında, 18 yaşın altında evlenen erkeklerin oranı %24 iken, kadınların oranı %59'dur. 1976-1980 yılları arasında, 18 yaşın altında evlenen erkeklerin oranı %18 iken, kadınların oranı %50'dir. 1981-1985 yılları arasında, 18 yaşın altında evlenen erkeklerin oranı %13 iken, kadınların oranı %43'tür. Ancak araştırmanın sonuçları 1950 ve öncesinde kadınlarda %80'i gösterirken erkeklerde %39'dur. 1950 ve öncesi dönemden 2010 yılına kadar 18 yaşın altında evlenen erkeklerin ve kadınların oranında düşüş olduğunu göstermektedir²⁵⁰.

Dünya çapında kadınlar ve kız çocukları, onları haklarından koparan ve onların toplumda ve evlerinde eşit bir rol almasını engelleyen sosyal ve kültürel gelenekler ile inançlar, onların hala toplumda düşük statülü görevleri doldurmalarına sebep olmaya devam etmektedir. Kültürler ve jenerasyonlar arasındaki cinsiyet rolleri, ekonomik statü, sınıf, etnisite, kast, cinsel yönelim, din, HIV durumu ve

²⁴⁷ TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı, Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri 2016, (çevrimiçi) http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068, 18 Şubat 2018.

²⁴⁸ Beşpınar, a.g.e., s. 122.

²⁴⁹ Gupta v.d., a.g.e., s.10, 32, 36.

²⁵⁰ Beşpınar, a.g.e., s. 129.

engelliliğe göre farklılaşmasına rağmen cinsiyet normları genellikle tüm yaştaki kadınların aleyhine çalışmaktadır. Kadınların yerinin evi olduğu düşüncesinin hâkim olduğu toplumlarda kadınlar erkek akranları ile aynı seviyede aynı yetenek ve kapasiteye sahip olmadığı düşünüldüğü için kız çocuklarının eğitimlerine daha az değer verilmektedir. Bu durum, zorunlu olarak kız çocuklarının iyilik halini korumanın en iyi yolunun ‘iyi bir evlilik’ olduğu fikrini beslemektedir²⁵¹.

Geleneklerin ve inanışların çocuk evliliklerinin gerçekleştirilmesinde etkili olduğu bilinmektedir. Özellikle eğitim seviyesi düşük ailelerde evlilik olgusunun geleneksel inanışlar ve algılar yönetiminde şekillendirildiği, bu algıda da kız çocuklarının eğitim, meslek sahibi olma ve toplumda kendine yer edinme gibi hedeflerinden ziyade kocasına iyi bir eş olması için yetiştirildiği gerçeği kendini göstermektedir²⁵².

Toplumdaki “çocuk” ve “yetişkin” algısındaki karmaşa, çocuk evliliklerinin gerçekleşmesinin “kabul edilir” olmasının altında yatan en önemli sebeplerinden biri olarak gösterilebilmektedir. Özellikle geçim kaynağı tarım olan kırsal bölgelerde çocukların küçük yaşlarda ailelerine ve evin geçimine destek olmak için çalışmaya başlamaları, hayatta birçok zorlukla erken karşılaşmalarına ve bu yüzden de çocukluktan yetişkinliğe hızlı bir geçiş yaşamalarına neden olmaktadır. Kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmelerinde bir sakıncanın görülmemesi, onları yetişkin kabul eden toplumsal algının sebep olduğu bir yanılsama olarak kabul edilmelidir²⁵³.

Türkiye’de bölgeler arasında bir karşılaştırmaya gidildiğinde; Türkiye Aile Yapısı Araştırması’na göre, 2016 yılında ilk evliliğini 18 yaşın altında yapanların en yüksek oranda olduğu bölgeler sırasıyla Kuzeydoğu Anadolu (%24,3), Ortadoğu Anadolu (%24) ve Güneydoğu Anadolu (%23,8) olarak belirlenmektedir²⁵⁴.

²⁵¹ Juliette Myers, Rowan Harvey, **Breaking Vows: Early and Forced Marriage and Girls’ Education**, UK, Plan, 2011, s. 7, (çevrimiçi) <https://plan-uk.org/file/breaking-vows-efm-3462225pdf/download?token=RIE5iobl>, 30 Ağustos 2016.

²⁵² T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, **Türkiye’de Evlilik Tercihleri**, Ankara, 2015, s. 45, (çevrimiçi)

<http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54292ce0369dc32358ee2a46/t%C3%BCrkiyede%20evlilik%20tercihleri%20ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1%202015.pdf>, 25 Ağustos 2016.

²⁵³ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.e., s. 46.

²⁵⁴ TÜİK, Aile Yapısı Araştırması 2016, Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri, (çevrimiçi) http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068, 18 Şubat 2018.

Çocuk evliliklerinin çoğunlukla dini nikâh yolu ile gerçekleştirilmesi, sosyo-kültürel risk faktörleri arasında gösterilmektedir. Bu evliliklerde dini inanışların daha baskın olması, çocuk evliliklerinin sayısını arttırmakta aynı zamanda kayıt dışı birçok evliliğin yaşanmasına da yol açmaktadır.

2016 yılında yapılan Aile Yapısı Araştırması sonuçlarında 15-19 yaş grubunda sadece dini nikâh oranı %17,7 iken sadece resmi nikâh oranı %0,5 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nikâh türleri il düzeyinde incelendiğinde ise sadece dini nikâhın en fazla görüldüğü yer %2,5 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi olurken en az görüldüğü yer %0,2 ile Doğu Karadeniz olmaktadır. Öte yandan sadece resmi nikâhın en fazla görüldüğü yer %3,2 ile Ege Bölgesi olurken %0,0 ile Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi olmaktadır²⁵⁵. Türkiye’de nikâh türü oranlarına bakıldığında 15-19 yaş grubunda dini nikâhların oranının fazlalığı dikkat çekmektedir. 18 yaş altında gerçekleştirilen çocuk evliliklerinde resmi nikâh yapılamadığı için dini nikâha başvurulduğu görülmektedir.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (TMK)’nun 143. maddesine göre, evlenme yasal bir temele dayandırılmış ve tarafların haklarını garanti altına alan “*Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dinî töreni yapılamaz. Evlenmenin geçerli olması dinî törenin yapılmasına bağlı değildir.*” ibareleri ile resmi nikâh olmadan dini tören yapılması yasaklanmıştır²⁵⁶. Bununla birlikte TMK’deki bu maddelerin ihlal edilmesi eylemi, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK)’nun 230. maddesinin 5. ve 6. fıkralarına göre suç sayılıp cezai yaptırımlara bağlanmıştır. Ancak Anayasa Mahkemesi (AYM), 27.05.2015 tarihli karar ile TCK’nin, “*Aralarında evlenme olmaksızın, evlenmenin dinsel törenini yaptıranlar hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilir. Ancak, medenî nikâh yapıldığında kamu davası ve hükmedilen ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar.*” ibareli 5. fıkrası ile “*Evlenme akdinin kanuna göre yapılmış olduğunu gösteren belgeyi görmeden bir evlenme için dinsel tören yapan kimse hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilir.*” ibareli 6.

²⁵⁵ TÜİK, Aile Yapısı Araştırması 2016, (çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21869>, 09 Mart 2018.

²⁵⁶ Türk Medeni Kanunu, (çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>, 09 Mart 2018.

fıkrasını iptal etmiştir²⁵⁷. Bu iptal kararı resmi nikâhın önceliğini ve gerekliliğini ortadan kaldıracığına yönelik endişeleri arttırırken TCK’de yapılan yeni değişiklikle çocuk evliliklerinin denetlenebilirliğinin zorlaştığı, bu evliliklerin azaltılması için gösterilen mücadeleleri ve girişimleri engellediği de ifade edilmektedir. Aynı zamanda bu düzenlemenin kötüye kullanılması durumunda çok eşlilikten çocuk istismarına kadar birçok kadın ve çocuk hakkı ihlaline yol açacağı da belirtilmektedir. Bu kararın aynı zamanda Türkiye’deki kadınlar, aile düzeni ve çocuklar için çok tehlikeli bir karar olduğu ifade edilirken çocukların babaları ile soy bağı tesisi konusunda büyük sıkıntıların yaşanabileceği hususu da gözden kaçırılmaması gereken başlıca konular arasında gösterilmektedir²⁵⁸. Türkiye’de çocuk evliliklerinin ciddi bir toplumsal sorun olarak günümüzde varlığını sürdürmesi, bu tür hak ihlallerine yol açabilecek kararların titizlikle düzenlenmesi gerekliliğini gözler önüne sermektedir. Çünkü bu kararlar sonucu doğacak herhangi bir boşluk ve eksiklik, bu tür evliliklerin daha fazla kayıt dışı şekilde gerçekleştirileceğini düşündürmektedir.

Bu hususta Aile Yapısı Araştırması’nın 2016 verilerine göre, dini nikâh oranının en fazla olduğu yaş grubunun 15-19 yaş olması, yukarıda yer verilen ifadeleri destekleyici nitelikte olduğu görülmektedir. 2015 yılında yapılan iptal kararı sonucu resmi nikâhtan önce dinsel tören yapan kimselere verilen cezaların kaldırılmasının bu yaş grubundaki dini nikâh oranlarındaki artışla paralellik gösterdiği ifade edilebilmektedir. Bu durum da 18 yaş altındaki çocukların, dini törenlerle, evlendirilmelerini kolaylaştırdığı bulgusuna ulaşmaktadır.

Bununla birlikte dini referanslar kullanılarak evlenme olgusu üzerine yapılan her bir yeni değişiklik çocuk evlilikleri sorununun ciddiyetini yeniden dillendirmeyi gerektirmektedir. Bu hususta 02.12.2017 tarihli ve 30258 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Evlendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”in yürürlüğe konulması; İçişleri Bakanlığı’nın 17/11/2017 tarihli 3993 sayılı yazısı üzerine, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ve 5490 sayılı Nüfus

²⁵⁷ Türk Ceza Kanunu, (çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>, 09 Mart 2018.

²⁵⁸ “AYM’nin İmam Nikahıyla İlgili Kararına Tepkiler: Çocuk Evliliğini Cesaretlendirmesin”, Hürriyet Gazetesi, 02 Haziran 2015, (çevrimiçi) <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/aymnin-imam-nikahıyla-ilgili-kararina-tepkiler-cocuk-evliliğini-cesaretlendirmesin-29145803>, 09 Mart 2018.

Hizmetleri Kanununa göre, Bakanlar Kurulu'nca 28/11/2017 tarihinde kararlaştırılmıştır. 1985 tarihli Evlendirme Yönetmeliği'nin 7. maddesinde yapılan değişiklik ile Bakanlık; il nüfus ve vatandaşlık müdürlükleri ile nüfus müdürlüklerine ek olarak il ve ilçe müftülüklerine de evlendirme memurluğu görev ve yetkisi vermiştir²⁵⁹. Söz konusu yetki değişikliği ile ilgili iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bir görüş, Medeni Kanun'da bir değişikliğe gidilmediğini belirterek vatandaşların evlendirme işlemlerini kolaylaştırmak gerekçesi ile savunma yaparken bir diğer görüş, bu değişikliğin, devlet hizmetleri ile din hizmetlerinin birbirinden ayrı olarak gerçekleştirilmesi ilkesine sahip olan laik hukuk devleti anlayışına aykırı olduğunu belirtmiştir. Medeni hakların din görevlilerine devredilmesi durumunun aynı zamanda kadın haklarının ihlal edilebileceği konusunu da gündeme getirdiğini savunmaktadır²⁶⁰.

Dinsel hukuk dayatmasının bir ürünü olarak ifade eden Meydan, müftülüklerle nikâh kıyma yetkisinin verilmesinin çocuk evliliklerinin ve çok eşliliğin arttığı, kadının ikinci plana atıldığı bir düzeni getireceğini vurgulamaktadır²⁶¹.

Bu hususta hem TCK'de hem de nikâh kıyma yetkisinde yapılan değişikliklerin Türkiye'de hâlihazırda var olan ve ciddiyle mücadele edilmeye çalışılan toplumsal sorunları daha da artırmasından endişe duyulmaktadır. Çok boyutluluğu nedeniyle çözüme kavuşturulması zor olan en önemli toplumsal sorunlardan biri olan çocuk evliliklerinin de bu değişikliklerden doğacak risk faktörleri yüzünden etkilenmesi ve yasal zeminde meşrulaştırılması düşüncesi tüm çabaları çaresiz bırakmaktadır. Bu nedenle bu sorunların çözümünü ve mücadelesini sekteye uğratacak her türlü karar ve düzenlemeler titizlikle incelenmeli ve gerekli önlemler alınmalıdır. Bu sorunların çözüm yolu olarak kültürel ve dini gerekçeler ile inanışlar terk edilerek çözümler kanunlar ile güçlendirilmelidir.

²⁵⁹ “Evlendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”, (çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171202.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171202.htm>, 18 Şubat 2018.

²⁶⁰ “5 Soruda: Müftülere Nikâh Yetkisi Tartışması”, BBC, 31 Temmuz 2017, (çevrimiçi) <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40768127>, 09 Mart 2018.

²⁶¹ “Bir Karşı Devrim Hamlesi: Müftülük Nikâhı”, Sözcü Gazetesi, 23 Ekim 2017, (çevrimiçi) <http://www.sozcukom.tr/2017/yazarlar/sinan-meydan/bir-karsidevrim-hamlesi-muftuluk-nikahi-2059389/>, 18 Şubat 2018.

2.6.2. Sosyo-Ekonomik Risk Faktörleri

Toplumların sahip olduğu toplumsal davranış, tutum ve düşünce sistemi üzerinde ekonomik koşulların belirleyici olduğu görülmektedir.

Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların verileri, çocuk evlilikler ile ekonomik yoksulluk arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ve Dünya'nın birçok bölgesinde, ailelerin mali yükümlülükten kurtulmak için çocuklarını evlendirmeye teşvik ettiğini ifade etmektedir²⁶².

Özellikle kız çocuklarının çocuk yaşta evlendirilmelerinin başlıca sebepleri arasında ekonomik yetersizlikler sonucu ortaya çıkan geçim sıkıntısı olduğu ve özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ve ülkenin pek çok bölgesinde, sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerin, çocuklarını evlendirdikleri bulgusu ortaya çıkmaktadır²⁶³.

Çocuk evlilikleri ile ekonomik faktörlerin ilişkisi üç farklı bakış açısını ortaya çıkarmaktadır. İlk görüş, kalabalık ve aynı zamanda yoksul ailelerde ekonomik giderlerin fazla olması, evden bir kişinin bile erken ayrılmasının ailenin ekonomik yükünü hafifleteceği düşüncesinden kaynaklı olduğunu savunmaktadır. Bu durumda evlenip evden ayrılacağı için özellikle kız çocuklarının ileriki yaşlardaki ihtiyaçları, aile tarafından eş olarak verildiği aileye havale edilmek istenmektedir. Bu durum ile ilgili bir diğer görüş, kız çocuğunun içinde bulunduğu kötü koşullardan kurtulmak için genç yaşta duygusal birliktelik yaşadığı biri ile evlenmeyi tercih edebilme ihtimali olduğunu göstermektedir. Bu durumda kız çocuğunun verdiği kararda evlilik kurumuna dâhil olmanın getireceği sorumluluk bilincinden daha ziyade içinde bulunduğu şartlardan kurtulma güdüsünün daha yüksek olduğu görülmektedir. Son görüş ise, geleneksel anlayışla yapılan evliliklerin başlık parası gibi adetlerle birlikte gerçekleştirildiğini göstermektedir. Bu tür durumlarda, kız çocuğunun ailesinin daha fazla başlık parası alabilmek adına sadece ekonomik durumu iyi olduğu için evliliğe onay verdiği durumlar olabilmektedir²⁶⁴.

²⁶² UNICEF, a.g.e., 2005.

²⁶³ Diren Çakmak, "Türkiye'de Çocuk Gelinler", **Birinci Hukukun Gençleri Sempozyumu-Hukuk Devletinde Kişisel Güvenlik Bildiri Tam Metinler E-kitabı**, Ankara, Ankara Üniversitesi, 2009, s. 5.

²⁶⁴ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.e., s. 45.

Türkiye Aile Yapısı Araştırması'na göre; sosyo-ekonomik statüler (SES) açısından ilk evlenme yaşlarına bakıldığında; SES seviyesi arttıkça ilk evlenme yaşının yükseldiği ortaya çıkmaktadır. 2011 yılında 18 yaşın altında evlenenlerin %25'i alt grubu temsil etmektedir. En üst SES grubunda 18 yaşın altında evlenenler ise %2'lik bir grubu temsil etmektedir. En üst grubun %61'inin (%40,9 25-29 yaş, %15,4 30-34 yaş, %2,6 35-39 yaş, %1,5 39 yaş üzeri) 25 yaşın üzerinde evlendiği görülmektedir²⁶⁵.

2.7. HUKUKSAL AÇIDAN ÇOCUK EVLİLİKLERİ

Çocuk evliliklerinin etrafında dönen tartışmaların önemli bir ayağını hukuksal boyutu teşkil etmektedir. Toplumsal bir sorun olarak bilinen çocuk evliliklerinin kanunlardaki eksiklik ve boşluklar nedeniyle aslında hukuksal bir soruna dönüştüğünü de bilmek gerekmektedir. Evlilik için aranan yasal ehliyet şartlarından biri olan 18 yaş sınırının altında gerçekleşen bu evliliklerin bir bölümünün hukuki açıdan meşruiyeti bulunmakla birlikte bu evliliklerin hatırı sayılır bir bölümünün de gayri resmi olarak gerçekleştiğinden söz edilmektedir²⁶⁶.

UNFPA'ya göre, Türkiye'de minimum evlilik yaşı olmasına rağmen bu Kanunun, minimum evlilik yaşı altındaki çocuk evliliklerini engellemediği görülmektedir. Eğitimsiz olan aileler ve kız çocuklarının, çocuk evliliklerinin engellenmesi ile ilgili Kanunların varlığından habersiz oldukları ve bu kanunların uygulanmasının genellikle esnek tutulduğu ifade edilmektedir²⁶⁷.

Kanunların rıza sorununu ele alma biçimindeki cinsiyet eşitliğinin eksikliği, kızların erkeklerden daha erken evlenmesini normal kılan sosyal kuralların toplumda ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Ayrıca sosyal kurallar ve gelenekler, bir kız çocuğu evlendiğinde 12 yaşında olsa bile evlendikten sonra onu bir kadın olarak nitelendirebilmektedir²⁶⁸.

Çocuk yaşta evliliklerin bir çocuk hakkı, kadın hakkı ve insan hakkı ihlali olduğunu vurgulayan Gönül, çocuk evliliklerini önlemeye yönelik, Kanunlarda ve

²⁶⁵ Beşpınar, a.g.e., s. 123.

²⁶⁶ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.e., s. 50.

²⁶⁷ UNFPA, a.g.e., 2012, s. 11.

²⁶⁸ UNFPA, a.g.e., 2012, s. 12.

uluslararası antlaşmalarda hükümler bulunmasına rağmen, uygulamanın denetiminde bazı sorunlar yaşandığını ifade ederken bu sorunların ortadan kaldırılması için, izleme konusu çok önemli olduğunu da belirtmektedir²⁶⁹.

Türkiye’de ulusal mevzuat ile uluslararası mevzuatın uygun olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte ulusal mevzuatta çocuk evliliklerinin istismar olarak tanımlanmadığı, TCK’de yalnızca 15 yaşına kadar bireylere yönelik cinsel istismar eylemlerini suç olarak tanımlandığı ve TMK’de 17 yaşını doldurmuş bireylere evlilik hakkı tanınırken 16 yaşını dolduranlar için de mahkeme kararıyla evlilik yolunun açıldığı bilinmektedir.

2.7.1. Uluslararası Mevzuat Açısından Çocuk Evlilikleri

Çocuk evlilikleri ile ilgili birçok husus çeşitli uluslararası mevzuatlarca düzenlenmiş ve bağlayıcı bir konumda kabul edilmiştir. Uluslararası mevzuatlar incelendiğinde çocuk evliliklerinin kesinlikle kabul edilemez olduğu, çocuk hakkı ihlali olarak görüldüğü ve bu evliliklerin çocukları fiziksel, ruhsal, sosyal ve tıbbi yönden olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır. Türkiye’nin bu uluslararası mevzuatları kabul etmesi, belirleyici temel hususların uluslararası mevzuat tarafından biçimlendirildiği anlamına gelmektedir. Bunların başında Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi gelmektedir²⁷⁰.

2.7.1.1. Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi

Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi, 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kararıyla ilan edilmiş ve Bakanlar Kurulu Kararı ile de Türkiye’de 27 Mayıs 1949 tarih ve 7217 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır²⁷¹.

Beyanname; yaşama, özgürlük, güvenlik, adil ve kamuya açık olarak yargılanma gibi temel siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel birçok insan hakkını güvence altına almaktadır. Beyanname’de bireylerin medeni hakları konusuna da yer

²⁶⁹ Azize Sibel Gönül, “Erken Evlilikler ve Kadına Yönelik Şiddeti Önlemeye Yönelik Çalışmalar”, **Kadının İnsan Hakları Çalıştayı**, Ankara, Türkiye İnsan Hakları Kurumu, 2014, s. 23.

²⁷⁰ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.e., s. 50.

²⁷¹ Birleşmiş Milletler (BM), Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi, (çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyannamesi.pdf>, 07 Nisan 2017.

verilmiştir. Bireylere özgür ve tam iradeyle evlenme hakkı tesis edilmiş ancak ilgili taraflardan birinin hayat arkadaşıyla ilgili bilinçli bir karar vermek için yeterince olgun olmaması halinde iradenin özgür ve tam olamayacağı kabul edilmiştir²⁷².

Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 16. maddesine göre; “*Yetişkin her erkeğin ve kadının, ırk, yurttaşlık veya din bakımlarından herhangi bir kısıtlamaya uğramaksızın evlenme ve aile kurmaya hakkı vardır. Evlenme sözleşmesi, ancak evleneceklerin özgür ve tam iradeleriyle yapılır...*” denilmektedir. Beyanname'ye göre, çocuk yaşta özellikle de zorla yaptırılan evliliklerin bir seçim olamayacağı temel ilke olarak sayılmış ve bu tür evlilikler hak ihlali olarak kabul edilmiştir.

2.7.1.2. Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1979 yılında kabul edilen bu Sözleşme, kadın hakları açısından uluslararası bir belge olarak tanımlanmaktadır²⁷³. Türkiye tarafından 20 Aralık 1985 yılında onaylanmıştır²⁷⁴.

Bu Sözleşme'de kadınlara, evlenirken erkeklerle eşit hakka sahip olma, özgür olarak eş seçme ve serbest ve tam rıza ile evlenme ile evlilik süresince ve evliliğin son bulmasında aynı hak ve sorumluluklara sahip olma ve çocuk sayısına ve çocukların ne zaman dünyaya geleceğine serbestçe ve sorumlulukla karar verme hakları tanınmıştır. Bununla birlikte çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesinin hiçbir şekilde yasal sayılmayacağı ve evlenme asgari yaşının 18 yaş olarak belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için yasama dâhil gerekli tüm önlemler alınacağı belirtilmektedir²⁷⁵. Böylelikle uluslararası mevzuat kapsamında CEDAW hükümleri uyarınca çocuk evliliklerinin kabul edilemez olduğu görülmektedir.

²⁷² BM, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi, (çevrimiçi)

<http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyannamesi.pdf> , 07 Nisan 2017.

²⁷³ UN, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, (çevrimiçi) <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/> , 10 Nisan 2017.

²⁷⁴ UN, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, Status of Treaties, (çevrimiçi) https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8&chapter=4&lang=en , 10 Nisan 2017.

²⁷⁵ UN, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, (çevrimiçi) <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/> , 10 Nisan 2017.

2.7.1.3. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair

Sözleşme

Birleşmiş Milletler tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Türkiye’de 14 Eylül 1990 tarihinde imzalanmış ve 4 Nisan 1995’te uygulanmaya başlanmıştır²⁷⁶.

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de, çocukların ihmal, istismar ve kötü muameleye karşı korunmaları için evrensel standartların yerleştirilmesi amaçlanmaktadır. Çocukların insan hakları kanunu olma niteliği taşıyan bu Sözleşme, çocuğun toplumda her yönüyle bireysel bir yaşantı sürdürebilmesi için hazırlanmış, çocuğun kişiliğinin tam ve uyumlu olarak gelişebilmesi için gerekli olan ortamda doğum sonrasında olduğu kadar, doğum öncesinde de uygun yasal korumayı içeren koruma gereksiniminin bulunduğunu vurgulamaktadır²⁷⁷.

Bu Sözleşme’yi imzalayan devletler, 1. madde gereği, daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, 18 yaşına kadar her bireyin çocuk sayılmasını, çocukların, fiziksel ve duygusal şiddet ya da istismara, ihmale, cinsel taciz dâhil her türlü kötü muameleye, işkence ya da diğer zalimce, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulmaya karşı korunmasını kabul etmektedir²⁷⁸.

Ayrıca Sözleşme’nin 36. maddesinde taraf devletlerin çocuğu, esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek başka her türlü sömürüye karşı koruyacağı yer alırken 19., 34. ve 39. maddelerinde çocuk istismarı, ihmali ve bunların önlenmesiyle ilgili yapılması gerekenler belirtilmektedir. Sözleşme’nin 19. maddesinde çocuğun yetiştirilmesinden sorumlu olanların bu haklarını çocuklara zarar verecek şekilde kullanamayacakları, 34. maddesinde fuhuş ve pornografi dâhil, çocuğu cinsel istismar ve sömürüden korumaları gerektiği konu edilmektedir.

²⁷⁶ UN, Convention on the Rights of the Child, (çevrimiçi) https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en, 08 Temmuz 2016.

²⁷⁷ UNICEF, Introducing Children’s Rights, (çevrimiçi) http://elearning-events.dit.ie/UNICEF-TK/unit1/1_2_4.htm, 20 Mayıs 2015.

²⁷⁸ BM, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, (çevrimiçi) https://www.unicef.org/crc/index_protecting.html, 08 Temmuz 2016.

2.7.1.4. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Üye Ülkelere Kadınların Şiddete Karşı Korunmasına İlişkin Rec (2002)5 Sayılı Tavsiye Kararı

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından Nisan 2002'de kabul edilen, şiddete karşı kadınların korunmasına ilişkin Rec (2002)5 sayılı Tavsiye Kararı, kadına yönelik şiddeti aşmaya yönelik kapsamlı bir yaklaşımı benimseyen ilk uluslararası yasal belge olarak bilinmektedir²⁷⁹.

Rec(2002)5 sayılı Tavsiye Kararı'na Ek Tanım olarak bu çerçevede, 'kadınlara karşı şiddet' ifadesinin 'cinsiyete dayalı, kadınlara fiziksel, cinsel ya da psikolojik zarar veya sıkıntı veren ya da vermeye yol açabilecek her türlü şiddet fiilini ya da tehdidini' ve kamusal alanda ya da özel hayatta karşılaşılan baskı veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakmayı da ifade eden *inter alia* tanımının yer aldığı görülmektedir²⁸⁰. Bu *inter alia* tanımını '*fiziksel ve ruhsal saldırganlık, duygusal ya da psikolojik istismar, ırza geçme ve cinsel istismar, ensest, evlilik içi veya evlilik dışı çiftler arası tecavüz, töre adına işlenen suçlar, kadın cinsel organlarının mütilasyonu ve zorla evlilik gibi kadınlara zarar veren başka töresel uygulamalar dâhil, aile içinde ya da hanede karşılaşılan şiddeti*' ifade etmektedir. Bu çalışmanın ana düşüncesinin temellendiği bir tanım olarak mevzuatta önemli bir yer tutmaktadır.

Tavsiye Kararın ek tanımında kadına karşı şiddetle ilgili önlemlerin yer aldığı görülmektedir. Bu önlemlerden en önemlileri üzerinde durulmaktadır. İlk olarak '*ceza hukukunda kişiye karşı şiddet kullanmanın ve özellikle fiziksel veya cinsel şiddet kullanımının, sadece ahlak, onur veya terbiyenin ihlali olmayıp, kişinin fiziksel, psikolojik ve/veya cinsel özgürlüğü ve bütünlüğünün ihlalinin teşkil ettiğini belirten hükümler içermesinin sağlanması*' gerektiği belirtilmektedir. Bununla birlikte ulusal kanunların özellikle evlilik içi ya da dışı eşler arasında cinsel şiddet ve tecavüzü, direnç belirtisi göstermeseler bile, kişilere karşı onayları olmadan herhangi bir cinsel fiilde bulunmayı ve kişinin onayını almadan, türü ve aracı ne olursa olsun,

²⁷⁹ Carol Hagemann White, Sabine Bohn, "Protecting Women Against Violence", Council of Europe, 2007, s. 7, (çevrimiçi) <https://rm.coe.int/16805915e3>, 09 Mart 2018.

²⁸⁰ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Üye Ülkelere Kadınların Şiddete Karşı Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı Rec (2002)5, (çevrimiçi) https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/Kad%C4%B1nlar%C4%B1n%20%C5%9Eiddete%20Kar%C5%9F%C4%B1%20Korunmas%C4%B1.pdf, 12 Haziran 2017.

cinsel duhulü cezalandırması gerektiği vurgulanmaktadır. Bunlara ek olarak bu çerçevede cinsel şiddetle ilgili ek önlemlerin alınmasına yönelik olarak ‘Üye devletler, ulusal düzeyde ve Avrupa düzeyinde, suçluları yakalamak ve yeniden suç işlemelerine engel olmak için etkin bir politika oluşturabilmek amacıyla ve bu alanda milli mevzuat ve Avrupa Konseyi tarafından konan standartları hesaba katarak, teşhis edilmiş ya da edilmemiş cinsel şiddet faillerinin genetik profilini kapsayan veri bankaları oluşturmayı’ gündeme almaktadırlar. Son olarak ise çalışmanın konusu ile ilgili olarak erken evliliklerle ilgili ek önlemlerde bu Tavsiye Kararın ekinde yer almaktadır. Buna göre, ‘Üye devletler, kişilerin onayı alınmadan zorla gerçekleştirilen evlilikleri yasaklamalı; çocuk satışıyla bağlantılı faaliyetleri engellemek ve durdurmak için gerekli önlemleri almalıdırlar’²⁸¹.

2.7.1.5. Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, bilinen adıyla İstanbul Sözleşmesi, kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddetle mücadele amacıyla 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da imzaya açılmış ve Türkiye, 14 Mart 2012'de sözleşmeyi onaylamış ve 1 Ağustos 2014'te yürürlüğe girmiştir²⁸².

Sözleşme’de geçen “kadın” terimi, 18 yaşından küçük kız çocuklarını da kapsamaktadır.

Kadınlara yönelik şiddeti farklı boyutlarda ele alan bu Sözleşme, *kadınların ve genç kızların aile içi şiddet, cinsel taciz, ırza geçme, zorla evlendirme, sözde “namus” adına işlenen suçlara ve kadınların ve genç kızların insan haklarının ciddi bir biçimde ihlalini oluşturan ve kadınlarla erkekler arasında eşitliğin sağlanmasının*

²⁸¹ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi; Bakanlar Komitesi'nin Üye Ülkelere Kadınların Şiddete Karşı Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı Rec (2002)5, (çevrimiçi) https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/Kad%C4%B1nlar%C4%B1n%20%C5%9Eiddete%20Kar%C5%9F%C4%B1%20Korunmas%C4%B1.pdf , 12 Haziran 2017.

²⁸² Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence, (çevrimiçi) <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures>, 12 Haziran 2017.

önünde büyük bir engel olan kadın sünneti gibi ciddi şiddet türlerine sıklıkla maruz kaldığını büyük bir kaygıyla ifade etmektedir.

Kadınların ve genç kızların erkeklerden daha fazla oranda toplumsal cinsiyete dayalı şiddet riskine maruz kaldıklarına ama bununla birlikte erkeklerin de aile içi şiddetin mağdurları olabileceğine yer verilmektedir.

Sözleşme’de geçen “kadına karşı şiddet” teriminden ‘kadınlara karşı bir insan hakkı ihlali ve ayrımcılığın ve kamu ya da özel yaşam fark etmeksizin zorlama veya özgürlüğün rastgele bir biçimde kısıtlanması da dâhil olmak üzere, kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik zarar ve acı verilmesi sonucunu doğuracak toplumsal cinsiyete dayalı tüm şiddet eylemleri’, “aile içi şiddet” teriminden ‘eylemi gerçekleştiren, mağdurla aynı ikametgâhı paylaşmakta olsun veya olmasın veya daha önce paylaşmış olsun veya olmasın, aile içinde veya aile biriminde veya mevcut veya daha önceki eşler veya birlikte yaşayan bireyler arasında meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik şiddet eylemleri’, “toplumsal cinsiyet” teriminden ise ‘herhangi bir toplumun, kadınlar ve erkekler için uygun olduğunu düşündüğü sosyal anlamda oluşturulmuş roller, davranışlar, faaliyetler ve özellikler’ olarak anlaşılmaktadır.

Aşağıda Sözleşmenin kadınların zorla evlendirilmesi, kadına yönelik şiddet ve istismar durumlarında yapılması gerekenleri açıklayan maddeler yer almaktadır. 32. ve 37. maddeler zorla evlilikleri ele alırken 33., 35., 36. ve 40. maddeler, psikolojik, fiziksel ve cinsel şiddet eylemlerini açıklamaktadır. İlk olarak 32. ve 37. maddelere bakıldığında, zorla yapılan evliliklerin hukuki sonuçlarına yönelik yasal zeminin oluşturulmasının gerekliliğinden söz etmektedir.

Madde 32: Zorla evlendirmelerin doğuracağı hukuki sonuçlar

Taraflar mağdura gereksiz bir parasal veya idari yük getirmeksizin, zorla gerçekleştirilen evliliklerin geçersiz ve hükümsüz kılınabilmesini veya sona erdirilmesini temin edecek yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır.

Madde 37: Zorla yapılan evlilikler

1) *Taraflar bir yetişkini veya çocuğu kasten evliliğe zorlamanın cezalandırılmasını temin etmek üzere gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır.*

2) *Taraflar, bir yetişkinin veya çocuğun, ikamet ettiği Taraf veya Devletten farklı bir Tarafa veya devlete, söz konusu yetişkini veya çocuğu evliliğe zorlama amacıyla kasten kandırılarak götürülmesinin cezalandırılmasını temin etmek üzere gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır*²⁸³.

Böylelikle bu maddeler sonucunda zorla yapılan evliliklerin geçersiz ve hükümsüz sayılması ve cezai işlemlerin yapılmasına yönelik yasal tedbirlerin oluşturulması gerekliliği belirtmektedir.

33., 35., 36. ve 40. maddelere bakıldığında ise kadınlara karşı psikolojik, fiziksel ve cinsel şiddet girişimlerine yönelik yasal tedbirlerin oluşturulması gerektiğinden söz edilmektedir.

Madde 33: Psikolojik şiddet

Taraflar bir şahsın psikolojik bütünlüğünü zorlamayla veya tehditlerle ciddi bir şekilde bozmaya yönelik kasıtlı girişimlerin cezalandırılmasını temin edecek gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır.

Madde 35: Fiziksel şiddet

Taraflar başka bir şahsa karşı kasten fiziksel şiddet eylemlerinde bulunmanın cezalandırılmasını temin edecek gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır.

Madde 36: Irza geçme de dâhil olmak üzere cinsel şiddet eylemleri

1) *Taraflar aşağıdaki kasten gerçekleştirilen eylemlerin cezalandırılmasını sağlamak üzere gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır:*

a) *başka bir insanla, rızası olmaksızın, herhangi bir vücut parçasını veya cismi kullanarak, cinsel nitelikli bir vajinal, anal veya oral penetrasyon gerçekleştirmek;*

²⁸³ Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi), s. 13, (çevrimiçi) <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680462545>, 22 Haziran 2017.

- b) bir insanla, rızası olmaksızın, cinsel nitelikli diğer eylemlere girişmek;
c) Başka bir insanın, rızası olmaksızın, üçüncü bir insanla cinsel nitelikli eylemlere girmesine neden olmak.

2) Rıza, mevcut koşullar bağlamında değerlendirilmek üzere, şahsın özgür iradesi sonucunda gönüllü olarak verilmelidir.

3) Taraflar 1. fıkrada yer alan hükümlerin aynı zamanda iç hukukta kabul edilmiş olan, eski veya mevcut eşlere veya birlikte yaşayan bireylere karşı gerçekleştirilmiş eylemler için de geçerli olmasının temin edilmesi için gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır.

Madde 40: Cinsel taciz

Taraflar bir şahsın onurunu ihlal etme etkisi yaratan veya bu maksatla gerçekleştirilen ve özellikle de aşağılayıcı, düşmanca, hakaretamiz, küçük düşürücü veya saldırgan bir ortam yaratırken, her türlü istenmeyen, cinsel mahiyette sözlü veya sözlü olmayan veya fiziksel davranışın cezai veya diğer yasal yaptırıma tabi olmasını temin etmek üzere gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır²⁸⁴.

2.7.1.6. Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (Lanzarote Sözleşmesi)

Sözleşme, 25 Ekim 2007 tarihinde İspanya'nın Lanzarote Adası'nda imzaya açılmış ve 1 Temmuz 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye tarafından 7 Aralık 2011 tarihinde onaylanan Lanzarote Sözleşmesi, 1 Nisan 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir²⁸⁵.

²⁸⁴ Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi), s.14, (çevrimiçi) <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680462545>, 22 Nisan 2017.

²⁸⁵ Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, (çevrimiçi) <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/201/signatures>, 22 Nisan 2017.

Çocuğun yüksek yararı hukuki prensibini esas alan Lanzarote Sözleşmesi²⁸⁶, önleyici ve koruyucu tedbirler ilkeleri kapsamında çocuğa yönelik cinsel istismar ve sömürüyü önlemeyi, cinsel suç mağduru çocukları korumayı, mağdur çocuk ve ailesine yardımı, uluslararası işbirliği ve bir izleme mekanizması alanlarını kapsamaktadır.

Bu Sözleşme'nin 18. maddesine göre, ulusal yasanın ilgili hükümlerine göre cinsel faaliyet için yasal yaşa ulaşmamış bir çocukla, baskı, zorlama, tehdit kullanılarak veya çocuğun, zihinsel veya fiziksel bir engeli veya bağımlı durumda olması nedeniyle, özellikle zayıf durumunun suistimal edilmesi durumlarında cinsel faaliyetlerde bulunmak, cinsel istismar olarak açıklanmaktadır²⁸⁷.

2.7.2. Ulusal Mevzuat Açısından Çocuk Evlilikleri

Türkiye'de yürürlükte bulunan Anayasa, Kanun, tüzük ve yönetmelik gibi yasal düzenlemelerin tümü ulusal mevzuatı oluşturmaktadır.

Anayasa'nın 90. maddesinde, uluslararası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda uluslararası antlaşma hükümlerinin esas alınacağı belirtilmektedir. Bu durumda çocuk evlilikleri konusunda ulusal mevzuatta eksik kalan hususlarda Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmaların geçerli olması gerektiği bilinmelidir. Bu bağlamda Türkiye'nin 1990 yılından beri taraf olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye göre, 18 yaşın altındaki bireylerin çocuk olarak sayılması gerekmektedir. Dolayısıyla ulusal mevzuatta da 18 yaşını doldurmadan evlendirmek, evlenme izni için yasal zemin oluşturmak ve buna göz yummak anayasal suç olarak kabul edilmelidir.

Çocuk hakları ve çocuk haklarının korunmasına dair düzenlemelerin Türk Hukuk Sisteminde tek bir çatı altında toplanmadığı görülmektedir. Çocukların korunmasına ilişkin kuralların ilk olarak Anayasa'da yer alan temel ilkelerle

²⁸⁶ Uluslararası Çocuk Merkezi tarafından Beşte Bir Projesi kapsamında 'Lanzarote Sözleşmesi ve Türkiye' adlı bilgi notundan alınmıştır.

²⁸⁷ Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, s. 8-9, (çevrimiçi)

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046e1de>, 22 Nisan 2017.

düzenlendiği, çocuğun bir kişi olarak toplum içindeki statüsünün 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, çocuk istismarının gerçekleşmesi halinde uygulanacak yaptırımların 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ve kadınlara yönelik şiddetin önlenmesine yönelik önlemlerin 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (AKKYŞÖDK) ve çeşitli diğer kanun ve yönetmelikler ile belirlendiği görülmektedir.

2.7.2.1. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Anayasası'nın 41. maddesinde, ailenin korunması ve çocuk hakları, Anayasa güvencesi altına alınmış; Türk toplumunun temeli olarak görülen ve eşler arasında eşitliğe dayanan ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması için gerekli tedbirleri alma ve teşkilâtı kurma görevi devlete verilmiştir²⁸⁸.

Çocuk evliliklerinde en çok rastlanan hak ihlallerinden biri olan eğitim hakkının da Anayasa ile güvence altına alındığı bilinmektedir. Anayasa'nın 42. maddesine göre, kimsenin, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılmayacağı ve ilköğretimin kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunlu olduğu bilinmektedir. Ancak çocuk yaşta evlendirilen kişilerin hayatları boyunca tüm temel haklarının kullanılmasında kilit rol oynayan eğitim hakkından mahrum kalması anayasa ihlali olarak kabul edilmelidir. Bu çelişkinin devlet eliyle ortadan kaldırılması için çocuk evlilikleri konusunda acil önlemler alınarak mücadelenin yaygınlaştırılması ve farkındalıklarla bilinçlendirme çalışmalarının artırılması önem arz etmektedir.

Çocuk yaşta yapılan evlilikler, kız çocuklarını, eğitim, istihdam, kişisel gelişim, sosyal ve kültürel faaliyetlere katılım gibi alanlarda erkekler karşısında dezavantajlı hale getirdiğinden Anayasa'nın 10. maddesinin ek fıkrası²⁸⁹na göre hakların eşit kullanılmaması açısından uygunsuzluk olduğu görülmektedir.

²⁸⁸ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, (çevrimiçi)
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>, 09 Mart 2018.

²⁸⁹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (çevrimiçi)
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>, 09 Mart 2018.

2.7.2.2. 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu

Türkiye’de medeni hukuka dair kuralları içeren 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (TMK), 22.11.2001 tarihinde kabul edilmiş, 08.12.2001 tarihinde ise Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir²⁹⁰. Türk Medeni Kanunu’nda, evlilik birliği oluşturmanın koşulları, kuralları, tarafların hak ve yükümlülükleri ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Bu sözleşme eşlere verdiği çeşitli haklarla birlikte çeşitli yükümlülükler de getirmektedir²⁹¹.

Kanunun, çalışmanın konusu olan çocuk evlilikleri hususu, 11., 124., 142. ve 143. maddeleri ile düzenlenmiştir.

TMK’nin 11. maddesinde “*Erginlik on sekiz yaşın doldurulmasıyla başlar. Evlenme kişiyi ergin kılar.*” ibaresine göre, ergin olma yaşı on sekiz olarak kabul edilmiş ve evlenmenin kişiyi erken ergin kılan durumlardan biri olduğu ifade edilmiştir. Buna göre 18 yaşını doldurmamayan bir kişi, evlendiği için ergin olarak kabul edilebilmektedir.

Bu durumda TMK’nin 124. maddesi söz konusu olmaktadır. Bu maddede, “*Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak buldukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir.*” ibaresi yer almaktadır. Buna göre, 2002 tarihli Medeni Kanunu’nda yer alan cinsiyetler arasındaki yaş farkına yönelik uygun düzenlemeler yapıldığı, daha önceki Kanun’da kadın-erkek için farklılık gösteren evlenme yaşının ortadan kaldırılarak her iki cins içinde on yedi olarak belirlendiği görülmektedir. Böylelikle toplumsal cinsiyet anlayışı ile kadın-erkek arasındaki evlenme yaşı farkının eşitlenmesi ve evlenme yaşının on yediye yükseltilmesi, çocuk evliliklerinin sakıncalarını önlemek için atılan adımlardan biri olarak gösterilebilmektedir. Ancak yine de evlenme ile kişi ergin kılınsa dahi aile hayatının kurulması ve evlilik sorumlulukları için 17 yaşın bitirilmesi yeterli görülmemelidir.

TMK’nin 142. maddesi, evlenme töreninin şeklini belirlemektedir. Bu maddede, “*Evlendirme memuru, evleneceklerden her birine birbiriyle evlenmek*

²⁹⁰ Türk Medeni Kanunu, (çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>, 09 Mart 2018.

²⁹¹ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.e., 2015, s. 52.

isteyip istemediklerini sorar. Evlenme, tarafların olumlu sözlü cevaplarını verdikleri anda oluşur. Memur, evlenmenin tarafların karşılıklı rızası ile kanuna uygun olarak yapılmış olduğunu açıklar.” ibaresi yer almaktadır. Buna göre, tarafların özgür ve tam irade ile evlenmeye rıza gösterme durumu önem arz etmektedir. Ancak tarafların karşılıklı istek ve rızaları ile evlenme akdinin gerçekleşebileceği şartının gözetildiği ifade edilmektedir.

TMK'nin 143. maddesi, aile cüzdanı ve dini tören hususlarını açıklamaktadır. Bu maddede, *“Evlenme töreni biter bitmez evlendirme memuru eşlere bir aile cüzdanı verir. Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dinî töreni yapılamaz. Evlenmenin geçerli olması dinî törenin yapılmasına bağlı değildir.”* ibaresi yer almaktadır. Buna göre, ulusal mevzuat kapsamında hukuken geçerli olarak görülen tek nikâh türünün resmi nikâh olduğu, resmi nikâhtan önce dini nikahın yapılamayacağı ve dini nikahın tek başına herhangi bir geçerliliğinin olmayacağı belirtilmektedir. Böylelikle çocuk evliliklerini meşrulaştırmak için başvurulmuş dini nikâh törenlerinin resmi nikâhtan önce yapılması suç olarak sayılmaktaydı. Ancak 2015 yılında TCK'de yapılan değişiklikle bu durum suç olmaktan çıkarılmıştır. Bu durumda çocuk evliliklerinin engellenmesi için güçlü bir dayanak olan bu maddenin geçerliliğini yitirmesi, çocukların evlendirilmesini kolaylaştırabileceği anlamına gelmektedir.

2.7.2.3. 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK), 12.10.2004 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumayı ve suç işlenmesini önlemeyi amaçlayan bu Kanun, çeşitli suçları, cezaları ve güvenlik tedbirlerini düzenlemiştir²⁹².

Kanunun 6. maddesinde çocuk deyimi, henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi olarak tanımlanmış ve özellikle 103., 104. ve 105. maddeler çocuklar için yeniden düzenlenmiştir.

²⁹² Türk Ceza Kanunu, (çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>, 08 Mayıs 2017.

Kanunda 6. Bölümde “Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar” başlığı altında yer alan 102., 103., 104. ve 105. maddeler, cinsel saldırı, çocukların cinsel istismarı, reşit olmayanla cinsel ilişki ve cinsel taciz suçlarını kapsamaktadır.

Gültaş ve Gündüz, bu bölümde yer alan suçların, kişilerin cinsel dokunulmazlığını korumaya yönelik olduğunu belirterek Kanunda yapılan yeni düzenleme ile cinsel suçların aileyi ve genel ahlakı ilgilendiren bir konu olmaktan çıkarıldığını; kişinin merkeze alındığı ve cinselliğin kişisel bir özgürlük değeri olarak görüldüğü bir anlayışın ön planda tutulduğunu ifade etmektedir²⁹³.

TCK’de yer alan çocuk cinsel istismarına yönelik maddelerin yanı sıra bu çalışmada özellikle yer verilmesi gereken “evlilik içi tecavüz” suçu olarak nitelendirilebilen hukuki terimiyle cinsel saldırı suçudur.

Uzun yıllar boyunca evlilik birliği içindeki aile içi ilişkilerin dış dünyaya kapalı olarak hukuk alanı dışında tutulduğunu belirten Özer, ancak geleneksel toplum düzeninde hukukun, aile içi ilişkilerde erkeğin ataerkil iktidarına yasal zemin hazırlayan müdahalelerde bulunduğunu da ifade etmektedir²⁹⁴.

Özer, ilk kez Danimarka Ceza Kanunu’nda “*Bir kadın ile rızası olmaksızın cebir ve şiddetle, hürriyetine mani olarak, hayatını, sıhhatini, kendisini veya yakınlarını tehdit ederek cinsel ilişki kurmak*” olarak tanımlanan ırza geçme eyleminin evlilik içi tecavüz suçu olarak kabul edilmesine örnek oluşturduğunu bildirirken bu olaydan sonra dünya çapında Fransa, Belçika gibi birçok Avrupa ülkesinin de aynı anlayışla ceza hukuklarında cinsel ilişkiyi evlilik içinde bile olsa her defasında tarafların tam bir özgürlük içinde gerçekleştirmeleri gerektiğine yönelik düzenleme yaptıklarını ifade etmektedir. Bu doğrultuda Türkiye’de evlilik içi tecavüzün suç sayılabilmesine yönelik reformların ancak 2002 yılına kadar sürdüğü de görülmektedir²⁹⁵.

Ancak Özer, TCK’nin ilgili maddelerinin hala uluslararası mevzuat düzenlemeleri ile uyumlu olmadığını belirtirken Türkiye’de evlilik birliği içinde tecavüz olayının suç olarak görülemeyeceğine dair görüşlerin hâkim olduğunu öne

²⁹³ Veysel Gültaş, Remzi Gündüz, **5237 sayılı Türk Ceza Kanununda Cinsel Suçlar**, Ankara, Bilge Yayınevi, 2008, s. 9.

²⁹⁴ Y. Yeşim Özer, “Türkiye’de Evlilik İçi Tecavüz Suçu Tartışmaları”, **Kadın Araştırmaları Dergisi**, No:11, 2012, s. 2.

²⁹⁵ Özer, a.e., s. 4-5.

sürmektedir. Evli kadının cinsel özgürlüğü ve vücut bütünlüğünün ikincil konumda görüldüğünün altını çizen Özer, bu durumda evli kadının rıza göstermese bile eşinin cinsel ilişki isteğini reddedemeyeceğini ifade etmektedir²⁹⁶.

Son tahlilde TCK’de yapılan son düzenleme çerçevesinde 102. madde ile yaptırma bağlanan cinsel saldırı suçu, cinsel davranışlarla bir kimsenin vücut dokunulmazlığının ihlâl edilmesi olarak tanımlanmakta ve mağdurun şikâyetine bağlı olarak cezalandırılmaktadır. Ancak devamında bu fiilin eşe karşı işlenmesi durumunun da yine şikâyete bağlı olarak cezalandırıldığı belirtilmektedir.

Evlilik birliği içinde eşe karşı cinsel saldırı suçunun işlenebileceğini belirten Gültaş ve Gündüz de bu ilişkide tıbbi ve hukuki sınırların aşıldığı durumlarda mağdur eşin şikâyetine bağlı olarak ceza yaptırımının gerekli olduğunu ifade etmektedir²⁹⁷.

Ancak Özer, bu kanun hükmüne göre, kadınların eşleri tarafından yaşadığı tecavüzü, *“Türkiye’de kadının eğitimsizliği, ekonomik ve sosyal bağımlılığı, hak bilincinin ve bireysel özgürlüğünün gelişmemiş olması gibi etmenler”* nedeniyle dile getirip ispat etmede zorluklar ve engeller yaşayacağını da bildirmektedir²⁹⁸.

“Evlilik içi tecavüz” olarak adlandırılan ve eşlerden birinin diğerine rızası hilafına cinsel taciz fiilinin de ötesinde cinsel saldırı gerçekleştirilmesi bu kapsamda değerlendirilmelidir.

103. madde bu çalışma için oldukça önem arz etmektedir. Çocukların cinsel istismarını yaptırma bağlayan bu madde ile çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Mağdurun on iki yaşını tamamlamamış olması hâlinde verilecek cezanın ise istismar durumunda on yıldan az olamayacağı belirtilmektedir. Ancak istismarın bir organ ve cisim kullanılarak gerçekleştirilmesi hükmolan ceza süresini artırmaktadır. Kanunda cinsel istismar suçu, *“on beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış ve diğer çocuklara karşı sadece cebir,*

²⁹⁶ Özer, a.e., s. 6-9.

²⁹⁷ Gültaş ve Gündüz, a.g.e., s. 13.

²⁹⁸ Özer, a.g.e., s. 12.

tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar” olarak tanımlanmaktadır²⁹⁹.

Erişkin kişilere karşı işlenen fiiller cinsel saldırı olarak değerlendirilirken çocuklar açısından cinsel istismar ifadesi kullanılmıştır. Bu durumda rızanın varlığı, erişkinler ve çocuklar açısından farklılık göstermektedir. Cinsel istismara uğramış bir çocuğun rıza açıklamasında bulunması, fiili suç olmaktan çıkarmamakta ve kişinin ceza sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır³⁰⁰.

Kural olarak Kanunda 18 yaşını tamamlamamış olanlar çocuk olarak tanımlanmakta ve çocuklara cinsel yaşamları üzerinde tam tasarruf yetkisi tanımlanmamaktadır. Söz konusu çocukların cinsel ilişkiyi isteme konusunda rızalarının olduğu varsayıldığı durumlarda bile onlara yönelen her türlü cinsel davranış cinsel istismar suçu olarak değerlendirilmekte ve faili cezalandırılmaktadır³⁰¹. Bu durumda 18 yaşın altında evlendirilen çocuklara karşı her türlü cinsel hareketin, cinsel istismar olarak değerlendirildiği bilinmektedir. Bu nedenle çocuk evliliklerinde cinsel istismar uygulayan eş, fail sıfatı ile cezalandırılmalı ve aynı zamanda söz konusu maddenin 5. fıkrasına göre ise cinsel istismar için başvuru cebir ve şiddetin kasten yaralama suçunun ağır neticelerine neden olması hâlinde, ayrıca kasten yaralama suçuna ilişkin hükümlerin uygulandığı da görülmektedir.

Kanunun, reşit olmayanla cinsel ilişki suçunu düzenlediği 104. maddesinde 15 yaş sınırının olduğu görülmektedir. Maddede, “*cebir, tehdit ve hile olmaksızın, on beş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*” olarak yer almaktadır³⁰². Burada reşit olma yaşının 15 yaşını bitirmiş olma olarak olduğu algılanmaktadır. Ancak Kanunda çocuk deyiminin, henüz 18 yaşını doldurmamış kişi olarak tanımlandığı bilinirken bu maddede reşit olmayanın 15 yaşını bitirmiş olarak tanımlanması dikkat çekmektedir. Söz konusu maddede reşit olmayan kişiyle cinsel ilişki bağımsız bir suç olarak tanımlanmasına rağmen 15 yaşını doldurmuş bir çocuk

²⁹⁹ Türk Ceza Kanunu, (çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>, 08 Mayıs 2017.

³⁰⁰ Gültaş ve Gündüz, a.g.e., s. 48.

³⁰¹ Gültaş ve Gündüz, a.e., s. 49-50.

³⁰² Türk Ceza Kanunu, (çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>, 08 Mayıs 2017.

gayri resmi olarak evlendirildiğinde, şikâyet hakkı sadece mağdura tanındığı için bu çocukla cinsel ilişkiye giren eş, şikâyet edilmediği sürece cezalandırılmamaktadır.

Bu maddeye göre 16 ve 17 yaşlarındaki çocukla cinsel ilişkide bulunan kişilere yönelik cezaların madde kapsamı dışında kaldığı anlaşılmakta ve uygulamada ihlallerin oluşabileceği kanısı oluşmaktadır. Öte yandan bu suçun şikâyete bağlı olması durumu diğer bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda hem Türk Medeni Kanunu hem de Türk Ceza Kanunu'nda yer alan reşit olma yaşının 18 olması ve bu yaş sınırı altındaki kişilerin çocuk olarak görülmesi durumu, bu madde için tekrar düzenlenmesi, çocuk evliliklerinde yaşanan cinsel istismar suçlarının azalmasına katkı sağlayabilmektedir.

Bir tarafın ya da iki tarafında 18 yaşın altında olduğu çocuk evliliklerinde cinsel istismar suçunun şikâyete bağlı olarak cezalandırılması durumu yaşı küçük olan tarafın şikâyeti dile getirememesi göz önünde bulundurulduğunda bu suçların göz ardı edilebildiği görülmektedir. Çocuk evliliklerinde reşit olmayanla (18 yaşın altında) gerçekleştirilen her türlü cinsel ilişkinin mağdurun şikâyeti beklenmeksizin yaptırma bağlanmasının ihlalleri de ortadan kaldıracağı düşünülmektedir.

Kanununun 105. maddesi ise cinsel taciz suçunu ele almaktadır. Maddede, *“bir kimseyi cinsel amaçlı olarak taciz eden kişi hakkında, mağdurun şikâyeti üzerine, üç aydan iki yıla kadar hapis cezasına veya adli para cezasına fiilin çocuğa karşı işlenmesi hâlinde altı aydan üç yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.”* ifadesi yer almaktadır.

Diğer 3 maddede olduğu gibi bu maddede de özellikle çocuk evliliklerinde bu suçların çocuğa karşı işlenmesi halinde şikâyete bağlı olma şartının kaldırılması gerekmektedir.

Çocuk evliliklerinde cinsel istismar davranışlarının dışında eğitim ve öğretim hakkının, kamu hizmetlerinden yararlanma hakkının, inanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılması hakkının, iş ve çalışma hürriyeti hakkının engellenerek ihlal edilmesi gibi davranışların yaşandığı görülmektedir. Bu davranışların her birinin ihlali, Türk Ceza Kanunu'nda suç olarak tanımlanmıştır. Bu durumda çocuk evliliği yaptırılan kişilerin okula devam edemediklerinden dolayı da eğitim ve öğretim hakkının engellendiği karşımıza çıkmaktadır. 112. maddeye göre, cebir veya tehdit kullanılarak ya da hukuka aykırı başka bir davranışla kişinin eğitim ve öğretim

hakkını kullanmasına engel olunması hâlinde, fail hakkında iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Evlendirilen çocuğun kendi ailesi ve aynı zamanda eşi ve onun ailesinin de cezalandırılması gerekmektedir.

Yine çocuk evliliklerinde duygusal istismar davranışı olarak nitelendirilen hakaret davranışı da 125. maddeye göre cezalandırılmaktadır. Bu durumda bu madde 18 yaşın altındakiler için de geçerli olmalıdır.

Bu durumda çocuk evliliklerinin Türk Ceza Kanunu kapsamında cinsel istismar olarak değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Cinsel amaçlı satış, ticaret veya diğer türden sömürü niyetiyle çocukların istismarı, sömürülmesi, kaçırılması, kullanımı, yasadışı yollardan bir yerden başka bir yere götürülmelerinin bütün biçimlerini yasaklayan Türk Ceza Kanunu'nda sadece 15 yaş ve altındakiler küçük olarak kabul edildiğinden dolayı bu çocuklara karşı işlenen suçlar da daha ağır cezalandırılmaktadır.

Çocukların ihmali açısından ele alınabilecek bu sorun, çocukların bunu talep edecek yaşta ve bilinç düzeyinde olmamaları, diğer hakların bilincinde olmalarına olanak sağlayan eğitim hakkından yoksun kalmaları nedeniyle sahip oldukları haklarını bilmiyor olmaları, aile mahremiyeti nedeniyle yakın çevrenin şikayet olasılığının düşük olması ya da kültürel olarak gereksiz bulunması gibi sebepler dikkate alınır, şikayet şartı aranması yerine bildirim ya da tespitle direkt müdahalenin daha doğru bir yaklaşım olacağı düşünülebilir. Ayrıca bu tür suçların cezalarının azlığı caydırıcılık özelliğinden uzaklaştırmaktadır³⁰³.

2.7.2.4. 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

20.03.2012 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren bu Kanun, önemli ölçüde kadına karşı şiddetin önlenmesini sağlamaya yönelik önlemler ile birlikte daha çok ailenin ve şiddet gören kadının belli haklarını güvence altına almayı hedeflemektedir. Kanunda “şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi

³⁰³ Zeynep Uğurlu, İpek Aksoy Gülsen, “Çocuk Hakları ve Hukuk Bağlamında Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması”, *International Journal of Social and Educational Sciences*, C:I, No:1, 2014, s. 16-20.

bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemektir” denilerek amaç ortaya konmaktadır³⁰⁴.

Kanunda kadına yönelik her türlü şiddet biçiminin önlenmesi amaçlanırken 18 yaş altındaki kız çocuklarını da kapsayacağı ifade edilmektedir. Çocuk evlilikleri üzerinden yürütülen tartışmalarda bunun bir cinsel istismar ve şiddet biçimi olabileceği değerlendirilmesi göz önüne alındığında kanunun çocuk evlilikleri sebebi ile mağdur olabilecek 18 yaş altındaki kız çocuklarını da ilgilendirdiği görülmektedir.

2.7.3. Mevzuatta Karşılaşılan Sorunlar ve Öneriler

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun 3. maddesine ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’ye göre, daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi çocuk olarak kabul edilmektedir. Çocuk evlilikleri sorunuyla mücadele noktasında alınan önlemlerin, bu Kanun ve Sözleşme maddelerine göre çocuk kabul edilen 18 yaşın altındaki tüm bireyleri kapsamaması gerekirken, Türk Medeni Kanunu ve Türk Ceza Kanunu mevzuatlarında farklı yaşların var olması, evlenme yaşına dair standardın sağlanamadığını ve kanunlar arasında bir çelişkinin var olduğunu da göstermektedir³⁰⁵.

Türk hukuk sisteminde, çocuk evlilikleri tanımının kanuna göre değiştiğini ve kanunlar arasında bir çelişkinin var olduğunu belirten TBMM Raporu’nda, Türk Medeni Kanunu’na göre 17 yaşını, Türk Ceza Kanunu’na göre 15 yaşını, Çocuk Koruma Kanunu’na göre ise 18 yaşını doldurmamış kişilerin evlilikleri “çocuk evlilikleri” olarak sayılmaktadır³⁰⁶.

Kanunlardaki bu çelişkinin çocuk evliliklerinin önünü açtığını belirten Özcebe’ye göre 18 yaşın altındaki kişilerin evlenememesi temel madde olarak görülse de hâkim kararı, ebeveyn onayı gibi ek maddeler ile çocukların 16 yaşını

³⁰⁴ Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, (çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120320-16.htm>, 09 Mart 2018.

³⁰⁵ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.e., 2015, s. 55.

³⁰⁶ TBMM, a.g.e., 2010, s. 9, (çevrimiçi) https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf, 09 Mart 2018.

tamamladıkları zaman evlendirilmeleri ile ilgili ara yollar açıldığı görülmektedir. Ülkemizde yasal olarak da çocuk evliliklerine “belli koşullarda” izin verildiğini açıklayan Özcebe, bazı kanunların “çocuk hakları” bakış açısı ile hazırlanması gerekirken, çocuk evliliklerini kabul eden bir yaklaşım içinde olduğunu ifade etmektedir³⁰⁷.

Çocuk evlilikler üzerinden gelişen hukuki tartışmalarda ulusal mevzuattaki farklılaşmaların, Çocuk Koruma Kanunu ile Türk Medeni Kanunu arasındaki çocuk tanımını içeren ilgili hükümlerden kaynaklandığı görülmektedir. Bu durumlarda hangi mevzuatın geçerli olacağı konusu çocuğun iyilik halinin korunması için oldukça önem taşımaktadır. Bu iki Kanun’un çocukla ilgili hükümleri karşılaştırıldığında Çocuk Koruma Kanunu’nun çocuğun lehine hükümler taşıdığı bundan dolayı da çocuk için olumlu olanın Medeni Kanun yerine Çocuk Koruma Kanunu’na atıf yapılarak değerlendirilmesi gerektiği bilinmektedir.

Öte yandan hukuksal açıdan sorunlu olarak kabul edilen konulardan birinin de her iki tarafın 18 yaşından küçük olması durumunda uygulanan mevzuat ile taraflardan birinin yetişkin diğerinin 18 yaş altında olması durumunda uygulanan mevzuatın birbirinden ayrılmamış olmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir.

Bu süreçte mevzuatta karşılaşılan bir diğer sorun ise 18 yaşın altında resmi olarak gerçekleşen evliliklerde mahkeme ve hâkimlerin takdiri ile sosyal çalışmacılar ve doktorlar gibi birçok meslek elemanı ve uzmanların görüşleri mahkeme tarafından verilecek karara etkide bulunmaktadır. Öte yandan Türk Medeni Kanunu’na göre hareket eden Aile Mahkemeleri, evlilik ve aile kurumunun bütünlüğünü esas aldığından dolayı evliliğin devamına yönelik kararların alındığı bilinmektedir. Ancak bu konunun çocuk mahkemelerinde karara bağlanmasının tabi oldukları mevzuat bakımından daha fazla çocuk yararına kararlar verilebileceği düşünülmektedir³⁰⁸.

TCK’de hukuki terimiyle cinsel saldırı olarak tanımlanan evlilik içi tecavüz eyleminin aile içi şiddet türlerinden biri olarak suç sayılması yönünde girişimlerin olması, kadının evlilik birliği içinde de olsa cinsel rızasının önemli olduğunu gösterecektir. Bununla birlikte çocuk evliliklerinde yaşanan çocuk cinsel istismarı,

³⁰⁷ Hilal Özcebe, “Erken Evlilikler Üzerine”, **Görünüm**, İstanbul, Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı (TAPV), 2010, s. 5-6.

³⁰⁸ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.e., 2015, s. 8.

başka bir açıdan evlilik içinde eşe karşı işlenen cinsel saldırı veya evlilik içi tecavüz olarak da yaşandığı bilinmektedir. Bu durumda evliliklerinde çocuk yaşta iki türlü cinsel istismara maruz kalan kadınların psikolojik, fiziksel, sosyolojik ve tıbbi gelişimlerinde yaşadıkları kayıplar göz önüne alınarak eşlerinin her iki suçtan dolayı cezalandırılmasına yönelik müdahalelerin geliştirilmesi gündemde tutulması gereken konuların başında gelmektedir. Cinsel istismar aynı zamanda duygusal ve fiziksel istismarı da meydana getirdiğinden dolayı buna ek olarak TCK'de tanımlanan çocuğa ve eşe karşı cinsel istismar suçuna fiziksel ve duygusal istismarın da suç olarak eklenmesinin bu istismar davranışlarının gerçekleşme oranını düşüreceği düşünülmektedir.

Çocuk evlilikleri hususunda mevzuatta karşılaşılan bir diğer çelişkili durum ise ehliyet alma, oy kullanma veya herhangi bir sözleşmede imza yetkisini kullanma yaşı olarak on sekiz yaş şartı aranması olurken kişilerin evlenme durumunda bu denli yaş konusunda hassasiyet gösterilmediği dikkat çekmektedir. Mevzuatta birçok durum için yetkin olmanın şartı net olarak belirlenmişken kişilerin evlenmesine yönelik net bir hükmün olmadığı görülmektedir. Bu hususta evlilik gibi, hem sosyal, hem bedensel, hem de ruhsal açısından birçok sorumluluğu içinde barındıran, çocuk yetiştirme, eş olma, anne olma, gelin olma ve damat olma gibi bu kadar karmaşık ve ağır yükü olan bir yapıya onay verilerek 18 yaşını doldurmamayan kişilerin hukuk yoluyla evlenmelerine izin verilmesi, sorgulanması gereken en önemli konuların başında gelmelidir.

Bu bağlamda, Türk hukuk sisteminde, çocuk evlilikleri kavramının tarifinde çeşitli değişikliklerin varlığı göze çarpmaktadır. Kanunlar arasındaki bu uyumsuzluğun, geleneksel yaşayışa sahip ailelerin, özellikle kız çocuklarını erken yaşta evlendirmelerine karşı verilen tüm mücadeleleri sonuçsuz bıraktığı görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmanın amacı, çocuk evliliklerini sosyo-ekonomik, sosyo kültürel risk faktörleri ile hukuki, tıbbi ve psikolojik olmak üzere çok boyutlu olarak çocuk istismarı kapsamında incelemek ve bu süreci çocuk yaşta evlendirilen bireylerin duygu, düşünce ve deneyimleri ile çok yönlü analiz etmektir.

Araştırmanın yönteminin belirlenebilmesi için aslında çalışmanın özünden başlamak suretiyle araştırma problemi ile ilgili çeşitli boyutların belirlenebilmesi için ‘neyi bilmek istiyoruz ve neye, nasıl ulaşmak istiyoruz’ gibi sorular olmalıdır. Bu hususta, *çocuk evlilikleri, tüm boyutları ile incelendiğinde çocuk istismarı olarak değerlendirilebilir mi? Bu sorunun çözümüne yönelik derinlemesine ulaşılan bulgular, bu olgunun istismar olarak tanımlanabilmesi için yeterli göstergeler sunmakta mıdır?* sorularının cevaplarına ulaşmak çalışmanın problemini belirlemede yardımcı olurken kullanılacak yöntemle dair de ip uçları sunmaktadır.

Bu araştırmanın stratejisine yönelik yukarıdaki yönlendirici sorulara cevap olarak araştırmanın yöntemi, niteliksel yöntem olarak belirlenmiştir. Sosyal yaşam ile ilgili konular, kişilerin geçmişi, ilgi alanları ve sosyal algılamaları türünden alanlar niteliksel yöntem kullanılarak açıklanabilmektedir.

Kümbetoğlu ise daha özsel bir ifade ile nitel veriyi, “bireylerin, süreçlerin, olguların hakkında deneyimlerin, davranışların, faaliyetlerin tanımlandığı, niyetlerin, isteklerin, değerlerin, fikirlerin içinde yer aldığı, duyguların, hislerin, yansıtılabildiği, bilgilerin, inançların, kanaatlerin ayrıntılı biçimde aktarılabildiği bir veri” olarak tanımlamaktadır³⁰⁹.

Temelde bir sosyal hizmet alan araştırması kapsamında olan bu çalışma, insan deneyiminin daha derin anlamlarını kavramayı amaçlayarak insanların

³⁰⁹ Belkıs Kümbetoğlu, *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2005, s. 43.

hayatlarının ince ayrıntılarıyla ilgilendiği için nitel yöntemin kullanılması daha uygun görülmüştür³¹⁰.

Çocuk evliliklerinin farklı boyutlarını belirleyebilmek, nedenlerini tespit edebilmek, sonuçları üzerine düşünebilmek, bu konuda farkındalık ve duyarlılık yaratabilmek ve bu soruna yönelik veri toplama ihtiyacını giderebilmek amacıyla bu bağlam üzerinden niteliksel yöntem kullanılarak kapsamlı bir araştırmanın sonucu olarak bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

Sosyal yaşama dair çalışmalarda yöntem olarak niceliksel araştırmanın kapsayıcı olamamasından dolayı sosyal hayatın kalitesini anlamak için derinlemesine bakış ile incelemenin mümkün olabilmesi için bu tür alanlarda niteliksel araştırmanın özellikleri ve nitel verinin önemi ağır basmaktadır³¹¹. Genellikle araştırmalarda nicel verinin daha bilimsel olduğu görüşü yaygınken bu çalışma aslında bir yandan da nitel veriyi tanıtmak ve sadece nitel verinin de en azından nicel veri kadar meşru ve bilimsel olabileceğini ortaya koymak üzere bir sonuç da çıkarabilmektedir.

Araştırmanın uygulama aşamasında, kartopu örnekleme yöntemi ile çocuk evliliği yapmış kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda biri erkek, 19'u kadın olmak üzere 20 kişi ile derinlemesine görüşmeler yoluyla veri toplanmıştır.

Nitel çalışmalarda, sosyal olayları anlamaya çalışmak ve sorunları derinlemesine incelemeyi kolaylaştırmak için derinlemesine görüşme yapma, bir veri toplama tekniği olarak seçilmektedir. “Derinlemesine görüşme yoluyla sosyal dünyada görünür halde bulunan birçok olgu, süreç ve ilişkinin, görünümünden çok özüne inilmesi, bunların ayrıntılarının kavranması ve bütüncül bir şekilde anlaşılması hedeflenmektedir”³¹².

3.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırma, dünyaya gelmiş her çocuğun sahip oldukları potansiyellerini tam olarak en iyi şekilde değerlendirebilmeleri için onlara yeterli eğitim olanakları, sağlık hizmetlerine erişim, güvenli bir yaşam ortamı sağlanması gibi desteklerin

³¹⁰ Judy L. Krysik, Jerry Finn, **Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması**, çev. ed. Ercüment Erbay, Ankara, Nika Yayınevi, 2015, s. 202.

³¹¹ Adrian Holliday, **Doing and Writing Qualitative Research**, 2.bs., London, SAGE Yayınları, 2007, s. 7.

³¹² Kümbetoğlu, a.g.e., s. 71-72.

büyük önem taşıdığını vurgulamayı hedeflemektedir. Çünkü bu doğrultuda büyüyen ve gelişen her çocuğun tüm toplum için bir kazanç olduğu ve bu kazancın gelecek nesillere, onların çocuklarına, ailelerine, yaşadıkları topluma ve ülkelerine fayda sağlayacağı da göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu düşünceden hareketle küçük yaşta evlendirilen çocukların potansiyellerini tam olarak geliştiremedikleri ve temel yaşam haklarından mahrum kaldıkları üzerine oluşturulan bu düşünce, araştırmanın problemine giriş oluşturmaktadır. Çocuk yaşta evlendirilen kişiler, eğitim alma hakkı, sağlıklı yaşama hakkı, çalışma hakkı gibi temel hakları elinden alınarak ailesi tarafından kendisine dikte edilen bir hayatı ve diğer insanlar tarafından biçilen rolleri yaşamaya mecbur bırakılmaktadır. Bu mecburiyet, onun tüm yaşamını olumsuz etkileyen sonuçları da beraberinde getirmektedir. Bu hususta, çocuk evliliklerinin, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel, tıbbi, psikolojik ve hukuki boyutlarıyla çocuk istismarı kapsamında incelenebilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Toplumsal bir geleneğin devamı olarak kültürel öğelerle sürdürülen çocuk evlilikleri, tüm boyutları ile çocuk istismarı olarak değerlendirilebilmektedir.

Özet olarak bu çalışmada Türkiye'de gerçekleştirilen çocuk evliliklerinin sebep ve sonuçlarının tartışılması, ulusal ve uluslararası mevzuatta çocuk evliliklerinin incelenmesi, çocuk evliliklerinin çocuk istismarı kapsamında ele alınarak bu farkındalığın yaratılmaya çalışılması amaçlanırken çocuk evlilikleri sorununun nedenlerinin çok boyutlu olduğu ve çözümünün de çok boyutlu bir çaba gerektirdiği öne sürülmektedir.

3.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmanın örnekleminin ulaşılabilirlik ve sayı açısından kısıtlı olmasından dolayı belirli sınırlılıklar oluşmuştur. Araştırma, İstanbul ve Tekirdağ olmak üzere iki ilde gerçekleştirilmiştir. Özelde ise Tekirdağ'ın Çerkezköy ilçesinde çocuk evliliği yapmış 3 kadın ile görüşme yapılmıştır. İstanbul'da ise Fatih ilçesinde 1 kadına, Sefaköy ilçesinde 10 kadına ve Tarlabası ilçesinde 5 kadın ve 1 erkek görüşmeciyeye ulaşılmıştır. Toplamda iki il düzeyinde 4 ilçede 1'i erkek, 19'u kadın olmak üzere 20 kişi ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Nitel

araştırmaların özelliklerinden kaynaklı olarak araştırmadan çıkan sonuçların genellenemeyeceği ancak olayların, konuların ve olguların betimlenerek analiz edilmesinden elde edilen bulgular ile farklı bakış açıları ve görüşlere yönelik sonuçların ortaya çıkabileceği de değerlendirilmelidir.

3. 4. ARAşTIRMA BÖLGESİNİN SEÇİMİ

Bu çalışmanın örneklemleri, kartopu örnekleme yöntemi ile seçildiğinden dolayı görüşmelerin yapıldığı bölgeler tesadüfi olarak belirlenmiştir. İlk aşamada Sefaköy ve erkezky ilçelerinden birer kişiye ulaşılarak irtibat kurulmuştur. O ilçelerde görüşmelere devam edilip edilmeyeceği ulaşılan kişilere bağlı olarak kesinleştirilmiştir. Daha sonra görüşülen kişiler aracılığı ile diğer ilçelerdeki kişilerle iletişime geçilmiştir. Bu nedenle çalışmanın başında araştırmanın yürütüleceği kesin bir bölge seçilmemiştir. Ancak ortaya çıkan tabloda, her bölgenin kendine özgü özellikleri olduğu ve bölgeler arasında da benzerlik ve farklılıkların bulunduğu dikkat çekmektedir. Öncelikle Tekirdağ'ın erkezky ilçesi, yakın zamanda yapılaşmaya başlamış ve son 15 yılda yoğun g altında olan bir bölgedir. Bundan dolayı etnik, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik farklılıklara sahip insanların yaşadığı bir araştırma bölgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul'un 3 farklı ilçesine baktığımızda, Tarlabası'nın çok kültürlü yapısının zenginliği, Sefaköy ilçesinin g alıcı yapısı ve Fatih ilçesinin ise daha gelenekselci kültürü ve muhafazakar anlayışı ile bütünleşen araştırma bölgeleri ortaya çıkmıştır. Bu bölgelerde yaşayan kişilerin demografik, sosyo- ekonomik, etnik, dini, kültürel ve eğitim düzeyi gibi ölçekler açısından farklı yaşam tarzlarına sahip oldukları görülmektedir. Bu nedenle, görüşme yapılacak kişilerin sahip olduğu özelliklerin ve yaşam tarzlarının farklılığının, çalışmanın zenginliği ve özgünlüğü açısından faydalı olacağı kanaatine varılmıştır.

3.5. ÖRNEKLEM

Kümbetoğlu'nun belirttiği gibi, niteliksel araştırmalarda küçük gruplarla derinlemesine yapılacak bir araştırma modeli söz konusu olduğundan rastlantısal

olmayan örneklem seçimi uygun olmaktadır³¹³. Bu çalışmada derinlemesine görüşme tekniği ile toplanan verilere bakıldığında; geniş bir örneklem kitlesiyle çalışmak yerine araştırmanın amacına uygun olarak küçük bir örneklem grubu oluşturulması daha faydalı olacağı düşünülmüştür. Araştırmanın problemine ilişkin olarak görüşmecilere ulaşılması ve onların çalışmaya katılmaları için ikna edilmesi hususunda zorluklar yaşanabileceği için bilgi kaynağı olabilecek bireylerin saptanarak görüşmecilere ulaşılması ve ikna edilmesi süreci daha kolay olacağı kanaatinden dolayı çalışmanın örnekleme niteliksel araştırmalarda kullanılan rastlantısal olmayan kartopu örnekleme yöntemi olarak belirlenmiştir.

Kartopu örneklem, evrenin ulaşılabilirliği hakkında çok fazla bilgi sahibi olunmadığı, ulaşılması zor nüfusların yerinin tespit edilebilmesi durumlarında kullanıldığında araştırmacının işini kolaylaştırmaktadır.

Kartopu örneklemede araştırmacı, ilk görüşmecilerden başka olası görüşmecileri belirtmelerini isteyerek her bir kişinin birden fazla olası yeni üye belirtmesiyle görüşmeci sayısı artırmayı hedeflemektedir³¹⁴.

Bu yöntemde izlenen yol, araştırma alanında kaynak kişilerden hareketle diğer görüşülecek kişilere ulaşarak zincirleme bir ağ oluşturulması ve bir kartopu gibi, ilerledikçe yeni kişilere ulaşıldıkça örneklemin büyümesi ile oluşmaktadır³¹⁵. Kartopu örnekleme, araştırmacının bir örnek olayla başladığı, daha sonra o örnek olaydan aldığı bağlantılı ilişkilerle ilgili bilgilere dayanarak başka örnek olaylar belirlediği ve süreci tekrarladığı bir örneklemdir³¹⁶.

Niteliksel araştırmalarda, örneklemin evreni temsil etmemesinden dolayı bu çalışmaların bilimsel olamayacağı ve genelleştirilemeyeceği konusunda eleştiriler olsa da bu yöntemle örneklem seçiminde daha zengin örneklere ulaşılabilirdiği ve daha detaylı bilgilerin derlendiği bakış açısı da oluşturulmaktadır.

³¹³ Kümbetoğlu, a.g.e., s. 96.

³¹⁴ Krysik ve Finn, a.g.e., s. 202.

³¹⁵ Kümbetoğlu, a.g.e., s. 99.

³¹⁶ W. Lawrence Neuman, **Toplumsal Araştırma Yöntemleri I**, çev. Sedef Özge, Ankara, Yayın Odası Yayıncılık, 2014, s. 324.

Nitel araştırma geleneği içinde kullanılan amaçlı örnekleme yöntemi olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında, durumların derinlemesine çalışılmasında yararlı olmaktadır³¹⁷.

İletişime geçilen kişilere ilk aşamada çalışmanın amacı, yöntemi ve görüşme süreci hakkında bilgi verilip deneyimlerini ve görüşlerini paylaşmaları için ikna edilerek görüşmenin gerçekleştirilmesi hususunda onayları alınmıştır. Öte yandan bu çalışma için örnekleme oluşturmada yaş sınırı konulamamasının nedeni, çocuk evliliği yapmış kişilere erişimin ve onlarla görüşme yapabilmenin zor olmasından dolayı sadece ulaşılan kişiler baz alınarak onların farklı yaş aralıklarına denk gelebiliyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Çocuk evliliği yapmış kişilere ulaşmak ve onları bu konuda görüşme yapmaya ikna edebilmek zor bir süreç olduğundan dolayı kişilerin gönüllü olması katılımı belirleyen faktör olmuştur.

3.6. VERİ OLUŞTURMA SÜRECİ

Bu çalışmada niteliksel araştırmada veri oluşturma tekniklerinden biri olan derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem alan çalışmasında ayrıntılı ve derinlemesine bir biçimde görüşme, konuşma ve ilişki başlatma sürecini kapsamaktadır. Bu çalışmada derinlemesine görüşme yöntemi ile sıradan günlük konuşmalardan farklı olarak araştırmacının yarı yapılandırılmış görüşme yönergesi rehberliğinde konuşmayı yönlendirdiği, zaman zaman da konuşmanın gidişatına bağlı olarak daha ayrıntılı sorularla farklılaştırdığı bir süreç yaşanmaktadır. Bu teknik ile *“sosyal dünyadaki 'görünür' birçok olgu, süreç, ilişkinin görünümünden çok özüne inme, bunların ayrıntılarını kavrama ve bütüncül bir biçimde anlamayı mümkün kılma”* amaçlanmaktadır³¹⁸.

Yarı-yapılandırılmış görüşmeler, bir görüşmecinin görüşme sırasında yer vermesi gereken bir başlık, alt başlık ya da geniş soru listesi olarak hazırlanmakta

³¹⁷Michael Quinn Patton, **Qualitative Research & Evaluation Methods**, London, SAGE Yayınları, 2002.

³¹⁸ Kümbetoğlu, a.g.e., s. 72.

fakat görüşmecinin, her bir özel görüşme durumuna uyması için soruların sıralamasında veya üslubunda değişiklik yapılmasına da izin verilmektedir³¹⁹.

Nitel veri gündelik yaşam pratiklerini, bunlar hakkındaki kanaatlerini, duygularını, hissedişlerini, deneyimlerini içerdiğinden bu tür araştırmalarda ulaşılan veriler, karmaşık ve yoğun gözükmektedir. Ancak burada esas olan, bu veri yığını içinden anlamlı temalar, kategoriler, ilişki ve örüntüler çıkarmaktır. Bu nedenle nitel veride bireyler arası ilişki ve iletişim oldukça önem arz etmektedir. Nicel verideki sayı ve hesaplamalardan ziyade nitel verideki ifade, aktarım ve etkileşimler, bu yöntemin derinliğini ortaya koymaktadır. Burada araştırmacı, sosyal gerçekliği keşfeder gibi yansıttığından dolayı araştırma süreci içerisinde görüşmecilerle birlikte aktif rol alarak aynı zamanda gözlem ve deneyimlerini de sürece dâhil etmektedir.

Araştırmanın yapılabilmesi için 25.07.2016 tarih ve 2016/133 sayılı yazı ile İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan araştırma onayı alınmıştır. Araştırmaya katılan görüşmecilere araştırma hakkında bilgi verilerek araştırmanın amacının, öneminin ve yönteminin detaylı olarak açıklandığı Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formunu okuyup imzalamaları istenmiştir. Okuryazar olmayan görüşmeciler için onam formunun tanıklar eşliğinde araştırmacı tarafından okunup açıklaması yapılmış imzalayıp imzalamama kararı kendilerine bırakılmıştır. Görüşmecilerden beşi araştırmaya bireysel olarak katılmayı kabul edip onam formunu imzalamayı istememiş, onların yerine görüşmecilerden sözlü onam aldıktan sonra tanıkların imzalamaları yeterli görülüp kabul edilmiştir.

Görüşmeler yapılırken hem ses kaydı yapılmış hem de araştırmacı tarafından notlar alınmıştır. Görüşmeye başlamadan önce görüşmecilerden seslerinin kayıt edilebilmesi için izin alınmış, izin vermeyenler için ise sadece notlar alınarak görüşmeler tamamlanmıştır.

Araştırmanın özneleriyle doğal ortamları olan kendi evlerinde gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerin ortalama 60 dakika sürdüğü saptanmıştır.

Görüşme yapılan kişilerin, evlendirilmeden önceki ve evlendirildikten sonraki sosyo-kültürel ve ekonomik durumları ile demografik özellikleri göz önünde bulundurulup duyguları, görüşleri, deneyimleri ve davranışları hakkında elde edilen

³¹⁹ Krysik ve Finn, a.g.e., s. 193.

veriler doğrultusunda çocuk yaşta evlendirilmelerinin neden ve sonuçları ile bu süreçte düşünceleri ve duygularında yaşanan değişimler üzerinde durulmaktadır. Bu çalışmada nitel araştırma ile edilen bulgularda herhangi bir genelleme yapılmayacak olup araştırmaya katılan kişilerin görüşlerini, deneyimlerini, yaşamışlıklarını ve sosyal hayata dair oluşturdukları algılarını ortaya koymak önem taşımaktadır.

Çalışmanın sorunsalına bağlı olarak örneklem sayısı sınırlı düzeyde olduğundan dolayı az sayıda kişiden detaylı bilgi oluşturabilmek için derinlemesine görüşme yapmak en uygun yöntem olarak seçilmiştir. Özellikle bu sorun alanında sayılardan daha fazla kişilerin görüş, düşünce, bakış açısı ve deneyimlerini içeren çok hassas verileri ortaya koymanın daha önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada sosyal gerçekliğin kavranmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Derinlemesine görüşme bir etkileşim süreci olarak düşünüldüğünde sınırlarının çok keskin olmadığını söylemek gerekmektedir. Çünkü görüşülen kişi ile kısıtlama olmaksızın konunun tüm ayrıntılarının ve boyutlarının derinlemesine elde edilebilmesi için süreci iyi bir şekilde yönetmek önem taşımaktadır.

Derinlemesine görüşme yönteminde amacı ortaya çıkaran soruları düzene uygun olarak hazırlamak önemli bir husustur. Görüşmelerde 4 farklı soru grubu kullanılmıştır. Görüşme formunda yer alan sorular; Patton³²⁰,un altı farklı soru türünün incelenmesi sonucu belirlenmiştir. Bu inceleme sonucunda araştırmanın amacına uygun olarak “Demografik Sorular”, “Duygu Soruları”, “Görüş/Değer Soruları”, “Deneyim/Davranış Soruları” seçilmiştir. Demografik sorularla, görüşmecilerin tanımlayıcı bilgileri ve özellikleri elde edilmek istenmiştir. Bu çalışmada demografik bilgi olarak görüşmecilere doğum yeri ve tarihi, eğitim durumu, çalışma durumu, nikâh durumu, evlenme yaşı ve ilk doğum yaşı gibi sorular sorulmuştur. Deneyim/Davranış soruları ile görüşmecilerin yaptıkları, deneyimleri, yaşantısına dair faaliyetleri hakkında bilgiler edinilirken görüş/değer soruları ile görüşmecilerin yaşadıkları olayları ve davranışları nasıl algıladıkları ve kendi dünyalarını nasıl kurguladıkları anlaşılmaktadır. Burada kişilerin dünya görüşleri, inançları, ifadeleri ve tutumları yorumlanabilmektedir. Son olarak duygu soruları, kişilerin olaylar ve davranışlar karşısındaki duygusal tepkilerini anlamak için

³²⁰ Patton, a.g.e., s. 96-97.

sorulmaktadır. Derinlemesine görüşme tekniğinde görüşmecinin kendi dünyasına dair anlattığı her bilgi bu soru grubu sayesinde açığa çıktığı için bu süreçte oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Öte yandan sorular cevaplanırken duyguların yoğunlaşması hassasiyeti de ön plana çıkarmaktadır.

Görüşme esnasında gözden kaçırılmaması gereken önemli birkaç nokta olduğu belirtilmektedir. İlki, görüşmeciye dikkatle dinleyerek onun iç dünyasını ve bakış açısını kolaylıkla kavrayabilmek, ikincisi görüşmecinin anlattıklarını hatırlamak ve cevaplar arasındaki bağlantıyı kurabilmek, üçüncüsü ise konuşmak ve dinlemek arasında denge kurarak, gereksiz müdahale ve davranışlardan kaçınmanın gerekli olduğu hususundadır. Son olarak iyi bir gözlemci olmanın görüşmecinin vücut pozisyonu, yüz ifadesi ve ses tonu gibi sözel olmayan davranışlarını da anlayabilmek için fayda sağlayacağı yönündedir.

Çalışmanın veri toplama aşamasında, çocuk evliliği yapmış kişiler üzerine bir sosyal araştırma yapılmıştır. Bu aşamada, sosyal olgular, süreçler, sorunların incelenmesi ve bunlara ilişkin bilginin toplanması amaçlanmıştır.

Kümbetoğlu, “*nitel çalışmalarda veri toplama sürecinde ‘araştırmacı’ ve ‘araştırılan’ arasında gelişen bir sosyal ilişki sonucu oluşan ve ortaya çıkan bir bilginin var olduğunu*” ifade etmektedir³²¹.

Kümbetoğlu’na göre; niteliksel araştırmada oluşturulan veriler, çevresel veriler, süreçle ilgili veriler ve algılara ilişkin veriler olmak üzere 3 ayrı grupta toplanabilmektedir³²². Buna göre, bu araştırma özelinde gruplandırıldığında, araştırmanın içinde yer alan görüşmecilerin sosyal, kültürel, psikolojik, demografik ve fiziksel özellikleri çevresel veriler olarak değerlendirilirken, araştırma süreci içerisinde karşılaşılan olaylar, ilişkiler, süreçle ilgili veriler kapsamına girmektedir. Son olarak ise hem araştırma grubunu oluşturan kişiler hakkında, hem de süreç hakkında düşünülenlere ilişkin verilerin olduğu algılara ilişkin veriler bu çalışma için de yöntemin amacına uygun olarak belirlenmiştir.

Yapılan her görüşmeden çıkan farklı anlatılardan beliren benzerlikler ve farklılıklar raporlama aşamasında açıklıkla sunulmaktadır.

³²¹ Kümbetoğlu, a.g.e., s. 42.

³²² Kümbetoğlu, a.g.e., s. 43.

3.7. GÖRÜŞME SÜRECİNİN PLANLANMASI VE UYGULANMASI

Araştırmacı tarafından çalışmanın amaçları doğrultusunda hazırlanan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yönergesi Ek 1’de sunulmuştur.

Yönerge, görüşmecilerin, evlilik öncesinde, evlilik sırasında ve evlilik sonrasındaki zaman diliminde (1) sosyo-demografik özelliklerini, (2) deneyim yaşantılarına dair bilgileri, (3) evlilik hayatlarına dair görüş ve değer bilgilerini ve (4) duygularını çok boyutlu olarak kavramayı hedefleyen, yönlendirici olmayan, tarafsız, genel nitelikte ve ağırlıklı olarak süreci ve “anlamı” keşfetmeye ve sorgulamaya yönelik açık uçlu sorulardan oluşmuştur³²³. Bu çerçevede, görüşme sürecinde her sorunun soruluş biçimine de özen gösterilmiştir.

Derinlemesine görüşmenin hedeflenen şekilde yapılabilmesi için Kümbetoğlu’na göre 3 aşamada gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmadan hareketle, birinci aşamada araştırmacı ile görüşmeci arasında ilk temas oluşturulmalı ve bu süreçte çalışmanın amacından ve hedefinden söz edilerek gerekli onay ve izinler alınmalı aynı zamanda görüşmenin gerçekleşeceği yere de karar verilmelidir. İkinci aşama görüşme sürecini ifade etmektedir. Burada araştırmacı ile görüşmeci arasındaki etkileşim ve yakın ilişki görüşmenin verimliliğine yardım etmektedir. Görüşmeci bu aşamada kendisine sorulan soruları cevaplarırken aynı zamanda görüş ve deneyimleri ile kendini ifade etmektedir. Bu aşama bir bilgi paylaşımı süreci olup kişiyle etkileşimi canlandırıcı yöntemler izlenmesi faydalı olmaktadır. Üçüncü aşama ise görüşme sürecinin sonlandırıldığı ve bununla birlikte karşılıklı olarak güven duyma, motivasyonu artırma ile sonuçlanan her iki taraf için de yeni bir ilişki ve iletişim kurma yönünde ilerlemektedir³²⁴.

Buradan hareketle, bu çalışmada derinlemesine görüşmeler, planlama, hazırlanma ve sonlandırma aşaması olmak üzere 3 basamakta gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada görüşme sorularının bir plan dâhilinde hazırlanması önem arz etmektedir. Daha sonra görüşme yapılacak kişilere ulaşılması, onlarla tanışılarak

³²³ Tarık Tuncay, “Genç Kanser Hastalarının Hastalık Deneyimlerinin Güçlendirme Yaklaşımı Temelinde Analizi: Bir Model Önerisi”, Doktora Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2009, s. 47.

³²⁴ Kümbetoğlu, a.g.e., s. 82-83.

görüşme yapılmasını kabul etmeleri için ikna edilmesi, izin ve onayın alınarak beklentilerin karşılıklı açık bir biçimde ortaya konulması ve görüşmenin yapılacağı yerin belirlenmesi gibi basamaklar takip edilmiştir. İkinci aşamada araştırmacı ile görüşmeci arasında karşılıklı etkileşim ve iletişimin artırılması önem kazanmıştır. Bir bilgi paylaşımı süreci olan bu aşamada, görüşmecinin kendini ifade edebileceği ve etkileşimci-ilişkisel yaklaşımın geliştirileceği bir derinlemesine görüşme gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Üçüncü aşama ise görüşme sürecinin sonuçlarının değerlendirilip karşılıklı görüşlerin bildirilerek görüşmenin tamamlandığı aşamayı kapsamaktadır. Bu çalışma için yapılmış olan görüşmeler, teknik beceri, mesleki duyarlılık ve disiplin gerektirdiğinden dolayı bir sosyal çalışmacı tarafından destek alınarak gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda görüşme sonrasında sorulan soruların ve verilen cevapların hassasiyetinden kaynaklanabilecek nedenlerden dolayı görüşmeciler destek almak için bilgilendirilmiş gönüllü onam formunda da yer aldığı üzere iki farklı kuruma yönlendirilmişlerdir.

3.8. ARAŞTIRMADA KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Çocuk evlilikleri, on sekiz yaşın altında dini nikâh aracılığı ile gerçekleştirildiği için hukuki zeminde yasal olarak kabul edilmemektedir. Bu nedenle görüşmeciler, çocuk evliliklerinin suç olduğunun farkında olduğundan dolayı ailesinin ve eşinin olumsuz bir durumla karşılaşmaması için kendilerini gizli tutmayı tercih etmektedirler.

Araştırmanın 2 safhasında güçlüklerle karşılaşmıştır. İlki örneklem grubunun sayısal olarak kısıtlı olmasından kaynaklanan nedenlerdir. Görüşmeci sayısının belirlenmesinde sorun yaşandığı için çalışmada kartopu örnekleminin kullanılması zorunluluk arz etmiştir. Öte yandan görüşme yapılacak kişilere ulaşıldığında da hem onları görüşmeye ikna edebilme hem de onlardan ses kaydı alabilme aşamasında da güçlükler yaşanmıştır. Görüşme yapmaya ikna olan kişilerden birçoğu sesinin kaydedilmesini kabul etmediğinden dolayı görüşmeyi reddetmiştir. Bu süreçte sesinin kaydedilerek görüşme yapılmasını kabul eden kişilere ulaşabilme hususunda zorluklar yaşanmış ve görüşmelerin tamamlanabilmesi oldukça zaman alırken sayının kısıtlı kalmasına da neden olmuştur.

İkinci safhada ise ulaşılan görüşmeciler mahremiyetlerine bir müdahale olarak gördükleri için öncelikle evliliklerini ve yaşadıkları sorunları ya anlatmaktan tümüyle kaçınmışlar ya da kısa anlatımlarla cevapları geçiştirmek istemişlerdir. Görüşme sonrasında araştırmanın yöntemine bağlı olarak sorulan sorular ve verilen cevaplar, hassasiyet yarattığından dolayı özel hayatlarıyla ilgili sorunları anlatmak istememişlerdir. Bu duruma özellikle fiziksel ve cinsel istismara yönelik sorularda rastlanılmıştır. Çünkü görüşmeciler, eşlerinden ve onların ailelerinden gördükleri şiddeti bir başkasına anlatmaktan dolayı kendilerini kötü hissettiklerini ifade etmişlerdir. Bir de ilk cinsel yaşantılarına yönelik duygu, düşünce ve davranışlarını paylaşmak istememişlerdir. Ancak derinlemesine görüşmelerin, görüşmecilerin kendi evlerinde gerçekleştirilmiş olması, güven ortamının sağlanmasını ve görüşmelerin rahatlıkla yapılmasını kolaylaştırdığı da gözlemlenebilmiştir.

3.9. VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI

Nitel veri analizi yapılırken görüşmecilerin ifadelerinin anlamlandırılabilmesi için dikkatli bir okuma yapılmaktadır. Daha sonra görüşmecinin vurguladığı ve üzerinde durduğu noktalar incelemeye alınmaktadır. Bu analizde duygular, düşünceler, deneyimler, davranışlar, değer ve görüşler ön planda tutulmaktadır.

Verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması aşamasında en önemli konu, nitel veri birikimi içinde hem araştırmacıya yön vermek hem de araştırmanın amacına uygun olarak görüşmelerden elde edilen bulguları ortaya çıkararak kategorileştirme yöntemi ile analiz etmektir.

Çalışmanın nicel veri analizi yapılırken ise SPSS 17.0 paket programı kullanılmış olup sosyo-demografik bilgiler, frekans (f) ve yüzde (%) dağılım tabloları ile sayısal verilere dönüştürülmüştür.

Görüşmecilerin sosyal hayata dair görüşleri, algıları, yaşam tarzları, bakış açıları, duyguları, fikirleri ve inançları birbirinden farklı olacağı için nitel verilerin yorumlanmasında herhangi bir genelleme yapılması uygun görülmemektedir.

Derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak görüşmecilerden toplanan bilgilerin ve ifadelerin nitel veriye dönüştürülmesi aşamasından sonra verilerin çözümlenmesi için betimleme aşamasında; sorunsala ilişkin olarak görüşmecilerin

neler söylediği, hissettiği ve hangi sonuçları ortaya koyduğu; analiz aşamasında, kavramların kodlanarak aralarındaki ilişkilerinin ortaya çıkarıldığı; yorumlama aşamasında ise ifade edilenler ile gözlemlenenlerin birlikte anlamlı oluşturulması üzerine çalışılmıştır. Metin haline getirilen görüşmeler, ana başlıklar altında değerlendirilerek araştırma bulguları bölümünde ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE TARTIŞMA

Türkiye'de gerçekleştirilen çocuk evliliklerinin, sebep ve sonuçlarının çok boyutlu ve çok aktörlü bir yaklaşım üzerinden tartışılarak farklı boyutlar çerçevesinde çocuk istismarı kapsamında ele alınması amacı taşıyan bu çalışmada görüşmecilerin çocuk evlilikleri hakkında duygu, düşünce ve deneyimlerine yönelik ifadeleri doğrultusunda oluşturulan '*Çocuk evliliklerinde evlenme yaşı*', '*Çocuk evliliklerinde eğitimin önemi*', '*Çocuk evliliklerinde evlenme kararı*', '*Çocuk evliliklerinde evlenme şekli*', '*Çocuk evliliklerinde yaşanan sorunlar*', '*Çocuk evlilikleri hakkındaki görüşler*', '*Çocuk evliliklerinde çocuk istismarına yönelik belirtiler ve bulgular*' adlı başlıklar 7 grup altında yorumlanmıştır. Görüşmeciler, görüşme esnasında kendilerine yöneltilen sorulara verdikleri cevaplar ile çocuk evliliklerinin bütün boyutlarını kapsayacak şekilde görüşlerini ifade etmişlerdir. Görüşmecilerin ifadelerinin orijinal hallerinin korunmasına özen gösterilmeye çalışılmıştır. Öncelikle görüşmecilerin ilk evlenme yaşlarına dair veriler değerlendirilmiş daha sonra ise eğitim, evlenme kararı, evlenme şekli, karşılaştıkları sorunlar, görüşleri ve son olarak da araştırmanın ana bağına oluşturan istismar belirtileri üzerine toplanan verilere yer verilmiştir.

4.1. ÇOCUK EVLİLİKLERİNDE EVLENME YAŞI

Çocuk evliliklerinde ilk evlenme yaşının oldukça önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Literatürde ise kadın ve erkekler için ayrı ayrı belirlenmekte olup belli bir yıl içinde ilk kez evlenen çiftlerin ortalama evlenme yaşı olarak ifade edilmektedir³²⁵. Evlenme ve Boşanma İstatistiklerine göre, 2017 yılında Türkiye genelinde 16-19 yaş grubunda evli olanların sayısı kadınlarda 89,852 iken erkeklerde 9,867 olup bu sonuçlar, 18 yaş altı evliliklerin oranının yüksek olduğu gerçeğini karşımıza çıkarmaktadır³²⁶. Çocuk evliliklerinde ilk evlenme yaşının oldukça düşük

³²⁵ TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2011, (çevrimiçi)
http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=18, 16 Mart 2018.

³²⁶ TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2017, (çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27593>, 16 Mart 2018.

olduğu bilinmekte olup önemli bir bulgu olarak üzerinde durulması gerekmektedir. Cinsiyete ilişkin bir değerlendirmede bulunulduğunda kadın ve erkeklerin ortalama ilk evlenme yaşları arasındaki farklılık göze çarpmaktadır. Evlenme ve Boşanma İstatistiklerinin bir diğer göstergesine göre, 2017 yılında, kadınlarda ortalama ilk evlenme yaşının en düşük olduğu il, 21,6 ile Ağrı olurken en yüksek olduğu yer 25,9 ile Trabzon ve İstanbul olmaktadır. Erkeklerde ortalama ilk evlenme yaşının en düşük olduğu il, 25,8 ile Şanlıurfa olurken en yüksek olduğu yer 30,6 ile Tunceli olmaktadır³²⁷. Öte yandan bir başka veriye göre, erkeklerin %6'sının ilk evlenme yaşı 18 yaşın altında iken, bu oran kadınlarda %28'e yükselmektedir³²⁸. Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nın bu oranlarının çocuk evlilikleri için önemli bir veri sunduğunu belirtmekle birlikte bu oranlarda kız çocuklarının evliliklerini tartışırken aslında erkek çocukların evliliklerinin de önemli bir oranda olduğunu ortaya koymak gerekmektedir.

Öte yandan TÜİK'in "Evlenme ve Boşanma İstatistikleri"nin³²⁹ son 5 yıldaki ortalama ilk evlenme yaşı verileri incelendiğinde, yıllar itibariyle kadın ve erkeklerde ilk evlenme yaşının az da olsa arttığı görülmekte olup ulaşılan bu verilerin umut verici olduğu da söylenebilmektedir. Ancak 18 yaş altı evliliklerin resmi kayıtlara yansımadağı için ilk evlenme yaşı olarak resmi istatistikler haricinde tutulabileceği de göz ardı edilmemekle birlikte Türkiye'de 18 yaş altı evliliklerin kayıt dışı bir şekilde büyük oranda gerçekleştirildiği de bilinmektedir.

Türkiye genelinde ilk evlenme yaşları bulgularından sonra bu çalışmanın araştırma sonuçları için çocuk evliliği yapmış yirmi görüşmeciden elde edilen bilgiler neticesinde görüşmecilerin ilk evlenme yaşlarına yönelik dağılım verileri Tablo 1'de gösterilmiştir.

³²⁷ TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2017, (çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27593>, 16 Mart 2018.

³²⁸ Beşpınar, a.g.e, s. 122.

³²⁹ TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2013-2017, (çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27593>, 16 Mart 2018.

Tablo 4.1: Görüşmecilerin sayıları ve ilk evlenme yaşları

Yaş	f	%
11	2	10,0
12	3	15,0
13	2	10,0
14	4	20,0
15	2	10,0
16	2	10,0
17	5	25,0

Bu araştırmada ilk evlenme yaşları bulgusu, 1941 ile 1984 yılları arasında ilk evliliklerini gerçekleştiren görüşmecilerin bilgilerinden elde edilerek derlenmiştir. Görüşülen kişiler arasındaki en düşük yaş 32, en yüksek yaş 75'tir. İlk evlenme yaşı olarak bakıldığında, en küçük yaş 11, en yüksek yaşın da 17 yaş olduğu görülmektedir. Tablo 1'e göre; 2 kişi 11, 3 kişi 12, 2 kişi 13, 4 kişi 14, 2 kişi 15, 2 kişi 16 ve 5 kişi de 17 yaşında evlendirilmiştir. 17 yaşında evlendirilen bir kişi erkek görüşmecidir. Bununla birlikte görüşmeye katılanların %25'i 17 yaşında, 11-13 yaş aralığını %35'lik, 14-16 yaş aralığını ise %40'lık kısmın oluşturduğu görülmektedir.

Görüşmeye katılan kişilerin ilk evlenme yaşlarının yanında eşlerinin de ilk evlenme yaşları önem taşıdığından bu bulgular da Tablo 2'de gösterilerek yorumlanmış ve iki bulgu arasında karşılıklı ilişkinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Tablo 4.2: Görüşmecilerin eşlerinin sayısı ve ilk evlenme yaşları

Yaş	f	%
14	1	5,0
16	1	5,0
17	2	10,0
18	3	15,0
22	1	5,0
23	2	10,0
24	2	10,0
25	2	10,0

26	1	5,0
27	3	15,0
30	2	10,0

Bu doğrultuda görüşmeye katılan kişilerin eşlerinin yaşlarını tespit etmek 2 açıdan önem taşımaktadır. İlki, görüşmeler gerçekleştirilirken çocuk evliliği yapmış kız çocuklarının yanında aynı zamanda çocuk evliliği yapmış erkek çocuklarının da olduğu tespit edilmiştir. Çocuk yaşta evlendirilen erkek çocukları her ne kadar görünür olmasa da bu araştırma da varlıklarını ortaya koyarak bu konuya da dikkat çekmek gerekmektedir. Bundan dolayı görüşmecilerin eşlerinin sayısı ve ilk evlenme yaşları yukarıda tablolandırılmıştır. Tablo 2'ye göre; görüşmecilerin eşleri arasında ilk evlenme yaşı incelendiğinde, en düşük yaşın 14, en yüksek yaşın ise 30 olduğu görülmektedir. Bu durumda 1 kişi 14, 1 kişi 16, 2 kişi 17 yaşında evlendirilmiştir. Bu veriler, kız çocukları kadar olmasa da erkek çocuklarında çocuk yaşta evlendirildiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 2, başka açıdan ele alındığında ise küçük yaşta kız çocuklarının çoğunlukla kendilerinden yaşça büyük kişilerle evlendirildikleri gerçeği göz önüne çıkmaktadır. Tablo 2'ye göre; 3 kişi 18, 1 kişi 22, 2 kişi 23, 2 kişi 24, 2 kişi 25, 1 kişi 26, 3 kişi 27 ve 2 kişi de 30 yaşında evlenmiştir. Buna ek olarak, 18 yaşın üstünde evlenmiş 16 erkek, %80'lik gibi büyük bir oranı oluşturmaktadır.

Çocuk evliliklerinde ilk evlenme yaşının önemini vurgulayan bir başka boyutta çocuk yaşta evlendirilen kadınların her tür istismara 18 yaşından sonra evlenen kadınlardan daha fazla maruz kaldıklarını belirten araştırmalardır. "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile içi Şiddet Araştırması" sonuçlarına göre, fiziksel ve cinsel şiddet biçimi bir arada değerlendirildiğinde, çocuk yaşta evlendirilen kadınların yarısının fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kaldığı, on sekiz yaşından sonra evlenen kadınların ise üçte birinin şiddete maruz kaldığı görülmektedir. On sekiz yaşından sonra evlenmiş kadınların %42'si yaşamlarının herhangi bir döneminde duygusal şiddet/istismara maruz kalırken, bu oran 18 yaşından önce evlenmiş kadınlar için %51'dir³³⁰. Görüşmeler sırasında görüşmecilerden elde edilen

³³⁰ Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, a.g.e., 2015, s. 99-100.

ifadeler de yapılan araştırmadan çıkan sonuçlar da 18 yaşın altında evlenen kadınların hepsinin fiziksel, duygusal ve cinsel şiddeti yaşadıklarını göstermiştir.

Buradan yola çıkararak ocuk evliliklerinde istismar yaşanması durumunun evlenme yaşı ile ilgisi olduğu söylenebilmektedir.

4.2. ÇOCUK EVLİLİKLERİNDE EĞİTİMİN ÖNEMİ

Türkiye’de birçok ailenin kız çocuklarının eğitiminin önemli olmadığını düşündüğü bilinmektedir. Buna yönelik olarak Annan, birçok ülkede eğitim konusunda en dezavantajlı konumda kız çocuklarının olduğunu ifade ederken her yıl milyonlarca kız çocuğunun okula gidemediğini ve eğitimini tamamlayamadığını bu yüzden de toplumların kıyısına köşesine itilen, geleceğine ilişkin umutları çok az olan çocuklar olduğunu nitelendirmektedir. Bir kız çocuğunu eğitmenin ailenin ve ülkenin bütününü eğitmek demek olduğunu vurgulayan Annan, toplumsal kalkınma için kız çocuklarının eğitiminden daha etkili bir araç olmadığını da dile getirmektedir³³¹.

UNICEF, ekonomik kalkınmanın güçlenmesi, bir sonraki kuşağın eğitimi gibi önemli misyonlara sahip olan kadınların ve kız çocuklarının eğitiminin engellenmemesi, aksine daha da güçlendirilerek ve desteklenerek çarpan etkisinin arttırılmasının sağlanması gerektiğini belirttiği raporunda, eğitim görmüş annelerin, çocuğunun eğitimi, beslenmesi ve sağlığı üzerindeki etkisinin büyük olacağını ve bu eğitimi annelerin daha sağlıklı aileler kuracağını da ifade etmektedir³³².

Ancak bunlara rağmen Türkiye’de kız çocuklarının kk yaşta evlendirildiği, birçok kız çocuğunun ev işlerine yardım etsin diye evde tutulduğu gerçeği herhangi bir sorunda veya bir şeyin bir şeye tercih edilmesi konusunda kız çocuklarının eğitimlerinden kolaylıkla vazgeçebileceği fikrinin var olduğunu göstermektedir. Bu durumların kız çocuklarının eğitim sürelerine yansiyarak eğitimin her kademesinde eğitimden yararlanma oranlarının erkek çocuklardan daha az olduğu da söylenebilmektedir.

³³¹ Kofi Annan, **The State of The World’s Children 2004**, USA, UNICEF, s. vii, (evrimii) https://www.unicef.org/sowc04/files/SOWC_O4_eng.pdf, 17 Mart 2018.

³³² UNICEF, “Educated Girls, A Uniquely Positive Force for Development”, **The State of The World’s Children 2004**, USA, UNICEF, 2003, s.18, (evrimii) https://www.unicef.org/sowc04/files/SOWC_O4_eng.pdf, 17 Mart 2018.

Bu çalışma için gerçekleştirilen görüşmelerde en yüksek eğitim seviyesinin lise öğrenimi gören ancak yarıda bırakan erkek bir görüşmeci olduğu görülmüştür. Kadın görüşmecilerin çoğunluğunun eğitim seviyelerinin düşük olduğu hatta ilkökul eğitimini dahi tamamlayamamış olduğu ve aralarında okula hiç gitmeyenlerin dahi olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.3: Görüşmecilerin eğitim durumları

Eğitim durumu	f	%
Okuma-yazma bilmiyor	6	30,0
Okuma-yazma biliyor	9	45,0
İlkokul mezunu	3	15,0
Ortaokul mezunu	1	5,0
Lise terk	1	5,0

Yirmi görüşmecinin altısı okuma-yazma bilmediğini, dokuzu okuma-yazma bilgisinin yetersiz olduğunu, üçü ilkökul, biri ortaokul mezunu ve biri ise lise terk olduğunu bildirmiştir. Tablo 3’de de görüldüğü üzere, %45’lik kısmın sadece okuma-yazma bilgisinin olduğu bilinmektedir. Ancak görüşmeciler ifadelerinde okuma-yazma bilgilerinin yetersiz olduğunu ya da daha sonradan okuma-yazma öğrenerek bu seviyeye geldiklerini belirtmişlerdir.

Çoğu aile, okulda ve okul yolundaki yüksek seviyedeki cinsel şiddet riskinden koruma düşüncesi ile kız çocuklarının eğitimlerini sonlandırmayı dahi göze almaktadırlar³³³.

Görüşmecilerin eğitim seviyelerinin düşük olmasının sebebinin anne ve babanın kararına ya da çevresel faktörlere bağlı olduğu görülmektedir. Aile içerisinde erkek çocuklarının okutulup kız çocuklarının eğitiminin ikinci plana atılması ve önemsiz görülmesi, kız çocuklarının daha az eğitim almasına, sosyal izolasyona ve nihayetinde kadınların eğitimde ve uzun vadede çalışma hayatında cinsiyet ayrımcılığına maruz kaldığını göstermektedir.

³³³ IPPF, a.g.e., s. 7.

'7 yaşında başladım ben okula gitmeye. "Evi temizleyeceksin, iş yapacaksın" diyerek okula göndermezdi beni annem. Diğer kardeşlerimin hepsini de okula gönderdiler. Sadece bana öyle yapıyorlardı. Ablam da gitti okula. O istemiyordu ama onu okutuyorlardı. Okula gönderiyorlardı. Ben istiyordum okula gitmeyi ama beni okutmadılar. Çoban ettiler. Gidemedim o yüzden okula ben. 2. sınıfa kadar okuyabildim. İşte sonra da göndermediler. Okuma- yazmam yoktur o yüzden. Pek beceremiyorum okumayı.' **(Asya)**

'Hiç okula gitmedim. Okuma-yazmam yok. Okula beni kim gönderecek ki uşaklara bakıyorum. Kuran kursuna gönderdiler beni. Biraz gittim ona sonra annem beni aldı. Evde uşaklar ağlıyor diye. Annem tarlada çayırdı, malların peşinde. Evdekilere kim bakacak? Hiçbir yere gitmedim. Her şeyi aldılar elimden.' **(Şefkat)**

'İkinci sınıfa kadar gittim okula. Sonra göndermediler tabi, kızlar okul okumazmış diye. O zaman ki zihniyet öyleydi. 'Kızlar okuyacakta ne olacak' derlerdi. Hâlbuki öğretmenim gelmişti babamın yanına okuldan almayın diye. Başarılı öğrenciydim ben. Severdim kitap okumayı, okula gitmeyi. Ama uzaktan bir akrabamız, 'Kızlar okumaz, al kızını okuldan' diye diye girdi babamın aklına.' **(Adalet)**

'Okula hiç gitmediğim için okuma ve yazma bilmiyorum. Zaten de köye yakın bir yerlerde okul yoktu. Hem de kız çocukları okutulmaz. O yüzden ailem de okula göndermedi. Ben de okula gitmek istemedim açıkçası. Ama okur-yazarlığım olmadığı için şu anda kendimi eksik hissediyorum. Tek başıma dışarı çıkıp istediğim yerlere gidemiyorum. Giderek sosyal çevremden uzaklaştım, kendimi eve kapattım. Ancak çocuklarım yardım ederse bir şeyler yapabiliyorum.' **(Elmas)**

'Okula hiç gitmedim. Benden küçük bir kız kardeşim vardı. "O okuyacak dediler sen çalışacaksın" dediler. Ben 7 yaşındaydım O, 6 yaşında. Hem evlat ayrımı vardı evde hem de parasal beklenti. Benim eve getireceğim iki kuruş parayı bekliyorlardı. Sonra kız kardeşim de okumadı. 3 sene okudu sonra bıraktı okulu.'

“Madem okumayacaktı benim hayallerimle niye oynadınız” dedim. Bu kararı annem ve babam verdi.’ (Bahar)

‘Doğru düzgün ne okul ne de öğretmen vardı köylerde o zamanlar. Her şeyden olduğu gibi ondan da mahrum büyüdük anlayacağın. Olsa bile büyüklerimiz göndermek istemezdi bizi okula. O yüzden ilkokulu ancak bitirebildim. Bizim oralarda kız çocukları okutulmazdı. Çok okurlarsa onlara kötü gözle bakılır haklarında olur olmadık şeyler söylenirdi. Babam ve diğer aile büyükleri bunlardan dolayı okula gitmeme izin vermediler. Ben de köydeki diğer kızlar ve kadınlar gibi ev işleri ve tarla işlerini yapmaya başladım. O zamanlar da herkes bunları yaşadığı için bana normal geldi okula gitmemek.’ (Reyhan)

‘Üniversiteye gitmek için hazırlanıyordum. Üniversite okuma hayallerim vardı. Ama 17 yaşında evlendirilince tüm hayallerim yıkıldı benim de. Liseden de mezun olamadan bırakmak zorunda kaldım.’ (Yusuf)

Yapılan araştırmalar, özellikle ülkemizin doğu bölgesinde ilköğretimine mazeretsiz bir şekilde devam etmeyen öğrencilerin devamsızlık nedenleri içinde önemli payı çocuk yaşta evlendirilmelerinin oluşturduğu dikkat çekmektedir³³⁴. KEP Projesinin Alan Araştırması Raporu’nun sonuçlarından, kız çocuklarının okullulaşmasının önündeki en büyük engellerden birinin çocuk yaşta evlilik ve nişanlılık olduğu tespit edilmiştir. Daha sonra bunu başlık parası karşılığında evlendirme, kız çocuklarının okumasının ayıp olduğunun düşünülmesi ve eğitime önem verilmemesi gibi faktörler takip etmektedir³³⁵.

Nişanlandırıldığı, evlendirildiği, çalışmak zorunda bırakıldığı ya da evdekilerin bakımından sorumlu tutulduğu gibi birçok nedenden dolayı devamsızlık yapan ve sonunda da okulu terk ettiğini belirten görüşmecilerde olmuştur. Çocuk okula devam ederken, evlendirileceği için okuldan alınmaktadır. Bu sorunla başa çıkabilmek için kız çocuklarının eğitimine çok önem verilmeli ve okulda kalma sürelerinin uzatılabilmesi için her türlü engele müdahale edilebilmelidir.

³³⁴ Gönül, a.g.e., s. 24.

³³⁵ Engin Demir ve Çobanoğlu, a.g.e., s. 41.

'Ortaokula kadar okuyabildim. Onu da bitiremedim. Nişanlanınca göndermediler bir daha okula beni. Bari tam bitirmeme izin verselerdi okulumu. Sonra evlilik hazırlıkları yapmaya başladım. Önlük giyeceğim yerde gelinlik giymek zorunda kaldım.' **(Hilal)**

'Maddi durumu da yoktu babamın ama okutmak istemediği için göndermedi okula. O da bahanesi oldu onun. Bir sürü yapılacak işler vardı. Mala gönderdi beni. Tarlaya gönderdi, pancar kesmeye. Okul okuyamadım yani. Okuldayken de gelin oldum. 5. sınıfa bile varmadan gelin oldum.' **(Güneş)**

'Annem sağken ne gittiysem odur. Onda da 2. sınıfa kadar okudum zaten. Sonra hem kardeşlerim küçüktü, hem de evde yaşlılar vardı ya okuldan sonra eve gelip kardeşlerimle yaşlılarımıza bakıyordum. 2 gün okula gidiyorsam 3 gün evdeydim. Bazen evde çok iş olunca gidemezdim okula. Onlara bakacak kimse yok diye de beni okula göndermediler bir daha. Ben de anneme yardım olsun diye ev işlerini yapıyordum.' **(Gönül)**

'Birinci sınıfa giderken kardeşim doğdu ve ben onu büyütmele görevlendirilmiştim. Devamsızlık yüzünden sınıfta kaldım ve okuma yazma da öğrenemedim.' **(Latife)**

Görüşmecilerin büyük çoğunluğu okumak istediği halde, anne ve babalarının kararları doğrultusunda eğitim haklarından yoksun bırakılmışlardır. Ancak görüşmeler esnasında kendi isteği ile okula devam etmeyen bir görüşmeciye de rastlanmıştır. Ancak görüşmenin sonunda bu tercihten dolayı pişmanlık duyduğunu da ifade etmiştir.

'Ortaokula yazıldım. Annem hasta diye okulu kendim bıraktım. Anneme bakmak için. Annem babam karşı çıktı okulu bırakmama. Onlar okumamı çok istiyordu. Annem ölürse ben ne yaparım psikolojisiyle, onu yalnız bırakmamak için hastaneye götürebilmek, yanında olabilmek için okula gitmedim. Ama okusam onu daha çok iyileştirecektim onun farkına varamadım çocukluk işte.' **(Sevgi)**

Çocuk evliliği yapan kız ve erkek çocukların, okula devam edemedikleri için eğitim seviyelerinin düşük olduğu görülmektedir. Yapılan görüşmeler sonucunda oluşturulan araştırma sonucu da bu bulguyu doğrular niteliktedir. Aynı zamanda bu konu üzerinde yapılan araştırmalardan biri olan Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nın 2006 ve 2011 yıllarına yönelik yaptığı öğrenim durumuna göre ilk evlenme yaşı verilerinin sonuçlarına göre, 2006 yılında 18 yaşın altında evlilik yapanların %47,2'sinin okur-yazar olmadığı, %31,7'sinin okuryazar olup hiç okula gitmediği, %0,6'sının ise yükseköğretim mezunu³³⁶ olduğu bilinirken, 2011 yılında 18 yaşın altında evlilik yapanların %40,5'inin eğitimsiz (okur-yazar olmayan ve okur-yazar ancak hiç okula gitmeyen) ve %0,5'inin ise yükseköğretim mezunu olduğu görülmektedir. Öte yandan 30-39 yaşları arasında evlenenlerin öğrenim durumlarına bakıldığında yukarıdaki sonucun tam tersi bir tablo ile karşı karşıya kalınmaktadır. 2011 yılında ilk kez 30-39 yaşları arasında evlenenlerin eğitimsiz olma durumu %2,4 iken yükseköğretim mezunu olma durumu %15,4 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda istatistiki veriler, eğitim düzeyi yükseldikçe ilk evlenme yaşının arttığını bununla birlikte de evliliğin ertelendiğini bildirmektedir³³⁷. Böylelikle daha uzun süre eğitim alan kişilerin, daha geç evlendikleri de yapılan araştırmalar ile desteklenmektedir.

Çocuk yaşta evlendirilen her kişi, eğitimini yarıda bırakmak zorunda kaldığı için araştırmalardan ve görüşmecilerin ifadelerinden elde edilen sonuçlar açıkça göstermektedir ki ilk evlenme yaşı düştükçe eğitim düzeyi de düşmektedir. Sonuç itibariyle çeşitli sebeplerden dolayı kadınlar eğitim sistemi içerisinde erkeklere göre daha az kalmaktadırlar.

Tablo 4.4: Görüşmecilerin ilk evlenme yaşı ile eğitim durumu

	Görüşmecilerin eğitim durumu				
	okuma- yazma bilmiyor	okuma- yazma biliyor	ilkokul mezunu	ortaokul mezunu	lise terk
Görüşmecilerin ilk evlenme yaşı					

³³⁶ TÜİK, Aile Yapısı Araştırması 2006, (çevrimiçi)
<https://biruni.tuik.gov.tr/aileyapidagitimapp/aileyapi.zul>, 17 Mart 2018.

³³⁷ Beşpınar, a.g.e., s. 123.

11	0	2	0	0	0
12	0	3	0	0	0
13	1	1	0	0	0
14	1	2	0	0	0
15	1	0	0	1	0
16	1	0	2	0	0
17	2	1	1	0	1

Bu araştırmada görüşmecilerin ilk evlenme yaşları ile eğitim durumları Tablo 4’de gösterilmiştir. Görüşmeciler arasında eğitim durumu en yüksek olan liseden mezun olamadan ayrılan erkek grşmecidir. Kadın görüşmeciler arasında ise en yüksek ortaokul mezunu vardır. Tablo 4’e göre; 11 yaşında evlendirilen iki kişi okuma-yazma bilirken 12 yaşında evlendirilen üç kişi okuma yazma bilmektedir. 14 yaşında evlendirilen üç kişiden ikisi okuma yazma bilirken biri okur-yazar değildir. 15 yaşında evlendirilen iki kişiden sadece birinin ortaokul mezunu, 16 yaşında evlendirilen 3 kişiden sadece ikisinin ilkokul mezunu, 17 yaşında evlendirilen beş kişiden ise üçünün bir okul mezunu olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu tabloda evlenme yaşının arttıka az da olsa eğitim durumunu etkilediği grlmştir. Bu durumda çocuklar ne kadar geç yaşta evlendirilirse eğitim sistemi içerisinde kalmalarının da o derece artacağı söylenbilir.

Öte yandan tabloda yer alan verilere göre; 17 yaşında evlendirilen 2 kişinin de okuma-yazma bilmediği görülmektedir. Bu durum ise çocukların çeşitli sebeplerden dolayı okuldan alınarak ev işlerinde kullanılmasından ya da eve gelir getirmesi için çocuk yaşta dışarıda çalıştırılmasından kaynaklanabilmektedir.

4.3. ÇOCUK EVLİLİKLERİNDE EVLENME ŞEKLİ

ocuk evliliklerinde sık rastlanan altı çeşit evlenme biçimi olduğu bilinmektedir. Bu araştırma için gerçekleştirilen görüşmelerde de altı farklı evlenme biçiminin yaşandığı grlmştir.

Gelişmekte olan ülkelerde çoğu toplulukta çocuk evliliklerinin aileler arasında işbirliğini güçlendirmek ya da kurmak için kullanıldığı görülmektedir³³⁸. Bazen bu, genç çocukların ya da bebeklerin sözlendirilmesi şeklinde gerçekleşmektedir.

Tablo 4.5: Görüşmecilerin evlenme şekli

Evlenme şekli	f	%
Akraba evliliği	6	30,0
Görücü usulü	12	60,0
Berdel usulü	1	5,0
Beşik kertmesi usulü	1	5,0

Tablo 5’de görüşmecilerin ifadelerinden elde edilen 4 farklı evlenme şeklinin dağılımı yer almaktadır. Diğer iki evlenme şekli ayrı olarak tablolaştırılmıştır. İlk olarak Tablo 5’deki dağılıma bakıldığında görüşme yapılan yirmi görüşmecedan birinin beşik kertmesi usulü ile birinin berdel usulü ile altısının akraba evliliği ve on ikisinin de görücü usulü ile evlilik yaptığı tespit edilmiştir.

İlk olarak akraba evliliği yapan 6 görüşmecinin görüşlerine yer verilmiştir. Geleneksel toplum yapılarında yaygın bir evlilik biçimi olarak kullanılan akraba evliliklerinin çocuk evliliklerinin gerçekleştirilmesinde sıklıkla tercih edildiği görülmektedir. Yapılan görüşmeler sonucunda kişilerin, hem 1. derece hem de 2. derece akraba evliliği yaptığı söylenebilirken özellikle amca çocukları arasında gerçekleştirilen bir evlilik türü olarak karşımıza çıkmaktadır. TÜİK istatistiklerine göre akraba evliliklerinin en yüksek olduğu bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesi olmasına rağmen bu çalışmada akraba evliliği yapan görüşmecilerin çoğunluğunun Doğu Anadolu Bölgesi’nde olması dikkat çekmektedir. Görüşmecilerden elde edilen bilgilere göre de anne ve babalar, aile içine yabancı birinin girmesini istememekle birlikte, her türlü farklılığı en aza indirebilmek ümidi ile çocuklarını akraba evliliği yapması için zorlayabilmektedirler. Yine çocuklarını küçük yaşta evlendiren ailelere göre, akraba ile evlendirmek hem ailenin hem de kızlarının korunarak güvence altına

³³⁸ IPPF, a.g.e., s. 7.

alınması anlamına da gelmektedir. Bundan dolayı çocuk evliliklerinde özellikle akraba evliliklerinin tercih edildiği görülmektedir.

'Ben başkasını seviyordum aslında. Komşumuzdu bizim. Ama babam "seni akrabaya vereceğim" diye tutturdu. Ama kocam olacak adamı görünce keçilerim geliyordu. Hiç sevmiyordum istemiyordum. Öz amcamın çocuğuydu. Dedim "ben ölürüm de varmam ona". Babam da 'illa varacaksın' diyor. İsteme falan da olmadı. Babam dedi ki veriyorum, o da dedi ki alıyorum. Anası babası gelmemişti zaten. Babam dedi ki ben buna vereceğim seni. Tabi babamın dediği oldu. Verdi beni ona. Ben istemiyordum, karşı çıktım. Ama nafileydi. ' **(Güneş)**

'Ne gördüm, ne duydum, ne de biliyordum. Aklım kesmiyordu ki gelin ettiler beni. Nenemin amcasının oğluna verdiler beni. Ben tanımiyordum. Kaynatam geldi istedi bir gün babamdan. O da verdi gitti. Geldim ben de burada gördüm kocamı. O da beni görmemişti. Başka da düğüne kadar görmedim ki. İtiraz mitiraz bizim zamanımızda yoktu. Baban seni kime verirse ona gideceksin, fazla da konuşulmazdı. ' **(Adalet)**

'Okulu bırakıp ev işlerine başladığımda 12 yaşlarındaydım. Dedim ya küçük köy... İşte herkes birbirini tanır, eder. Zaten çoğu da akrabadır birbiriyle. Her işte olduğu gibi evlilik işinde de genelde köyün içinde halledilir her şey. Yaşı 15 e yaklaşan kız çocukları ile yaşı askerliğe yaklaşan erkek çocukları hemen evlendirilmeye çalışılır. Herkes öyle yaşadığı için yapılanların doğru olduğunu bilirdim. Çünkü dışarıdan gelen giden olmazdı. Başka yerlerde bu işler nasıl yapılır bilinmezdi. Neyse hem akrabamız hem de komşumuzun oğlu 16 yaşlarında.. Belki garip gelecek ama evlenmeyi ben istedim. ' **(Reyhan)**

'Köyde yaşadık büyüdük. Akraba evliliği yaptım. Kaynanam da halamdı. Anneannemin yanında kalıyordum. O zaman tanıştım eşimle. Ben onu abi gibi biliyor görüyordum. O benden on yaş büyüktü. Halam geldi sonra yanıma. 'Seni M. ile yavukladık' dedi. Ne dediğini anlamadım. Oğlunu söylüyormuş bana. Sonra her şey oldubitti ye geldi öyle. Verdiler beni, hemen nişan da oldu. ' **(Saadet)**

'Amcam bakıyordu bize. Başıma bir şey gelmeden bir an önce gitsin evlensin diye evlendirdi beni. Kaynatamla babamda amca çocuğuydu. Yengem bağırdı arkamdan. Sana elçi gelmişler diye. M.'ye istiyorlar seni. Ben de "yok dedim, ben kocaya gitmeyeceğim". Amcam geldi yanıma "seni kocaya vermek istemiyorum. Oğluma alacağım, evden çıkarmayacağım" dedi...' (Şükran)

'Eskiden köylerde akrabalar, sohbet, muhabbet arasında konuşurlarmış böyle şeyleri. Bir gün amcamlarla babamlar otururken kızını oğluma verir misin? diye konuşmuşlar. Babam da veriyorum demiş. Aynen böyle alışveriş gibi olmuş. Sohbet arasında vermişler beni. Nişanlandığımda ben 14 yaşındaydım, kocam da 17. Babam dedi ki 'seni Y.'ye vermezsek ya yanlış biriyle evlenirsen. O amcanın oğludur. Tanıdık, bildik. Zarar gelmez onlardan sana' dedi. Gözü kapalı verdi gitti beni.' (Hilal)

İkinci olarak beşik kertmesi usulü ile evlendirilen erkek görüşmecinin ifadelerinden yola çıkarak bu evlilik türünün aynı zamanda akraba evliliği şeklinde gerçekleşebileceği de görülmektedir. Bu evlilik türünün Türkiye'de çok yaygın olmadığını söylemekle birlikte yaşanmış örneklerin olduğunu da belirtmek mümkündür.

'Beşik kertmesi usulüyle evlendirmeler vardır bizim oralarda. Bizim hikâyemizde öyle başlamış. Babam amcamın kızını bana istediklerini söyleyince sabaha kadar ağladım. Önce ben doğmuşum sonra eşim. İkimizde beşikteyken amcamla babam 'biz bunları beşik kertmesi yapalım, evimize yabancı girmesin' diye sözleşmişler. Babamlar, amcamlara bir beşik yollamışlar ve bu işi orada bitirmişler. Bir şeyden haberimiz yoktu. Ailemizin kararıydı, babam ve amcam karar vermişti. Amcamın kızıyla birlikte büyüdük, kardeş gibi. Ama bilemezdik ki gün geldiğinde karı koca olacağımızı. 17 yaşımızda evlendirildik. İmam nikâhı kıydılar sonra' (Yusuf)

Aile büyüklerinin kararları ile çocuklar sırf akraba oldukları için istemedikleri kişilerle çocuk yaşta evlendirilmek zorunda bırakılmışlardır.

Üçüncü olarak bu çalışmada yer alan berdel evlilik biçimine bir görüşmecide rastlanılmıştır.

'Ben de o zaman 10-11 yaşlarındayım. Sonra beni dayımın oğlu yani yengemin kardeşi ile berdel yaptıklarını söyledilerdi. Aradan bir sene geçti. Abimle babam çağırdı bir gün beni yanına. '11 yaşına geldin, artık senin evlilik vaktin geldi. Dayımın oğlu H. ile berdel yaptık seni' dediler.' (Gönül)

Dördüncü olarak görüşmeler esnasında dikkat çeken evlilik biçimi görücü usulü ile yapılan evliliklerdir. Aslında bu evlilik biçimlerinin birbirleri ile yakın ilişki içerisinde olduğu da saptanmaktadır. Görüşme yapılan yirmi kişinin, akraba evliliği yapanların haricinde 12 kişinin, evlendirileceği kişiyi ilk kez düğünde gördüğü bilinmekle birlikte görücü usulü ile evlendirildiği de söylenebilmektedir. Bu evlilik biçiminde anne-baba ve sosyal çevrenin çocukların evlendirilmesi hususunda oldukça baskın olduğu görülmektedir.

Bu evlilik türünde evlendirilecek kişinin hiçbir konuda ne görüşünün ne de rızasının alındığı görülmektedir. Görüşmeler esnasında elde edilen bilgiler doğrultusunda özellikle kız çocuklarının ticari bir üslupla herhangi bir 'şey'miş gibi görülerek tüm hayatlarını hiç görmediği ve tanımadığı ve hatta belki de hiçbir zaman sevemeyeceği kişiler için harcamalarına yol açan aslında her açıdan risklerle dolu bir evlilik türü olarak da açıklanabilmektedir.

'Bir gün eniştem dedi ki: "Sen köyde çok iş yapıyorsun, çalışıyorsun, seni şehre alalım yanımıza gel. 16 yaşındaydım köyden İstanbul'a ablamın yanına geldiğimde. Neyse eniştemin amcasının çocuğu varmış. O çocuk yani kocam ağır bir hastalık geçirdiği için kimse evlenmek istemiyormuş onunla. Kaynanamda kız arıyormuş oğluna. Enişteme deyince o da tutmuş, getirmiş beni onunla evlendirmek için. Yaşımda küçük olduğu için hiç sormadan etmeden verdiler beni ona. Adamı ne gördüm, ne başka bir şey. Bir fotoğraf verdiler elime. İlla o adamla evleneceksin diye baskı yapıyordu, dövüyordu.. Eniştem sattı beni ona resmen.' (Asya)

'Bir gün arkadaşımın evine gitmiştim. Onların komşusu kaynanamdı. Beni görmüş, oğluna almak istemiş. Neyse sonra kaynanamlar beni görmeye geldiler bir gün. Ama bir baktım babam vermiş beni bana sormadan. Sadece geldiklerinde kocamla bir iki kelime konuşmuştuk o kadar. Bir daha nişanlanana kadar görmedim onu hiç.' **(Sevgi)**

'Babam görmeziye vermiş, Narman'dan dönerken o istemiş babam da vermiş ne görmüşüm ne biliyorum. Hiç görmeden evlendim öyle. Evlendikten sonra gördüm. Baba vermişse tamamdır, itirazda nedir? Dövmezdi ama yok öyle bir şey düşünmezdik bile.' **(Şefkat)**

'16 yaşına geldiğimde ise bir gün bana görücüye gelineceğini söylediler. Ama ne demek olduğunu tam anlayamamıştım. Babam evlendirileceğim adamı benim için görmüş, konuşmuş. Bana sormadılar bile. Evlendirileceğim kişi de 26 yaşındaydı. Ben onu daha önce hiç görmemiştim.' **(Elmas)**

'Ben de 15 yaşına geldiğimde karşı evde oturan komşumuz, oğluna beni almak istediğini duyurmuş bizimkilere. Ailenin büyükleri de aralarında konuşup anlaşıp beni evlendirmeye karar vermişler. Okula da gitmiyordum evde durup ne yapacaktım. Ha baba evinde durmuşum ha koca evinde' diye konuşuluyormuş benim için. Sonra bir akşam kardeşimden duydum ki beni karşı komşunun oğlu ile evlendireceklermiş.' **(Fidan)**

'Beni evlendirecekleri kişi yani eşim amcamların ev sahibiydi. Onları gidip gelirken görmüşler beni. Sonra amcama söylemişler o da gelip babamlarla konuşmuş bu durumu. Kimse bana bir şey söylemedi, sormadı, etmedi. Nişanlanacağım zaman gördüm eşimi. O da birkaç saat önce işte. Bende evlendirildiği kişiyi ilk kez nişanında görenlerdenim.' **(Latife)**

'16 yaşındaydım. Köye gitmiştik bir gün. O arada verdiler beni bilmem niye... Tanımıyordum. Amcamın kaynanası yengem olur dedeme söylemiş. Orada seni istemeye gelecekler dediler. Geldiler istediler.' **(Mihriban)**

Görüşmeciler, bırakın evlendirilecekleri kişiyi görmeyi, evlendirildiklerinden bile haberleri olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Beşinci olarak bu çalışmada yer alan evlilik biçimi başlık parası ile evlilik. Tablo 6'ya bakıldığında bu araştırmada yirmi görüşmecinin 13'ünün başlık parası karşılığında, 7'sinin ise başlık parası alınmadan evlendirildiği görülmektedir.

Tablo 4.6: Başlık parası usulü ile evlenme

Başlık parası usulü	f	%
Evet	13	65,0
Hayır	7	35,0

Başlık parası karşılığında evlendirilenler arasında genellikle kız çocukları para karşılığında satıldıklarını düşünerek kendilerinin bir mal veya değersiz bir eşya ile aynı görüldüklerini ve bu konudaki üzüntülerini dile getirmişlerdir. Bu durum her ne kadar aileler için bir bedel olarak görülse de onlar için gurur zedeleyici olduğunu da ifade etmişlerdir.

“Ben bu adamı istemiyorum, evlenmeyeceğim” dedim. Onlar da baskıyla “Evleneceksin, biz onlardan para aldık” dediler bana. 15 milyar başlık parası aldı ablamlarla eniştem. Başlık parası denmez ona. Ben öyle görmüyorum onu. Sattılar beni bir mal gibi. Kendimi satılık gibi hissettim. Bu aşağılayıcı bir duygu.’ (Asya)

‘Başlık parası, o zaman 1,5 milyar para aldılar. Herkesten alınır.’ (Şefkat)

‘Var ya var... Başlık parası çok yaygındır bizim oralarda. Anladığım kadarıyla üstünlük göstergesi gibi bir şeydi. Babamın şimdiki paraya karşılık 10 milyar başlık parası aldığını duymuştum.’ (Fidan)

‘Başlık parası olarak 5 bilezik biraz da para almıştı üvey babam. Yani ben evden gideyim diye. Sattı beni o adama. Aramızda 16 yaş vardı onunla. Üvey babamın evdeki masrafları azalsın diye teker teker evden göndermenin yollarını arıyordu.’ (Güler)

'Başlık parası 5 milyon aldılar. Şimdiki parayla 5 milyar yapıyor. Başlık parası gelenektir. Herkesten alınır. Hala daha alınıyor ama şimdi para yerine bilezik alıyorlar. 2 bilezik alıyorlar.' **(Bahar)**

'Ailem yoksul ve güçsüz olduğu için köyde çok söz hakları yoktu. O yüzden o zamanın şartları ile 1 inek parası ancak alabilmişler.' **(Reyhan)**

'Başlık parası alındı tabi. Evet ablam vardı ama aile de evlenen ilk kız bendim. Babam o yüzden fazla para almıştı. Hatırlamıyorum ama hem altın hem de inek almıştı.' **(Saadet)**

'Benden 10 lira başlık parası aldı. Eskiden benim zamanımda gelenektir. Az çok bir şey alınır. Yoksa kız bedavaya gitmiş olurdu. Ama şimdi daha öyle bir şey yok. Köylerde de kalktı başlık parası. Hayatımız çok dramdı. Yetim büyüdük, eksik büyüdük.' **(Şükran)**

'Hayır, berdel de başlık alınmaz. Karşılıklı kız alınıp verildiği için onlar birbirinin yerine sayılır. İki taraf da başlık olarak kızlarını verirler işte.' **(Gönül)**

'Bana karşılık 300 altın aldı babam. Ben de baştan aşağı altına büründüm. Ama hiçbirinin benim gözümde değeri yoktu. Paranın kurbanı oldum ben.' **(Hilal)**

'2 öküz, 1 inek verdiler babama. Başlık parası mecburdu bizim orada. Herkes verirdi. O zaman onlar kıymetli şeyler köyde yaşayanlar için. İyi para ediyordu.' **(Nisan)**

'Alındı evet. Para yerine altın istedi babam. O altınlarla da eve eşya aldığımı biliyorum.' **(Yıldız)**

'Çok para aldığımı biliyorum babamların ama. Çünkü kardeşimin iyileşmesi çok para tutuyordu. Bizim de o kadar paramız yok diye götüremiyorduk ya doktora hatırlıyorum.' **(Dilek)**

Bu araştırmada başlık parası alınmadan kız ve erkek çocuklarının evlendirildikleri de görülmüştür. Yirmi görüşmeci nin 7’si başlık parası karşılığında evlendirilmemiştir.

‘Benim ailem, “kızımızı mutlu et başka bir şey istemiyoruz” dedi. O yüzden para falan almadı babam. Ben kızımı satmıyorum dedi.’ (Sevgi)

‘Yok, hayır. Başlık parası alınmadı. Babam istemedi. (Elmas)

Altıncı olarak ise adölesan evlilik biçimine de çocuk evliliklerinde sıkça rastlanılmaktadır. Bu araştırmada görüşmecilerin hepsinin adölesan evlilik yaşadığı ancak 19 kadın görüşmeci nin adölesan anne olarak nitelendirildiği bilinmektedir.

Tablo 4.7: Görüşmeci kadınların ilk çocuğuna sahip olma yaşları ve sayıları

Görüşmeci kadınların ilk çocuğuna sahip olma yaşları	f	%
12	1	5,0
13	4	20,0
14	1	5,0
15	1	5,0
16	5	25,0
17	3	15,0
18	4	20,0

Tablo 7’de ise görüşmeci kadınların ilk çocuğuna sahip olma yaşları ve sayıları yer almaktadır. Görüşmeci kadınların ilk çocuğuna sahip olma yaşları incelendiğinde; 1 kişinin 12, 4 kişinin 13, 1 kişinin 14, 1 kişinin 15, 5 kişinin 16, 3 kişinin 17, 4 kişinin ise 18 yaşında doğum yaptığı tespit edilmiştir. Görüşme yapılan bir kişi erkek olduğundan dolayı bu verilerin dışında bırakılmıştır.

Hem bir kadın sağlığı hem de bir halk sağlığı sorunu olarak görülmesi gereken adölesan evlilikler, kadınlarda üreme sağlığı sorunu, cinsel sağlık sorunu

gibi pek çok sağlık sorununun yanında fiziksel ve ruhsal sorunları da beraberinde getirmektedir³³⁹.

Çocuk yaşta gerçekleştirilen evlilik sadece kız çocuğunda değil, aynı zamanda onun dünyaya getirdiği çocuğın üzerinde de çok olumsuz psikolojik etkiler doğurmakta ve her ikisinin de sağlığını önemli ölçüde tehdit etmektedir³⁴⁰.

Görüşmeler sırasında hamilelik süresince kadınlar, kendileri kadar doğacak çocuklarının da ciddi derecede tıbbi riskler yaşadığını bildirmiştir. Bununla birlikte kendisinin ve bebeğinin hayatını olumsuz etkileyebilecek durumlar yaşadıklarını dile getiren görüşmeciler, doğum sonrasında ise artan tıbbi ve psikolojik sorunları nedeniyle çocuklarının fizyolojik ve psikolojik gelişimleri ile yeterince ilgilenemediklerini belirtmişlerdir.

'5 aylık hamileydim eşim askere gitti. Geri geldiğinde oğlum doğmuştu. Çocuğın çocuğu oldu. Ne olduğunu anlayamadım. 2 çocuğum oldu derken 3 oldu.'

(Mihriban)

Görüşme yapılan kadınlar, evlendikten sonra hazırlıksız olarak hamile kaldıklarını hatta kadınların çoğunluğu kendi yaşlarının küçük olmasından kaynaklı olarak hamile olduklarını fark etmediklerini bile söylemişlerdir.

Bu durumda görüşmeler sonunda, adölesan evliliklerde, çocuk doğduktan sonra ancak resmi nikâh yapılması, kızların yasal evlenme yaşında olmamasından dolayı evde doğum yapmaya mecbur bırakılması, doğum öncesi ve sırasında yaşanan tıbbi komplikasyonlar nedeniyle çocuğın engelli olma riskinin artması ve bilgisizlikten kaynaklanan ihmal-istismar davranışlarının yaşanması gibi birçok çeşitli sorunla karşı karşıya kalındığı görülmüştür. Bu sorunlara görüşmecilerin ifadeleri doğrultusunda yer verilmiştir.

Görüşme sırasında kadınlar, yasal evlenme yaşında olmadıklarından dolayı resmi nikâh yapamadıklarını ancak çocuk doğduktan ve yasal evlenme yaşına ulaştıktan sonra çocuğa kimlik çıkarabilmek için resmi nikâh ile evlenebildiklerini

³³⁹ Yakıt ve Coşkun, a.g.e., s. 3.

³⁴⁰ Gönül, a.g.e., s. 24.

belirtmişlerdir. Bununla birlikte kadınlar, yasal olarak doğum yapma yaşının altında oldukları için tüm tıbbi risklere rağmen evde doğum yapmaya zorlanmışlardır.

'14 yaşında bile değildim evlendiğimde. Adet olmamıştım. 17 yaşında hamile kaldım. Yaşım tutmadığı için resmi nikâh yaptıramadık. Çocuk doğdu ama yaşım tutmuyor ki yazdıralım. 2- 3 sene daha durduk. Ondan sonra nikâh oldu da çocuğa kimlik yazdırdık... Çocuğum olduğunda da 16- 17 yaşındaydım. Çocuklarım evde oldu. Bir gün çocuğum hastalandı, doktora götürmediler. Çocuğum öldü, zehirli ishal tuttu. Öylecene öldü.' (Şefkat)

'2 kız, 3 erkek, 5 çocuğum oldu. 16 yaşında oldu ilk çocuğum. Çocuk olmadan önce muhtarlıkta yaptılar nikâhı. 3 çocuğum da köyde oldu. Evde doğurdum kendim. Kimse yoktu. Çekerek doğurdum.' (Güneş)

'16 yaşındaydım ilk çocuğumu doğurduğumda. Tamam, bir şekilde oldu çocuğum ama çocuk bakmayı da bilmiyordum ki. Kimse de yardım etmedi bana. Kaynanam falan ilgilenmezdi hiç. Ben bir çocuğumu da ebesiz kendi başıma dünyaya getirdim. 6 çocuğum var. 2 si kız 4 ü erkek. 3 tane de öldü. Biri beyin ameliyatından, köyde bakımsızlık, ilgisizlik yüzünden 2 tane kedi kılı beyinde tümör yapmış, dedi doktor. Biri de yandı. İkisi de 7 yaşındaydı öldüğünde. O iki çocuğum ihmal yüzünden öldü.' (Adalet)

'13 yaşında anne oldum. Evde doğum yaptım. Bebeği getirip yanıma koydular ama şaşkınım ben. O kadar tatlı bir şeydi ki... Bu ilk duyguyu anlatamam. İkimiz birlikte büyüdük. Ben evcilik oynayamamıştım doyasıya. Evlilik oyunu içinde çocuğumla evcilik oynadım.' (Saadet)

'8 tane çocuğum oldu ikisi öldü. 5 kız 1 de erkek çocuğum var. Evde doğurdum, büyüttüm çocuklarımı. Ebe geldi baktı dedi ki senin doğum vaktin gelmiş. Sen doğuracaksın... Geldim eve kimse yoktu. Biri öldü. Evde doğurduğum için hastalanmıştı. Hastaneye götürmediler. Belki de iyileşir yaşardı.' (Şükran)

'3 çocuğumu köyde doğurdum. Arada onların dışında çok çocuğumu kaybettim. Üzüntüden, bakımsızlıktan... 3 tanesi doğmadan öldü. 2 tanesi de doğduktan sonra. O yaşta hem bu kadar çocuk doğurmak hem de sonradan onları kaybetmek çok zor geldi.' (Reyhan)

'6 kız, 2 erkek çocuğum var. İlk çocuğumu 13 yaşındayken doğurdum. Evlendikten sonra hemen gebe kalmışım. Evde doğurtular beni. Ama ilk çocuğum doğarken öldü. Fazla kanamam olmuştu, çok kötü durumdaydım ben de. Az kalsın ben de ölüyordum. Sonra köyün ebesini çağırdılar da o bir şeyler yapıp iyileştirmişti beni ama ben baya bir zaman hasta yattım evde. 13 yaşında çocuğun doğum yaptığı nerede görülmüş. Vücut kabul etmedi tabii o kadar hırpalanmayı.' (Gönül)

'Zaten evlendikten hemen sonra çocuğum oldu. 13 yaşında anne oldum ben. 2 tane de erkek çocuğum var. İlk çocuğum ağır zihinsel engelli. 20 yaşında... Gittik hastaneye. Doktor dedi doğuma almamız lazım. Ama yaşıma da küçük. Kaynanam, "doğuracaksa evde doğursun, başımızı belaya mı sokacak" demiş. Yaşı küçük hastanede bir şey olursa hepimizi tutuklayacaklar demiş. Ama evde ölse de bir şey olmaz, anasını babasını çağırır toprağa gömeriz demiş. Sonra biz eve geldik eşim ebeyi çağırıldı. Sabaha kadar sancıdan kıvrandım. Çocuk doğduktan sonra kaynanam çocuğu emdirmeme izin vermedi. Çocuğu emdirmeme asla izin vermedi. Gizli gizli emdirirken gördüğünde de dövüyordu, elimden alıyordu çocuğu. Benim sütüm dururken inek sütü veriyordu çocuğa. İkinci çocuğum olduğunda 16 yaşındaydım. Bu çocuğumun doğumu riskliydi. O yüzden hastaneye gitmem gerekiyordu. Ama yine yaşıma bahane ettiler. Yakınlarda bir sağlık kabini vardı oraya götürdüler. Oradaki doktorlar yapamam dedi, zorladılar yapacaksın diye. Onun dışında da daha çocuk yapmadım. Doğum yaparken vücudumda oluşan hasarlardan dolayı şu anda 10 tane ameliyat geçirdim. Hiç iyi durumda değilim.' (Bahar)

Buradan hareketle Şen ve Kavlak, adölesan gebelerin doğum kontrolünün sağlanmadığı ve üzerinde durulmadığı için erken yaşta gebeliklerin ortaya çıkardığı

düşük, cinsel ilişki sorunları ile birlikte fiziksel, ruhsal ve sosyal birçok sorunla da karşılaşabildiklerini ifade etmektedir³⁴¹.

Adölesan gebelik sonucu oluşan tıbbi ve sosyal risklerle ilgili olarak yapılmış bazı çalışmalarda, bu dönemde gebe kalanlarda anne ölümlerinin daha çok olduğu, düşük ve ölü doğumun daha çok görüldüğü belirtilmektedir³⁴².

Görüşmeler esnasında adölesan dönemde evlilik yaşayan kız çocuklarının eğitimsizlik ve bilgisizlikten kaynaklanan sebeplerden dolayı üreme sağlığı ve cinsel ilişki hakkında yetersiz bilgiye sahip oldukları ve gebelikten korunma yollarını bilmedikleri kanısına varılmıştır. Öte yandan evde doğum yaptıklarını bildiren görüşmeciler, doğum esnasında çok zorlandıklarını, hatta birçoğu bundan dolayı birden fazla kez çocuklarını kaybettiklerini ifade etmişlerdir. Yaşı çok genç olan annelerden doğan çocukların daha yüksek derecede hastalık ve ölüm riski taşıdığı bilinmekle birlikte adölesan annelerin yetişkin annelere göre olumsuz gebelik sonuçlarına veya annelikle ilişkili ölümlülüğe maruz kalmalarının daha olası olduğu da vurgulanmaktadır³⁴³.

Bulut'un araştırma sonuçlarına göre, adölesan annelerin çocuk bakımı konusunda yeterli bilgiye, güce ve deneyime sahip olmadıkları bu yüzden de çocuklarının bakımında ve sağlığını korumada çeşitli güçlüklerle karşılaştıkları ortaya çıkmaktadır³⁴⁴. Görüşmeler sırasında bu durumun yaşandığını ifade eden kadınlar, annelik görevlerini yeterince yerine getiremediklerini bu yüzden çocuklarının bakımı ve gelişimi ile kaynanalarının veya diğer kişilerin ilgilendiğini, çocuklarının sorumluluklarını almalarına izin verilmediğini de belirtmişlerdir.

'13 yaşında çocuğum oldu. Bebeği getirip yanıma koydular ama nedir bu? Hiç anlamadım. Oynadığım oyuncak bebekler gibiydi. Onunla da oynarım diye düşündüm. Çok küçüktüm, bakmayı bilmiyordum. İş yapmayı bilmiyordum... Hiç bilmiyorum ki çocuklara nasıl bakacağım, nasıl kaldıracacağım... Kaynanam bakıp büyüttü benim yerime. Çocuğum vardı ama annelik yapamadım ona. Diyemedim bu

³⁴¹ Selma Şen, Oya Kavlak, "Child Brides: Approach to Early Marriage and Adolescent Pregnancies", **Aile ve Toplum Dergisi**, C:VII, No:25, 2011, s. 36.

³⁴² Bulut, a.g.e., s. 497.

³⁴³ Alanur Çavlin, Pelin Seçkiner, **2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Kalkınma Bakanlığı, TÜBİTAK, s. 72.

³⁴⁴ Bulut, a.g.e., s. 502.

çocuk benim, ben bunun annesiyim diye. Hemen sahiplendiler. Ben bakamam diye vermediler çocuğu bana. Ne zaman ki çocuk büyüdü ben bakmak, sevmek istedim.'
(Dilek)

'10 tane çocuğum var. Çocuk zaten zor doğdu. Ben o an kendi acımdan ve ağrımdan çocuğumu görmek istemedim. 12 yaşındaydım çok küçüktüm. Bakmayı bilmiyordum ki bebeğe. O yüzden onlarda kötü yetişti. Benim huzursuzluğum onları da etkiledi.' **(Nisan)**

'Çocuk yaşta çocuk sahibi oldum. Hiçbir şey hissetmedim. Elimden aldılar çocuğumu doğum yaptıktan sonra zaten. Bir şekilde anne olmuştum. Birkaç gün bakmadım ona. Çocuk bu acıkıyor, altını kirletiyor. Bakılması gerekiyor. Sonra işte ağlarken acıdım ona. Ama çok ağlıyordu çok. Ben de iyi değilim çocuk bakacak kadar. O yüzden dövdüm çocuğumu çok. Ağladıkça ben dövdüm. Pişmanım da o yüzden.' **(Hilal)**

'Evlendikten birkaç ay sonra hamile kalmışım. On yedi yaşındaydım ilk çocuğumu doğurduğumda. Ama çok zor gelmişti. Doğumdan önce de sonra da... Bebek doğdu tabi bakıp beslemek lazım onu. E ben daha çocuğum, küçüğüm, uykum geliyor erkenden. Gece bebek ağlıyor kalkıp bakamıyorum, dayanamıyorum ki uykuya. O çocuğa nasıl bakacağım diye düşünürdüm. Bir, iki saat bakardım sonra başlardım ağlamaya. Eşim kalkardı işte o zaman, o bakardı. 3 kızım 2 oğlum oldu. Genç yaşta anne oldum. Onlarla büyüdüüm ben de.' **(Yıldız)**

'Kızım doğduğunda ben de 17 yaşındaydım. Hem bir çocuğun bakımını üstlenemeyecek kadar küçüktüm hem de sinir hastasıydım. Bu durumdan en çok çocuklarım zarar gördü.' **(Latife)**

Görüşmelerden, kadınların, çocuk sahibi olma konusunda çoğu zaman kendilerinin karar veremediği ortaya çıkmıştır.

Henüz fizyolojik ve psikolojik gelişimini tam anlamıyla tamamlayamamış çocuklar, evlendiklerinde çocuk sahibi olmak ve bakımını üstlenmek gibi büyük sorumluluklar altına girmek zorunda bırakılmaktadır.

Doğum sonrası kadınların yoğun olarak yaşadığı en önemli sorunun çocuk büyütme olduğu, çocuğa nasıl davranılacağına, çocuğun nasıl korunacağına bilinmediği görüşmeciler tarafından ifade edilmiştir.

Evliliğinin ilk birkaç ayında hamile kaldıklarını belirten görüşmeciler, fiziksel, tıbbi ve duygusal açıdan yetersiz olduklarını bu yüzden sorunlar yaşadığını anlatırken aynı zamanda anne olma, bebek beslenmesi ve bakımı konusunda da zorluklar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Adölesan evlilik ile oluşan risk faktörleri, kadınların geleceğe yönelik yüksek beklentilere sahip olmalarını da önlemektedir.

4.4. ÇOCUK EVLİLİKLERİNDE EVLENME KARARI

Çocuk evliliklerinde evlenme kararını etkileyen birçok faktörün olduğu görülmektedir. Çoğunlukla anne-baba ve aile büyüklerinin kararlarının yanında TÜİK Aile Yapısı Araştırması, cinsiyet, yaş grubu ve öğrenim durumu evlilik kararını etkileyen faktörler arasında göstermektedir. Bu araştırmanın 2016 yılı sonuçlarına bakıldığında, %47,8 ile en fazla oranın, *görücü usulü kendi rızamla* kararında olduğu belirtilmiştir. Kadın ve erkeklerde evlilik kararı, %47,8 ile en fazla *görücü usulü kendi rızası* olarak ortaya çıkmıştır. 15-19 yaş grubunun %51'i *görücü usulü ve kendi rızası* ile evlenirken, %1,7'si kendi kararı ve ailesinin rızası dışında evlilik kararı aldığını beyan etmiştir. Ancak yaş grubu arttıkça *görücü usulüyle kendi görüşü* sorulmadan ailesinin rızasıyla evlenenlerin oranındaki artış dikkat çekmektedir. 15-19 yaş grubunda %4,1 olan bu karar, 65+ yaş grubunda %24,8 olarak ortaya çıkmıştır. Öğrenim durumunun evlilik kararı üzerindeki etkisi oldukça önemlidir. Bir okul bitirmeyenlerin %52,1'i *görücü usulü ve kendi rızasıyla* evlenirken lisans ve lisansüstü eğitim alanların %67,1'i kendi kararı ve ailesinin rızası ile evlilik kararı aldığı bilinmektedir. *Görücü usulüyle, kendi görüşü* sorulmadan ailesinin kararıyla evlenenlere bakıldığında, bu grubun %26,5'i eğitimsizken sadece %2,9'u yükseköğretim mezunudur. İstatistik sonuçlarına göre, eğitim ve öğrenim seviyesi arttıkça kendi seçimi ve kararı ile evlenenlerin oranı

artmakta ve görücü usulü veya diğer evlilik kararı ile evlenenlerin oranı azalmaktadır³⁴⁵.

'Daha yeni 14 yaşına girmiştım ki eve gelip gidenler oldu birkaç kere. Sonra beni istediklerini duydum. Babam da kararlıydı beni evlendirmeye. Hazır görücü de gelen vardı. Daha fazla bekletmeden yaşımı büyüüttü. 16 yaşında oldum sonra da evlendirilmem için mahkemeye imza verdi. Evlenmeyi hiç istemiyordum. Ama babamdan çok korktuğum için istemiyorum diyemedim, o ne diyorsa öyle yaptım. Aile de babamın sözü geçerdi. İnatçıydı da.. Kim ne derse desin dönmezdi fikrinden. Biliyorum annemde istemiyordu çünkü küçük yaşta evlenmemi. Kötü davranırlar, üzerler seni diye ağlardı.' **(Yıldız).**

'O zaman babam hiç istemedi ama dedem zenginler dedi. Bağları, bahçeleri çok. Koskoca köy onların dedi. Rahat eder çocuk dedi. Ama babasını da geri çeviremedi.' **(Mihriban).**

'Babamın dediği kişi ile evlenmek zorundaydım. Zaten gelenek olarak bizler babaların dediklerine karşı gelemeyiz. Hayalini bile kuramadan zorla evlendirildim.' **(Elmas).**

'Hiç kimse karşı gelemezdi ki. Bir de baba artık evet demişse o kız bir daha onun lafının üstüne bir şey diyemezdi. Hiçbir seçenek hakkı da yoktu.' **(Şefkat).**

'Dedim ki "Neden bana sormadınız?" Annem, "kızım ben öleceğim, mürüvvetini göreyim istedim" dedi. Annem hastaydı ya onun için bir şey demedim. O istedi diye göz yumdum, kabul ettim. Annem öyle dedikten sonra karşı çıkamadım.' **(Sevgi).**

³⁴⁵ TÜİK, Aile Yapısı Araştırması, "Cinsiyet, yaş grubu, öğrenim durumu, İBBS 1. Düzey ve üç büyük ile göre evlilik kararı", 2016, (çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21869>, 31 Mart 2018.

Yukarıdaki veriler ve görüşmecilerin ifadeleri doğrultusunda çocuk evliliklerinde evlenme kararının aile büyükleri tarafından alındığı ve çocukların bu duruma rıza göstermesi yönünde baskı uygulandığı sonucuna ulaşılmıştır. Yukarıda ifadelerine yer verilen görüşmecilerin eğitim düzeyleri düşük olanlarında bu durumun daha ciddi şekilde meydana geldiği de görülmüştür. İlkokul veya ortaokul mezunu kadınların görücü usulü ile ailesinin istediği kişilerle evlendirildiği, bununla birlikte evliliği hakkında hiçbir görüşü ve onayı alınmadığı ve hatta evliliğe karşı gelme durumunda ise şiddete uğrayabildikleri dile getirilmiştir.

Kadınların ifadelerinden de çok belirgin olarak ortaya çıkan sonuç, evlilik kararının alınmasında kadınların söz sahibi olamaması, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilişkilendirilebilmektedir.

4.5. ÇOCUK EVLİLİKLERİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLER

Görüşmecilerin çocuk evlilikleri hakkındaki görüşlerinin olumsuz olduğu görülmektedir. Görüşme yapılan yirmi kişinin hepsi çocuk evliliklerinin çocukların fiziksel, psikolojik ve tıbbi açıdan gelişimlerine zararlı olduğu görüşünü savunmaktadır.

'Hep cehaletten oluyor bunlar. Çocuklar olgunlaşsın, kendini bilsin, ev yönetmeyi öğrensin. Çocuk bakabilir mi bakamaz mı bir görsün. Ne olduğunu bilmiyorsun ki? Çocuk mu oldum, genç kız mı oldum, anne mi oldum? Bitti. Hayatın kararıyor ya. Ne yapacaksın ondan sonra? Gelmişsin 45 yaşına. Hadi yap. Ne yapacaksın? Hiçbir şey... Bitti senin için. Hayatın felç oluyor. Bu zihniyet değişmez yavrum. Sabit fikirler olduğu için. Fikirler değişmeyince işler de değişmez.'
(Mihriban)

'Çocuk evlilikleri hayallerin bitişi gibi bir şey sanki. Biraz dışlanmışlık, biraz anlamsızlık... Evliliğin, aile kurmanın ne olduğunu anlamadığın bir yaşta senden çocuk olmanın dışında her şeyi yapmanın istenmesidir. Sen çocuk olduğun için duygu ve düşüncelerin yoktur, varsa da önemsenmez ve umursanmazdır. Hayatınla

ilgili en kritik kararlar senden habersiz alınır ve başkalarının istediği gibi yaşamak zorunda bırakılırsın.’ (Saadet)

‘Ben çocuk yaşta evlendirildiğim için evlilikten soğudum. Zaten evliliğin ne olduğunu da bilemedim ki. Özellikle kız çocuklarının küçük yaşta ve zorla evlendirilmesi onlara yapılan en büyük kötülüklerdendir. Çocukların çocukluklarını yaşayamadan bir kalıba sığdırılması demektir. Çocuk evliliği, coşkulu akan bir derenin önüne set koymak gibi bir şeydir. Çocukluğun, gençliğin en verimli dönemlerini evliliğin sorumluluklarıyla, dertleriyle ve korkularıyla geçirmesi demektir. Kişiliği oturmamış bireylerin yetişmesi demektir.’ (Latife)

‘Çok küçük yaşta evlenmek ölüm gibi bir şeydir. Resmen annen- baban, sevdiğin, güvendiğin ailen seni denize itiyor. Denizde boğulmanı izliyorlar. Bazen kimse elini uzatıp da çıkarmıyor seni. Kendi çabanla çıkmanı bekliyor. Ama orada boğulursun genelde.’ (Dilek)

Görüşmeciler, çocuk yaşta evlendirilen kız çocuklarının, fiziksel, duygusal ve sosyal yönden gelişimlerinin tam olarak sağlanmadan evliliğin getirdiği sorumlulukları üstlenmek zorunda bırakıldıklarını bu yüzden de çeşitli sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını ifade etmişlerdir.

‘Kendi istediğim zamanda istediğim kişiyle evlenseydim evlilik güzel bir şey olabilirdi benim için. Ama çocukluğumu yaşayamadan tanımadığım biriyle evlendirildiğim için evli kaldığım süre içinde dert ve şiddetten başka bir şey görmediğim için evlilikten hiç bir şey anlamadım. Çocuklarımı erken yaşta zorla evlendirmedim. Anne babalar da bitiyor bence bu işin çözümünü. Kız yada erkek fark etmez çocuklarına değer versinler. Onların fikirlerini ve duygularını dinleyip önem versinler. Ailelerin bilinçlenmesi için bu konuda eğitimler verilse ne de güzel olur.’ (Elmas)

‘Evlilik zaten zor. Bir de çocukken evlenmek daha da zor. Bir sürü yük biniyor üstüne. Herkesi memnun etmekle uğraşıyorsun. Yok çocuğun derdi, yok

kocanın derdi, yok onun ailesinin istekleri derken kendin yok olup gidiyorsun arada. Ama böyle gelmiş böyle gitti bizde de. Dedim ya zor tabi kolay olur mu hiç. Ama bunları yaşadığım halde kendi kızlarımı da küçük yaşta evlendirdim. Birazda gelenek- görenek olmuş artık. Böyle görmüşüz böyle de yaşıyoruz. ' (Fidan)

'Şimdi misal 15-16 yaşında çocuğunu kucağına alıyor. O yaştaki bir çocuktan nasıl evlat yetiştirmesini bekleyebilirsin ki. O ailesini nasıl kuracak, güçlüklerle nasıl başa çıkacak, bu şartlarda nasıl güçlü bir aile olmalarını bekleyebilirsin ki. İşte kızları korkuyla, tehditle sindiriyorlar, susturuyorlar. Sonra onun çocukları da öyle ortamlarda büyüyor, aynı şeyleri yaşıyor. Böyle aileler şiddetle devam ettiriliyor.' (Yıldız)

Çocuk yaşta evlendirilen görüşmeciler, kendi çocuklarının küçük yaşta evlenmesine karşı çıktığını belirterek çocuklarının da kendileri gibi kötü yaşanmışlıklar geçirmesini istemediklerini ifade etmişlerdir.

'Küçük yaşta evlenmesinler. Ben kendim öyle gördüm ya. Ben çocuklarımı küçük evlendirmedim. Evlenseler de karşı çıkardım. Ben yaşadım ya çok kötü bir şey. Söz hakkın yok. Tependen aşağı vuruyor yine de çıkıp bir şey diyemiyorsun. Canım acıyor bile diyemiyorsun ya. Hani bir çocuk bir şeyi kırmış gibi vuruyorlar, bir köşede üzülüp ağlıyorsun ama kimsenin umurunda olmuyor.' (Şefkat)

'Çocukların gözlerindeki ışık sönüyor. Benim de öyle oldu çünkü. Ben bunları kendi çocuklarıma yaşatmadım. Sakın diyorum sakın... Çocukların hayatları kararmasın. Okula gidecekleri yaşta gelinlik giydirip mutsuz etmesinler.' (Güler)

Çocuk yaşta evlendirildiği için mutsuz evlilikler yaşadıklarını anlatan görüşmeciler, küçük yaşta kendilerinden kapasitelerinin üstünde beklentiler uman kişiler yüzünden evliliklerinin büyük bir kısmını duygusal sorunlar yaşayarak geçirdiklerini belirtmişlerdir.

'Evlilik çok tehlikeli. Bu zamanda insanlar kötü. Boşanmalar çok. Sıcak bakmıyorum kesinlikle. Hele de çocuk yaşta evliliklerin sonu daha da kötü. Mutlaka üzülen, yıpranan, mutsuz olan bir taraf oluyor. Bu genellikle kadınların tarafı oluyor. Ben bunu hiç istemiyorum işte.' (Sevgi)

'Küçük yaşta evlendiğinde çok eziliyorsun. Güzel hayat yaşamak isterdim ben de. Rahatlık yaşamak isterdim. Ne huzur gördüm, ne çocuğuma sahip çıkabildim. İşten vakit kalmıyordu ki... Akşam sabah nasıl oluyordu bilmiyorum. Süt sağ, yağ yap, kaymak yap... Aman ya bu da hayat mıymış? Evlilik güzel şeydir ama zamanında yapılırsa. Bakıyorum da ben evlenmemişim ki cehennemde cayır cayır yanmışım.' (Adalet)

Görüşmeciler, kız çocukları için eğitimin önemine vurgu yaparak, ailelerin bu konuda fazlaca bilinçlendirilmesi gerektiğine de dikkat çekmişlerdir.

'Çocuklar erken evlenmesin, okusunlar mesleklerini ellerine alsınlar. Kocalarına muhtaç olmasınlar. Küçük yaşta evlenenler her yönden zorluk çekerler. Küçükken çoluk çocuk bakmak çok zor oluyor. Ev kadını olmak zor oluyor. Türkiye'de yalnız bir kadının yaşayabileceği her şeyi yaşıyorum şu anda. Biliyorum benimle aynı şeyleri yaşayan çok kadın var.' (Asya)

'Kızlar küçük yaşta evlendirildiği zaman önüne tüm engeller gelmiş oluyor. Artık onun ileriye dönük okuyup meslek sahibi olması, seçeneklerini artırması gibi, haklarının peşinde koşması gibi bir olanağı olmuyor maalesef. Onun belli bir hayatı yaşaması biçilmiş oluyor. Olgunlaşmadan evlendiriyorlar kızları, sonra yoksulluk, şiddet, sefalet, huzursuzluk, mutsuzluk... Gelecekte umutsuz oluyorlar. Yaşadıkları zor hayatlar kaderleri oluyor onların.' (Hilal)

'Aileler çok bilinçsiz. Küçük çocuklarını zorla evlendirip hayatlarıyla oynuyorlar. Onları istemedikleri hayatları yaşamaya mecbur bırakıyorlar. Kendilerinden büyük yükler yüklüyorlar. Bu artık kültür ya da gelenek değil, olmasın da. Mutsuz evlilikler, mutsuz insanlar ortaya çıkıyor. Bazen aileler dağılıyor,

çocuklar ortada kalıyor. Sonuçları ne olursa olsun çok ağır ve yıkıcı oluyor bence.'

(Gönül)

'Kız çocukları için gelinlik, düğün önemlidir. Hayali kurulur çoğu zaman. Ama her şeyin uygun yaşı ve zamanı olmalı. 13- 14 yaşındaki bir kız çocuğundan bunların hayalini kurması beklenemez. Kimilerinin en mutlu günü olarak yaşadığı düğünler, benim için cenaze kadar kasvetliydi. Düğün, eğlence gözüm de değildi. O yüzden aileler çocuklarına küçük yaşta cenaze yaşatmasınlar. Ben şimdi etrafımda gördüklerimi uyarıyorum. Kızları yanıma toplayıp anlatıyorum. Herkes de böyle yapmalı. Bilinçlenmeli artık kızlarımız da, erkeklerimiz de, aileler de...' **(Nisan)**

'Bu ülkede insanlar çocuklarını sevmiyorlar, seven aile bu kadar baskı yapar mı? Çocuğunu sevmediği biriyle evlendirir mi? Bırakın cinselliği, sevmenin ne olduğunu bilmedikleri bir yaşta üstelik! Artık babayım ama çocukluğunu yaşayamamış bir babayım. Çocuk yaşta bu kadar yükün altına girmek genç yaşta yordu beni. Hayata gülecek yüzüm kalmadı. Aslında bu bir tek benim hikâyem değil. Yaşadığımız bölgenin, sistemin hikâyesi de aynı zamanda. Her ne kadar bizim sesimiz duyulmasa da çocuk gelinler gibi çocuk damatlarda bu hikâyelerin başrollerinde.' **(Yusuf)**

4.6. ÇOCUK EVLİLİKLERİNDE YAŞANILAN SORUNLAR

Görüşmeciler, evlendiklerinde hem eşleri hem de onların aileleri ve yakın akrabaları ile çeşitli sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Kadınlar, çocuk yaşta evlendirilmeleri nedeniyle henüz bir aile kurmaya ve evliliğin getirdiği bazı sorumlulukları üstlenmeye hazır olmadıklarını ve bunun sonucunda da evlilikleri süresince uyum sorunları yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Çocuk evliliklerinde yaşanan uyum sorunları, kız ve erkek çocukların, kendilerine yüklenen rol ve sorumluluklarla beklentileri karşılayamamasından kaynaklanmaktadır. Görüşmecilerin birçoğunun akrabası ile evlense bile aynı uyum problemlerini yaşadığı görülmektedir. Öte yandan hiç tanımadığı bir aileye evlenen

kız çocuklarının sorumlulukları üstlenme konusunda zorluklar yaşadığı da görülmektedir.

'Bütün işleri ben yapıyordum. Çalışacak başka kimse yoktu ki. Malların temizliği, bakımı, eve geliyorum yine temizlik, yemek yapma hepsi benim üstümdeydi. Kaynanam yapmazdı. Canı da acımazdı bana. Köle gibi kullanırdı.' (Adalet)

'Çamaşır yıka; bir gün renkli, bir gün beyaz. O karın içinde çamaşır yıkardım. Üşüdüğümü bile anlamazdım. Ezile ezile olan bize oldu. Su yok, su taşıyorsun. Yemek yap, iş yap. Banyo bile yok. Bir çocuk hak eder mi bunları yaşamayı?' (Mihriban)

'Evdeki tüm işleri ben yapıyordum. Çamaşır yıkama, ütü, yatak yıkama, toplama... Mesela ev kalabalık olduğu için uzun yer yatağı yaparlardı. onların hepsini bana toplatırlardı. Taşıyamıyordum ben. Kayınlarım yardım ediyordu. Onlara da kızıyordu niye yardım ediyorlar diye. Onun işi o, o yapacak diyordu. Her gece leğeni getirip sırayla ayaklarını yıkıyordum. Baştan başlıyorum kayınpeder, kaynana, büyük kayın, küçük kayın... Her akşam yatacakları zaman onların ayaklarını yıkıyordum, ondan sonra ben yatıyordum. İstersen 1 de yatsınlar, istersen 2 de. Bekliyordum yıkıyordum saat kaç olursa olsun. Eziyet ediyorlardı bana isteyerek. Diğer eltilerim vardı evde. Onlar yıkamıyordu hiç. Beni kullanıyorlardı öyle söyleyeyim sana. Yaşım küçük olduğu için her türlü eziyorlardı beni.' (Bahar)

'Evdeki herkes yemek bekliyor, temizlik bekliyor. Başladım ilk günden ev işlerine. Benden başka iki gelin daha var evde. Ama onlar benden büyük. İçlerinde en küçük ben evlenmişim. Sabah ezanı okunmadan kalkardım, ekmek hamuru yoğururdum. O zaman makine yok. Bulaşıkları yıkar toplar, sonra çamaşırlara başlardım. Ellerim ovulurdu onları yıkamaktan. Artık acısından ağrısından ağlardım. Sonra ekmekleri pişirmeye başlardım. 15 kişi hepsi büyük insan. Onları doyurmak için kazanlarla pişirirdim yemek. Erkekler dışarı tarlaya, hayvana giderdi. Çocuklar okula. Ben yine kalan ev işlerine devam ederdim. O kadar kişiden bana kalmazdı ekmek. Yetiştiremezdim. Sonra akşam yemeği, ev temizliği, gün biterdi

öyle. Artık yorgunluktan üstümle başımla sızıp kalırdım köşelerde. Sonra sabah tekrar kalkıp aynı şeyleri yapardım. Yıllarca böyle geçti ömrüm. Çok yıprandım, çok bunaldım. Kaçıp gitmek istedim evden hep. Tüm gün çamaşır yıkadığım zamanlar da oluyordu hatırlıyorum da. Bir de beğenmiyorlardı. Onun için de dayak yiyordum.'
(Reyhan)

Kadınların, ataerkil toplum içerisindeki eşitsiz konumları, onların aile içerisindeki statülerini doğrudan etkilemektedir³⁴⁶. Kadınlar, kendilerine yüklenen en önemli toplumsal rol olan annelik gereği ev içi işlerden de evin idaresinden de sorumlu tutulmaktadır. Ancak ev işleri, yapıldığı sürece farkına varılmayan, herhangi bir maddi karşılığı olmayan, çalışma tanımına girmeyen işler olması sebebiyle³⁴⁷ kadınların bu sorumluluk altındaki yükleri pek fazla önemsenmemektedir. Bununla birlikte kadınlar aleyhine geliştirilen bu kalıp yargılar, onların yerinin ev olarak belirlenmesine ve bu nedenle de çeşitli hak ve gereksinimlerinden mahrum bırakılmasına neden olmaktadır³⁴⁸. Böylelikle kadınlar toplumsal ve ekonomik hayattan soyutlanmış bir biçimde yaşamlarına devam etmektedirler.

Hâlbuki bu sorumlulukları yerine getirirken yetişkinler bile zorlanırken adölesan bireyin kendini tanımadan, fiziksel ve sosyal gelişimini tamamlamadan bu sorumlulukları üstlenmesi çoğu zaman eşleri ve çocuklarını olumsuz etkilemektedir³⁴⁹.

Evlilik bireylere, eşin ihtiyaçlarını anlama ve karşılama, evin sorumluluğunu üstlenme, aile içi ve arkadaşlarla ilişkileri düzenleme, çocuk sahibi olma, çocuğa fiziksel bakım, koruma sağlama ve psiko-sosyal gelişimini destekleme gibi bazı sorumluluklar yüklemektedir.

'Söyledim ya akraba olarak gittiğin evde artık gelinsin. Ona göre muamele ediyorlar sana. Birkaç gün iş yaptırmadılar bana. Alışayım edeyim diye. Aslında çok

³⁴⁶ Oya Beklan Çetin, "Aile, Kadın ve Doğa", **Aile Sosyolojisi**, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No:2306, 2012, s. 85.

³⁴⁷ Kaypak, a.g.e., s. 346.

³⁴⁸ Özateş, a.g.e., s. 84.

³⁴⁹ İçağasioğlu Çoban, a.g.e., s. 43.

da yabancı değildi o ev bana. Kayınbabam dayım ya sonuçta. Çok severdi o da beni. Ama ben yengemden çekinirdim. Kaynanamdan yani. Dedi bana 'sen artık gelinimizsin. Yaşın küçük bilmezsin sen bunları. Ben sana öğreteceğim her şeyi' diye. Neyse işleri birlikte yapmaya başladık. Bir yandan da öğreneyim diye anlatıyordu her şeyi bana. Sonra iyiden iyiye yemeği, çamaşırı, bulaşığı her şeyi bıraktılar mı bana. Bunların hepsini yapınca yorulup sızıyordum bir köşede. İşler bitmeyince de kızıyorlardı. Sonra birkaç geçti. Baktım yok devam ediyor böyle. Kalkamıyorum işlerin altından. Bunaldım, sıkıldım. Kaçtım annemin yanına. Bizim oralarda evlenince bir daha geri dönmek yoktur baba evine. Bir de akrabamız ya, 'Elalem duymasın, ne derler sonra hakkımızda, Aman tatsızlık çıkmasın, sen küçüksün alttan al' dediler. Sonra eşimi aramış babam gel al karını diye. Geldi aldı işte, beraber dönmüştük eve.

... Ben kendi ailemden dayak, hakaret görmemişim ya çok ağrıma gitti ilk başta. Hemen sen gelinsin, evlilikte olur öyle şeyler. Büyüklerine saygılı ol, her evde oluyor bunlar, sabırlı ol ki yuvan dağılmasın' deyip beni susturuyorlardı. Ben de ne yapayım. Karşı çıksam daha çok dayak yiyeceğim. Susup kabullenip oturuyordum. Küçük olduğum için herkesten korkup çekiniyordum.' (Gönül)

'Ev işlerini, yemek pişirmeyi, çay yapmayı öğrenmemi istiyorlardı. Beceremediğimde de dayak yiyordum. Sonra babama şikâyet ediyorlardı. 'Nasıl kız yetiştirmişsiniz daha ev işi bilmiyor, yemek yapamıyor' diye. 'Yoksa geri göndeririz bunu' diyorlardı. Onun üstüne babam eve çağırıp kızıyordu bana. 'Nasıl yapamazsın, öğreneceksin hemen, hizmet bileceksin' diye. Hâlbuki düşünmüyorlar 14 yaşında oyun oynayan çocuğu alıp getirdiniz eve. Eline verdiniz aş, iş. Nasıl gücü yetecek, bu yükü nasıl taşıyacak... Eşim korumaya çalışırdı beni ailesine karşı. Ama o da bir yere kadar işte...' (Yıldız)

Görüşmeciler, kendi aileleri ile eşlerinin ailelerinin sosyal, ekonomik ve kültürel yönden farklı olduğunu ve kendilerinin bu farklılıklardan dolayı alışma ve benimseme aşamasında uyum sorunları yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda bu süreçte eşinden ve onun ailesinden şiddet gördüğünü de eklemiştir.

‘İlk başlarda eşimle anlaşamıyorduk. Ben küçüğüm daha. Her şeye karışıyordu. Hep onun istediği gibi davranmamı istiyordu. Evlendikten birkaç ay sonra başımı kapatmamı ve bundan sonra onun istediği elbiseleri giymemi istedi. Yine ağladım, hep ağladım. İstemedim. Uzun etekler giyip, başörtü takmayı. Baktım ki olacak gibi değil. Alıştım sonra mecburen.’ (Hilal)

‘Benim ailem ile eşimin ailesi aynı köyün insanları olduğu için kültürel olarak ya da yaşam tarzı olarak çok farklılık yok. Ben o açıdan yabancılaşmam diyebilirim. Ama eşimin ailesi benim aileme göre daha kalabalıktı. Gelirleri azdı o yüzden geçim sıkıntısı yaşıyorduk.’ (Fidan)

‘Evlendikten sonra ben film izlerken kayınvalidem şartları kapatırdı. Hep onların dediği olurdu. Hep onların istediği gibi yaşamak zorunda kaldım. Her şeye, giyimime, kuşamıma karışıyorlardı. Sonra bunlar yıllarca birikti ben de. Sinir, stres yaşamaktan kısmi felç geçirdim. Evdeki sorunlar çözülmediği için evi terk ettim.’ (Sevgi)

‘Kendi ailemde de şiddet görüyordum. Eşimin ailesi muhafazakârdı. Başörtüsü takmam için beni zorlamaya başlamışlardı. Evlendiğim kişinin ailesi de bana şiddet uygulamaya başlamıştı. Ben başımı kapatmak istemiyordum ama onlar çok zorladı beni. Korkutarak taktırdılar başörtüyü.

... Beni eve kabul etmediler. Yatak, yorgan vermediler. Küçük yaşta büyük yüklerin altına girdim. Evde yaşayan 7 kişinin yemesi, içmesi, evin temizliği, çocuğun bakımı gibi yetişkin birinin bile zor baş edebileceği işleri bana tek başıma yaptırıyorlardı.’

(Latife)

‘Erken yaşta evlenmek de baba olmak da çok zor ve sıkıntılı. Henüz kendinizi bilmeden, birilerinin sorumluluğunu üzerinize yükliyorlar. Karımla evlendik, resmen evcilik oynuyorduk. Askere gitme yaşı gelmişti. Karımı ve çocuğumu bırakıp gitmek zorunda kaldım. “Baba mı, eş mi, yoksa çocuk mu?” Bu sorulara cevap bulamıyordum. Kimlik arayışı içindeydim uzunca bir süre. Henüz çocukken

evlendirildim ve erkek olmaya zorlandım. Ben de karım da çocuktuk. Artık bizim için oyun bitmişti.’ (Yusuf)

Görüşmeciler, çoğu zaman eşleri ile aralarındaki ilişkide karşılıklı saygı, sevgi, hoşgörü ve güven duygularının ve davranışlarının söz konusu olmadığını söylerken aslında Duyan’ın ifade ettiği üzere sağlıklı aile göstergelerine³⁵⁰ sahip olamadıkları görülmektedir.

Görüşmelerin içerikleri incelendiğinde yaşanan sorunlardan dolayı aile üyelerinin kişisel gelişimini ve psikolojik doyumlarını sağlayamadıkları ve iyi bir iletişimin ve etkileşimin olmadığı tespit edilmiştir.

Sağlıklı evlilik ilişkisinde eşler birbirlerinin ihtiyaçlarını değerlendirip birbirlerine yardım ederken yapılan görüşmeler neticesinde bu tür bir evlilik ilişkisine rastlanmaması ve ailelerin işlevlerini bir bütünlük ve beraberlik içinde yerine getirememesi görüşmecilerin sağlıklı aile yapısına sahip olduğunu göstermektedir.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne göre, çocukların eğlenme, oyun oynama gibi çeşitli haklara sahip olduğu bilinmektedir. Ancak çocuk yaşta evlendirilen kişiler, bu haklarını kullanmaktan mahrum bırakılmaktadır. Görüşmeciler ise çocukluklarını doyasıya yaşayamadıklarını, evlenmiş olsalar bile dışarı çıkıp oyun oynamak istediklerini belirtmişlerdir.

‘15 yaşındayım bir gün işte dışarı çıkıp oynamak istiyorum. İp atlayan kızlar var onlarla ip atlamak istiyorum. Kocam izin vermiyordu. ‘evlisin sen artık, dışarı çıkamazsın’ diyordu bana. İçimde kalmış oyun oynamak. Doyasıya oynayamadım ki, dışarı çıkıp zıplayamadım ki... Yaşayamadım çocukluğumu. Bir çocuk 12-13 yaşlarında oyun oynamazsa ne zaman oynayacak ki. Ben de ondan evde oynamak için oyuncak istiyordum. Oyuncak almadığında da ağlıyordum. Sonra bazen o yokken evde dışarı kaçıp oyun oynuyordum.

... Hapsetmişti beni eve. Sonra ne kadar istesem de dayak yememek için çıkmadım dışarıya. Ancak camdan dışarıyı izlememe izin veriyordu. Kaçar giderim

³⁵⁰ Çamur Duyan, a.g.e., s. 12.

diye korkuyordu. Ben daha fazla dayanamadım ama. 1 ay ya olmuştu ya olmamıştı. Akrabalarımın yanına kaçtım bu sefer. Beni aileme teslim ettiler yine.’ (Güler)

Evlendikten sonra yaşadığı kötü şartlar sonucunda tekrar babasının evine dönmek isteyen kızların olduğu görülmektedir. En ilk başvurabilecekleri kaçış yolu olarak bunu görmektedirler.

‘Bir gün küçük kızım 4 aylıktı daha aldım onu kucağıma kaçtım evden. Gittim köye babamın kapısına. Babam beni geri gönderdi kabul etmedi. Annem ile babam “yok, gelemezsin. Köye geri dönersen senin adın kötüye çıkar” dediler. Gittim, evlendim sonra da boşandım, geri geldim, gibilerinden istemediler beni. Sahip çıkmadılar. Bende orada kalmak zorunda kaldım. Çünkü çaresizdim. Sığınacak başka kimsem yoktu. O zaman dünya başıma yıkıldı. Ölmek istedim çok. Hayattan vazgeçmiştim. Yaşama gücümü kaybettim.’ (Asya)

4.7. ÇOCUK EVLİLİKLERİNDE ÇOCUK İSTİSMARINA YÖNELİK BELİRTİLER VE BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın kabulleri derinlemesine görüşmeler temel alınarak irdelenmiştir. Derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler ışığında çocuk evlilikleri ve çocuk istismarı arasında ilişki kurulmaya çalışılmış ve görüşmecilerin ifadelerinden yola çıkarak istismar belirtileri 3 farklı türde incelenmiştir.

Yirmi görüşmecinin 19’unun kadın olması sebebiyle bu bölümde kadınların ifadeleri yer almaktadır. Çocuk yaşta evlendirilen kız çocukları kendilerini koruyamayacak yaşta ve cahil olduklarından dolayı eşleri tarafından fiziksel, duygusal, sözel ve hatta cinsel şiddete maruz kalabilmektedirler. Bu evliliklerde çoğu zaman aile içi şiddetin, geçimsizliğin ve bunun sonucunda boşanmalar ve hatta intiharların yaşandığı görülmektedir³⁵¹.

Zoroğlu ve arkadaşları tarafından çocukluk döneminde ihmal ve istismarın olası sonuçlarının araştırıldığı çalışmada, çocukluk döneminde istismara bağlı travma yaşayan kişilerin, kendine zarar verme ve intihar davranışı arasında güçlü bir bağ

³⁵¹ TBMM, a.g.e., 2010, s. 23.

olduğu ve fiziksel istismara uğrayan çocuklarda intihar girişiminin %34,2, duygusal istismara uğrayanlarda %31,7, cinsel istismara uğrayanlarda ise %29,2 olduğu görülmüştür³⁵².

Cinsel istismara maruz kalan her görüşmeci aynı zamanda fiziksel ve duygusal istismara da maruz kaldığı için öncelikle cinsel istismar belirtilerinden başlayarak daha sonra fiziksel ve duygusal istismar belirtilerine yönelik ifadelere yer verilerek yorumlanmıştır.

4.7.1. Cinsel İstismara Yönelik Belirtiler ve Bulgular

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, eş tarafından, yaşam boyu fiziksel ya da cinsel şiddetin yaygınlığı %15 ile %71 arasında ortaya çıkmaktadır. Çoğu zaman cinsel şiddetin fiziksel şiddet ile birlikte gerçekleştiği belirtilmektedir. DSÖ'nün yaptığı araştırma sonuçlarına göre, 12 ay boyunca Etiyopya'da kadınların %53,7'si eşi tarafından fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalmışlardır. Daha sonra %34,2 ile Peru gelmektedir. Yapılan çalışmalar, Dünya çapında birçok ülkede kadınların eşleri tarafından fiziksel şiddet görerek cinsel ilişkiye zorlandıklarını göstermektedir³⁵³.

Cinsel istismara maruz kalan görüşmeciler aynı zamanda hem fiziksel hem de duygusal istismara uğradıklarını ifade etmişlerdir. Görüşmeciler, intihar girişimine yönelik eylemlerinin her ne kadar duygusal şiddet davranışları sonucu oluştuğunu belirtse de tüm yaşananların birbirini etkilediği ve bütüncül olarak ele alındığında kadınların cinsel istismar sonrası intihar girişimine yöneldiği de göz ardı edilmemelidir. Buradan hareketle cinsel zorlama ile istismar yaşayan kişilerde özellikle kadınlarda intihar girişiminin yüksek olduğu söylenebilmektedir.

Gökçe İmren ve arkadaşları, cinsel istismara uğramış 157 çocuk ve ergen üzerinde cinsel istismar ve intihar girişimi ile ilişkili risk etmenlerini inceledikleri araştırmalarında, en sık görülen ruhsal bozukluğun %36,9 ile Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) olduğunu tespit etmişlerdir. Zorlama ile vajinal-anal-oral

³⁵² Salih Zoroğlu, Ümran Tüzün, Vedat Şar, Mücahit Öztürk, Meltem Eröcal Kora, Behiye Alyanak, "Çocukluk Dönemi İstismar ve İhmalinin Olası Sonuçları", *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, C:II, No:2, 2001, 69-78, s. 73,74.

³⁵³ Claudia García-Moreno, Henrica A.F.M. Jansen, Mary Ellsberg, Lori Heise, Charlotte Watts, "WHO Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women", Geneva, WHO, 2005, s. 29.

penetrasyon şeklinde cinsel istismara uğrama, depresif bozukluk ve TSSB tanılarının varlığının intihar girişimi riskini anlamlı oranda artırdığı belirlenmiştir³⁵⁴.

On sekiz yaşından önce evlenen kadınların %19'u, 18 yaşından sonra evlenen kadınların ise %10'u yaşamlarının herhangi bir döneminde cinsel şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir³⁵⁵.

Çocuk yaşta evlendirilen kız çocukları, cinsel aktiviteye girmeye zorlanırlar ve erken yaşta anne olurlar³⁵⁶.

Tüm görüşmeciler eşleri tarafından cinsel ilişkiye zorlandığını, bundan korktuklarını, karşı çıktıklarında ise fiziksel şiddete maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Görüşmeciler, evliliklerinde cinsel ilişki sırasında istemedikleri cinsel pozisyonlara zorlandıklarını, eşlerinin cinselliği bir ceza yöntemi olarak gördüğünü ve kaba kuvvet kullanarak ilişkiye zorladığını bundan dolayı da cinsel ilişki sırasında acı çektiklerini belirtmişlerdir.

Çocuk yaşta evlendirilen kız çocukları ile eşleri arasındaki yaş farkının fazlalığından kaynaklanan eşit olmayan güç ilişkilerinin, cinsel ilişki ve karar verme konularında eşlere tam kontrol hakkı doğurduğu belirtilmektedir³⁵⁷.

'Hiçbir şey bilmiyordum. Evlendim şimdi ben, akşam elim geldi bana bir bez verdi. Sabah olunca onu senden alacağım dedi. Adamı sevmiyorum, istemiyorum. Utanıyorum da yatmadım o gece. Ağladım. Dövdü beni o gece. Ben kaçmak istedim. Köyüme gideceğim ben dedim. Neyse sabah oldu yengem geldi bezi istedi ben de verdim. Ama öyle bir şey olacağını bilmiyordum ki. 1 hafta geçti aradan sonra kocam bana saldırmaya başladı. Acı çektim çok bütün gece. O günleri hatırladıkça deli olurum böyle. O günlerden sonra yaşamayı hiç istemedim ki. Dayaksız günüm yoktu benim. Acı çekmediğim günüm yoktu.' (Asya)

³⁵⁴ Sebla Gökçe İmren, Ayşe Burcu Ayaz, Canan Yusufoglu, Ayşe Rodopman Arman, "Cinsel İstismara Uğrayan Çocuk ve Ergenlerde Klinik Özellikler ve İntihar Girişimi İle İlişkili Risk Etmenleri", **Marmara Medical Journal**, 2013, s.11-16. doi: 10.5472/MMJ.2012.02518.1.

³⁵⁵ Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, **Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması**, 2015, s. 99-100.

³⁵⁶ IPPF, a.g.e., s. 9.

³⁵⁷ Naana Otoo-Oyortey, Sonita Pobi, **Early Marriage and Poverty: Exploring Links for Policy and Programme Development**, London, The Forum on Marriage and the Rights of Women and Girls, IPPF, 2003, s. 6.

'Bana anlattılar zaten. Korku vardı ama öncesinden biliyordum zaten. Canım yanacak diye korkuyordum.' (Sevgi)

'Hiçbir şey, hiçbir şey bilmiyordum. Çocuk işte ne yaşayacak. Korktum da kocamda büyük değil. O da küçük. Evcilik gibi işte. Yarı gerçek yarı oyun gibi oynadık hayatı.' (Şefkat)

'Cinsellik mi? Benim için eziyetti o be yavrum. 11 yaşında olunca rezalet bir şey olduğunu söyleyeyim sana. Çok bir şey anlatmak istemiyorum bu konuda ama sadece şunu söylesem olur herhalde. Kocam da küçük ya benim gibi o da o gece ne yapacağını bilmiyor, ben de. Gece kalınca baş başa işte ben korkudan ağladım. Bir de eşim bana bir şeyler söylüyor yapayım diye. Ben utandığımdan üstümü bile çıkaramadım o gece. Eşim yaptı her şeyi. Sabah olunca bizden bu çarşafı isteyecekler dedi. Ama ben hala anlamıyorum neden istediklerini. Soramıyorum da. Eşim dedi: 'biliyorum korkuyorsun ama kötü bir şey yapmayacağım sana' diye diye sakinleştirdi beni. Neyse ama sonrasını ne hatırlamak ne de anlatmak istiyorum. Hissettiğim acı karşısında dilim tutulmuştu ya. Sabah kalktığımda yürüyemiyordum acıdan.' (Gönül)

'Hiç bilmiyordum bir şey. Bir de sopa yedim onun yüzünden. O gece dünyam karardı. Kendisi yaşlı, ben korktum ağladım. Hasta oldum üzüntüden.' (Güneş)

'Ya cinsellikte neymiş! Dağın başında yaşadım, daha aklım ermeden gözüm açılmadan evlendirildim. Ne bilirdim ben cinselliği. Kocam büyüktü ama o ne derse onu yaptım. Korktum, istemedim tabi. Ama evlenmişsin artık, kaçacak yerin de yok. İstemesen de mecbursun bazı şeyleri yaşamaya.' (Adalet)

Görüşmeciler, evlendikleri kişi eşleri olsa bile onları yabancı olarak gördüklerini ve cinsel bir temastan kaçındıklarını, bu temasın onları korkuttuğunu ve kötü hissettirdiğini ifade etmişlerdir.

Evlilikleri sırasında kadın görüşmeciler cinsel şiddetin en ağır biçimi olan tecavüzü yaşadıklarını bildirmişlerdir. Sonuçta kadınların evlenmekle bedeni ve

cinselliği üzerindeki bütün özgürlüklerini eşlerine devretmedikleri bilinmelidir. Kadının rızası dışında evlilik içinde veya dışında cinsel ilişkiye zorlanması tecavüz olarak kabul edilmelidir³⁵⁸. Bu durumda kadınların, arzusu dışında istemediği bir erkekle aynı yatağa girmeye zorlanması ve ömür boyu bu durumu yaşamaya maruz bırakılması da en büyük şiddet olarak görülmeli ve çocuk yaşta evlendirilen her kızın bu zulmü yaşadığı da bilinmelidir.

'Bence çok korkunç bir durum. Bir kere ne yapacağını bilemiyorsun. Evet evlenmişim ama yine de küçük yaşta ilk kez cinsel temas kurmak telaşlandırmıştı beni. Ağladım tabii gece boyunca. Yanıma yaklaştırmadım eşimi de. Kaçtım hep bir hafta boyunca. Anneme gitmek istedim hep. Onunla yalnız kalmak korkutuyordu beni.' (Elmas)

'O sabahın akşamı kocamla yalnız kaldık. İlk gece korkudan kriz geçirmiştım. Ama kocam bana çok kötü davranmıştı. Onun hareketleri ve sözleri beni daha da çok korkutmuştu.' (Güler)

'Yani şimdi o zamanlarda cinsellik nedir, evlilik nedir bilmiyordum ki. Çok zorlandım, utandım. Hiç duymamışım, etmemişim öyle şeyler. Hem o yaştaki bir çocuk bilemez ki zaten. Korku vardı sadece korku... Bir de utanç. Tanımadığım adam benden bir şeyler bekliyor. Utanıyordum çok. Çünkü ne yapacağımı da bilmiyordum. İlk kez evimden ayrılmışım ve yabancı bir adamın yanındayım. Bir çocuk başka ne hissedebilir ki...' (Latife)

'Kına gecemin olduğu gün adet olmuşum. Ne olduğunu bilmiyordum. Uyuyordum öyle. Bir baktım eşim yanımda. 'Ne yapıyorsun' dedi. Dedim karnım çok ağrıyor. Ağrıdan kıvranıyorum. Kalk dedi sana sıcak çay vereyim. Sonra yengeye dedim. Sonra hazırladılar beni banyo yaptırıldılar. Hazırladı yenge beni aynı çocuk gibi. Sonra ertesi gün düğünüm olacak ya. Dedi ev halkına zorlamayın kızı gerdek gecesinde diye. Neyse düğün oldu o gece. Birkaç gün sonra beyaz külot getirdiler

³⁵⁸ Özer, a.g.e., s. 13.

bana. Bir gün üzerinde kalacak ertesi gün bize vereceksin diye. Sonra külotu verdim kontrol ediyorlar. O gece işte yanıma yaklaştırmadım, korkuyorum. O üzerime geldikçe ben kaçıyorum, o geldikçe ben kaçıyorum. Bağırıyorum, çığlık atıyorum. Ev ağzına kadar dolu, ben evi inletiyorum artık. Ben istemediğim için tehdit ettiler beni. Yok, ağzını keseriz, burnunu keseriz diye. Kız olmadığım ortaya çıkmasın diye istemediğimi söylüyorlar kendi aralarında. Sonra bir çarşaf vermişlerdi. O gece herkes bekliyordu. Çarşafı tepsinin içine koyup evde herkese göstermemi istediler. Elimde tepsi dolaştırdılar beni. Herkese gösterdim çarşafı. Tepsinin içine de para atıyorlar, altın atıyorlar... Onlar attıkça ben şaşırardım, utandım, anlam veremedim ne yaptıklarına.’ (Bahar)

‘Yok ya hiçbir şey bilmiyordum ki. Nereden bileyim. O zaman şimdiki gibi ne televizyon ne internet vardı. Anne evinden çıkmış gitmişim. Hiçbir şey görmemişim ki. 12 yaşında köyde yaşayan bir çocuk nereden bilir ki bunları. Eşim benden büyüktü ama onun da yaşı küçüktü. Ben korktum tabi çok. Zaten kötü davranıyordu bana. Ama hayatım boyunca unutamam o yaşadıklarımı. Bana saldırıyor gibi hissettim. Kendimi kirlenmiş hissettim. Utandım da çok.’ (Saadet)

Çocuk yaşta evlendirilen kız çocukları, hayatlarının hiçbir evresinde söz hakkına sahip olmadığı gibi bedenlerinin gizliliği, cinsel ilişki rızası ve arzusu konusunda da karar verme hakkına sahip olamamaktadırlar. Bu durumun kişinin kendi beden bütünlüğü üzerindeki iradesini de yok saymak anlamına gelirken insan hakkı ihlali, kadının cinsel özgürlüğüne ve cinsel dokunulmazlığına karşı bir suç olarak da değerlendirilmesi gerekmektedir.

‘O akşam, eve geldiğim gece yalnız kaldık odada. Ben daha önce hiç bir yabancıyla kalmamışım ya yalnız. Korkuyorum. Ne yapacağımı bilmiyorum. Ağlayacağım ağlayamıyorum da... İlk gece çok kötüydü. Şimdi hatırlıyorum da. Eşim yanıma gelmeden önce titremeye başlamıştım korkudan. Eşim korktuğumu anlayınca ‘sen sakın ol, bir şey olmayacak, oyun oynayacağız’ demişti. Bu cümleyi hayatım boyunca unutamadım. Çocuğum ya işte bilmem diye öyle kandırmış beni. Şimdi gözümün önüne geliyor hiçbir şey diyememişim ben de.’ (Nisan)

'Hiçbir şey bilmiyorduk ikimizde. Gerdek gecesini bir köşede ağladı eşim, ben de bir köşede. Onun üzülmeye dayanamadım. O da küçüktü. Korkuyorduk ikimizde. Ne yapacağımızı şaşırmiştık. İkimiz de ağladık. Ona yatağı verdim o yatakta yattı ben de kendime yerde yatak açtım. Bir süre öyle uyuduk ama onda da rahat bırakmadı ailelerimiz. Ben istemedim, korktum, çekindim, dışarıda gürültü, kapıda bekleyenler vardı. O günden sonra da "Sen koca oldun" baskısıyla yaşadım. Yaşayamazsın ki büyüyene kadar beklersin. Ben de yaşamadım zaten o gece kaçtım! "Cinsellik nedir?" bilmiyordum zaten. Ama baskıyla mecburen karı-koca olduk.'
(Yusuf)

'Geceyi dayımın evinde geçirmiştım. Sonra alıp köye götürdüler. O gece gerdek gecesine girdik. Kimse bana bir şey anlatmamıştı ama eşim çok anlayışlıydı. Ne yapacağımı, nasıl davranacağımı bilmediğimin farkındaydı ki bana çok kötü davranmamıştı o gece. Ama ben yine de korkuyordum.' **(Yıldız)**

Görüşmecilerin, eşleri tarafından kaba kuvvet kullanılarak cinsel ilişkiye zorlanması, cinselliğin bir ceza yöntemi olarak kullanılması, acıtarak cinsel ilişkide bulunulması ve bu ilişki sonucunda kız çocuklarının fiziksel ve duygusal acı yaşamaları, onların evlendirilirken yaşadığı travmatik yaşamı daha da artırdığını ortaya çıkarmıştır. Bu durumda görüşmecilerin cinsel ilişki sonrasında yaşadıklarını ifade ettikleri acı hissi, kanama, kâbus görme, uyku bozuklukları, fiziksel temastan kaçınma gibi fiziksel ve duygusal tepkiler, onların cinsel istismar aynı zamanda eş istismarı ve bunlarla birlikte hem fiziksel hem de duygusal istismar olmak üzere çoklu bir travmatik süreci yaşadıklarını göstermektedir.

18 yaşından önce evlenmiş kadınlar, hem yaşam boyu, hem de son dönemde maruz kalınan cinsel şiddet içeren davranışlara 18 yaşından sonra evlenen kadınlara göre daha fazla maruz kalmışlardır³⁵⁹.

³⁵⁹ Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, a.g.e., 2015, s. 89.

4.7.2. Fiziksel İstismara Yönelik Belirtiler ve Bulgular

Çocuk yaşta evlendirilen kız çocukları, evliliklerinde fiziksel istismara uğramış olsalar bile, çocuk evliliğinin kız üzerindeki psikolojik etkisinin derecesini nicelleştirmenin zor olduğunu³⁶⁰ söylemek gerekmektedir.

Erken Evlilikler projesi kapsamında toplam 202 kişiye uygulanan anket sonuçlarında, araştırmaya katılan ve 18 yaşın altında evlendiğini belirten kadınların %38,5'inin evliliğinde şiddete maruz kaldığı ve 18-19 yaş grubundaki evli kadınların ise %37'sinin şiddet gördüğü ortaya çıkmıştır³⁶¹.

Kadınların maruz kaldıkları fiziksel şiddet davranışlarının hepsine çocuk yaşta evlenen kadınlar daha fazla maruz kalmışlardır. Buna göre, yaşamının herhangi bir döneminde maruz kalınan fiziksel şiddet çocuk yaşta evlenen kadınlar arasında %48 iken, 18 yaşından sonra evlenen kadınlar arasında %31 düzeyindedir. Son 12 ay açısından da benzer biçimde fiziksel şiddet yaygınlığının %10 ve %8 ile çocuk yaşta evlenen kadınlar aleyhine olduğu görülmektedir³⁶².

Çocuk evlilikleri bilindiği üzere geleneksel ev içi rolleri pekiştirmekte ve bireylerin hazır olmadıkları bir yaşta henüz kendileri çocukken, aile, ev, çocuk vb. sorumlulukların altına girmelerine yol açmaktadır. Bu durumun bireylerde fiziksel ve ruhsal açıdan çöküntü oluşturduğu bilinirken öte yandan sosyal baskıyı artırarak kadının ev içine hapsolmesine neden olmakta ve kadının statüsünün düşmesine yol açmaktadır³⁶³.

Tüm görüşmeciler eşi ve eşinin ailesi tarafından fiziksel şiddete uğradıklarını ve bundan korktuklarını ifade etmişlerdir.

'Evlendikten sonra da değişmedi hayatım. Evlendirildiğim adam da beni dövüyordu. Dayaktan, küfürden başka bir şey de görmemişim bu yaşuma kadar. Aynı babam gibi dövüyordu kocamda.'

³⁶⁰ Myers ve Harvey, a.g.e., s. 10.

³⁶¹ Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği, a.g.e., 2015, s. 26.

³⁶² Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, a.g.e., 2015, s. 99-100.

³⁶³ TBMM, a.g.e., 2010, s. 23.

... Daha yeni gelin iken bir hafta olmuştu evleneli dayak yedim ben kaynanam tarafından. Eşimden dayak yedim, kolum kırıldı, dişlerim kırıldı. Her yerim yara içindeydi. Her gün dayak vardı.' (Asya)

'Kocamdan 2 kere şiddet gördüm. 3. şahıslar yüzünden. Kendi hakkımı aradığım için. Şiddetli dayak yedim. Ben hiç kıpırdıyamadım. Sessizce kaldım öyle yerde.' (Sevgi)

'Allah'ın hiç mi bir günü sopsız geçmez? Her gün dövüştük. Şiddet de ne şiddet ama!! Her gün adam dövülür mü ya? Şu saçlarımı çeke çeke koparıp önüme yığıdığını biliyorum. Ondan sonra da büyümedi saçlarım, diplerinden tutar çeker sürüklerdi. Değnekle vuruyordu ellerime, avuç içlerime. Keşke bir suçum olaydı. Hiçbir iş yapmazdı. Odunları çuval çuval bana taşıtırdı sırtımda. Ben de o zamanlar 15 yaşındayım. Köle gibi kullanırdı beni. Hem hastayım, hem de hamileyim diye annem yarı yola kadar taşırdı sonra bana verirdi. Ben gitmek istemiyordum mala, tarlaya. Sen git diyordum. Onun için dövüyordu beni. Bu yaşıma geldim hala döver beni. Her gün kavga eksik olmaz. Herkes biliyordu benim şiddet gördüğümü.' (Güneş)

'Eşim önceden de alkol alıyormuş. Bunu bilmiyordum. Ama evlendikten sonra iyice sarhoş olmaya başladı. Eve gelmiyordu, benimle de ilgilenmiyordu. Gelirse de sarhoş geliyordu. Aradan zaman geçtikten sonra şiddet uygulamaya başladı, giderek derecesini arttırdı. Ben nereye düştüm Allah'ım diye ağladım günlerce. Ama o günü de hiç unutamam. Hayatım boyunca yiyip yiyebileceğim dayağın hepsini yemiştım. Beni atölyeden eve yerde sürükleyerek getirdi. 'Niye çalışıyormuşum elin işinde' diye.

... Evlendikten sonra eşim bana ağır bir şekilde şiddet uygulamaya başlamıştı. Her gün istisnasız bahaneler bulur, beni döver ve dışarı atardı. Sürekli en ufak bir durumda bile psikolojik ve fiziksel istismar uygulardı. Canımı acıtırırdı bilerek. Ama ben bir türlü neden beni dövdüğünü, hakaret ettiğini anlayamazdım.' (Elmas)

'Bir keresinde dalmışım oyuna. Sonra geldi gördü beni oyun oynarken... Girdik eve ama beni çok fena dövmüştü, 'niye sözünü dinlemeyip dışarı çıkmışım' diye.' **(Güler)**

'Eşim de döverdi beni. Annesinin her dediğine inanırdı. Onu dinler, gelir beni döverdi. Her şey için beni döverdi. Saçımdan tutup kapıya atardı. Anneme babama hakaret ederdi. Hem kaynanamdan hem eşimden her gün dayak yerdim. En ufak bir sorun da bile bir araya gelip döverlerdi beni. Sonra bir gün aşırı dayak yemiştim, yerden kalkacak halim yoktu. Annemin gözünün önünde bile dövdüler beni. Anneme dedim al beni bunların elinden. Annem yok alamam dedi. Alma şansım yok dedi. Burada dayaktan ölsem de seni çocuğunla alıp yenge kapısına götürmem dedi.' **(Bahar)**

'Evin küçüğü olduğumdan herhalde tüm kötü işleri bana yaptırıyorlar, yapamayınca da hakaret edip dövüyorlardı. Bir gün evin büyük annesi kafama demir çubukla vurup kırmıştı. Kimse bir şey yapmadı, kendiliğinden iyileşti zamanla.' **(Reyhan)**

'Hem eşimden hem ailesinden aşırı şekilde şiddet görüyordum. O sıralarda 3 aylık hamileymişim, bilmiyordum. Bir gece yine tekmelemeye başladı eşim. Karnıma bir tekme geldi ve ben hissettim çocuğuma bir şey olduğunu. Onların darbeleri yüzünden düştü çocuğum.

*... Eşim benden 10 yaş büyük ve çok içki içiyordu. Eve sarhoş gelirdi. Bir de üstüne beni döverdi. Sonra bir gün dövdüğü yetmedi sinirini alamayınca bıçakladı beni. Kaynanamlar, hastaneye gidersem eşimi hapse atacaklarını söylediler. Polise de gidemedim. Yaşım küçük olduğu için ne, nedir bilmiyordum. Kimse de bana akıl vermedi. Yaram kendiliğinden iyileşti öyle. Ölebilirdim de' **(Saadet)***

'Her gün inekleri sağar, sütü pişirir, ekmekleri yapar, yemekleri hazırlardım. Kaynatam beni döverken kocamda oturur izlerdi. Hiçbir şey demezdi. Öyle düştüm kalktım, neyse kalktım, ağladım. Akşam oldu bir şey yememişim, içmemişim gün boyu. Öylece minderin üstünde ağlaya ağlaya uyuyakalmışım. Sonra kamçıyı alır

girişirdi bana. Beni öyle dövmüştü ki korkudan altımı ıslatmışım. Ondan sonrada çok dövdü.’ (Şükran)

‘Sonra kaynım geldi. Gördü ki tutmamış yoğurt. Onun üstüne dövmüştü beni. Yoğurt tutmadı diye. Yani her şey için dövüyorlardı ya.’ (Nisan)

Görüşmecilerin, eşleri ve eşlerinin aileleri tarafından, hem aletli hem de aletsiz saldırılara uğrayarak fiziksel istismar göstergeleri olarak sayılan tokat, tekme, yumruk, zehirleme, organ zedelenmesi ve işkence etme gibi davranışları yaşamaları, fiziksel istismara maruz kaldıklarını göstermektedir.

Görüşmecilerin ifadeleri, çocuk evliliği yapan kadınların daha fazla fiziksel istismara uğradığı konusunda ispat niteliği taşımaktadır.

4.7.3. Duygusal İstismara Yönelik Belirtiler ve Bulgular

Tüm görüşmeciler eşi ve onun ailesi tarafından duygusal şiddete maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Duygusal istismar olarak kabul edilen hakaret etmek, alay etmek, tehdit etmek, bağırarak, fikrini sormamak, baskı yapmak, küçük düşürmek, suçlamak gibi davranışlar, görüşmecilerin en sık yaşadıkları sorunlar olarak belirlenmiştir.

Kadınların yaşamlarını kontrol edici davranışların duygusal şiddetin/istismarın bir parçası olup genellikle diğer şiddet biçimleri ile ilişkili olduğu söylenebilmektedir. Kadının kendi ailesi ve akrabalarıyla görüşmesinin engellenmeye çalışılması, kadının her zaman nerede olduğunu ve ne yaptığını bilmek isteme, kadının önemsenmemesi ve ilgisiz davranılması, kadının kıyafetlerine karışılması ve kendi istediği biçimde giyinmesinin istenmemesi³⁶⁴ kadına yönelik duygusal istismar davranışları arasında gösterilmektedir.

‘Sonra bir gün beyaz başörtü takmışım. Kocam gördü başörtüyü de başladı küfür etmeye. Nasıl bağırıyor, hakaret ediyor, niye başörtünün rengi beyazmış. Beyaz takılmazmış. O istemiyormuş beyaz giymemi.’ (Nisan)

³⁶⁴ Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, a.g.e., s. 94.

'Yani oradan geldim burada daha beterine rastladım anlayacağın. Amcamın evindeki eziyetten kurtuldum derken burada daha çok eziyet gördüm. Görümcem kaynanama kötülerdi beni hep. Sonrada kaynanam saçımı yumruklar döverdi beni. Kızıyla tandırın başında pişirir yerlerdi. Son kalan parçaları da benim önüme atardı. "Yetim al bunları da sen ye" derdi.

... Bana hep kara erkek ayakkabısı alırlardı. Erkekler giyer, arkası yırtılır, kendilerine yenisini alırlar, o yırtık olanları bana verirlerdi. Hep onların eskisini giyerdim. Kendime göre kendi istediğim hiçbir şeyi alamadım. Çeşmeye gidiyorum su almaya yolda gören herkes gülerdi bana. Senin ayakkabın yok mu erkek ayakkabısı giyiyorsun diye. Kaynanama dedim kendime güzel bir çorapla ayakkabı almak istiyorum. İçimde kalmıştı çünkü. Bana dedi "sen yetimsin senin hiçbir şeye hakkın yok". ' (Şükran)

Duygusal istismara maruz kalan bireyler, kendilerinden ziyade grup-içi veya aile üyelerinin gereksinim ve isteklerini dikkate alır ve "kendini daima ötekilerin gözleriyle" görmeye çalışır³⁶⁵.

'Eve ilk girdiğimde de hani denize atılırsın da boğulursun ya aynı öyle boğuluyordum resmen. Benim gittiğim evin her yeri altından da olsa benim için bir şey fark etmiyordu. Çünkü istemiyordum. ' (Dilek)

'Bana psikolojik olarak mutsuzluk veriyordu en çok. "Sen işe yaramazsın, senden kadın olmaz, seni ayıracağız kocandan" gibi gün boyu hakaretler ediyordu. ' (Yıldız)

'Ben sevemedim kocamı hiç. Ama dışarıda vuramadım. Tek başıma çektim çilemi. O yüzden de içime ata ata, gün geçtikçe yavaş yavaş yaşlandığımı hissediyordum. Bedenim büyümeden yaşlanıyordum sanki. ' (Saadet)

³⁶⁵ TBMM, a.g.e., 2011, s. 60.

Eşi ve onun ailesi tarafından duygusal istismara maruz kaldığını belirten görüşmeciler arasında intihar eğilimi göstermiş olan kişilerin olduğu tespit edilmiştir. İntiharı bir kurtuluş veya kaçış olarak gördüklerini, artık yaşadıklarının onlara ağır geldiğini ve üstesinden gelemedikleri için bu yola başvurduklarını ifade etmişlerdir.

Bu vakalarda görülen intihar düşüncesi ve girişimi yaşama dürtüsüne karşı olarak gelişmekte bu nedenle ruhsal açıdan bir bozukluk belirtisi olarak kabul edilmektedir³⁶⁶. 1995-2000 yılları arasında Batman'da artan intihar ve intihar girişimleri sonucunda Deniz ve arkadaşlarının yaptığı araştırma sonuçlarından elde edilecek bulgular, bu çalışmanın içerik analizi konusunda temel oluşturmaktadır. Gerçekleşen intiharlarda kültürel faktörlerin de etken olduğu görülmüştür. Ataerkil toplum yapısındaki kadının konumu, kız çocuklarının eğitimsizliği, çocuk yaşta ve dini nikâha dayalı olarak yapılan evliliklerin yaygın olması, akraba evlilikleri ve berdel uygulamalarının sürekli olması, aile büyüğünün kararı ile kız çocuklarının evlendirilmesi gibi olumsuz kültürel faktörlerin, kadınlar arasındaki intihar oranının daha yüksek olduğu gerçeğine cevap verebileceği düşünülmektedir³⁶⁷.

Çocuk yaşta evlilik yapmış kız çocukları evliliğin ilk yıllarında, depresyon, intihara teşebbüs ya da evden baba evine kaçma gibi eğilimler gösterebilmektedir. Kişiliği tam oturmamış, kimlik edinmemiş kız çocuklarının çocuk yaşlarda gelin olarak gittikleri evlerde başta eşleri ve ailenin büyükleri tarafından gördüğü baskı, derin psikolojik rahatsızlıklara ve kalıcı mutsuzluklara sebebiyet verebilmektedir. Bu baskı, bazı durumlarda daha ileri safhalara taşınarak fiziksel şiddet şeklinde kendini göstermektedir³⁶⁸.

Literatüre bakıldığında ise görüşmecilerin ifadeleri ile intihar eğilimlerinin risk faktörleri paralellik göstermektedir. İntihar düşüncesi ile kriz içerisinde olan bir kişinin, bilişsel daralma yaşayarak bir problemi sona erdirmede veya kişinin sorunun çözümüne dair tüm umutlarını kaybettiği bir evrede yoğun duygusal acısını

³⁶⁶ İdris Deniz, Aysel Günindi Ersöz, Nihal İldeş, Nesrin Türkarlan, "1995 - 2000 Yılları Resmi Kayıtlarından Batman'da Gerçekleşen İntihar ve İntihar Girişimleri Üzerine Bir İnceleme", **Aile ve Toplum**, C:I, No:4, 2001, s. 28.

³⁶⁷ Deniz v.d., a.e., s. 28.

³⁶⁸ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.e., s. 49.

dindirmek için bir seçenek olarak görmesi intihar davranışını gerçekleştirmesine sebep olmaktadır³⁶⁹.

İntiharı, bir insanın yaşamakla ölmek arasında seçim yapabileceği durumlarda her türlü değeri ve durumu aşır kendini öldürmesi olarak tanımlayan Delmas'ın öğretilerinden yola çıkarak görüşmecilerin yaşadıkları kötü anlardan ve olaylardan kurtulmak için her şeyi geride bırakarak öldüklerinde rahata kavuşacakları düşüncesinden hareketle intihar ettiklerini belirtmişlerdir.

'Doğduğumdan beri tüm hayatım kötülüklerle geçti. Sığıntı gibi yaşıyordum orada da. Yemek vermiyordu, dışarı çıkarmıyordu. Kaynanam benden yemekleri saklıyordu, kavga ediyordu yemek isteyince. Tek odalı evde banyo yapamıyordum, yemek yiyemiyordum.

... Ben her gün evde dayak yiyordum. Sonra götürdüler beni doktora. Bu olaylar yüzünden 9 kere kendimi zehirledim.' **(Asya)**

'Üzüntüden artık saçlarım dökülmeye başlamıştı. Hakkımı aramama izin vermiyorlardı. İçime çok atıyordum.

... Tek başıma artık kendim korkmaya başladım dışarı çıkmaya. Tedirgin oluyorum. Özgüvenimi kaybettim. İlaç içmeye kalkıştım. Balkona çıktım, atlamaya kalkıştım.' **(Sevgi)**

'Küçük yaşında büyük işler beklediler benden. Her şeyden önce psikolojik baskı çok fazlaydı. Hiçbir günüm huzurlu geçemedi diyebilirim. 16 yaşındaki bir çocuğun yaşamaması gereken her şeyi yaşadım. Sinirsel hastalıklara yakalandım. Uzun bir süre Ruh Sağlığı hastanesinde tedavi gördüm. Hatta birkaç kez intihar girişiminde bulunduğumu söyleyebilirim. Çünkü bu yük omuzlarıma ağır geliyordu. Böylelikle her şeyden kurtulabilirdim diye düşündüm. Çoğu zaman intihar etmeyi düşündüm. Ettim de... Evdeki tüm ilaçları topladım attım ağzıma.' **(Latife)**

³⁶⁹ Kamil Alptekin, Veli Duyan, **İntihar ve İntihar Girişimi**, İstanbul, Yeni İnsan Yayınevi, 2014, s. 18.

'Daha fazla dayanamayıp intihar ettim. Evde ki tüm ilaçları toplayıp içtim. Bileklerimi de kesmişim. Sonra kapıyı kırıp hastaneye götürmüşler. 3 gün komada kaldım. O zaman 14- 15 yaşlarındaydım. Sonra yine bir gün evden kaçtım. Kendimi göle attım bu sefer. İntihar ettim yine. 3 kere intihar ettim. 1 kere fare ilacı içtim. Onda da kurtuldum.' **(Bahar)**

Araştırma sonuçlarına göre, intiharlarda; derin duygusal çöküntü, kızgınlık, öfke, yaşamın anlamını ve umudunu yitirmesi gibi depresif belirtilerin kişilik yapısında baskın şekilde mevcut olduğu görülmektedir³⁷⁰.

Duygusal istismara maruz kalan görüşmeciler, yaşadıkları psikolojik sorunlar nedeniyle hastanede tedavi gördüklerini belirtmişlerdir.

'Her gün hakareti, küfrü eksik olmazdı. Evlilikte neymiş, ben bildiğin cehennemnin ortasına düşmüştüm. Hem yaşımın küçük olmasından dolayı hem de eşimden gördüğüm duygusal ve fiziksel şiddetten dolayı sinirsel hastalık geçirerek hastanede uzun bir süre yatılı tedavi görmek zorunda kaldım. Hiç bir şeyi tam yaşamadım ki ben. Ne çocukluğumu, ne gençliğimi, ne de evliliğimi... Hiçbirine doyamadım. Parça parça kaldılar hayatımda. O yüzden ben duyguları parçalanmış yarım bir insanım bence. Kendimi güçsüz ve savunmasız görüyorum.' **(Elmas)**

'Kazanlarca yemek pişirirdim. Bir lokma yiyemedem biterdi. Kaç gecelerce aç uyuyordum. Korkudan bir şey de diyemiyordum. Sonra halsizleşirdim, hasta düşerdim. Evlensem de bana gelin gözüyle baksalar da ne de olsa ben daha 14- 15 yaşındayım. O kadar işi tek başıma yapmaya kalkışınca dayanamazdım. Evdeki herkes birlik olup beni dövmeye başladılar. Hatta büyük kavgalarda evden kovuyorlardı. Açlıktan kıvranıp evi terk etmem için yemek vermiyorlardı. Evdeki 15 kişinin çamaşırlarını elimde yıkıyorlardı. Sonuçta 13 yaşında çocuğum ben de bu kadar yükün altından kalkamayıp hastalanıyordum sürekli.' **(Reyhan)**

³⁷⁰ Alptekin ve Duyan, a.e., s. 19.

Sözel şiddete uğradıklarını belirten görüşmeciler, söz haklarının olmadığından, kendilerinin fikri sorulmadığından bahsetmiş ve bu durumun onları küçük düşürdüğünden yakınmışlardır.

‘Eşek gibi çalışıyordum ben. Bir hizmetçi nasıl çalışıyorsa öyle çalışıyordum ben de. Zorla çalıştırıyorlardı. Yaşım da küçük diye iyice eziyet ediyorlardı. Ben de korkumdan bir şey diyemiyordum döverler diye. Söz hakkım olmadı hiçbir zaman. Kendimi insan olarak hissedemedim. Kişiliğim de oluşmamıştı. O yüzden hayır diyemedim hiçbir şeye. Nasıl istedilerse öyle oynattılar beni.’ (Adalet)

‘Eve yeni geldiğim için onların dediklerini ve istediklerini istemeden de olsa yapmak zorunda kalıyordum. Benim de duygularım ve düşüncelerim olduğunu umursamıyorlardı.’ (Fidan)

‘Keşke dayak olsa hakaret, küfür daha kötü. Onurumu kırıyor. Dayak neyse ağrısı geçer, unutursun.’ iyileşir dayak yarası, iyileşmez dil yarası” demişler.’ (Şefkat)

‘Hayatım boyunca başkaları nasıl istediye öyle yaşadım, öyle giyindim, öyle konuştum. Hiçbir yerde bana ‘sen ne istersin?’, ‘sen ne düşünüyorsun?’ diye soran olmadı.’ (Hilal)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplumların geleceğinin aydınlık olmasının çocukların dünü, bugünü ve yarınına bağı olduğu bilindiğine göre çocuklar toplumlar için en kıymetli varlıklar olarak görülmelidir. Bu nedenle toplumda var olan tüm çocukların iyilik halinin sağlanması ve potansiyellerinin en üst düzeyde tam anlamıyla geliştirilmesi için gereken her şey yapılmalıdır. Bu hususta yapılması gereken toplumun her kademesinin ve aktörünün çocuk hakları konusunda belirli bir bilinç ve kültür düzeyine sahip olmasıdır. Böylelikle çocukların da yetişkinler gibi haklara sahip bireyler olduğu ve hiçbir kişi ve kurumun mülkü olmadığı bilinmelidir.

Çocukların en kıymetli varlıklar olarak yetiştirilmesini gündemine alan bu çalışma, çocukların yaşamlarını tehlikeye sokan ve himaye altına alan çocuk evlilikleri ve çocuk istismarı gibi sorunları azaltmaya yönelik çözümler üretmeyi ve bu hususta bilimsel literatüre katkı sağlamayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda hazırlanan çocuk evliliklerinin çocuk istismarı kapsamında incelenmesi adlı tez çalışması, iki farklı sosyal sorunu birlikte ele almıştır. Bu hususta iki sorun aralarındaki ilişki, nitel yöntem ile derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma sonucunda yapılan derinlemesine görüşmelerin analizi ile de çocuk evliliklerinde kişilerin çoğunlukla çocuk istismarına maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Nitel yöntemle yirmi kişi ile derinlemesine görüşülerek ulaşılan bu araştırma sonucu genellenememekte ancak çalışmanın temelini oluşturan iki olgu arasındaki ilişkinin varlığından söz edilebilmektedir. Hem araştırmanın sonuçlarından hem de literatür taraması sonucunda toplanan veriler, çocuk yaşta evlendirilen çocukların istismara maruz kaldıklarını göstermektedir. Çocuklar önce kendi aileleri tarafından daha sonra evlendirildikleri kişi ve onların ailesi tarafından şiddet ve istismara uğramaktadırlar.

Bu iki sorun arasındaki ilişkinin incelenmesi neticesinde birçok bulgu ortaya çıkmıştır.

Görüşmecilerin çocuk yaşta yaptığı evlilikler, onların fizyolojik ve psikolojik açıdan evlilik ve çocuk sahibi olma gibi sorumlulukları taşımaya hazır olmadıklarını ve bu evlilikler yüzünden birçok hak ihlaline uğradıklarını göstermiştir.

Görüşmeler sonucunda, çocuk yaşta evlendirilen kişilerin özellikle kadınların, eğitim, sağlık ve sosyal hayata katılım gibi yaşamın her alanında daha ileri yaşlarda evlenen kadınlara oranla daha dezavantajlı durumda oldukları bilgisi elde edilmiştir.

Çocuk evliliklerinde aynı zamanda ikili bir istismar olgusunun yaşandığı tespit edilmiştir. Aile içinde eşi veya onun ailesi tarafından istismara uğrayan bireylerin kendi çocuklarına da aynı istismarı yaşattığı görülmüştür. Bu nedenle çocuk evliliklerinin evlendirilen kişi açısından istismarı incelenirken bunun yanında o aile içinde yaşayan çocuk açısından da istismar durumu incelenmelidir. Bu durumda çocuk evliliklerinde istismar olgusu iki kat daha fazla önem kazanmaktadır. Çünkü çarpan etkisi ile hem bireyi hem de çocuğu olumsuz etkilerken aynı zamanda toplumsal olarak birçok sosyal sorunu da beraberinde getirmektedir.

Bu bağlamda iki olgu arasındaki ilişkinin en aza indirilmesi için ulusal mevzuatın iyileştirilmesi, çocuk evlilikleri ve çocuk istismarı ile mücadelede geliştirilen sosyal politikaların bütüncül ve etkili bir biçimde toplumun her kesimini kapsayacak şekilde işlevselleştirilmesine yönelik adımların atılması gerekmektedir.

Çocuk evliliklerinin temelinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yer aldığı söylemek mümkün hale gelmiştir. Bundan dolayı bu evliliklerde en fazla kız çocuklarının istismara maruz kaldığı görülmektedir.

Görüşmeler sırasında kadınların ifade ettikleri ve yaşadıklarını anlattıklarından yola çıkılarak onların hem fiziksel, hem duygusal hem de cinsel istismarla karşı karşıya kaldıkları tespit edilmiştir.

Çocuk evliliklerinde kişilerin kendileri ile doğrudan ilgili olan evlilik kararı gibi önemli konularda görüşlerinin alınmaması, toplumun en temel yapısı olarak kabul edilen ailelerini kendi kararları ile kuramadıklarını göstermektedir.

Bu çalışmanın bulguları, çocuk evliliklerinin tek bir nedene bağlı olmayıp, yalnızca sosyoekonomik ya da sosyokültürel faktörlerle sınırlandırılmayacak kadar birçok nedenle ve sorunla ilişkili olduğunu göstermiştir.

Bu çalışmanın bulguları, çocuk yaşta evlendirilen kişilerin ve sorunlarının çevresi içinde ve çevresi ile birlikte ele alınması gerektiği, kurumlararası ve hukuksal zeminde işbirliklerinin kurulduğu bütüncül bir sistem anlayışının bu çoklu sorunları çözebileceğini göstermiştir.

Çocuk evliliklerinin sonucunun kesinlikle çocuk istismarı ile sonuçlandığını söyleyebilmek için daha geniş çapta daha fazla kişi ile araştırma yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak bu çalışmaya da kaynak oluşturan diğer araştırmalara bakıldığında bu tür evliliklerde çoğunlukla çocukların istismara maruz kaldıkları görülmüş, bu araştırma sonuçlarından hareketle de çocuk evlilikleri ile çocuk istismarı olgusu arasında yakın bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Çocuk evlilikleri ve çocuk istismarı sorunlarının çözümünü hem sosyolojik hem de psikolojik olmak üzere iki boyutlu olarak değerlendirmek gerekmektedir. Öncelikle çocukların kendilerini ifade edebildikleri, şikâyet, dilek ve öneri sunabilecekleri işleyiş ve izleme mekanizmalarının kurulması, çocuk hakkı ihlallerinin önüne geçebilecek bir adım olarak değerlendirilmelidir. Öte yandan makro, mezo ve mikro düzeyde alınacak koruyucu, önleyici tedbirler ve sosyal politikalar ile çocuk evliliklerinin engellenmesi birinci amaç olarak görülmelidir. Çocuk evlilikleri gerçekleşmeden engellendiği takdirde çocuk istismarı da yaşanmamaktadır. Böylelikle çocuklar her iki sorunu yaşamaktan kurtulmuş olmaktadır. Ancak bu durumun her zaman mümkün olmadığı durumlar daha fazladır. Bu durumda çocuk evlilikleri ve çocuk istismarının olumsuz etkisini en aza indirecek tedbirler bulmak önem taşımaktadır.

Bu konuda kurumların birincil görevi, çocuklara yönelik koruyucu ve önleyici planlar hazırlayarak çalışmaların koordineli bir şekilde yürütülmesini sağlamak olmalıdır. Bu doğrultuda risk altındaki çocuklar belirlenerek ailelere ve topluma yönelik yapılacak danışmanlık ve rehberlik hizmetleri ile çocuğun eğitimi, bakımı, geleceği ve hakları konusunda bilinçlendirme ve bilgilendirme çalışmaları düzenlenmelidir. Çocukların evlendirildiklerinde duygusal, cinsel, fiziksel ve ekonomik yönden istismara maruz kalabileceklerini, onların her türlü şiddete karşı korunmaları gerektiği, çocuklarında yetişkinler gibi birçok birey gibi haklarının olduğu konusunda ailelere yönelik hizmetlerin düzenlenmesi, geliştirilmesi, etkinliğinin ve verimliliğinin artırılması ile ilgili planlamaları yapılarak çalışmalar yürütülmelidir. Çocuk evlilikleri ve çocuk istismarı konusunda ailelerin birinci derece etkili olduğu bilinmekte olup bu sorunların engellenebilmesi için birinci basamakta acil olarak ailelerin bu hususta farkındalığının artırılması oldukça önem taşımaktadır.

Çocuk evlilikleri ve çocuk istismarının önlenmesi için sivil toplum örgütleri ile kamu kurumlarının koordineli ve istikrarlı çalışmaları, kamu görevlilerinin sorumluluk bilinci ile farkındalık içinde olmaları gerekmektedir. Bu hususta bu sorunların yerel destek mekanizmalarından başlayarak titizlikle merkeze doğru sürdürülmesi çabaları olumlu yönde sonuçlandıracaktır. Yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ile kamu kurum ve kuruluşları tarafından çocuklara yönelik geliştirilen her türlü yol gösterici plan, program ve proje çalışmalarının, çocuk evlilikleri ve beraberinde çocuk istismarı oranlarını azaltacağına inanılmaktadır.

Bu tür özel durumlar için yasal mevzuatın daha hassas düzenlenmesine özen gösterilerek hukuki boşlukların ve eksikliklerin öncelikle ve ivedilikle incelenmesi gerekmektedir. Kanunda evlenme yaşı ile ilgili esnek bırakılan bu özel durumun uygulamada aileler tarafından suiistimal edilmeye teşebbüs edilmesi, çocuk evliliklerinin önlenmesine yönelik çabaları bir açıdan sonuçsuz bırakabilmektedir. Bu nedenle olağanüstü durumlar çerçevesinde hâkimin takdir yetkisine bırakılan kişilerin evlendirilme izinlerine yönelik kararların, çeşitli uzmanlarca gerekli incelemeler yapıldıktan sonra sonuçlandırılması hususunda hassasiyet yaratılmalıdır. Bu tür durumlarda sosyal çalışmacılar tarafından sosyal inceleme yapılması, evlendirilecek kişilerin evlenme olgunluğu, sosyo-ekonomik ve psikolojik olarak yeterliliği ve bunun gibi birçok duruma yönelik tespitleri ortaya çıkarması açısından önemli olduğundan, hâkimin sosyal incelemeyi zorunlu kılmasını gerektiren bir genelge çıkarılması hedeflenmeli ve bu yönde adımlar atılması sağlanmalıdır.

Evlilik gibi bireyin tüm yaşamını etkileyecek nitelikte olan önemli bir kararın 16-17 yaşındaki bireyler tarafından alınmasının çok da sağlıklı bir karar olmadığı düşünülmektedir. Bu nedenle kanunlardaki evlenme yaşı ile ilgili uyumsuzluklar giderilirken aynı zamanda evlenme yaşının arttırılması hedeflenmelidir. Bununla birlikte evlenme talebinde bulunan kişiler, bir ölçme ve değerlendirme mekanizmasına tabi tutularak aile ve ebeveyn olabilme yeterlilikleri denetlenerek, sorumlulukları konusunda bilinçlendirilmelidir.

Türkiye’de yapılan evliliklerde her geçen yıl ilk evlenme yaşının artması sevindirici bir sonuç olmakla birlikte yine de çocuk evlilikleri sayısının oldukça fazla olduğu, gayri resmi yollarla gerçekleştirildiği için gerçek sayısına ulaşılamadığı da

bilinmektedir. Bu durumda engellenemeyen çocuk evlilikleri için de çeşitli tedbirler almak gerekmektedir.

Bir şekilde çocuk evliliği yoluyla aile kurmuş olan kişiler erken dönemde tespit edilerek alınması gereken önlemlere yönelik ilgili kamu kuruluşları ile işbirliği sağlanarak destekleyici mekanizmalar geliştirilmelidir. Bu destek mekanizmalarından en önemlisi, çeşitli programlar ve projeler ile ailenin her bir üyesini sosyo-ekonomik, sosyo-psikolojik ve tıbbi yönden güçlendirecek eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunulabilmesidir. Öte yandan çocuk evliliklerinde kız çocuklarının daha fazla kötü muameleye uğradığı bilinmekte olup evliliği sırasında istismara maruz kalmış ve hak ihlallerine uğramış kız çocukları için ekonomik, duygusal ve sosyal yönden destek mekanizmalarının oluşturulması, onların yaşamlarında kendilerini daha güçlü ve güvende hissetmeleri açısından önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, çocuk evlilikleri, çocuğun en temelde yaşamını tehdit eden ve toplumsal hayata tam anlamıyla katılımını kısıtlayan sosyal bir sorun olarak görülmelidir. Bununla birlikte çocuk evliliklerinin, bir çocuk hakkı, kadın hakkı ve bütünsel olarak insan hakkı ihlali olduğu kabul edilmeli ve çocuk evliliklerinin ortadan kaldırılması için verilen mücadelenin çok boyutlu ve aktörlü olması gerektiğinin farkına varılmalıdır.

Bu çalışma Türkiye’de çocuk evlilikleri ve çocuk istismarı sorununu incelemeye yönelik olarak hazırlanmış önemli bir veri kaynağı oluşturmaktadır. Çocuk evliliklerinin olumsuz sonuçlarını bir kez daha gözler önüne seren bu çalışma, çocuk istismarı ile ilişkisini inceleyerek soruna farklı bir boyut kazandırmıştır. Bu hususta bu tür çalışmaların ve araştırmaların çoğalması, bu sorunların çözülmesine katkı sağlama misyonuyla birlikte toplumsal farkındalığı ve kurumlar arası işbirliğini arttırmaya yarar sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120320-16.htm>, 09 Mart 2018.
- Alptekin, Kamil & Duyan, Veli: **İntihar ve İntihar Girişimi**, İstanbul, Yeni İnsan Yayınevi, 2014.
- Altuntek, Serpil: **Van Yöresinde Akraba Evliliği**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Altuntek, Serpil: “Türkiye Üzerine Yapılmış Evlilik ve Akrabalık Araştırmalarının Bir Değerlendirmesi”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C:XVIII, No: 2, 2001, s. 17-28.
- Annan, Kofi: **The State of the World’s Children: Education**, USA, UNICEF, 1999, (Çevrimiçi) <https://www.unicef.org/sowc99/sowc99e.pdf>, 28 Mayıs 2016.
- Annan, Kofi: **The State of The World’s Children 2004**, USA, UNICEF, (Çevrimiçi) https://www.unicef.org/sowc04/files/SOWC_O4_eng.pdf, 17 Mart 2018.
- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin Üye Ülkelere Kadınların Şiddete Karşı Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı Rec (2002)5: https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/Kad%C4%B1nlar%C4%B1n%20C5%9Eiddete%20Kar%C5%9F%C4%B1%20Korunmas%C4%B1.pdf, 12 Haziran 2017.
- Ayan, Dursun & Beder Şen, Rahime & Ünal, Gülsen & Yurtkuran, Semra: “Ankara’da Akraba Evliliği”, **Aile ve Toplum**, C:I, No:4, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2001, s. 7-26.
- Aydemir, Elvan: **Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler**, Ankara, USAK Yayınları, 2011.

- Bağlı, Mazhar & Sever, Aysan: “Tabulaştırılan/Tabulaşan Kurumun (Ailenin) Kurbanlıklar Edinme Pratiği”, **Aile ve Toplum Eğitim- Kültür ve Araştırma Dergisi**, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, C:II, No: 8, 2005, s. 11.
- BBC: “5 Soruda: Müftülere Nikâh Yetkisi Tartışması”, (Çevrimiçi) <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40768127>, 09 Mart 2018.
- Beklan Çetin, Oya: “Aile, Kadın ve Doğa”, **Aile Sosyolojisi**, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No:2306, 2012.
- BM: Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyannamesi.pdf> , 07 Nisan 2017.
- BM: Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, (Çevrimiçi) https://www.unicef.org/crc/index_protecting.html, 08 Temmuz 2016.
- Bulut, Işıl: “Adölesan Evlilikleri”, **Aile Yazıları 4: Evlilik Kurumu ve İlişkileri**, 2.bs., Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.
- Butchart, Alexander & Harvey, Alison Phinney & Mian, Marcellina & Fürniss, Tilman: “Sexual Abuse”, **Preventing Child Maltreatment: A Guide to Taking Action and Generating Evidence**, Switzerland, WHO ve International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect (ISPCAN), 2006.
- Buz, Sema: “Feminist Sosyal Hizmet Uygulaması”, **Toplum ve Sosyal Hizmet**, C:XX, No:1, 2009, s. 53-65.
- Can, Yücel: “Kadına Yönelik Şiddetin Toplumsal Cinsiyet Temelleri: Niğde Örneği”, **Journal of World of Turks**, C:V, No:1, 2013, s. 203-216.
- Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence: <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures>, 12 Haziran 2017.

- Council of Europe
Convention on the
Protection of Children
against Sexual Exploitation
and Sexual Abuse:
<http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/201/signatures>, 22 Nisan 2017.
- Crime and Violence
Prevention Center:
“What is Child Abuse?”, **Child Abuse Prevention Handbook**, 2006, (Çevrimiçi)
http://partnershipforsafefamilies.org/section/trainings_events/documents/CA_Child_Abuse_Prevention_Handbook_2007_ADA.pdf, 24 Mart 2016.
- Çabuk Kaya, Nilay:
“Aile ve Çocuk”, **Aile Sosyolojisi**, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No:2306, 2012.
- Çakmak, Diren:
“Türkiye’de Çocuk Gelinler”, **Birinci Hukukun Gençleri Sempozyumu-Hukuk Devletinde Kişisel Güvenlik Bildiri Tam Metinler E-kitabı**, Ankara, Ankara Üniversitesi, 2009.
- Çamur Duyan, Gülsüm:
“Aileye İlişkin Temel Kavramlar”, **Aile ve Çocuklarla Sosyal Hizmet**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2012.
- Çavlin, Alanur & Seçkiner,
Pelin:
2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Kalkınma Bakanlığı, TÜBİTAK.
- Çocukların Cinsel Suistimal
ve Cinsel İstismara Karşı
Korunmasına İlişkin
Avrupa Konseyi
Sözleşmesi:
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046e1de>, 22 Nisan 2017.
- Das Gupta, Monica &
Engelman, Robert & Levy,
Jessica & Luchsinger,
Gretchen & Merrick, Tom
& Rosen, James:
The Power of 1.8 Billion: Adolescents, Youth and the Transformation of the Future, UNFPA, 2014. (Çevrimiçi)
https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/EN-SWOP14-Report_FINAL-web.pdf, 12 Ocak 2018.
- Deniz, İdris & Günindi
Ersöz, Aysel & İldeş, Nihal
& Türkarslan, Nesrin:
“1995 - 2000 Yılları Resmi Kayıtlarından Batman'da Gerçekleşen İntihar ve İntihar Girişimleri Üzerine Bir İnceleme”, **Aile ve Toplum**, C:I, No:4, 2001, s. 27-48.

- Engin Demir, Cennet & Çobanoğlu, Rahime: **Kızların Okullulaşmasının Önündeki Engeller ve Çözüm Önerileri Alan Araştırması Raporu**, Avrupa Birliği (AB), 2013, (Çevrimiçi) http://kizlarinegitimi.meb.gov.tr/KEPI/files/img/2012.11.02_b.1.3_consolidated_report_revised_final.pdf, 29 Eylül 2017.
- Erdentuğ, Nermin: “Yeryüzünde İnsan Toplumlarında “Başlık””, **Aile Yazıları 4: Evlilik Kurumu ve İlişkileri**, 2. bs., Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.
- Evlendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik: <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171202.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171202.htm>, 18 Şubat 2018.
- Falb, Kathryn & Annan, Jeannie & Kpebo, Denise & Cole, Heather & Willie, Tiara & Xuan, Ziming & Raj, Anita & Gupta, Jhumka: “Differential Impacts of an Intimate Partner Violence Prevention Program Based on Child Marriage Status in Rural Côte d’Ivoire”, **Journal of Adolescent Health**, C:LVII, No:5, 2015, s. 553-558.
- Garcia-Moreno, Claudia & Guedes, Alessandra & Knerr, Wendy: “Sexual Violence” **Understanding and Addressing Violence Against Women**, Geneva, WHO, 2012, s. 1-12, (Çevrimiçi) http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77434/WHO_RHR_12.37_eng.pdf?sequence=1, 01.02.2018.
- García-Moreno, Claudia & Jansen, Henrica & Ellsberg, Mary & Heise, Lori & Watts, Charlotte: “WHO Multi-country Study on Women’s Health and Domestic Violence against Women”, Geneva, WHO, 2005.
- Giddens, Antony: **Sosyoloji**, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2012.
- Gitterman, Alex & Germain, Carel: “Ecological Perspective”, **The Encyclopedia of Social Work**, 19. bs., Washington, National Association of Social Workers, 1995, akt; Barbra Teater, a.g.e., 2014.
- Gitterman, Alex & Germain, Carel: **The Life Model of Social Work Practice: Advances in Theory and Practice**, 3. bs., Newyork, Columbia University Press, 2008.

- Gökçe, Birsen: “Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım”, **Aile Yazıları 4: Evlilik Kurumu ve İlişkileri**, 2. bs., Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.
- Gökçe, Birsen: “Türk Toplumunda Aile Yapısı”, **Aile Sosyolojisi**, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No:2306, 2012.
- Gönül, Azize Sibel: “Erken Evlilikler ve Kadına Yönelik Şiddeti Önlemeye Yönelik Çalışmalar”, **Kadının İnsan Hakları Çalıştayı**, Ankara, Türkiye İnsan Hakları Kurumu, 2014, s. 21-26.
- Gültaş, Veysel & Gündüz, Remzi: **5237 sayılı Türk Ceza Kanununda Cinsel Suçlar**, Ankara, Bilge Yayınevi, 2008.
- Güneş, Fatime: “Aile, Evlilik, Akralalık ve Hane”, **Aile Sosyolojisi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:2306, 2012.
- Gürhan, Nermin: **Her Yönüyle Çocuk İstismar ve İhmali**, Ankara, Nobel Tıp Kitabevleri, 2015.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü: **Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması**, 2015, (Çevrimiçi) <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/KKSA-TRAnaRaporKitap26Mart.pdf>, 26 Temmuz 2017.
- Hagemann White, Carol & Bohn, Sabine: “Protecting Women Against Violence”, Council of Europe, 2007, (Çevrimiçi) <https://rm.coe.int/16805915e3>, 09 Mart 2018.
- Hervish, Alexandra & Feldman Jacobs, Charlotte: “Who Speaks for Me? Ending Child Marriage”, Population Reference Bureau, 2011, s. 1-8, (Çevrimiçi) <https://assets.prb.org/pdf11/ending-child-marriage.pdf>, 20 Aralık 2017.
- Holliday, Adrian: **Doing and Writing Qualitative Research**, 2.bs., London, SAGE Yayınları, 2007.
- Hürriyet Gazetesi: “AYM'nin İmam Nikahıyla İlgili Kararına Tepkiler: Çocuk Evliliğini Cesaretlendirmesin”, (Çevrimiçi) <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/aymnin-imam-nikahıyla-ilgili-kararına-tepkiler-cocuk-evliliğini-cesaretlendirmesin-29145803>, 09 Mart 2018.

- IPPF & The Forum on Marriage and the Rights of Women and Girls: “Why is Child Marriage a Global Concern?”, **Ending Child Marriage: A Guide for Global Policy Action**, 2006, (Çevrimiçi) <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/endchildmarriage.pdf>, 15 Ağustos 2016.
- İçağasıoğlu Çoban, Arzu: “Adölesan Evlilikleri”, **Aile ve Toplum**, C:IV, No:16, 2009, s. 37-50.
- İMDAT & ASUMA: “Çocuk Yaşta Evlendirilen Kız Çocukları”, Baş Raportör Oğuz Polat, **Çocuk İstismarına Yönelik Rapor**, 2016, (Çevrimiçi) <http://imdat.org/wp-content/uploads/2016/05/%C3%87OCUK-%C4%B0ST%C4%B0SMARINA%Y%C3%96NEL%C4%B0K-RAPOR.pdf>, 30 Nisan 2016.
- İmren, Sebla Gökçe & Ayaz, Ayşe Burcu & Yusufoglu, Canan & Rodopman Arman, Ayşe: “Cinsel İstismara Uğrayan Çocuk ve Ergenlerde Klinik Özellikler ve İntihar Girişimi İle İlişkili Risk Etmenleri”, **Marmara Medical Journal**, 2013, s.11-16. doi: 10.5472/MMJ.2012.02518.1.
- İnsan Hakları Derneği: “Çocuk İhmal ve İstismarını Önleme”, **Öğretmenler ve Aileler İçin Eğitim Kılavuzu**, y.y., 2008, (Çevrimiçi) <http://www.ihddiyarbakir.org/Content/uploads/f971c62f-8f03-4548-85eb-997dd89a8a36.pdf>, 08 Haziran 2017.
- Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi): <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680462545>, 22 Haziran 2017.
- Kaypak, Şafak: “Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısından Kente Bakmak”, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, C:VII, No:1, 2014, s. 344-357.
- Koç, İsmet: “Türkiye’de Aile Yapısının Değişimi: 1968-2011”, **Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler**, İstanbul, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014.

- Koç, İsmet & Türkyılmaz, Ahmet Sinan & Adalı, Tuğba: “Doğurganlık”, **Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA)**, 2013, s. 59-73, (Çevrimiçi) http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2013/rapor/TNSA_2013_ana_rapor.pdf, 22 Haziran 2017.
- Kongar, Emre: “Türkiye’de Aile: Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri”, **Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Dergisi (TODAİE)**, No:3/2, 1970, s. 58-83.
- Krug, Etienne & Dahlberg, Linda & Mercy, James & Zwi, Anthony & Lozano, Rafael: “World Report on Violence and Health”, Geneva, WHO, 2002, (Çevrimiçi) http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf?sequence=1, 01.02.2018.
- Krysik, Judy & Finn, Jerry: **Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması**, çev. ed. Ercüment Erbay, Ankara, Nika Yayınevi, 2015.
- Kümbetoğlu, Belkıs: **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2005.
- Myers, Juliette & Harvey, Rowan: **Breaking Vows: Early and Forced Marriage and Girls’ Education**, UK, Plan, 2011, (Çevrimiçi) <https://plan-uk.org/file/breaking-vows-efm-3462225pdf/download?token=RIE5iobL>, 30 Ağustos 2016.
- National Crime Victims' Rights Week (NCVRW) Resource Guide: “Sexual Violence”, y.y., 2015, (Çevrimiçi) http://victimsofcrime.org/docs/defaultsource/ncvrw2015/2015ncvrw_stats_sexualviolence.pdf?sfvrsn=2, 15.01.2018.
- Neuman, Lawrence: **Toplumsal Araştırma Yöntemleri I**, çev. Sedef Özge, Ankara, Yayın Odası Yayıncılık, 2014.
- Onur, Bekir: **Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm**, 5.bs. Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1995.
- Osoimehin, Babatunde: **Motherhood in Childhood**, Newyork, UNFPA State of World Population, 2013.
- Otoo-Oyortey, Naana & Pobi, Sonita: **Early Marriage and Poverty: Exploring Links for Policy and Programme Development**, London, The Forum on Marriage and the Rights of Women and Girls, IPPF, 2003.

- Ovayolu, Nimet & Uçan, Özlem & Serindağ, Selver: “Çocuklarda Cinsel İstismar ve Etkileri”, **Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi**, C:II, No: 4, 2007, s. 13-22.
- Özateş, Özge Sanem: “Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı Nedeniyle Temel Eğitimden Kopan Kız Çocukları Sorunu”, **Toplum ve Sosyal Hizmet**, C:XVIII, No:2, 2007, s. 77-87.
- Özaydınlık, Kevser: “Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, No:33, 2014, s. 93-112, doi: <http://dx.doi.org/10.21560/spcd.03093>.
- Özcebe, Hilal: “Erken Evlilikler Üzerine”, **Görünüm**, İstanbul, Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı (TAPV), 2010, s. 5-7.
- Özer, Yeşer Yeşim: “Türkiye’de Evlilik İçi Tecavüz Suçu Tartışmaları”, **Kadın Araştırmaları Dergisi**, No:11, 2012, s. 1-20.
- Özgür, Özge: “Aile Kuramları I”, **Ailelerle Sosyal Hizmet**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2012.
- Özgüven, İbrahim Ethem: **Ailede İletişim ve Yaşam**, Ankara, Pdrem Yayınları, 2010.
- Özkan, Yasemin & Kılıç, Esra: “Okul Sosyal Hizmet Uygulamalarında Ekolojik Yaklaşımın Önemi”, **Sosyal Hizmet ve Toplumla Çalışma**, Ankara, Sosyal Hizmet Araştırma, Uygulama ve Geliştirme Derneği Yayını, 2014.
- Öztürk, Sema: “Çocuklarda Duygusal İstismar”, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, 2007.
- Patton, Michael Quinn: **Qualitative Research & Evaluation Methods**, London, SAGE Yayınları, 2002.
- Pelendecioğlu, Betül & Bulut, Sefa: “Çocuğa Yönelik Aile İçi Fiziksel İstismar”, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi**, C: IX, No:1, 2009, s. 49-62.
- Polat, Oğuz: **Çocuk ve Şiddet**, İstanbul, Der Yayınları, 2001.

- Sadik, Nafis: “Working Towards Gender Equality in Marriage”, **Early Marriage: Child Spouses**, Italy, UNICEF, No:7, 2001, s. 18-19, (Çevrimiçi)
https://www.unicef.org/protection/childmarriage_Innocentidigest7.pdf, 27 Ekim 2016.
- Sardoğan, Mehmet Emin & Karahan, Tevfik Fikret: “Evli Bireylere Yönelik Bir İnsan İlişkileri Beceri Eğitimi Programının Evli Bireylerin Evlilik Uyum Düzeylerine Etkisi”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C:XXXVIII, No:2, 2005, s. 89-102.
- Saylan, Türkan: “Çağdaş Aile Hizmetleri Nasıl Olmalıdır?”, **1. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu Kitabı**, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2001.
- Sezen, Lütfi: “Türkiye’de Evlenme Biçimleri”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, C:XI, No:27, 2005, s. 185-195.
- Sözcü Gazetesi: “Bir Karşı Devrim Hamlesi: Müftülük Nikâhı”, (Çevrimiçi)
<http://www.sozcukomisiyon.com.tr/2017/yazarlar/sinan-meydan/bir-karsidevrim-hamlesi-muftuluk-nikahi-2059389/>, 18 Şubat 2018.
- Şahin, Figen: “Çocuğun Fiziksel, Cinsel ve Duygusal İstismarı”, **Çocuk ve Şiddet Çalıştayı**, İstanbul, İstanbul Tabip Odası Yayını, 2009.
- Şen, Selma & Kavlak, Oya: “Child Brides: Approach to Early Marriage and Adolescent Pregnancies”, **Aile ve Toplum Dergisi**, C:VII, No:25, 2011, s. 35-44.
- Şimşek, Filiz & Ulukol, Betül & Bingöler, Bahar: “Çocuk İstismarına Disiplin Penceresinden Bakış”, **Adli Bilimler Dergisi**, C:III, No:1, 2004, s. 47-52.
- Teater, Barbra: **Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri**, çev. Abdullah Karatay, Ankara, Nika Yayınevi, 2014.
- TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu: “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor”, 2010, (Çevrimiçi)
https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf, 28 Nisan 2016.

- TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu: “Çocuk Cinsiyeti Nedeniyle Kadın Üzerinde Oluşturulan Psikolojik Şiddet, Başlık Parası ve Geleneksel Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu”, 2011, (Çevrimiçi)
https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor_no_5.pdf, 20 Haziran 2017.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı: **Türkiye’de Evlilik Tercihleri**, Ankara, 2015, (Çevrimiçi)
<http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54292ce0369dc32358ee2a46/t%C3%BCrkiyede%20evlilik%20tercihleri%20ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1%202015.pdf>, 25 Ağustos 2016.
- T.C. Anayasası: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>, 09 Mart 2018.
- T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) & UNICEF: **Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması**, y.y., 2010.
- TCK: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>, 08 Mayıs 2017.
- TMK: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>, 09 Mart 2018.
- Tezcan, Mahmut: “Eski Türk Ailesi, İslam Öncesi ve Sonrası Eski Türk Ailesinin Sosyokültürel Nitelikleri”, **Türk Ailesi Antropolojisi**, Ankara, İmge Kitabevi, 2000.
- Topçu, Sedat: **Cinsel İstismar**, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2009.
- Tuncay, Tarık: “Genç Kanser Hastalarının Hastalık Deneyimlerinin Güçlendirme Yaklaşımı Temelinde Analizi: Bir Model Önerisi”, Doktora Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2009.
- Tuskan, Aydeniz Alisbah: “Toplumsal Cinsiyet Toplumda Kadına Bıçilen Roller ve Çözümleri”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, No:99, 2012, s. 445-449, (Çevrimiçi)
<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2012-99-1179>, 20 Mayıs 2016.

- TÜİK: İşgücü İstatistikleri Ağustos 2017, (Çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=24633>,
18 Kasım 2017.
- TÜİK: İstatistiklerle Kadın 2017, (Çevrimiçi)
https://www.google.com.tr/search?ei=zHPsWqisD8SpsAHugImICA&q=istatistiklerle+kad%C4%B1n+2018&oq=istatistiklerle+kad%C4%B1n+2018&gs_l=psyab.3..0.1800.2086.0.2393.2.2.0.0.0.128.248.0j2.2.0....0...1c.1.64.psyab..0.2.247...0i67k1j0i22i30k1.0.7gzW4pauWoY, 04 Nisan 2018.
- TÜİK: Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2013-2017, (Çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27593>, 16 Mart 2018.
- TÜİK: Dünya Nüfus Günü 2016, (Çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21508>, 15 Şubat 2017.
- TÜİK: İstatistiklerle Kadın 2016, (Çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24643>, 18 Kasım 2017.
- TÜİK: İstatistiklerle Aile 2016, (Çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24646>, 11 Temmuz 2017.
- TÜİK: Doğum İstatistikleri 2016, (Çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24647>, 05 Şubat 2017.
- TÜİK: Aile Yapısı Araştırması, “Cinsiyet, yaş grubu, öğrenim durumu, İBBS 1. Düzey ve üç büyük ile göre evlilik kararı”, 2016, (Çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21869>, 31 Mart 2018.
- TÜİK: İstatistiklerle Çocuk 2016, (Çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24645>, 18 Kasım 2017.
- TÜİK: Evlenme İstatistikleri 2016, (Çevrimiçi)
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1060, 17 Şubat 2018.

- TÜİK: Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2016, (Çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24642>, 08 Mayıs 2017.
- TÜİK: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri 2016, (Çevrimiçi)
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068, 18 Şubat 2018.
- TÜİK: Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı, Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri 2016, (Çevrimiçi)
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068, 18 Şubat 2018.
- TÜİK: Aile Yapısı Araştırması 2016, Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri, (Çevrimiçi)
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068, 18 Şubat 2018.
- TÜİK: Aile Yapısı Araştırması 2016, (Çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21869>, 09 Mart 2018.
- TÜİK: “Cinsiyete Göre Evlenen 16-17 Yaş Grubundaki Çocuklar ve Toplam İçindeki Oranı”, **İstatistiklerle Çocuk**, 2002-2016, (Çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24645>, 21 Ağustos 2017.
- TÜİK: İstatistiklerle Kadın 2015, (Çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21519>, 26 Haziran 2016.
- TÜİK: Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2015, (Çevrimiçi)
http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=294, 20 Şubat 2017.
- TÜİK: İstatistiklerle Çocuk 2015, (Çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21521>, 17 Aralık 2016.
- TÜİK: İstatistiklerle Aile 2015, (Çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21523>, 14 Temmuz 2016.
- TÜİK: Doğum İstatistikleri 2015, (Çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21514>, 10 Şubat 2017.

- TÜİK: Zaman Kullanım Araştırması 2014- 2015, (Çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18627>, 26 Haziran 2016.
- TÜİK: Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2014, (Çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18633>, 20 Nisan 2016.
- TÜİK: Doğum İstatistikleri 2014, (Çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18621>, 10 Şubat 2017.
- TÜİK: Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2013, (Çevrimiçi)
<http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/Toplumsal-Cinsiyet-%C4%B0statistikleri-2013-TU%C4%B0K.pdf>, 27 Ekim 2016.
- TÜİK: Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2011, (Çevrimiçi)
http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=18, 16 Mart 2018.
- TÜİK: Aile Yapısı Araştırması 2006, (Çevrimiçi)
<https://biruni.tuik.gov.tr/aileyapidagitimapp/aileyapi.zul>, 17 Mart 2018.
- Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği: “Çocuk Gelinler: Yıkıcı Gelenekler ve Ataerkil Sosyal Mirasın Mağdurları” Yakından Bakmak, **Uçan Süpürge’de “Çocuk Gelinler”in 10. Yılı Özel Kitabı**, Ankara, 2015.
- Uğurlu, Zeynep & Aksoy Gülsen, İpek: “Çocuk Hakları ve Hukuk Bağlamda Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması”, **International Journal of Social and Educational Sciences**, C:I, No:1, 2014, s. 16-20.
- Ulusoy, Mahir & Tunçbilek, Ergül: “Türkiye’de Akraba Evlilikleri ve Çocuk Ölümüne Etkisi”, **Aile Yazıları 4: Evlilik Kurumu ve İlişkileri**, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.
- Umut Beşpınar, Fatma: “Türkiye’de Evlilik”, **Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler**, İstanbul, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014.

- UN: Universal Declaration of Human Rights, (Çevrimiçi) http://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf , 17 Ocak 2018.
- UN: Convention on the Rights of the Child, (Çevrimiçi) https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en, 08 Temmuz 2016.
- UN: Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, (Çevrimiçi) <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/> , 10 Nisan 2017.
- UNFPA: “Child Marriage: A Violation of Human Rights & Deterrent to Development”, **Marrying Too Young: Ending Child Marriage**, New York, 2012.
- UNFPA: **Motherhood in Childhood**, ed. Richard Kollodge, Newyork, 2013, (Çevrimiçi) <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/EN-SWOP2013.pdf>, 10 Haziran 2017.
- UNICEF: Introducing Children’s Rights, (Çevrimiçi) http://elearning-events.dit.ie/UNICEF-TK/unit1/1_2_4.htm , 20 Mayıs 2015.
- UNICEF: “Educated Girls, A Uniquely Positive Force for Development”, **The State of The World’s Children 2004**, USA, 2003, (Çevrimiçi) https://www.unicef.org/sowc04/files/SOWC_O4_eng.pdf, 17 Mart 2018.
- UNICEF: **Early Marriage: A Harmful Traditional Practice**, 2005, (Çevrimiçi) https://www.unicef.org/infobycountry/files/Early_Marriage_12.10.pdf, 16 Aralık 2017.
- UNICEF: “Child Marriage”, **Progres for Children: A World Fit for Children Statistical Review**, No: 6, 2007, (Çevrimiçi) https://www.unicef.org/progressforchildren/2007n6/files/Progress_for_Children_-_No._6.pdf, 30 Haziran 2017.
- UNICEF: “Child Abuse: Emotional Abuse”, **Fact Sheet**, Malaysia, 2010, (Çevrimiçi)

<http://www.unicef.org/malaysia/GetonBoard-Factsheet-Emotional-Abuse.pdf>., 20 Temmuz 2015.

UNICEF:

The State of The World's Children, Adolescence: An Age of Opportunity, USA, 2011, (Çevrimiçi) https://www.unicef.org/sowc2011/pdfs/SOWC-2011-Main-Report_EN_02092011.pdf, 08 Mayıs 2017.

UNICEF:

All Children In School By 2015: Okul Dışındaki Çocuklar Küresel Girişimi, Türkiye Ülke Raporu, USA, 2012, (Çevrimiçi) <http://education-equity.org/wpcontent/uploads/2014/02/%C3%B6LK-E-RAPORU-Tr-14.1.2014.pdf>, 24 Kasım 2017.

UNICEF:

Sayılarla Dünya Çocuklarının Durumu, USA, 2014, (Çevrimiçi) <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Unicef%20SOWC%202014%20web.pdf>, 27 Ekim 2016.

UNICEF:

“The Adolescent Brain: A Second Window of Opportunity” Symposium, 2016, (Çevrimiçi) <https://www.unicef.org/adolescence/>, 22 Nisan 2017.

WHO:

“Physical Abuse”, **Preventing Child Maltreatment**, Geneva, 2006, (Çevrimiçi) http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43499/9241594365_eng.pdf;jsessionid=A9BDF7CAFE917379F247E6F437A7FAD5?sequence=1, 20 Temmuz 2016.

WHO:

“Why is Giving Special Attention to Adolescents Important for Achieving Millennium Development Goal 5?”, Factsheet, Geneva, 2008, (Çevrimiçi) http://www.who.int/maternal_child_adolescent/events/2008/mdg5/adolescent_preg.pdf, 04 Mart 2018.

WHO:

“Child Maltreatment”, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs150/en/>, 26 Ocak 2018.

WHO:

“Sexual Violence”, **Understanding and Addressing Violence Against Women**, 2012, (Çevrimiçi) http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/77434/1/WHO_RHR_12.37_eng.pdf?ua=1, 21 Şubat 2015.

- WHO: “Adolescent Development”, (Çevrimiçi)
http://www.who.int/maternal_child_adolescent/topics/adolescence/dev/en/, 22 Nisan 2017.
- Yakıt, Eda & Coşkun,
Anahit Margirit: “Toplumsal Açından Çocuk Yaşta Evlilikler Gerçeği:
Hemşire ve Ebenin Sorumluluğu”, **Hemşirelikte
Eğitim ve Araştırma Dergisi**, C:XI, No:3, 2014, s.
3-10.
- Yıldırım Doğru, Sunay &
Durmuşoğlu Saltalı,
Neslihan & Konuk Er,
Rukiye: “Çocuk İstismarı ve İhmali”, **Aile Refahı ve
Koruma**, Ankara, Eğiten Kitap Yayınları, 2012.
- Yolcuoğlu, İsmet Galip: **Sosyal Hizmete Giriş**, Ankara, SABEV Yayını,
2012.
- Yolcuoğlu, İsmet Galip: **Sosyal Hizmet/Sosyal Çalışma Bilim ve Mesleğine
Giriş**, İstanbul, Nar Yayınevi, 2014.
- Yüksel-Kaptanoğlu, İlknur
& Çavlin, Alanur: “Kadına Yönelik Şiddet Yaygınlığı”, **Türkiye’de
Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması**,
Ankara, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri
Enstitüsü, 2015, (Çevrimiçi)
[http://www.hips.hacettepe.edu.tr/KKSA-
TRAnaRaporKitap26Mart.pdf](http://www.hips.hacettepe.edu.tr/KKSA-TRAnaRaporKitap26Mart.pdf) , 12 Haziran 2016.
- Yüksel-Kaptanoğlu, İlknur
& Çavlin, Alanur & Akadlı
Ergöçmen, Banu: “Kadının Statüsü”, **Türkiye Nüfus ve Sağlık
Araştırması (TNSA)**, Ankara, Hacettepe
Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2013,
(Çevrimiçi)
[http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2013/rapor/TNS
A_2013_ana_rapor.pdf](http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2013/rapor/TNSA_2013_ana_rapor.pdf), 26 Haziran 2016.
- Zoroğlu, Salih & Tüzün,
Ümran & Şar, Vedat &
Öztürk, Mücahit & Eröcal
Kora, Meltem & Alyanak,
Behiye: “Çocukluk Dönemi İstismar ve İhmalinin Olası
Sonuçları”, **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, C:II, No:2,
2001, s. 69-78.